

**ACTA FACULTATIS STUDIORUM HUMANITATIS ET NATURAE
UNIVERSITATIS PREŠOVIENSIS**

PRÍRODNÉ VEDY

FOLIA GEOGRAPHICA 18

Geografické aspekty regionálnych disparít na Slovensku

**René Matlovič – Kvetoslava Matlovičová – Radoslav Klamár
editori**

Ročník LIII.

Prešov 2011

**ACTA FACULTATIS STUDIORUM HUMANITATIS ET NATURAE
UNIVERSITATIS PREŠOVIENSIS, Prírodné vedy, LIII., Folia Geographica
18, Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2011.**

Executive editor:

prof. RNDr. René Matlovič, PhD.

Editorial board:

prof. RNDr. Eva Michaeli, PhD. – Editor-in-Chief – *University of Prešov, Slovakia*

prof. RNDr. Vladimír Baar, PhD. – *University of Ostrava, Czechia*

prof. Frédéric Dumont – *Université des Sciences et Technologies de Lille, France*

prof. RNDr. Ján Harčár, PhD. – *University of Prešov, Slovakia*

prof. RNDr. Vladimír Ira, PhD. – *Slovak Academy of Sciences, Bratislava, Slovakia*

prof. RNDr. Robert Ištók, PhD. – *University of Prešov, Slovakia*

prof. dr. hab. Antoni Jackowski – *Jagellonian University in Cracow, Poland*

doc. dr. Lučka Lorber – *University of Maribor, Slovenia*

prof. RNDr. René Matlovič, PhD. – *University of Prešov, Slovakia*

prof. Adrian Smith – *Queen Mary, University of London, Great Britain*

prof. Ing. Jozef Vilček, PhD. – *University of Prešov, Slovakia*

Dr.h.c. prof. RNDr. Florin Žigrai, DrSc. – *Vienna, Austria*

Reviewed by:

prof. RNDr. Robert Ištók, PhD.

prof. RNDr. Viliam Lauko, PhD.

ISSN 1336-6149 (Acta Facultatis Studiorum Humanitatis et Naturae
Universitatis Prešovensis, Prírodné vedy)

ISSN 1336-6157 (Folia Geographica)

OBSAH

PREDSLOV	5
<i>René Matlovič, Kvetoslava Matlovičová, Radoslav Klamár</i>	
 REGIONÁLNE DISPARITY A ICH RIEŠENIE NA SLOVENSKU V ROZLIČNÝCH KONTEXTOTOCH	8
<i>René Matlovič, Kvetoslava Matlovičová</i>	
 VÝVOJ REGIONÁLNYCH DISPARÍT NA SLOVENSKU S OSOBITNÝM ZRETELOM NA REGIÓN Y VÝCHODNÉHO SLOVENSKA	89
<i>Radoslav Klamár</i>	

CONTENTS

PREFACE	5
<i>René Matlovič, Kvetoslava Matlovičová, Radoslav Klamár</i>	
 REGIONAL DISPARITIES AND THEIR SOLUTION IN SLOVAKIA IN THE VARIOUS CONTEXTS	8
<i>René Matlovič, Kvetoslava Matlovičová</i>	
 DEVELOPMENT OF REGIONAL DISPARITIES IN SLOVAKIA WITH SPECIAL REGARD TO THE REGION OF EASTERN SLOVAKIA	89
<i>Radoslav Klamár</i>	

PREDSLOV

Problematika skúmania regionálnych disparít nestráca na svojej aktuálnosti. V podmienkach Slovenska je to podmienené tým, že sa nedarí realizovať proklamované zámer-y ich znižovať. Štúdium regionálnych disparít má výrazne interdisciplinárny charakter. Geografia hrá v tomto úsilí nezastupiteľnú úlohu, ktorá spočíva v syntetickom prístupe a zdôraznení priestorových aspektov problematiky. Otázkami regionálnych disparít sa dlhodobo zaoberá aj tím pracovníkov na Katedre geografie a regionálneho rozvoja Fakulty humanitných a prírodných vied Prešovskej univerzity v Prešove. V predloženej publikácii sú prezentované výsledky, ktoré boli dosiahnuté v rámci riešenia grantových projektov VEGA č. 1/0611/09 *Koncept miesta v regionálnogeografickej analýze a syntéze a teritoriálnom marketingu: teoreticko-metodologický rámec a aplikácia na vybrané modelové územia* (vedúci projektu R. Matlovič) a grantového projektu KEGA č. 3/7271/09 *Geografické výskumné metódy a technické postupy pre oblasť výskumu regionálnych disparít a regionálneho rozvoja* (vedúca projektu E. Michaeli). Publikácia pozostáva z dvoch rozsiahlych štúdií s charakterom vedeckej monografie, ktoré predstavujú metodicky odlišné prístupy. Rozličnými cestami sa však dopracúvajú k podobným výsledkom.

V prvej štúdii **René Matlovič a Kvetoslava Matlovičová** sledujú niekoľko cieľov. V prvej časti zdôvodňujú význam štúdia regionálnych disparít. Konštatujú, že táto otázka je na Slovensku výrazne spoločensky relevantná. Vyplýva to najmä z faktu, že sa zatiaľ nepodarilo zastaviť prehlbovanie regionálnych disparít. To následne môže potenciálne viesť k zvyšovaniu senzitivity v ich vnímaní obyvateľmi zaostávajúcich regiónov. Kumulatívny efekt odlivu finančného a ľudského kapitálu môže viesť k prehlbovaniu zaostávania problémových regiónov a tým k zníženiu ich endogénneho potenciálu. To môže negatívne ovplyvniť ich absorpčnú schopnosť v prípade potenciálnych rozvojových impulzov. Týmto regiónom hrozí, že upadnú do pasce zaostávania, sociálno-priestorovej exklúzie, straty sebaúcty obyvateľstva a anómie. Opätovné naštartovanie regionálneho rozvoja môže byť potom podstatne ekonomicky nákladnejšie ako včasné preventívne riešenie problémov ich rozvoja. Vznik regionálnej strany Náš kraj potvrdzuje, že časť regionálnych elít na východnom Slovensku reflektuje nedostatočný záujem centrálnej vlády riešiť uvedený problém. Objektívny pohľad na fenomén regionálnych disparít by mal tiež prispieť k tomu, aby sa táto agenda demagogicky nezneužila v politickom zápase. Základným cieľom by mala byť vyvážená regionálna politika z hľadiska uplatnenia princípov efektívnosti/ zásluhovosti a solidarity/priestorovej spravodlivosti tak, aby dochádzalo k znižovaniu neodôvodnených regionálnych disparít. Odpoveď na otázku miery oprávnenosti resp. neoprávnenosti regionálnych disparít sa stáva preto kľúčovou. V druhej časti poukazujú na niektoré metodologické úskalia analýzy regionálnych disparít s osobitným zreteľom na problematiku voľby vhodného územného členenia, výberu indikátorov a konštrukciu integrovaného ukazovateľa. Navrhujú variantný postup, ktorý spočíva v skúmaní regionálnych disparít podľa viacerých územných členení s cieľom obmedziť negatívne efekty výraznej heterogenity štatistických regiónov a predovšetkým eliminovať efekt hlavného mesta. Pri voľbe ukazovateľov sa ako východisko ukazuje zohľadnenie viacerých relevantných ukazovateľov a konštrukcia integrálneho ukazovate-

ľa regionálnych disparít. V tretej časti skúmajú vývoj regionálnych disparít na Slovensku v ostatných rokoch, pričom zohľadňujú tri modely územného členenia s cieľom eliminovať efekt hlavného mesta. Regionálne disparity sledujú prostredníctvom 12 parciálnych ukazovateľov a následne aj podľa integrálneho ukazovateľa. Pri jeho konštrukcii aplikujú metódu vzdialenosti od fiktívneho objektu. Empirická analýza prináša niekoľko zaujímavých poznatkov. Predpoklad o nižších disparitách pri použití územných členení znižujúcich efekt hlavného mesta sa podarilo potvrdiť len čiastočne (pre model C bez Bratislavského kraja). Pomerne prekvapujúco bola zistená vyššia úroveň regionálnych disparít pri použití modelu B (zlúčenie Bratislavského a Trnavského kraja) oproti modelu A (8 krajov). Predpoklad o vyššej dynamike regionálnych disparít v súvislosti s prejavmi efektu hlavného mesta (model A) a nižšom tempe rastu regionálnych disparít pri obmedzení efektu hlavného mesta (model B) a stagnujúcich disparitách pri eliminácii efektu hlavného mesta (model C) sa nepodarilo potvrdiť. Zistená bola síce najvyššia mieru nárastu regionálnych disparít v prípade použitia modelu A, avšak v prípade použitia modelu B bol odhalený pokles regionálnych disparít a v prípade použitia modelu C nárast regionálnych disparít, avšak menším tempom ako v modeli A. Potvrdil sa predpoklad o zastavení rastu regionálnych disparít meraných integrálnym ukazovateľom v r. 2007, avšak či je to len krátkodobý výkyv alebo ide o začiatok dlhodobiejšieho trendu, to ukážu až analýzy ďalšieho obdobia. Potvrdil sa predpoklad o polarizácii Slovenska na rozvinutý západ/severozápad a zaostávajúci východ/juhovýchod. Zistilo sa, že v sledovanom období sa táto polarizácia ešte ďalej vykryštalizovala. Signalizuje to prepad Košického kraja zo 4. na 6. miesto a stagnácia Banskobystrického kraja na predposlednom a Prešovského kraja na poslednom mieste. Zaregistrované bolo tiež zlepšenie pozície Žilinského kraja, čo možno dávať do súvislosti s masívnym prílevom zahraničných investícií a prioritizovaním tohto kraja v regionálnej politike. V štvrtej časti prostredníctvom analýzy dvoch vybraných finančných nástrojov autori študujú, či regionálna politika na Slovensku prispievala k spomaleniu rastu regionálnych disparít, s osobitným zreteľom na jej vplyv na zníženie západno-východnej polarizácie Slovenska. Poukazujú, že táto politika neodrážala prioritu zjemniť polarizáciu Slovenska na rozvinutý západ/severozápad a zaostávajúci juhovýchod/východ. Západno-východný gradient sa ešte posilnil. Nasvedčuje tomu podiel na podpore, ktorú z uvedených schém získali dva východoslovenské kraje (Košický a Prešovský) vo vzťahu k ich podielu na počte obyvateľov. Východné Slovensko sa ani v jednom prípade nedostalo v úrovni podielu na podpore nad úroveň svojho podielu na počte obyvateľov. Analyzované nástroje regionálnej politiky teda stimulovali skôr prehĺbovanie jeho zaostávania za ostatnými krajinami SR.

V druhej štúdii hodnotí **Radoslav Klamár** vývoj regionálnych disparít na Slovensku. Po krátkom teoretickom úvode venuje pozornosť endogénnym a exogénnym faktorom, ktoré majú veľký vplyv na predispozície a potenciál rozvoja jednotlivých regiónov (krajov). Faktory ako primárny potenciál, makropolitická atraktivita, charakter osídlenia, osobitosti demografických štruktúr (najmä rómske obyvateľstvo), „veľká“ dopravná infraštruktúra, (nevýhodná) ekonomická špecializácia regiónov, depresnosť priľahlých regiónov susedných štátov, PZI, štátna pomoc a čerpanie štrukturálnych fondov výraznou mierou vplyvajú na rozvojové možnosti jednotlivých krajov a teda i vytvárajú vzájomné rozdiely medzi nimi v podobe regionálnych disparít. Táto premisa sa potvrdila a súčasná socioekonomická situácia je zákonitým dôsledkom tohto procesu. Zarážajúce je však

zistenie, že prevažná časť exogénnych faktorov (PZI, štátna pomoc), ktoré je možné aktívne ovplyvňovať a usmerňovať prostredníctvom premyslenej regionálnej politiky, je využívaná skôr na prehlbovanie regionálnych nerovností v podobe vyšších investícií do rozvinutých regiónov, väčšej štátnej pomoci a čiastočne aj výhodnejšieho čerpania štrukturálnych fondov v prospech týchto regiónov. Nárast regionálnych rozdielov predikovaných odlišnými predpokladmi a potenciálom jednotlivých krajov sa jednoznačne potvrdil v druhej časti práce, kde sa prostredníctvom zvoleného súboru ukazovateľov a definovaných štatistických mier (Giniho koeficient, variačný koeficient) aj kvantitatívne potvrdil nárast regionálnych disparít na Slovensku. V sledovanom období 2001-2008 došlo k nárastu nerovností takmer pri všetkých ukazovateľoch (13 z 15), najviac však pri PZI v podobe ich podielu podľa krajov i na obyvateľa, miery nezamestnanosti, v počte dokončených bytov na 1000 obyv. i v produktivite práce v priemysle. Naopak jedine pri ukazovateľoch ako počet živnostníkov na 1000 obyv. a hrubej miere natality bola zaznamenaná nivelizácia. Na vytváraní regionálnych disparít má rozhodujúci podiel Bratislavský kraj s hlavným mestom Bratislava, čo sa potvrdilo aj pri komparácii disparít v modeli s 8 krajinami a modeli so 7 krajinami, teda bez Bratislavského kraja. Model 7 krajov vykazoval pomerne nižšiu mieru regionálnych nerovností. Pri jednotlivých ukazovateľoch má Bratislavský kraj najväčší vplyv na disparity v rámci priemernej mesačnej mzdy, mesačných nákladov na prácu zamestnanca, tvorbe HDP na obyv. a vývoji PZI na obyv. i podielu podľa krajov. Okrem Bratislavského kraja sa na regionálnych nerovnostiach podieľajú aj ostatné hospodársky vyspelejšie regióny (Trnavský kraj, Trenčiansky kraj a Žilinský kraj) v rámci miery zamestnanosti a počtu živnostníkov na 1000 obyv. Jediný ukazovateľ, v ktorom majú vyšší podiel na tvorbe regionálnych disparít Prešovský a Košický kraj, je miera natality, pri ktorej však dochádza postupne k nivelizácii. Poslednou časťou štúdie je hodnotenie postavenia východného Slovenska (Prešovský a Košický kraj) v kontexte regionálnych disparít SR. Tu sa jednoznačne potvrdil predpoklad ďalšieho nárastu regionálnych rozdielov oproti ekonomicky vyspelejším západným regiónom krajiny vďaka horším predpokladom v rámci vyššie sledovaných faktorov. Región východného Slovenska dopláca na horšiu makropolitickú atraktivitu a vzdialenosť od ekonomického jadra Európy, je horšie dopravné napojený na diaľničnú sieť, sídelná sieť je okrem miest Košice, Prešov a Poprad veľmi rozdrobená s nedostatočnou koncentráciou obyvateľstva pre niektoré aktivity, je zaznamenaný výrazne vyšší podiel neprispôsobivého rómskeho obyvateľstva, ekonomická štruktúra je nevyhovujúca bez výraznejších ekonomických subjektov (okrem US Steel Košice) a regióny okolitých susediacich krajín patria medzi ekonomicky najviac podrozvinuté regióny. Celkovo možno povedať, že región východného Slovenska dopláca na viaceré vyššie pomenované problémy a bohužiaľ ani regionálna politika SR v podobe štátnej pomoci, pritiahnutia PZI do regiónov a čiastočne aj prerozdeľovania zdrojov zo štrukturálnych fondov nevytvára vhodné podmienky na zlepšenie ekonomickej i sociálnej situácie, ale naopak prostredníctvom svojich rozhodnutí o podporných stimuloch v rozvinutejších západných regiónoch ešte viac napomáha prehlbovaniu regionálnych disparít na Slovensku.

René Matlovič, Kvetoslava Matlovičová, Radoslav Klamár

REGIONÁLNE DISPARITY A ICH RIEŠENIE NA SLOVENSKU V ROZLIČNÝCH KONTEXTOTOCH

René MATLOVIČ¹ – Kvetoslava MATLOVIČOVÁ¹

Abstract: *The presented paper follows several numbers of aims. After a brief introduction to the terminology, in the first part we will justify the meaning of research on regional disparities. In the second part, we will point to several methodological pitfalls of regional disparities analysis, with particular regard to the issue of the appropriate territorial division choice, the indicators choice and the integrated indicator construction. In the third part, we will examine the development of regional disparities in Slovakia in recent years, taking into account different models of territorial division in order to eliminate the effect of the capital city. In the fourth part, through analysis of the selected financial instruments, we will examine whether the regional policy in Slovakia contributed to a slowdown of regional disparities increase, with particular regard to reducing its impact on West-East polarization in Slovakia.*

Keywords: *social and economical indicators, regional disparities, Slovakia, territorial division, regional policy*

R11 (JEL)

ÚVOD

Regionálne disparity sú pomerne často používaným termínom, ktorý je však v odbornej literatúre a v spoločenskej praxi chápaný veľmi rôznorodo. Disparity sa vo všeobecnosti chápu ako nerovnomernosti, rozdiely, heterogenity či diferencie (Viturka 2010, s. 131). V našom príspevku ich budeme chápať ako rozdiely v stupni sociálno-ekonomického rozvoja jednotlivých regiónov, pod ktorými rozumieme kraje ako jednotky územno-správneho členenia SR. Problematika analýzy regionálneho rozvoja, regionálnych disparít a fenoménu priestorovej polarizácie sa v ostatných rokoch stala na Slovensku veľmi populárna. Venujú sa jej geografi (napr. Džupinová, Halás, Horňák, Hurbánek, Káčerová, Michniak, Ondoš, Rochovská 2008, Hurbánek 2008, Ira, Michálek, Podolák 2008, Klamár 2008, Klamár, Rosič 2009, Kling 2002, Korec 2004, 2005, 2009, Korec, Ondoš 2004, 2007, 2008, Korec, Bystrická, Ondoš 2008, Lauko, Gurňák, Križan 2010, Matlovič 2004, Matlovič, Matlovičová 2005, 2008, Matlovič, Klamár, Matlovičová 2009, Michálek 2007, Rajčáková, Švecová 2002, 2009, 2010, Sloboda 2006, Slobodníková 2010), ekonómovia (napr. Baláž 2004, Benč 2002, Buček 1999, Buček, Kováč-Gerulová 2008, Buček, Rehák, Ivaničková 2011, Čapková 2009, Hajko, Klátik, Tunega 2011, Haulíková, Benč 2001, Hudec, Bíla 2008, Kožiak 2008, Tvrdón 2002, Tvrdón, Kmecová 2007, Tvrdón, Skokan 2011) a sociológovia (Faltán 2008, Faltán, Pašiak 2004, Gajdoš 2008). Vznikli

1 *prof. RNDr. René Matlovič, PhD.; RNDr. Kvetoslava Matlovičová, PhD.*

University of Prešov, Department of Geography and Regional Development, Ul. 17. novembra 1, 081 16 Prešov, Slovak Republic, rene.matlovic@unipo.sk, kveta.matlovicova@gmail.com

viaceré práce usilujúce sa o interdisciplinárne uchopenie tejto problematiky (napr. Ira, Faltán, Pašiak, Gajdoš 2005). Na empirické štúdie nadviazali viaceré teoreticko-metodologické práce (napr. Belajová, Fáziková 2005, Buček a kol. 2006, Buček, Rehák, Tvrdoň 2010, Ivanička, Ivaničková 2007, Michaeli, Matlovič, Ištók, Hofierka, Klamár, Mintálová, Mitříková 2010, Rajčáková 2005, Samson a kol. 1997, Tvrdoň, Hamalová, Žárska 1995, Výrostová 2010). Okrem prác domácej proveniencie sa značne využívajú aj podnety od zahraničných autorov (napr. Blažek 1996, Blažek, Uhlíř 2002, Hampl 2007, Hampl a kol. 2001, 2005, Hampl, Müller 2011, Kutscherauer a kol. 2010, Maier, Tödtling 1997, 1998, Novotný 2010, Štika 2004, Tomeš, Hampl 1999, Viturka 2007, 2010, Wokoun a kol. 2008). Ukazuje sa, že výskum regionálnych disparít si vyžaduje interdisciplinárny prístup, pretože doterajšie prístupy opierajúce sa dominantne o ekonomické dimenzie nevystihujú celú komplexnosť problematiky.

V predloženej stati sledujeme viacero cieľov. Po krátkom terminologickom úvode zdôvodníme v prvej časti zmysel výskumu regionálnych disparít. V druhej časti poukážeme na viaceré metodologické úskalia analýzy regionálnych disparít s osobitným zreteľom na problematiku voľby vhodného územného členenia, výberu indikátorov a konštrukciu integrovaného ukazovateľa. V tretej časti preskúmame vývoj regionálnych disparít na Slovensku v predkrízovom období (2003-2007), pričom zohľadníme viacero modelov územného členenia s cieľom eliminovať efekt hlavného mesta. V štvrtej časti prostredníctvom analýzy vybraných finančných nástrojov preskúmame, či regionálna politika na Slovensku prispievala k spomaleniu rastu regionálnych disparít, s osobitným zreteľom na jej vplyv na zníženie západových polarizácií Slovenska.

PREČO SKÚMAŤ REGIONÁLNE DISPARITY?

V súvislosti s fenoménom regionálnych disparít si možno položiť otázku významu ich skúmania. Naliehavosť tejto otázky sa zvýši najmä v prípade, ak vychádzame z neoklasickej a neoliberalnej teoretickej bázy, ktorá predpokladá konvergentné tendencie regionálneho rozvoja v dlhodobom časovom horizonte. Rozdiely medzi regiónmi sú determinované ich odlišnými podmienkami a sú teda prirodzené. Efektívnu alokáciu zdrojov zabezpečuje trhový mechanizmus a umelé intervencie štátu do tohto mechanizmu sú nežiaduce (s výnimkou zaistenia právneho rámca fungovania trhu, udržiavania poriadku a vymožitelnosti práva, slobodného prístupu k informáciám a potlačovania kartelov) (Blažek, Uhlíř 2002). Na druhej strane existuje aj druhá skupina divergentných teórií, ktoré sa teoreticky opierajú o keynesiánstvo a neomarxizmus. Predpokladajú dlhodobý nerovnomerný ekonomický rozvoj a zmiernenie regionálnych disparít si teda podľa nich vyžaduje štátne intervencie (Blažek, Uhlíř 2002).

V našich podmienkach sa fenomén regionálnych disparít viaže na regionálne dopady postkomunistickej ekonomickej transformácie po r. 1989. Dedičstvom reálneho socializmu bola vysoká miera nivelizácie v sociálnej a ekonomickej diferenciácii regiónov. Ekonomická transformácia priniesla zvýšenú dynamiku regionálneho vývoja, pričom sa začali prejavovať diferenciačné tendencie ako dôsledok pôsobenia konkurenčných mechanizmov. Podľa M. Hampla a J. Müllera (2011, s. 216) išlo v podstate o interferenciu postkomunistickej a postindustriálnej transformácie, čiže na jednej strane nápravy nedostatočne efektívnej distribúcie kapitálu a pracovných zdrojov, zdedených z obdobia

reálneho socializmu a na strane druhej kvalitatívne prehodenie a reštrukturalizáciu jednotlivých ekonomických aktivít.

V počiatočnom období transformácie sa prejavovala dominancia neoliberálnych ekonomických prístupov a panovala všeobecná nechuť k plánovaniu a tým aj regionálnej politike (Haml, Müller 2011, s. 212). Bádateľský postoj k regionálnym nerovnostiam sa menil až postupne, pričom bol podmienený skupinou impulzov. V súlade s M. Hamplom a J. Müllerom (2011, s. 212) a D. Slobodom (2006, s. 4) je možné konštatovať, že záujem o regionálne disparity sa zvýšil v súvislosti s konštituovaním a rastúcou úlohou regionálnych samospráv a bol tiež podmienený európskou integráciou, teda vstupom Slovenska do Európskej únie v r. 2004, v ktorej sa uplatňuje regionálna politika inšpirovaná skupinou divergentných teórií regionálneho rozvoja a teda zameraná na znižovanie regionálnych rozdielov. Nezanedbateľným faktorom rastúceho záujmu o regionálne disparity na Slovensku je ich postupné prehľbovanie a tým aj zvyšujúca sa senzitivita verejnosti vo vzťahu k nerovnomernému vývoju regiónov. Podľa najnovšej regionálnej štatistickej ročenky (Eurostat 2010, s. 77) z r. 2010 sú na Slovensku druhé najvyššie vnútroštátne medziregionálne rozdiely v tvorbe HDP na 1 obyvateľa podľa územných jednotiek NUTS 2 v Európskej únii. Hodnota regiónu s najvyššou úrovňou tvorby HDP na 1 obyv. je na Slovensku 3,5 vyššia ako v regióne s najnižšou úrovňou ukazovateľa (vo Veľkej Británii je to 4,6 násobok). Ak hodnotíme vývoj regionálnych disparít v Európskej únii v r. 2000-2007 je možné vo všeobecnosti konštatovať konvergenčné tendencie. Rozptyl regionálneho HDP na 1 obyvateľa¹ podľa NUTS 2 sa znížil v rámci EÚ 27 z 32,7 % na 28,3 %. Slovensko však patrí do skupiny krajín, kde došlo k opačnému trendu a teda nárastu regionálnych disparít v sledovanom období (Bulharsko, Česko, Grécko, Maďarsko, Poľsko, Rumunsko, Slovensko a Veľká Británia) (Eurostat 2010, s. 84). V prípade Slovenska sa tento indikátor zvýšil z úrovne 26,5 % v r. 2000 na 30,8 % v r. 2007. Konvergenciu v EÚ potvrdzuje aj vývoj tohto ukazovateľa podľa členenia na NUTS 3. V rámci EÚ 27 klesol rozptyl z 35,5 % v r. 2000 na 32,7 % v r. 2007. Aj v tomto prípade patrí Slovensko do skupiny krajín (Bulharsko, Česko, Estónsko, Írsko, Grécko, Litva, Holandsko, Rumunsko, Maďarsko, Poľsko, Slovinsko, Veľká Británia) zaznamenali v období 2000-2007 prehĺbenie regionálnych disparít (tab. č. 1).

Celkový obraz regionálnej diferenciacie na Slovensku je charakterizovaný polarizáciou severozápad-juhovýchod, pričom najhoršie ukazovatele vykazuje južná časť stredného Slovenska a severovýchodné oblasti Slovenska (Džupinová et al. 2008, s. 175). Rastúca úroveň regionálnych rozdielov na Slovensku je konštatovaná aj v ďalších štúdiách – napr. Benč (2002), Buček, Rehák, Tvrdon (2010), Korec (2005), Matlovič, Matlovičová (2005), Korec (2009). Tento vývoj nemožno označiť za neočakávaný. Až na niektoré výnimky (aj to s pomerne nevýrazným nárastom) sú v tejto skupine postkomunistické krajiny, v ktorých stále doznieva špecifický proces transformácie centrálno-byrokratickej ekonomiky na trhovú ekonomiku. Ten je sprevádzaný nápravou nivelizačných deformácií vzniknutých v období reálneho socializmu, ktoré zapríčinili prepád ekonomickej efektívnosti

1 Indikátor rozptyl regionálneho HDP na obyvateľa je definovaný ako suma absolútnych rozdielov medzi hodnotami v regiónoch (NUTS 2 alebo NUTS 3) a celoštátnou hodnotou HDP na 1 obyvateľa (merané v bežných trhových cenách a vážených regionálnymi podielmi obyvateľov na celkovej populácii). Hodnota rozptylu regionálneho HDP na obyvateľa je nulová, ak hodnoty regionálnych HDP na obyvateľa sú vo všetkých regiónoch krajiny rovnaké (Eurostat 2010).

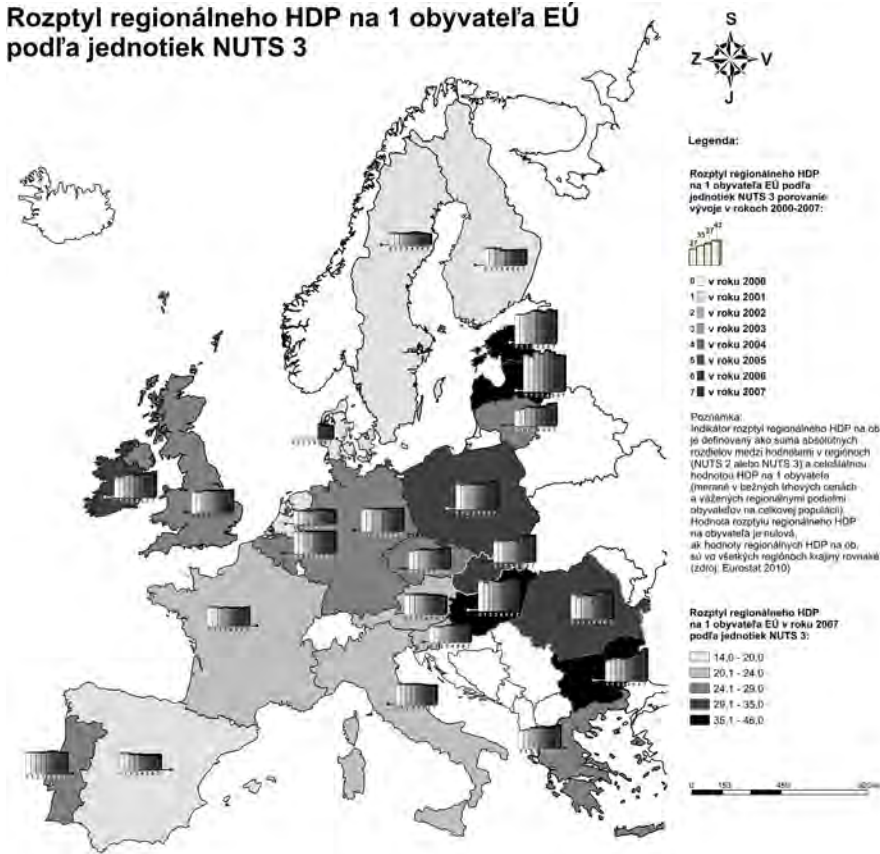
Tabuľka č. 1: Rozptyl regionálneho HDP na 1 obyvateľa v krajinách EÚ v r. 2000-2007 podľa jednotiek NUTS 3

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
EU (27)	35,5	35,2	34,5	34,1	33,4	33,4	33	32,7
Belgicko	28,4	28,4	28,4	27,8	28,2	28,3	27,9	27,9
Bulharsko	27,2	28,9	30,1	29,1	30	32,6	36,8	41,9
Česko	22,8	24,4	24,7	24,9	24,3	25,1	25,4	26,5
Dánsko	0	0	0	0	0	18,8	18,1	17,3
Nemecko	29,2	29,4	29,1	29,3	29,2	29,1	28,9	28,6
Estónsko	36,5	37,1	38,8	41,5	42,2	39,7	43,2	41,6
Írsko	25,8	26,1	29,4	30	28,9	30,7	31,4	33,2
Grécko	22,8	23,9	25,8	26,7	27,6	27,3	26,3	28,8
Španielsko	21,4	21	20,4	19,8	19,4	19,2	19,1	18,9
Francúzsko	23,9	23,8	23,4	23,6	22,6	23,3	23,1	24,3
Taliansko	26,3	26	25,6	25,5	25,5	24,9	24,4	24,2
Cyprus	-	-	-	-	-	-	-	-
Lotyšsko	46,9	45,2	51,9	49	52,8	51,4	46,8	45,6
Litva	20,8	21,8	24,5	24,2	23,5	25,1	27,7	28,9
Luxembursko	-	-	-	-	-	-	-	-
Maďarsko	39,3	37,4	39,6	37,6	37,8	40,1	42,3	41,3
Malta	-	-	-	-	-	-	-	-
Holandsko	16,7	16,7	17,2	17,4	17,9	18,8	18,4	17,3
Rakúsko	26,3	26,3	26,4	25,9	25	24,6	24,1	23,4
Poľsko	32,8	31,1	32,7	32,4	32,2	33,3	34,4	34,5
Portugalsko	27,3	27	26,9	27,3	27,6	28,1	27,1	26,6
Rumunsko	30,2	28	30	29,3	29,2	33,7	34,4	35,3
Slovinsko	19,5	20,1	20,3	22,2	21,9	21,8	22,4	22,3
Slovensko	27,7	27,4	28,1	28,6	29,1	33,6	34,4	35,3
Fínsko	21,7	22,1	20,8	19,2	19,1	19,3	20,2	19,7
Švédsko	15,8	14,9	15,3	14,8	15,6	16,3	15	14,4
Veľká Británia	27,3	27,2	27,9	27,9	27,5	27,5	28,1	29,0

Zdroj: Eurostat

a následný hospodársky kolaps štátov socialistickej sústavy. Sprievodným znakom týchto zmien sú heterogenizačné tendencie. Heterogenizačné tendencie sú posilňované prebiehajúcou metropolizáciou, ktorá je spätá s rýchlym rozvojom miest plniacich metropolitné funkcie. Sú to najmä hlavné mestá, v ktorých sa koncentrujú rýchlo sa rozvíjajúce nové odvetvia ekonomiky, využívajúce vysokokvalifikovanú pracovnú silu a inovatívne technológie. Metropoly určujú teda rytmus hospodárskeho rozvoja, čo niekedy vedie až k ich odtrhnutiu sa od periférnych regiónov, ktorých šance na vymanenie sa zo zaostávania sú čoraz nižšie (Gorzela 2009, s. 22). Viacerí autori sa napriek tomu (napr. Blažek, Csank 2007, Hampl 2005, Korec 2009, Strykiewicz a kol. 2007) domnievajú, že prvá etapa transformácie postkomunistických krajín strednej Európy sa už ukončila a približne

Rozptyl regionálneho HDP na 1 obyvateľa EÚ podľa jednotiek NUTS 3

od prelomu tisícročí v podmienkach Česka (Blažek, Csank 2007, s. 948) alebo roku 2006 v podmienkach Slovenska (Korec 2009, s. 258) nastáva druhá, kvalitatívne odlišná etapa. Kým v prvej etape sa vplyvom selektívnych tendencií sformovali regionálne vzorce sociálnej a ekonomickej diferenciacie (na Slovensku je to vzorec rozvinutý západ/severozápad – zaostávajúci východ/juhovýchod, v druhej etape sa predpokladá relatívna stabilizácia regionálnych vzorcov (Korec 2009, s. 258). Hampl (2005, s. 112) ďalší vývojový progres vidí v kvalitatívnych premenách hierarchickej organizácie, v zvyšovaní jej kooperatívnych funkcií a vo zvyšovaní organickej (prepojenosti) systému. Hampl (2005, 2010) však rozlišuje medzi územnými (sociogeografickými) nerovnomernosťami a spoločenskými (geosociálnymi) nerovnomernosťami. Kým nárast geosociálnych rozdielov v transformačnom období považuje za dočasný, čo dáva do súvislosti s teóriami regionálnych rozvojových cyklov Friedmanna (1966) a Kuznetsa (1955), vývoj územných (sociálnogeografických) nerovností považuje z dlhodobého hľadiska za prevažne divergentne orientovaný (Hampl a Müller 2011, s. 217).

Prípady Veľkej Británie, Grécka a Írska však indikujú, že divergencia môže byť okrem špecifickej podmienenosti postkomunistickou transformáciou spôsobená aj všeobecnejší-

mi vývinovými tendenciami. P. Korec (2009, s. 260) upozorňuje na interferenciu vplyvov postkomunistickej transformácie, procesov globalizácie a vstupu do postindustriálneho vývojového štádia v podmienkach Slovenska. M. Hampl (2001, s. 314) považuje heterogenizačné a homogenizačné procesy za komponenty integrálneho vývojového mechanizmu. Kľúčovú úlohu hrá existencia nerovnomernej diferenciacie prírodného a sociálno-ekonomicko-kultúrneho prostredia (teda územne diferencovaná distribúcia rozvojového potenciálu), ktorá zákonite podmieňuje nerovnomerný priebeh vývoja a difúzie zmien. Tieto predpoklady nerovnomerného vývoja sú posilňované prostredníctvom konkurenčných mechanizmov (trhový mechanizmus) a kumulatívnym efektom ich pôsobenia (napr. akumulácia kapitálu). Všeobecná úloha diferenciacie a nadväzujúcich heterogenizačných procesov ako podnetov zmien a ich postupnej realizácie je podľa Hampla (2001) z hľadiska vývojového pokroku nevyhnutná. Diferenciácia a heterogenizačné procesy majú teda zákonitú povahu. Podobne zákonitú povahu majú ich dôsledky a nimi vyvolané reakcie. Dôsledky a reakcie je potrebné rozčleniť na pozitívne a negatívne.

V pozitívnom prípade ide o premietnutie sa úspechu „vedúcej menšiny“ do rozvoja celku a sprostredkovane aj do jeho ostatných častí (Hampl 2001, s. 315). Zjednodušene to Hampl vyjadril postupnosťou „rast silných regiónov – rozvoj celku – rozvoj všetkých regiónov“ (Hampl 2001, s. 311). Táto téza sa empiricky potvrdzuje aj na Slovensku. Dynamika vývoja v ostatných rokoch ukazuje, že dochádza k znižovaniu zaostávania všetkých regiónov SR za priemerom EÚ (tabuľka č. 2). Markantné zlepšenie zaznamenal Bratislavský kraj, ktorý sa zlepšil o 58 percentuálnych bodov. Nadpriemerné zlepšenie nastalo aj v prípade Trnavského kraja. Priemerné zlepšenie (o 22 percentuálnych bodov) nastalo v Žilinskom kraji. Ostatné kraje zaostali za slovenským priemerom, pričom najvýraznejšie Prešovský kraj a Banskobystrický kraj. Znamená to, že napriek celkovej konvergencii dochádzalo k zvýrazňovaniu regionálnych disparít v neprospech južného a východného Slovenska. Tieto dáta empiricky zatiaľ nepotvrdzujú domnienky niektorých autorov o nástupe novej kvalitatívnej etapy a zoslabovaní doterajších selektívnych tendencií (napr. Korec 2009, s. 258).

Tabuľka č. 2: Vývoj regionálneho HDP/obyv. (PPS) vo vzťahu k priemeru EÚ v r. 2000-2008 (v %)

	2000	2005	2006	2007	2008	Zmena 2008-2000
Slovenská republika	50	60	63	68	72	+22
Bratislavský kraj	109	147	148	161	167	+58
Trnavský kraj	53	65	77	82	83	+30
Trenčiansky kraj	47	53	59	63	66	+19
Nitriansky kraj	44	53	54	57	61	+17
Žilinský kraj	41	50	51	57	63	+22
Banskobystrický kraj	42	43	47	50	55	+13
Prešovský kraj	31	35	35	37	42	+11
Košický kraj	45	51	53	56	60	+15

Zdroj: Eurostat

Vývoj regionálneho HDP na 1 obyvateľa (v parite kúpnej sily) vo vzťahu k priemeru EÚ v roku 2000-2008 (v %)

Autor: K. Matlovičová, R. Matlovič

V negatívnom prípade ide o prehĺbenie vnútorných nerovnomerností v rámci celku, ktorú môžu vyústiť až do jeho destabilizácie. Vznikajú takto tlaky na posilnenie regulácie spontánneho vývoja prostredníctvom celku a jemu zodpovedajúcich inštitúcií. M. Hampl (2001, s. 310) teda vyvodzuje záver o existencii ako konvergentných, tak aj divergentných tendencií vo vývoji diferenciácie, pričom môže dochádzať k ich striedaniu alebo paralelnej koexistencii v rozličných parciálnych zložkách spoločnosti. Meniaca sa intenzita týchto tendencií je logicky nevyhnutná, pretože jednostranná dominancia každej z nich by skôr alebo neskôr viedla k degenerácii systému a k zastaveniu jeho vývoja (buď dosiahnutím monopolu a následným umŕtvením totalitného typu alebo dosiahnutím úplne nivelizovanej situácie a následným umŕtvením aktivity častí, tak aj celku v dôsledku straty motivácie). Časovú prioritu majú divergentné (selektívne) tendencie nasledované konvergentnými (difúznymi) tendenciami, aspoň v prípade progresívneho smeru vývoja. Inovácie prinášajú nových nositeľov diferenciácie, pričom u starších fenoménov dochádza vplyvom difúzie k poklesu variability (Hampl 1998). Postupnosť rozvoja sa teda realizuje hierarchicky, čiže od vedúcich jednotiek k závislým jednotkám, resp. z jadra na perifériu (Hampl 2010, s. 17). Zdrojom divergentných tendencií je teda sociálna a geografická heterogenita a hierarchizácia, ktorá podmieňuje diferenciáciu častí (regiónov) podľa ich schopnosti prijať zmeny a teda podľa ich konkurenčnej úspešnosti. Zdrojom konvergentných tendencií je homogenita ľudských populácií, ktorá pôsobí na difúziu zmien do celého regionálneho systému a pôsobí teda v prospech udržania jeho vnútornej kohézie (Hampl 2010, s. 17). V tejto súvislosti sa objavuje problém primeranosti miery kompenzácií, resp. utlmenia v divergentnej fáze vzniknutých nerovnomerností, v konvergentnej fáze. Odvíja sa od neho miera efektu rozvoja pre celok a jeho časti (napr. regióny). Uvedený problém je zdrojom alternatívnych predstáv (pesimistická a optimistická) o prirodzenosti a spravodlivosti spoločenského vývoja. Z týchto predstáv sa odvodzujú rozličné ideológie (liberalizmus, konzervativizmus, socializmus), ktoré následne ovplyvňujú (regionálnu) politiku (Hampl 2001, s. 309-310).

V tejto súvislosti sa vynára zaujímavý problém posudzovania primeranosti sociálnych a územných nerovnomerností. Tejto problematike sa venovali napr. W. Molle (1997)

a J. Novotný (2004). J. Novotný (2004, s. 21) poukázal na úlohu diferencovanej miery citlivosti percepcie územných a spoločenských nerovnomerností. Vyplýva z toho poznatok, že sociálne a regionálne rozdiely nemusia mať taký význam, ak sú v danej spoločnosti považované za legitímne a naopak, v spoločnostiach s vyššou mierou citlivosti môžu aj menšie regionálne a spoločenské rozdiely spôsobiť sociálne konflikty. Na druhej strane sa ukazuje, že globálna kríza môže spôsobiť internacionalizáciu senzitivity obyvateľov vo vzťahu k príjmovým nerovnostiam. Príkladom môžu byť aktivity amerického hnutia Occupy Wall Street proti následkom zlyhania deregulovanej trhovej ekonomiky, ktoré v októbri 2011 vyvolali vlnu masových protestov v mnohých svetových metropolách. Tieto aspekty si uvedomujú aj politické strany pôsobiace na Slovensku. Každá z parlamentných strán sa vo svojom volebnom programe 2010-2014 zmienila o ambíciách riešiť problematiku nerovnomerného regionálneho rozvoja (tab. 3). Najmenej viditeľná je táto agenda vo volebnom programe strany Sloboda a solidarita, čo je pochopiteľné vzhľadom na jej afinitu k liberalizmu. Naopak, najväčší priestor agende regionálneho rozvoja vo svojom volebnom programe venovala strana SMER-SD, čo je tiež pochopiteľné vzhľadom na jej sociálno-demokratickú orientáciu.

Tabuľka č. 3: *Postoje parlamentných politických strán k riešeniu regionálneho rozvoja v SR*

Politická strana	Kľúčové tézy volebného programu pre roky 2010-2014 vo vzťahu k regionálnemu rozvoju
KDH	S cieľom aktivizovať ekonomický a sociálny potenciál a hodnoty skryté v regiónoch Slovenska bude presadzovať zjednodušenie prístupu regiónov k štrukturálnej podpore z eurofondov tak, aby sa v zmysle subsidiarity dostali potrebné prostriedky včas a na miesto podpory rozvoja regiónov a spolupráce medzi nimi
MOST-HÍD	zmiernenie regionálnych rozdielov v hospodárstve a životnej úrovni prostredníctvom európskej a štátnej politiky
SAS	zabezpečíme rozvoj diaľnic a rýchlocest. Nič nepomáha rozvoju regiónov viac, ako diaľnice a rýchlocesty. Investori budú schopní svoje budúce investície prispôsobiť výstavbe diaľničnej siete.
SDKÚ-DS	Rozvoj aj ekonomicky slabších regiónov a vidieka. Ľudia by mali nájsť podmienky pre slušný život aj vo svojich regiónoch, aby sa nemuseli z ekonomických dôvodov sťahovať od svojich rodín.
SMER-SD	podporovať regionálny rozvoj horizontálnou a vertikálnou koordináciou, s rešpektovaním rôznorodosti regiónov Slovenska. Vytvoriť podmienky pre znižovanie regionálnych disparít, zvýšenie konkurencieschopnosti regiónov SR, kvality ľudského a sociálneho kapitálu.
SNS	považuje za dôležité postupné odstraňovanie ekonomických, sociálnych a kultúrnych rozdielov medzi regiónmi

Zdroj: volebné programy strán na obdobie 2010-2014, www.sns.sk, www.kdh.sk, www.sdpu-ds.sk, www.strana-smer.sk, www.strana-sas.sk, www.most-hid.sk

V tejto súvislosti je pozoruhodnou udalosťou vznik regionálnej strany Naš kraj so sídlom v Prešove v r. 2010. Strana na svojej webovej stránke medzi dôvodmi svoju vzniku uvádza to, že politické strany pôsobiace na celoslovenskej úrovni neponúkajú program pre rozvoj zaostálých oblastí Slovenska a taktiež tézu, že východné Slovensko má regionálne záujmy, ktoré dokáže obhájiť iba regionálna politická strana (www.strana-naskraj.sk). Vznik tejto regionálnej strany signalizuje, že zaostávanie východného Slovenska je

v prostredí určitých regionálnych elít vnímané citlivo a dá sa očakávať ich zvýšená politická aktivita, ktorá môže potenciálne vyvolať odozvu u širšej verejnosti.

Inou zaujímavou otázkou je vzťah medzi ekonomickou vyspelosťou štátu a úrovňou jeho medziregionálnych rozdielov. J. Novotný (2004, s. 96) konštatuje pomerne malý záujem o bádateľské uchopenie tejto otázky. Môžeme tu spomenúť štúdie J. G. Wiliamsona (1965) a R. Ezcurru a M. Rapúna (2006). J. Novotný (2004, s. 104) poukázal na to, že v rámci jednotlivých makroregiónov sveta dochádza k znižovaniu ich regionálnej diferenciácie v úrovni HDP na obyvateľa v závislosti od dosiahnutej vývojovej vyspelosti. J. Novotný (2006, s. 713) upozornil na potenciálne príčinné väzby medzi spoločensko-ekonomickými nerovnomernosťami a ekonomickou výkonnosťou. Napríklad nerovnomernosti spôsobujú sociálne konflikty a politickú nestabilitu, následne sa to prejavuje zvýšením neistoty a zhoršovaním podnikateľského prostredia, čo vedie k znižovaniu miery investícií, resp. k odlivu kapitálu a následnému zníženiu ekonomickej výkonnosti. Podľa nášho názoru môže kumulatívny efekt odlivu finančného a ľudského kapitálu viesť k prehlbovaniu zaostávania problémových regiónov a tým k zníženiu ich endogénneho potenciálu. To môže negatívne ovplyvniť ich absorpčnú schopnosť v prípade potenciálnych rozvojových impulzov. Týmto regiónom hrozí, že upadnú do pasce zaostávania, sociálno-priestorovej exklúzie, straty sebaúcty obyvateľstva a anómie. Opätovné naštartovanie regionálneho rozvoja môže byť potom podstatne ekonomicky nákladnejšie ako včasné preventívne riešenie problémov ich rozvoja.

Sumarizujúc tieto úvodné úvahy je potrebné konštatovať vysokú spoločenskú relevanciu skúmania regionálnych disparít na Slovensku. Vyplýva to z faktu, že sa zatiaľ nepodarilo zastaviť prehlbovanie regionálnych disparít, čo môže potenciálne viesť k zvyšovaniu senzitivity v ich vnímaní obyvateľmi zaostávajúcich regiónov. Vznik regionálnej strany Náš kraj potvrdzuje, že časť regionálnych elít reflektuje nedostatočný záujem centrálnej vlády riešiť uvedený problém. Objektívny pohľad na fenomén regionálnych disparít by mal tiež prispieť k tomu, aby sa táto agenda demagogicky nezneužila v politickom zápase. Základným cieľom je realizovať vyváženú regionálnu politiku z hľadiska princípov efektívnosti/ zásluhovosti a solidarity/priestorovej spravodlivosti tak, aby dochádzalo k znižovaniu neodôvodnených regionálnych disparít. Odpoveď na otázku miery oprávnenosti resp. neoprávnenosti regionálnych disparít je teda kľúčová (Buček, Rehák, Tvrdoň 2010, s. 228). Vyžaduje si riešenie viacerých metodologických problémov analýzy regionálnych disparít, od ktorých závisí aj interpretácia výsledkov výskumu, následné vnímanie závažnosti fenoménu regionálnych disparít v spoločnosti a jeho prípadné politické využitie či zneužitie. Tejto problematike sa budeme venovať v nasledujúcej časti.

NIEKTORÉ METODOLOGICKÉ ÚSKALIA ANALÝZY REGIONÁLNYCH DISPARÍT

Analýza regionálnych disparít si z metodologického hľadiska vyžaduje starostlivo zvážiť dva problémy. Prvým je použitie vhodného teritoriálneho členenia observačných jednotiek a druhým výber vhodných indikátorov. Ako upozorňujú M. Buček, Š. Rehák, J. Tvrdoň (2010, s. 209, 228-231), M. Buček, Š. Rehák, A. Ivaničková (2011, s. 196-201), R. Sloboda (2006, s. 23) nevhodné observačné jednotky alebo indikátory môžu viesť ku

skresleniam – napr. že za regionálne disparity sú považované disparity mesto-vidiek, vnútroregionálne disparity, sociálne disparity a podobne. Nevhodné územné členenie a indikátory môžu viesť aj k nadhodnoteniu úrovne regionálnych disparít.

V súvislosti s používaným teritoriálnym členením je možné konštatovať, že vymedzenie regiónov používaných v EÚ pre potreby štatistického výkazníctva (NUTS 2, NUTS 3) je často nevhodné. Regióny sú mnohokrát výrazne heterogénne, čím sa znižuje ich porovnateľnosť. V mnohých prípadoch nie sú vnútorne integrované, prípadne ich hranice umelo rozdeľujú prirodzené celky. Často majú veľmi odlišné veľkostné parametre (počet obyvateľov, rozlohu), čo opäť komplikuje ich porovnateľnosť. Veľmi známym problémom je „efekt hlavného mesta“, ktorý sa prejavuje štatistickým nadhodnotením sledovaných ukazovateľov v regióne hlavného mesta. Vyplýva z toho, že hlavné mestá ťažia z metropolizácie a dochádza v nich k výraznej koncentrácii kapitálu, hospodárskych aktivít využívajúcich aglomeračné efekty, úspory z rozsahu a veľkosť trhu. V metropolách často sídlia firmy s celoštátnou pôsobnosťou, ktoré svoje výsledky dosahujú vo viacerých regiónoch, avšak štatisticky sa vykazujú za región s hlavným mestom (Sloboda 2006 s. 23). Ďalším problémom je, že hlavné mestá zvyčajne patria medzi najvýznamnejšie centrá dochádzky za prácou, čo problematizuje aplikáciu ukazovateľa regionálneho HDP na obyvateľa. Na druhej strane výhodou umelo vytvorených štatistických regiónov, podobne aj administratívnych (normatívnych) regiónov je dobrá dostupnosť dát. Niektorí autori uprednostňujú funkčné regióny, vyčlenené na báze interakcie miest a ich zázemí. U nás ich použil Korec (2009, s. 264), pričom vychádzal z funkčných mestských regiónov na Slovensku, ktoré vyčlenil A. Bezák (2000). Podrobná štúdia konkurencieschopnosti regiónov z dielne PAS využíva členenie Slovenska na okresy (Hajko, Klátik, Tunega 2011).

Dostávame sa k problému voľby vhodných indikátorov regionálnych disparít a klasifikácie regiónov podľa miery rozvoja pre účely konvergenčnej pomoci. Vo všeobecnosti sa tu stretávame s problémom obmedzenej bázy dát, dostupných v porovnateľných časových radoch za územné jednotky rozličnej mierkovej úrovne pozdĺž lokálno-globálneho/kontinentálneho kontinua. V EÚ sa zvolil za kľúčový ukazovateľ pre tieto účely regionálny HDP na 1 obyvateľa, hoci sa pôvodne ako upozorňujú M. Buček, Š. Rehák a J. Tvrdoň (2010, s. 210), uvažovalo aj o ďalších troch ukazovateľoch (miera nezamestnanosti, príjmy na obyvateľa a zložený index vyjadrujúci vybavenosť územia rozličnými druhmi technickej infraštruktúry). Na niektoré problematické vlastnosti ukazovateľa regionálneho HDP na 1 obyvateľa poukázali u nás J. Lapišáková (2002), R. Sloboda (2006) a M. Buček, Š. Rehák, J. Tvrdoň (2010). Závažným problémom je efekt dochádzky za prácou. Znamená to, že na tvorbe regionálneho domáceho produktu sa podieľajú aj tí pracovníci, ktorí dochádzajú za prácou z iného regiónu. Je pritom známe, že svoje príjmy majú tendenciu v prevažnej miere mŕňať v mieste bydliska. Takto sa štatisticky nadhodnocuje regionálny HDP na 1 obyvateľa v cieľovom regióne dochádzky za prácou a štatisticky podhodnocuje v regióne mimoregionálnej odchádzky za prácou (Lapišáková 2002, s. 18). Iným problémom je, že v regiónoch s vysokým podielom zahraničných investícií zahŕňa HDP vytvorený zisk, ktorý je však repatriovaný do krajiny vlastníka, čím opäť dochádza k nadhodnocovaniu regionálneho HDP (Buček, Rehák, Tvrdoň 2010, s. 211). V snahe eliminovať tento problém Lapišáková (2002, s. 18) a Buček, Rehák a Tvrdoň (2010, s. 230) navrhujú pre potreby klasifikácie regiónov z hľadiska konvergenčnej pomoci používať namiesto tvorby HDP ukazovateľa prvého a druhého rozdelenia HDP. Ďalší

autori (napr. Hampl 2005, 2007, Korec 2009) za ukazovateľ ekonomickej úrovne regiónu navrhli ekonomický agregát, ktorý je súčinom počtu pracovných príležitostí regiónu a priemernej mesačnej mzdy zamestnanca regiónu. Jeho veľkosť je možné prepočítať na jednotku plochy regiónu (územný variant) alebo na 1 obyvateľa regiónu (sociálny variant) (Korec 2009, s. 265). Výhoda integrálnych resp. agregátnych ukazovateľov spočíva podľa Hampla a Müllera (2011, s. 218) aj v tom, že na rozdiel od parciálnych ukazovateľov majú vyššiu vypovedaciu schopnosť a vykazujú nižšiu a menej premenlivú variabilitu. Podľa nášho názoru sa tým znižuje riziko nekritického preceňovania volatility a miery regionálnych disparít.

Sumarizujúc uvedené poznatky je možné konštatovať, že v rámci analýzy regionálnych disparít je vhodné postupovať variantne a preskúmať ich podľa viacerých územných členení s cieľom obmedziť negatívne efekty výraznej heterogenity štatistických regiónov a predovšetkým eliminovať efekt hlavného mesta. Pri voľbe ukazovateľov sa ako východisko ukazuje zohľadnenie viacerých relevantných ukazovateľov a prípadná konštrukcia integrálneho ukazovateľa regionálnych disparít. Konkrétny metodický postup vysvetlíme v ďalšej časti príspevku.

METODIKA ANALÝZY VÝVOJA REGIONÁLNYCH DISPARÍT NA SLOVENSKU

Naše riešenie problému voľby observačných územných jednotiek sa odvíja od limitovanej dostupnosti relevantných dát. Použitie funkčných mestských regiónov, resp. štatistických regiónov LAU 1 nepovažujeme za možné, vzhľadom na absenciu sledovania a vykazovania mnohých zohľadňovaných indikátorov za tieto jednotky. To nás núti opierať sa o štatistické regióny NUTS 3. S cieľom eliminovať efekt hlavného mesta budeme pracovať s tromi variantmi tohto členenia v podmienkach Slovenska (model A, B, C). Model A predstavuje nemodifikované členenie SR na 8 jednotiek NUTS 3 (Bratislavský kraj, Trnavský kraj, Nitriansky kraj, Trenčiansky kraj, Žilinský kraj, Banskobystrický kraj, Prešovský kraj, Košický kraj). Model B vyčleňuje 7 jednotiek (zlúčenie Bratislavského a Trnavského kraja + 6 ostatných krajov). Model C pracuje tiež so 7 jednotkami (7 krajov bez Bratislavského kraja).

Naše riešenie problému použitia vhodných indikátorov vychádza z použitia 12 ukazovateľov, ktorým sme prisúdili rovnakú váhu:

- miera nezamestnanosti,
- priemerná mesačná mzda zamestnanca,
- čisté peňažné príjmy na osobu a mesiac,
- čisté peňažné výdavky na osobu a mesiac,
- vklady v domácej mene prijaté v pobočkách bánk sídliačich v kraji na obyvateľa,
- príjmy zdravotných poisťovní z poisťného na obyvateľa,
- priame zahraničné investície,
- počet dokončených bytov na obyvateľa,
- tvorba hrubého fixného kapitálu na obyvateľa,
- podiel podnikov s 250 a viac zamestnancami z celkového počtu podnikov,
- regionálny HDP na obyvateľa,
- čisté disponibilné dôchodky na obyvateľa.

Multikriteriálne hodnotenie regiónov považujeme za objektívnejšie ako hodnotenie na báze jediného ukazovateľa (regionálny HDP na obyvateľa). Uvedený súbor ukazovateľov v dostatočnej miere odráža najmä ekonomické a do istej miery aj sociálne aspekty regionálnych disparít. Pri ich výbere sme taktiež zohľadnili mieru ich dynamiky, pretože v prípade ukazovateľov, ktorých dynamika nie je výrazná, nemá význam sledovať ich vývoj v relatívne krátkom časovom intervale (2003-2007). Pri meraní disparít sme použili variačný koeficient a Giniho koeficient. Variačný koeficient sme ako relatívnu mieru disperzie (podiel štandardnej odchýlky a priemeru) použili pri sledovaní rozdielov v miere nárastu/poklesu regionálnych disparít podľa jednotlivých modelov územného členenia (A,B,C), pričom vychádzame z indexu rastu variačného koeficientu v r. 2003-2007 (IRVK). Giniho koeficient sme použili pri posudzovaní celkového vývoja regionálnych disparít podľa jednotlivých ukazovateľov v sledovanom období 2003-2007. Pri výpočte Giniho koeficientu sme vychádzali z nasledujúceho vzorca:

$$Gini = \frac{1}{2n^2 y} \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n |y_i - y_j|, \text{ kde} \quad (1)$$

n je celkový počet observačných (územných) jednotiek, y_i je hodnota sledovaného ukazovateľa v i - tej územnej jednotke, y_j je hodnota sledovaného ukazovateľa v j-tej územnej jednotke a y je aritmetický priemer sledovaného ukazovateľa y .

Okrem sledovania regionálnych nerovnomerností podľa týchto čiastkových ukazovateľov sme prišli ku konštrukcii integrálneho ukazovateľa. Použili sme **metódu vzdialenosti od fiktívneho objektu** (bližšie Stankovičová, Vojtková 2007). Podstata metódy spočíva v porovnaní jednotlivých krajov s tzv. fiktívnym objektom (krajom), ktorý dosahuje vo všetkých ukazovateľoch najlepšie hodnoty (maximálne, resp. minimálne podľa charakteru ukazovateľa). Pri tejto metóde pracujeme s normovanými tvarmi hodnôt ukazovateľov, ale do výberového súboru zavedieme ešte fiktívny kraj. Jeho ukazovatele dostaneme tak, že u každého ukazovateľa nájdeme ten kraj, ktorý má najlepšiu hodnotu toho ktorého ukazovateľa a túto hodnotu zoberieme za hodnotu ukazovateľa u fiktívneho kraja. Následne vypočítame aritmetické priemery (x_{priemj}) a smerodajné odchýlky (s_{xj}) pre jednotlivé ukazovatele a prevedieme ich na normovaný tvar nasledovne:

- pri ľubovoľnom ukazovateli $u_{ij} = (x_{ij} - x_{\text{priemj}}) / s_{xj}$
 - pri najlepšom ukazovateli $u_{0j} = (x_{0j} - x_{\text{priemj}}) / s_{xj}$,
- kde x_{ij} - hodnota j-teho ukazovateľa v i-tom kraji
 x_{0j} - hodnota j-teho ukazovateľa vo fiktívnom kraji
 $x_{0j} = x_{\text{imax}}$ - pre ukazovatele, ktoré sa majú maximalizovať
 $x_{0j} = x_{\text{imin}}$ - pre ukazovatele, ktoré sa majú minimalizovať

Integrálny ukazovateľ d_{4i} potom vypočítame ako priemernú euklidovskú vzdialenosť sledovaného kraja od fiktívneho kraja podľa vzorca:

$$d_{4i} = \frac{\sqrt{[\sum_{i=1}^m (u_{ij} - u_{oi})^2 * p_i]}}{\sum_{i=1}^m p_i} \quad (2)$$

Najlepší je kraj, ktorý dosiahne najnižšiu hodnotu integrálneho ukazovateľa. Najnižšia dosiahnuteľná hodnota integrálneho ukazovateľa je 0 a dosiahol by ju kraj, ktorý by bol vo všetkých ukazovateľoch vykázal najlepšie hodnoty (Stankovičová – Vojtková 2007, s. 21).

EMPIRICKÁ ANALÝZA VÝVOJA REGIONÁLNYCH DISPARÍT NA SLOVENSKU V R. 2003-2007

Cieľom našej empirickej analýzy bolo:

- potvrdiť/vyvrátiť predpoklad o nižších disparitách pri použití územných členení znižujúcich efekt hlavného mesta (model B oproti modelu A, model C oproti modelom A a B),
- potvrdiť/vyvrátiť predpoklad o vyššej dynamike regionálnych disparít v súvislosti s prejavmi efektu hlavného mesta (model A) a nižšom tempe rastu regionálnych disparít pri obmedzení efektu hlavného mesta (model B) a stagnujúcich disparitách pri eliminácii efektu hlavného mesta (model C),
- potvrdiť/vyvrátiť predpoklad o zastavení rastu regionálnych disparít meraných syntetickým ukazovateľom v r. 2006 v súvislosti s prechodom do druhej, kvalitatívne odlišnej etapy transformácie,
- zistiť prípadné zmeny v pozíciách jednotlivých krajov z hľadiska ich ekonomického rozvoja a potvrdiť/vyvrátiť predpoklad o priestorovej polarizácii Slovenska na rozvinutý západ/severozápad a zaostávajúci východ/juhovýchod.

Empirická analýza sa opiera o použitie 12 ukazovateľov. Výber ukazovateľov bol determinovaný ich dostupnosťou ako aj požiadavkou, aby odrážali zmeny v stupni sociálno-ekonomického rozvoja regiónov. Hodnoteným obdobím je interval 2003-2007. Analýza by mala poskytnúť obraz o vývoji regionálnych disparít na Slovensku v období ekonomického rastu (rast HDP dosiahol 4,8 % v r. 2003, 5,1 % v r. 2004, 6,7 % v r. 2005, 8,5 % v r. 2006 a 10,5 % v r. 2007) pred vypuknutím hospodárskej krízy v r. 2008 (rast HDP sa v r. 2008 znížil na 5,8 %, v r. 2009 došlo k hospodárskej recesii -4,8 % a v r. 2010 nastal návrat k rastu HDP 4 %). Na objektívne zhodnotenie krízového obdobia si budeme musieť počkať ešte niekoľko rokov, pretože zatiaľ sú k dispozícii len regionálne údaje za rok 2008 a u niektorých ukazovateľov za rok 2009.

Miera nezamestnanosti

Prvým z použitých indikátorov je miera nezamestnanosti. Je vhodným ukazovateľom sociálno-ekonomického vývoja v regiónoch. Je vypočítaná ako podiel disponibilného evidovaného počtu nezamestnaných k počtu ekonomicky aktívnych obyvateľov.

Tabuľka 4a: Miera nezamestnanosti - vzdialenosť od fiktívneho objektu (d)
v r. 2003-2007 (model A)

	2003	2004	2005	2006	2007
Bratislavský	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000
Trnavský	0,94375	0,59193	0,70497	0,71865	0,42175
Trenčiansky	0,34454	0,05506	0,39316	0,44716	0,27506
Nitriansky	2,47171	1,66567	1,70820	1,42132	1,19191
Žilinský	1,54295	1,28023	1,35571	1,19774	1,08189
Banskobystrický	2,53163	2,53292	2,52162	2,68295	2,89726
Prešovský	2,02231	2,02358	2,20981	2,20385	1,76036
Košický	2,41179	2,34020	2,64364	2,55519	2,14544

Zdroj: vlastné výpočty na základe údajov UPSVAR-u

Tabuľka 4b: Miera nezamestnanosti - vzdialenosť od fiktívneho objektu (d)
v r. 2003-2007 (model B)

	2003	2004	2005	2006	2007
BA + TT	0,09511	0,22607	0,00000	0,00000	0,00000
Trenčiansky	0,00000	0,00000	0,07104	0,11619	0,09319
Nitriansky	2,25091	1,65315	1,44924	1,12874	1,02512
Žilinský	1,26812	1,25752	1,07982	0,89636	0,91329
Banskobystrický	2,31431	2,54331	2,30173	2,44008	2,75850
Prešovský	1,77536	2,02052	1,97494	1,94210	1,60291
Košický	2,18750	2,34550	2,42960	2,30729	1,99432

Zdroj: vlastné výpočty na základe údajov UPSVAR-u

Tabuľka 4c: Miera nezamestnanosti - vzdialenosť od fiktívneho objektu (d)
v r. 2003-2007 (model C)

	2003	2004	2005	2006	2007
Trnavský	0,70681	0,58605	0,35522	0,30515	0,15617
Trenčiansky	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000
Nitriansky	2,50918	1,75816	1,49812	1,09495	0,97606
Žilinský	1,41362	1,33740	1,09656	0,84365	0,85893
Banskobystrický	2,57987	2,70486	2,42479	2,51301	2,79153
Prešovský	1,97907	2,14886	2,06957	1,97451	1,58122
Košický	2,43850	2,49449	2,56379	2,36941	1,99116

Zdroj: vlastné výpočty na základe údajov UPSVAR-u

Tabuľka 4d: Miera nezamestnanosti - vývoj Giniho koeficientu

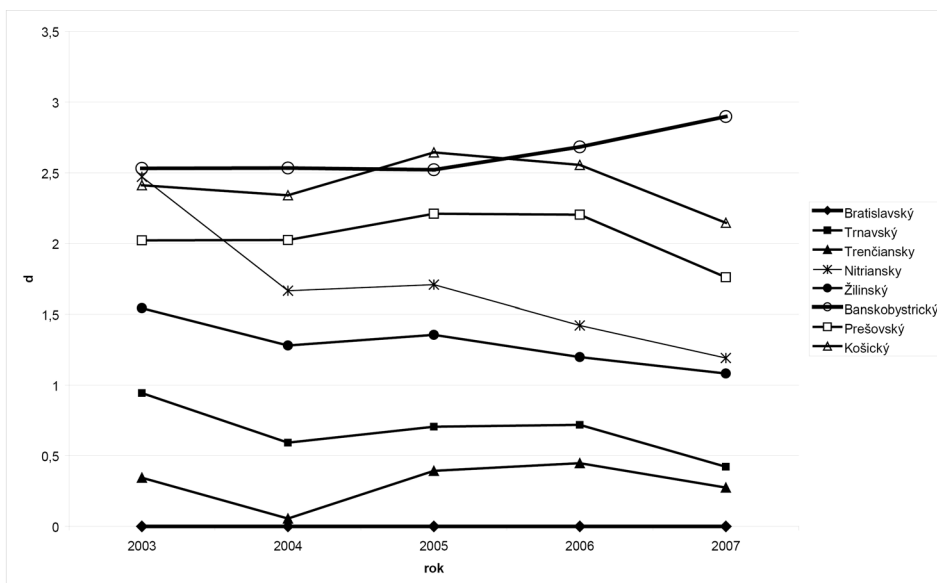
model/rok	2003	2004	2005	2006	2007
A	0,2023	0,2167	0,2475	0,2542	0,2648
B	0,1325	0,1489	0,1640	0,1714	0,1841
C	0,1176	0,1388	0,1493	0,1553	0,1730

Zdroj: vlastné výpočty na základe údajov UPSVAR-u

Tabuľka 4e: Miera nezamestnanosti - vývoj variačného koeficientu

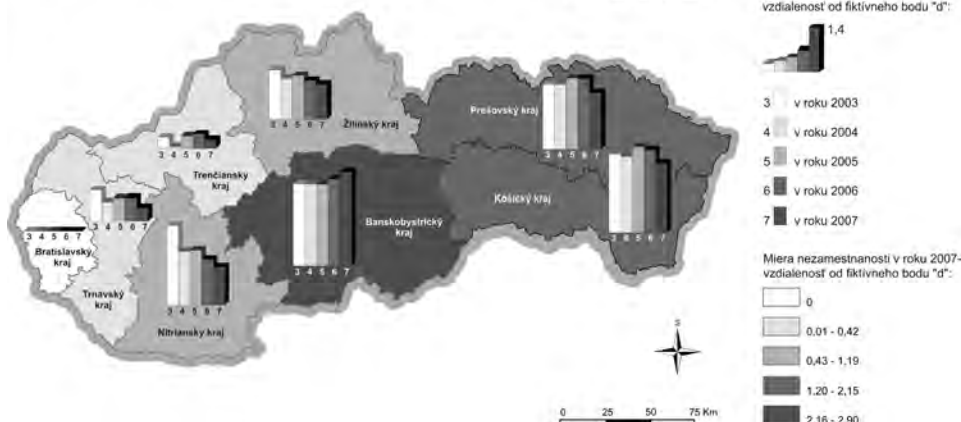
model/rok	2003	2004	2005	2006	2007	IRVK
A	0,389528	0,409836	0,465743	0,478455	0,502041	128,88%
B	0,348265	0,377317	0,415058	0,430314	0,461384	132,48%
C	0,304259	0,348673	0,373033	0,388417	0,433597	142,51%

Zdroj: vlastné výpočty na základe údajov UPSVAR-u

Graf 1 Vývoj regionálnych disparít v miere nezamestnanosti v r. 2003-2007

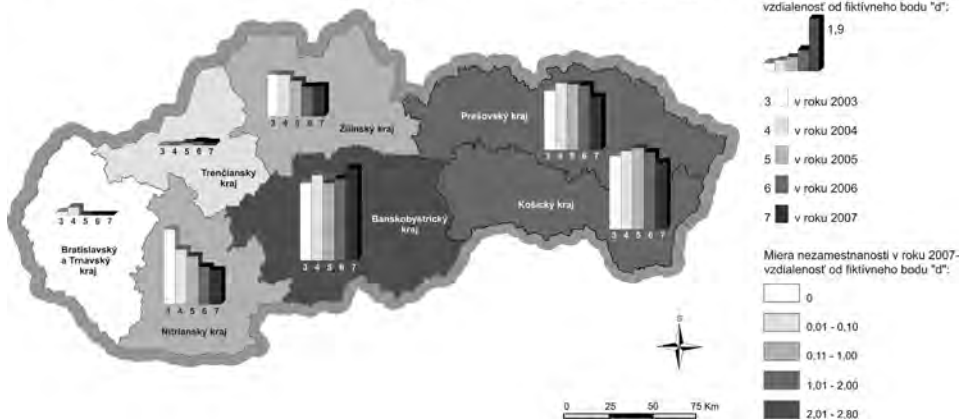
Miera nezamestnanosti - vzdialenosť od fiktívneho objektu (d) v rokoch 2003-2007 (model A)

Autor: K. Matlovičová, R. Matlovič

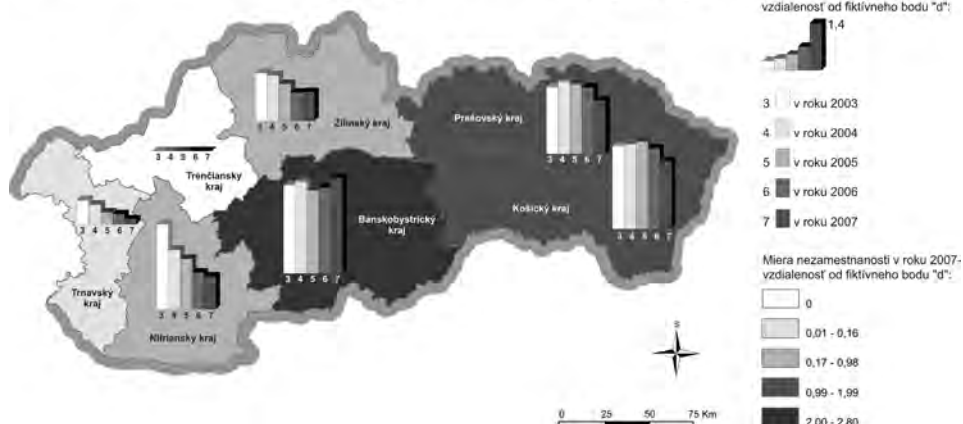
Miera nezamestnanosti - vzdialenosť od fiktívneho objektu (d) v rokoch 2003-2007 (model B)

Autor: K. Matlovičová, R. Matlovič

Miera nezamestnanosti - vzdialenosť od fiktívneho objektu (d) v rokoch 2003-2007 (model C)

Autor: K. Malbojčová, R. Malbojč

Podľa tohto ukazovateľa dochádzalo v sledovanom období k nárastu regionálnych disparít (tab. č. 4d). Najpriaznivejšie výsledky, teda najnižšiu mieru nezamestnanosti, počas celého obdobia vykazoval Bratislavský kraj. Markantné zlepšenie situácie nastalo v Nitrianskom kraji. Na druhej strane najvyššiu mieru nezamestnanosti vykazoval počas celého obdobia Banskobystrický kraj a potom Košický kraj. Príznačné je postupné prehlbovanie zaostávania Banskobystrického kraja, pozorovateľné vo všetkých troch modeloch územného členenia (tab. 4a-c). Potvrdilo sa, že najvýraznejšie disparity zaznamenávame v modeli územného členenia A a najnižšie v modeli C (tab. 4d, 4e). Kým v modeli A sa rozsah disparít (pomer medzi najlepším a najhorším krajom) zvýšil zo 344,9% v r. 2003 na 476,2% v r. 2007, v modeli B to bolo zvýšenie zo 258,7% v r. 2003 na 384,6% a v modeli C zvýšenie z 258,7% v r. 2003 na 350,9% v r. 2007. V prípade sledovania miery dynamiky disparít sa však objavuje iný obraz. Miera zvýšenia disparít bola najvyššia v modeli C a najnižšia v modeli A (tab. č. 4e).

Priemerná mesačná mzda

Druhým použitým ukazovateľom bola priemerná mesačná mzda. Priemerná mesačná mzda patrí k základným ekonomickým parametrom, ktorými môžeme dokumentovať diferencovaný vývoj regiónov. Ide o priemernú hrubú nominálnu mesačnú mzdu v podnikoch s počtom 20 a viac zamestnancov. Je prepočítaná na fyzické osoby a nezahŕňa podnikateľské príjmy (štatistická ročenka regiónov 2008, s. 79).

Tabuľka 5a: Priemerná mesačná mzda - vzdialenosť od fiktívneho objektu (d)
v r. 2003-2007 (model A)

	2003	2004	2005	2006	2007
Bratislavský	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000
Trnavský	2,35009	2,36608	2,30085	2,20197	2,10646
Trenčiansky	2,61632	2,65056	2,61243	2,57464	2,57102
Nitriansky	2,86679	2,89478	2,89140	2,87472	2,84477
Žilinský	2,67383	2,64199	2,59597	2,55824	2,51650
Banskobystrický	2,82462	2,87352	2,79970	2,79514	2,77082
Prešovský	3,19139	3,16211	3,23753	3,27198	3,31078
Košický	2,01868	2,07899	2,08065	2,10478	2,18505

Zdroj: vlastné výpočty na základe údajov ŠÚ SR

Tabuľka 5b: Priemerná mesačná mzda - vzdialenosť od fiktívneho objektu(d) v r. 2003-2007
(model B)

	2003	2004	2005	2006	2007
BA + TT	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000
Trenčiansky	2,25130	2,30779	2,26190	2,22696	2,24138
Nitriansky	2,57190	2,61946	2,61220	2,59762	2,57601
Žilinský	2,32491	2,29684	2,24123	2,20670	2,17474
Banskobystrický	2,51792	2,59233	2,49705	2,49933	2,48562
Prešovský	2,98737	2,96063	3,04682	3,08833	3,14566
Košický	1,48633	1,57834	1,59416	1,64658	1,76957

Zdroj: vlastné výpočty na základe údajov ŠÚ SR

Tabuľka 5c: Priemerná mesačná mzda - vzdialenosť od fiktívneho objektu (d)
v r. 2003-2007 (model C)

	2003	2004	2005	2006	2007
Trnavský	0,87496	0,79785	0,57626	0,24216	0,00000
Trenčiansky	1,57785	1,58845	1,39164	1,17071	1,12878
Nitriansky	2,23913	2,26714	2,12168	1,91839	1,79393
Žilinský	1,72968	1,56462	1,34855	1,12985	0,99631
Banskobystrický	2,12779	2,20808	1,88171	1,72012	1,61425
Prešovský	3,09610	3,01007	3,02747	2,90824	2,92623
Košický	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000	0,19095

Zdroj: vlastné výpočty na základe údajov ŠÚ SR

Tabuľka 5d: Priemerná mesačná mzda - vývoj Giniho koeficientu

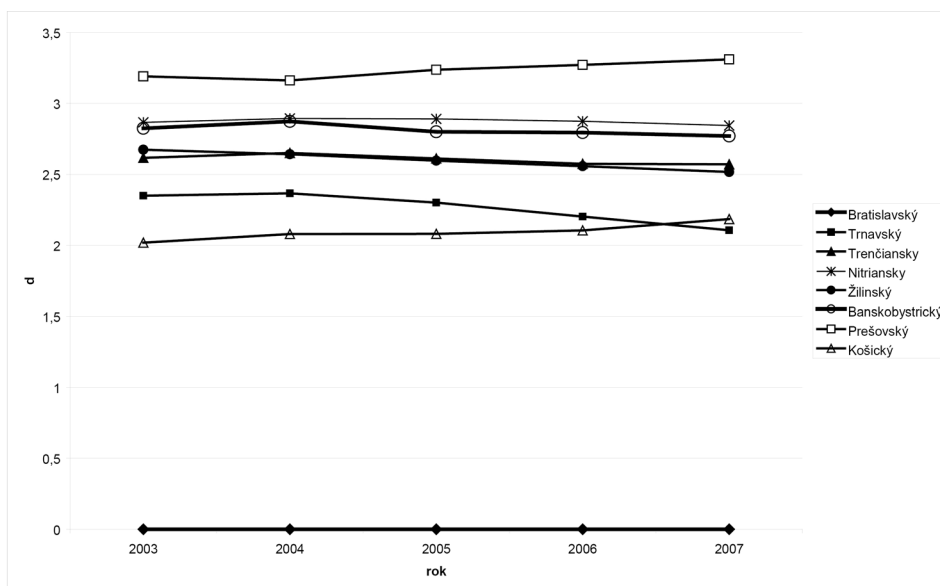
model/rok	2003	2004	2005	2006	2007
A	0,0766	0,0788	0,0852	0,0849	0,0834
B	0,0649	0,0669	0,0734	0,0738	0,0724
C	0,0360	0,0358	0,0409	0,0421	0,0420

Zdroj: vlastné výpočty na základe údajov ŠÚ SR

Tabuľka 5e: Priemerná mesačná mzda – vývoj variačného koeficientu

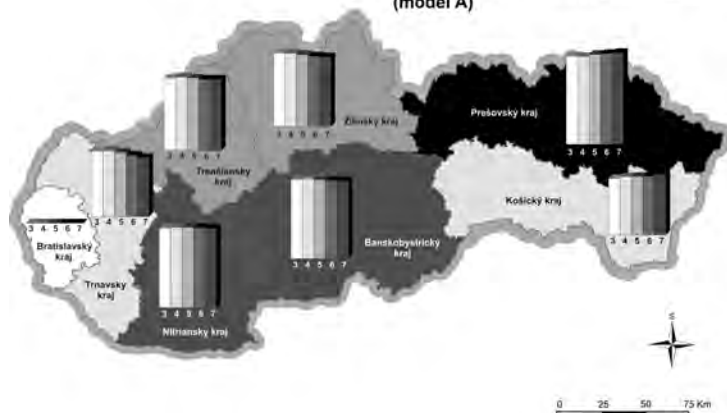
model/rok	2003	2004	2005	2006	2007	IRVK
A	0,174722	0,181745	0,193054	0,190374	0,186136	106,53%
B	0,139373	0,145467	0,157326	0,157846	0,156086	111,99%
C	0,070243	0,069615	0,078802	0,081498	0,081569	116,12%

Zdroj: vlastné výpočty na základe údajov ŠÚ SR

Graf 2 Vývoj regionálnych disparít v priemernej mesačnej mzde v r. 2003-2007

**Priemerná mesačná mzda - vzdialenosť od fiktívneho objektu (d)
v rokoch 2003-2007
(model A)**

Autor: K. Matlovičová, R. Matlovič

Legenda:

Priemerná mesačná mzda - vzdialenosť od fiktívneho bodu "d":

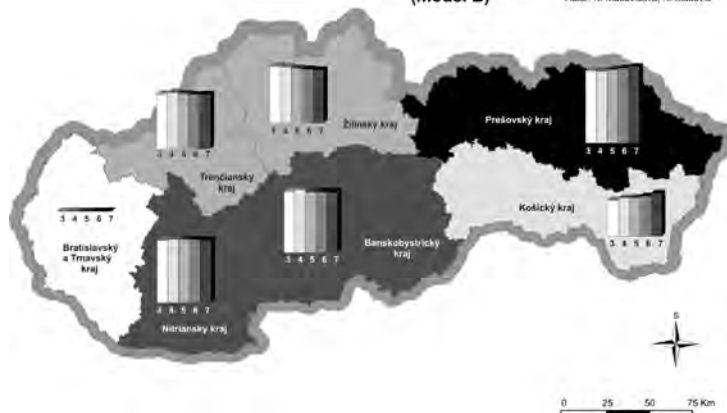
3 v roku 2003
4 v roku 2004
5 v roku 2005
6 v roku 2006
7 v roku 2007

Priemerná mesačná mzda v roku 2007 - vzdialenosť od fiktívneho bodu "d":

**Priemerná mesačná mzda - vzdialenosť od fiktívneho objektu (d)
v rokoch 2003-2007
(model B)**

Autor: K. Matlovičová, R. Matlovič

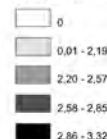
Legenda:

Priemerná mesačná mzda - vzdialenosť od fiktívneho bodu "d":

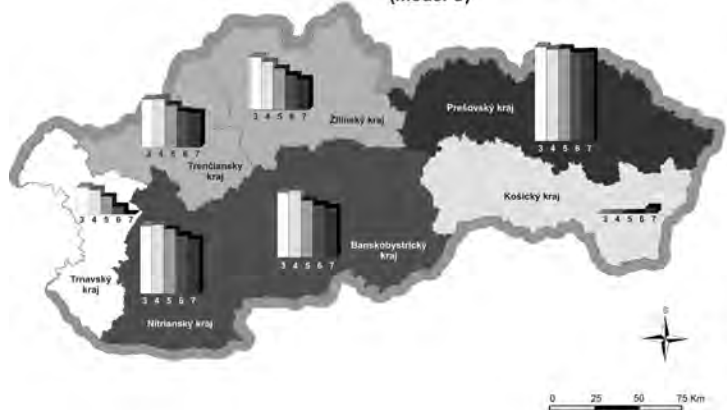
3 v roku 2003
4 v roku 2004
5 v roku 2005
6 v roku 2006
7 v roku 2007

Priemerná mesačná mzda v roku 2007 - vzdialenosť od fiktívneho bodu "d":

**Priemerná mesačná mzda - vzdialenosť od fiktívneho objektu (d)
v rokoch 2003-2007
(model C)**

Autor: K. Matlovičová, R. Matlovič

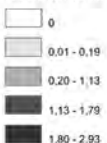
Legenda:

Priemerná mesačná mzda (model C) - vzdialenosť od fiktívneho bodu "d":

3 v roku 2003
4 v roku 2004
5 v roku 2005
6 v roku 2006
7 v roku 2007

Priemerná mesačná mzda v roku 2007 - vzdialenosť od fiktívneho bodu "d":

Podľa tohto ukazovateľa dochádzalo v sledovanom období k nárastu regionálnych disparít v r. 2003-2006. V r. 2007 sa prejavilo zníženie regionálnych disparít podľa priemernej mzdy (tab. č. 5d). Najpriaznivejšie výsledky, teda najvyššiu priemernú mzdu, počas celého obdobia vykazoval Bratislavský kraj. Výrazné zlepšenie zaznamenal Trnavský kraj, ktorý v r. 2007 predstihol dovtedy druhý Košický kraj. Na druhej strane najnižšiu priemernú mzdu vykazoval počas celého obdobia Prešovský kraj, ktorý pomerne výrazne zaostáva za všetkými ostatnými krajinami (tab. 5c). Jeho zaostávanie sa v kontexte modelov A a B prehlbovalo. V kontexte modelu C sa v r. 2004 a 2006 podarilo prerušiť prehlbovanie, ktoré sa však vždy v nasledujúcom roku vrátilo. Potvrdilo sa, že najvýraznejšie disparity zaznamenávame v modeli územného členenia A a najnižšie v modeli C (tab. 5d). Kým v modeli A sa rozsah disparít (pomer medzi najlepším a najhorším krajom) zvýšil zo 165,8% v r. 2003 na 176,1% v r. 2007, v modeli B to bolo zvýšenie zo 148,1% v r. 2003 na 159,1% a v modeli C zvýšenie z 124,2% v r. 2003 na 127,7% v r. 2007. Miera zvýšenia disparít bola teda najvyššia v modeli C a najnižšia v modeli A (tab. 5e).

Čisté peňažné príjmy na osobu a mesiac

Čisté peňažné príjmy na osobu a mesiac patria podobne ako ukazovateľ priemernej mesačnej mzdy zamestnancov k ekonomickým indikátorom regionálnych disparít. Tento ukazovateľ má vyššiu výpovednú hodnotu o celkových príjmoch obyvateľov, pretože zahŕňa príjmy zo zamestnania a súkromného podnikania (sú to príjmy bez daní z príjmu a povinných odvodov), sociálne príjmy (t.j. dávky sociálneho zabezpečenia, dávky nemocenského poistenia, štátne sociálne dávky, dávky sociálnej starostlivosti a podpora v nezamestnanosti) a ostatné príjmy (napr. príjmy z majetku, vybrané pôžičky, naturálne príjmy, príjmy z predaja poľnohospodárskej produkcie). Ako nepriamy indikátor kúpnej sily môže slúžiť pri analýze podnikateľského prostredia a dáva nám určitý obraz o životnej úrovni v predmetnom regióne (štatistická ročenka regiónov 2008, s. 125).

Tabuľka 6a: Čisté mesačné peňažné príjmy na obyvateľa - vzdialenosť od fiktívneho objektu (d) v r. 2003-2007 (model A)

	2003	2004	2005	2006	2007
Bratislavský	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000
Trnavský	2,53144	2,56477	2,34079	2,40694	1,96275
Trenčiansky	2,38110	3,02277	2,70881	2,48572	2,65686
Nitriansky	2,62396	2,78915	2,32688	2,42454	2,33408
Žilinský	2,90024	2,66309	2,74197	2,62987	2,72699
Banskobystrický	2,52887	2,81520	2,71523	2,65752	2,65147
Prešovský	3,28188	3,01520	3,33252	3,37742	3,26016
Košický	1,87866	2,65889	2,65959	2,82095	2,78993

Zdroj: vlastné výpočty na základe údajov ŠÚ SR

Tabuľka 6b: Čisté mesačné peňažné príjmy na obyvateľa - vzdialenosť od fiktívneho objektu (d) v r. 2003-2007 (model B)

	2003	2004	2005	2006	2007
BA + TT	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000
Trenčiansky	1,71732	2,88454	2,32549	1,97487	2,34462
Nitriansky	2,07439	2,50876	1,76605	1,88431	1,90462
Žilinský	2,48058	2,30601	2,37407	2,18823	2,44022
Banskobystrický	1,93459	2,55067	2,33489	2,22917	2,33727
Prešovský	3,04168	2,87237	3,23907	3,29475	3,16701
Košický	0,97863	2,29925	2,25340	2,47107	2,52601

Zdroj: vlastné výpočty na základe údajov ŠÚ SR

Tabuľka 6c: Čisté mesačné peňažné príjmy - vzdialenosť od fiktívneho objektu (d) v r. 2003-2007 (model C)

	2003	2004	2005	2006	2007
Trnavský	1,50226	0,00000	0,04158	0,00000	0,00000
Trenčiansky	1,15627	2,57673	1,14187	0,23288	1,72992
Nitriansky	1,71518	1,26236	0,00000	0,05203	0,92546
Žilinský	2,35098	0,55317	1,24102	0,65901	1,90471
Banskobystrický	1,49635	1,40893	1,16106	0,74076	1,71648
Prešovský	3,22927	2,53418	3,00660	2,86890	3,23352
Košický	0,00000	0,52953	0,99474	1,22387	2,06157

Zdroj: vlastné výpočty na základe údajov ŠÚ SR

Tabuľka 6d: Čisté mesačné peňažné príjmy na obyvateľa - vývoj Giniho koeficientu

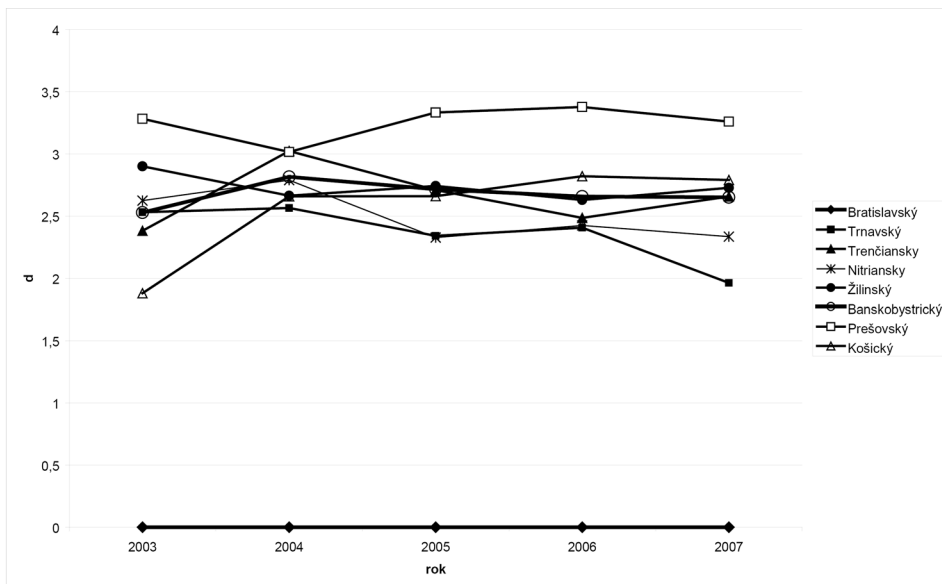
model/rok	2003	2004	2005	2006	2007
A	0,0493	0,0607	0,0509	0,0570	0,0502
B	0,0385	0,0423	0,0384	0,0438	0,0379
C	0,0248	0,0157	0,0202	0,0228	0,0236

Zdroj: vlastné výpočty na základe údajov ŠÚ SR

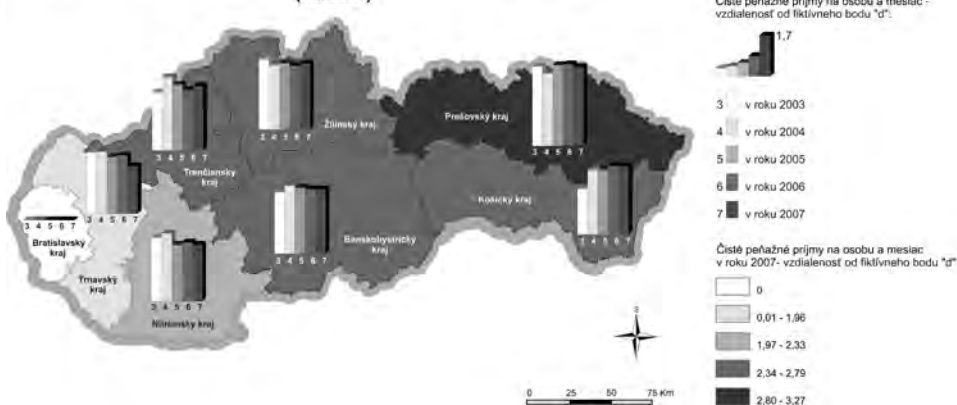
Tabuľka 6e: Čisté mesačné peňažné príjmy na obyvateľa - vývoj variačného koeficientu

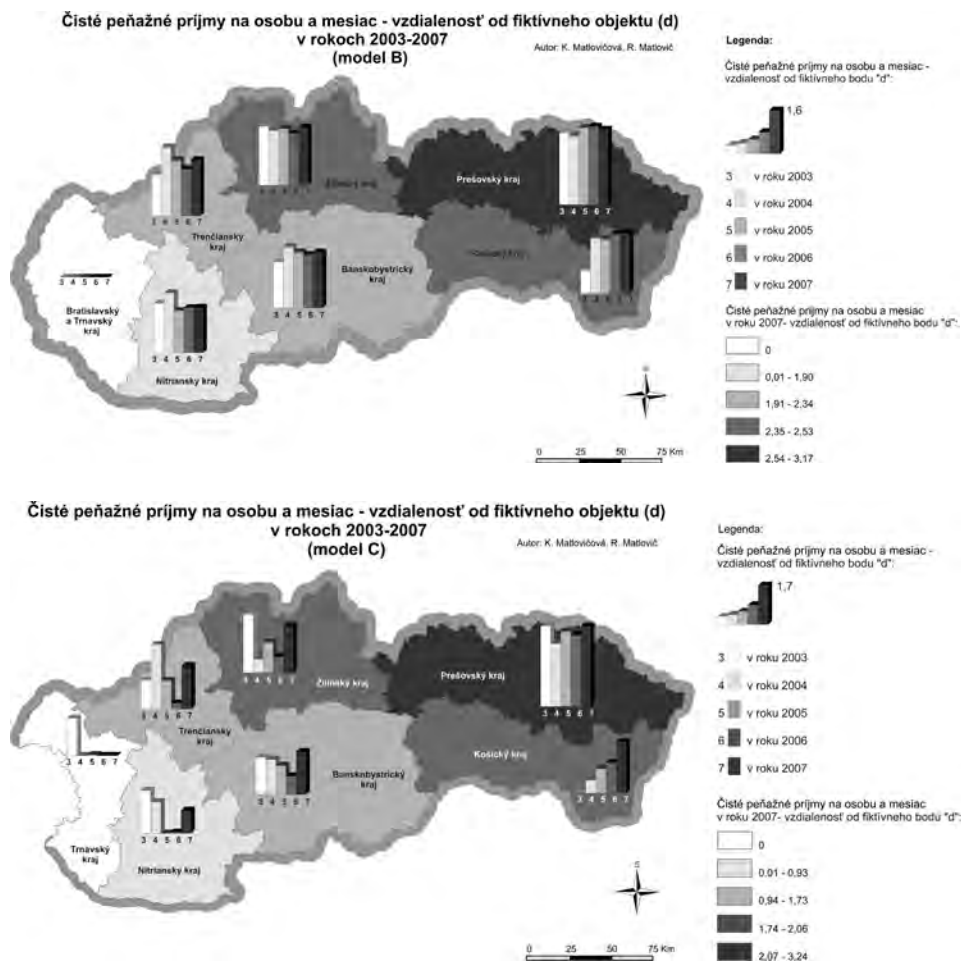
model/rok	2003	2004	2005	2006	2007	IRVK
A	0,109472	0,161854	0,122533	0,137428	0,11428	104,39%
B	0,075579	0,103265	0,085348	0,094885	0,085612	113,28%
C	0,049317	0,030489	0,042745	0,048738	0,047641	96,60%

Zdroj: vlastné výpočty na základe údajov ŠÚ SR

Graf 3 Vývoj regionálnych disparít v čistých mesačných príjmoch v r. 2003-2007**Čisté peňažné príjmy na osobu a mesiac - vzdialenosť od fiktívneho objektu (d) v rokoch 2003-2007 (model A)**

Autor: K. Matovičová, R. Maľovič

Podľa tohto ukazovateľa dochádzalo v sledovanom období k nárastu regionálnych disparít v r. 2003-2004 a následne bol zaznamenaný pokles v r. 2005, opätovný nárast v r. 2006 a opäť pokles v r. 2007. Celkove v sledovanom období 2003-2007 disparity podľa tohto ukazovateľa narástli (tab. č. 6d), avšak len v modeli A. Pri požití modelov B a C môžeme konštatovať mierny pokles disparít. Najpriaznivejšie výsledky, teda najvyššie čisté príjmy na obyvateľa, počas celého obdobia vykazoval Bratislavský kraj. Na druhej strane najnižšie čisté príjmy na obyvateľa vykazoval počas celého obdobia Prešovský kraj. Je pozoruhodné, že napriek celkovému poklesu disparít sa zaostávanie Prešovského kraja prehĺbilo (tab. 6c) a jeho zaostávanie sa v r. 2007 ešte prehĺbilo (v kontexte modelu C). Potvrdilo sa, že najvýraznejšie disparity zaznamenávame v modeli územného členenia A a najnižšie v modeli C (tab. 6d). Zároveň sa potvrdili poznatky o nižšej miere disparít u tohto ukazovateľa ako je to v prípade priemernej mzdy. Kým v modeli A sa rozsah disparít (pomer medzi najlepším a najhorším krajom) zvýšil zo 140,4% v r. 2003 na 141,9% v r. 2007, v modeli B to bolo zvýšenie zo 125,5% v r. 2003 na 129,8% a v mo-

deli C zníženie z 117,3 % v r. 2003 na 116,7 % v r. 2007. Miera zvýšenia disparít bola teda najvyššia v modeli B, v modeli C došlo k zníženiu disparít (tab. č. 6e).

Čisté peňažné výdavky na osobu a mesiac

Čisté peňažné výdavky na osobu a mesiac patria podobne ako predchádzajúce ukazovatele k ekonomickým indikátorom regionálnych disparít. Tvoria ich spotrebné výdavky (t.j. výdavky na stravu, oblečenie, bývanie, rekreáciu a kultúru a pod.) a ostatné čisté výdavky (na dane a poplatky úradom) bez povinných príspevkov do poisťovní vrátane peňažných darov mimo domácnosť a splatených pôžičiek. Tento ukazovateľ poskytuje určitý obraz o životnej úrovni v predmetnom regióne (štatistická ročenka regiónov 2008, s. 125).

Tabuľka 7a: Čisté mesačné peňažné výdavky na obyvateľa - vzdialenosť od fiktívneho objektu (d) v r. 2003-2007 (model A)

	2003	2004	2005	2006	2007
Bratislavský	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000
Trnavský	2,56414	2,01967	2,33092	2,25440	2,69530
Trenčiansky	2,00003	2,89849	2,94466	2,30318	2,85790
Nitriansky	2,39672	2,54096	2,01272	2,55279	2,42617
Žilinský	2,87033	2,51003	2,11411	2,52102	2,34127
Banskobystrický	2,56716	1,64393	2,64156	2,77290	2,53030
Prešovský	3,35300	3,06953	3,36209	3,23467	3,13664
Košický	2,00456	2,80297	2,17775	3,01116	3,01970

Zdroj: vlastné výpočty na základe údajov ŠÚ SR

Tabuľka 7b: Čisté mesačné peňažné výdavky na obyvateľa - vzdialenosť od fiktívneho objektu (d) v r. 2003-2007 (model B)

	2003	2004	2005	2006	2007
BA + TT	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000
Trenčiansky	1,12503	2,52970	2,51019	1,75052	2,53463
Nitriansky	1,70293	2,06119	1,23066	2,10711	1,83832
Žilinský	2,39289	2,02066	1,36987	2,06172	1,70138
Banskobystrický	1,95122	0,88575	2,09404	2,42155	2,00626
Prešovský	3,09603	2,75382	3,08331	3,08124	2,98420
Košický	1,13162	2,40453	1,45724	2,76193	2,79559

Zdroj: vlastné výpočty na základe údajov ŠÚ SR

Tabuľka 7c: Čisté mesačné peňažné výdavky na obyvateľa - vzdialenosť od fiktívneho objektu (d) v r. 2003-2007 (model C)

	2003	2004	2005	2006	2007
Trnavský	1,18049	0,74157	0,64095	0,00000	1,17078
Trenčiansky	0,00000	2,47610	1,87723	0,13455	1,70849
Nitriansky	0,83013	1,77044	0,00000	0,82296	0,28078
Žilinský	1,82124	1,70939	0,20424	0,73534	0,00000
Banskobystrický	1,18680	0,00000	1,26669	1,43001	0,62512
Prešovský	2,83128	2,81367	2,71807	2,70355	2,63028
Košický	0,00947	2,28757	0,33243	2,08712	2,24355

Zdroj: vlastné výpočty na základe údajov ŠÚ SR

Tabuľka 7d: Čisté mesačné peňažné výdavky na obyvateľa - vývoj Giniho koeficientu

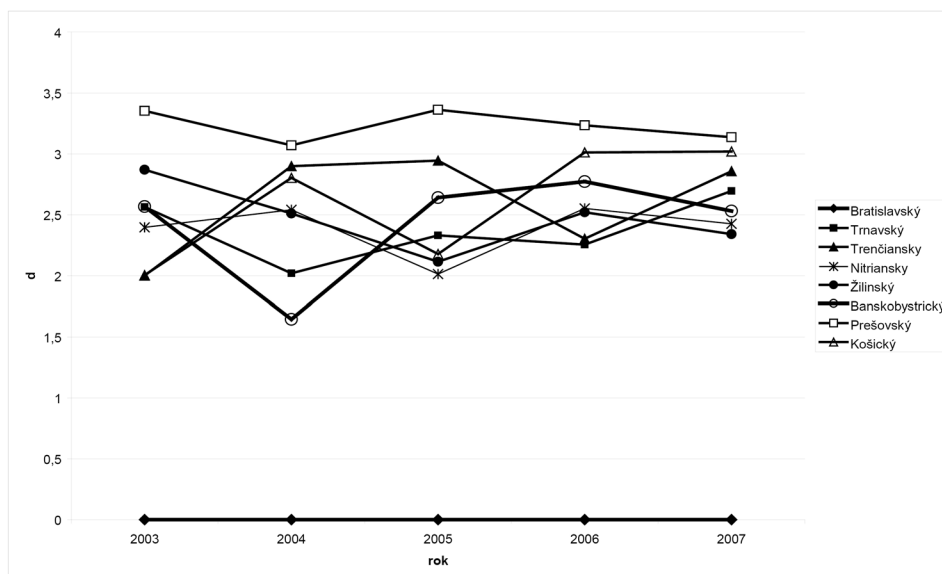
model/rok	2003	2004	2005	2006	2007
A	0,0444	0,0723	0,0585	0,0451	0,0566
B	0,0344	0,0585	0,0474	0,0350	0,0413
C	0,0240	0,0417	0,0328	0,0202	0,0226

Zdroj: vlastné výpočty na základe údajov ŠÚ SR

Tabuľka 7e: Čisté mesačné peňažné výdavky na obyvateľa - vývoj variačného koeficientu

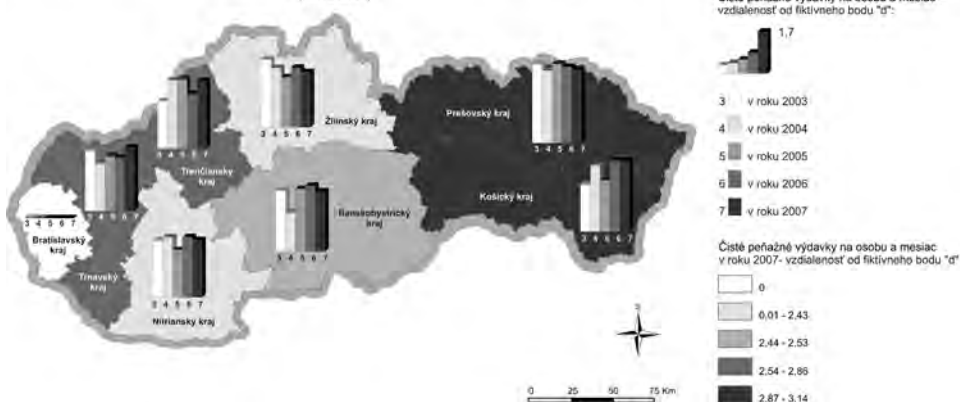
model/rok	2003	2004	2005	2006	2007	IRVK
A	0,095828	0,153594	0,125077	0,10358	0,135163	141,05%
B	0,066585	0,120204	0,092728	0,073765	0,085399	128,26%
C	0,047228	0,081741	0,064632	0,038899	0,042837	90,70%

Zdroj: vlastné výpočty na základe údajov ŠÚ SR

Graf 4 Vývoj regionálnych disparít v čistých mesačných výdavkoch na obyvateľa v r. 2003-2007

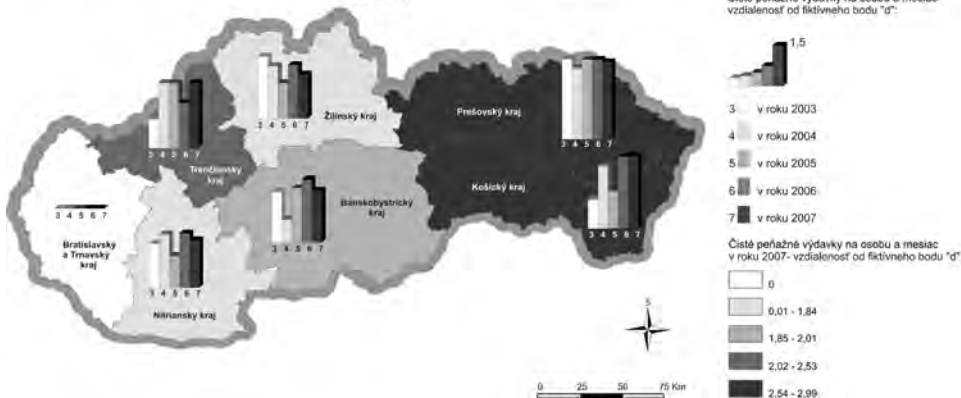
**Čisté peňažné výdavky na osobu a mesiac - vzdialenosť od fiktívneho objektu (d)
v rokoch 2003-2007
(model A)**

Autor: K. Matlovicová, R. Matlovic

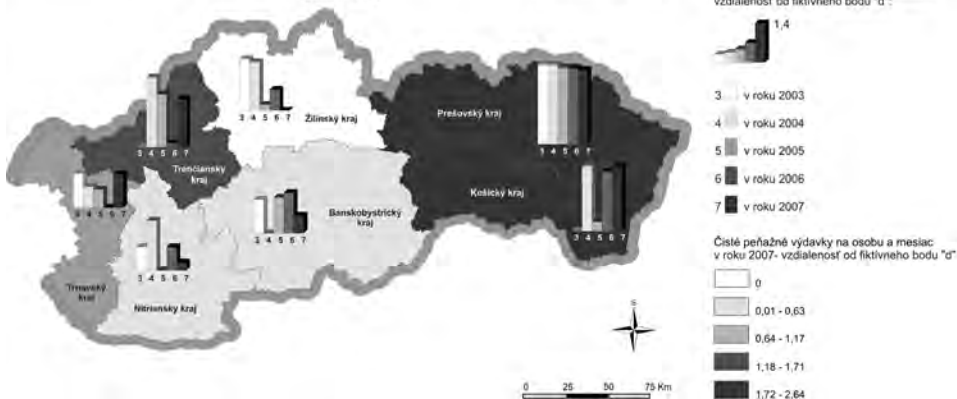
**Čisté peňažné výdavky na osobu a mesiac - vzdialenosť od fiktívneho objektu (d)
v rokoch 2003-2007
(model B)**

Autor: K. Matlovicová, R. Matlovic

**Čisté peňažné výdavky na osobu a mesiac - vzdialenosť od fiktívneho objektu (d)
v rokoch 2003-2007
(model C)**

Autor: K. Matlovicová, R. Matlovic

Podľa tohto ukazovateľa dochádzalo v sledovanom období k nárastu regionálnych disparít v r. 2003-2004 a následne bol zaznamenaný pokles v r. 2005-2006 a opätovný nárast v r. 2007. Celkove v sledovanom období 2003-2007 disparity podľa tohto ukazovateľa narástli (tab. č. 7d), s výnimkou modelu C. Najpriaznivejšie výsledky, teda najvyššie čisté výdavky na obyvateľa, počas celého obdobia vykazoval Bratislavský kraj. Na druhej strane najnižšie čisté výdavky na obyvateľa vykazoval počas celého obdobia Prešovský kraj. Jeho zaostávanie sa však zmiernilo (tab. 7c). Potvrdilo sa, že najvýraznejšie disparity zaznamenávame v modeli územného členenia A a najnižšie v modeli C (tab. 7d). Kým v modeli A sa rozsah disparít (pomer medzi najlepším a najhorším krajom) zvýšil zo 136 % v r. 2003 na 147,2 % v r. 2007, v modeli B to bolo zvýšenie zo 122,8 % v r. 2003 na 127,9 % a v modeli C zníženie z 114,5 % v r. 2003 na 112,0 % v r. 2007. Miera zvýšenia disparít bola teda najvyššia v modeli A, v modeli C došlo k zníženiu disparít (tab. č. 7e).

Vklady v pobočkách bánk v kraji na obyvateľa

Vklady (v domácej mene) prijaté v pobočkách bánk sídlacích v kraji na 1 obyvateľa patria podobne ako predchádzajúce ukazovatele k ekonomickým indikátorom regionálnych disparít. Tvoria ich vklady prijaté od obyvateľstva a iných subjektov. Vyjadrujú mieru tvorby úspor, čím je tento ukazovateľ schopný poskytnúť určitý obraz o ekonomickej situácii (miere bohatstva) obyvateľstva, podnikateľských a ostatných subjektov v regióne (štatistická ročenka regiónov 2008).

Tabuľka 8a: *Vklady v bankách na obyvateľa - vzdialenosť od fiktívneho objektu (d) v r. 2003-2007 (model A)*

	2003	2004	2005	2006	2007
Bratislavský	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000
Trnavský	2,69565	2,73034	2,73749	2,72939	2,72292
Trenčiansky	2,85029	2,84294	2,83899	2,83824	2,84551
Nitriansky	2,82976	2,84328	2,84453	2,84800	2,84528
Žilinský	2,82507	2,80887	2,79878	2,78696	2,77898
Banskobystrický	2,84154	2,83843	2,85086	2,84619	2,85688
Prešovský	2,90187	2,88950	2,88602	2,89568	2,89416
Košický	2,82145	2,82552	2,82347	2,83080	2,82812

Zdroj: vlastné výpočty na základe údajov ŠÚ SR

Tabuľka 8b: Vklady v bankách na obyvateľa - vzdialenosť od fiktívneho objektu (d) v r. 2003-2007 (model B)

	2003	2004	2005	2006	2007
BA + TT	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000
Trenčiansky	2,65191	2,64597	2,64046	2,63706	2,64803
Nitriansky	2,61700	2,64657	2,65003	2,65385	2,64763
Žilinský	2,60901	2,58722	2,57097	2,54882	2,53408
Banskobystrický	2,63702	2,63820	2,66097	2,65073	2,66749
Prešovský	2,73964	2,72629	2,72174	2,73589	2,73134
Košický	2,60286	2,61593	2,61363	2,62426	2,61825

Zdroj: vlastné výpočty na základe údajov ŠÚ SR

Tabuľka 8c: Vklady v bankách na obyvateľa - vzdialenosť od fiktívneho objektu v r. 2003-2007 (model C)

	2003	2004	2005	2006	2007
Trnavský	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000
Trenčiansky	2,46695	2,31323	2,15480	2,05875	2,16842
Nitriansky	2,13954	2,32036	2,27234	2,24340	2,16428
Žilinský	2,06460	1,61335	1,30120	1,08877	0,99153
Banskobystrický	2,32733	2,22062	2,40673	2,20908	2,36939
Prešovský	3,28979	3,26987	3,15319	3,14532	3,02885
Košický	2,00686	1,95534	1,82524	1,91805	1,86085

Zdroj: vlastné výpočty na základe údajov ŠÚ SR

Tabuľka 8d: Vklady v bankách na obyvateľa - vývoj Giniho koeficientu

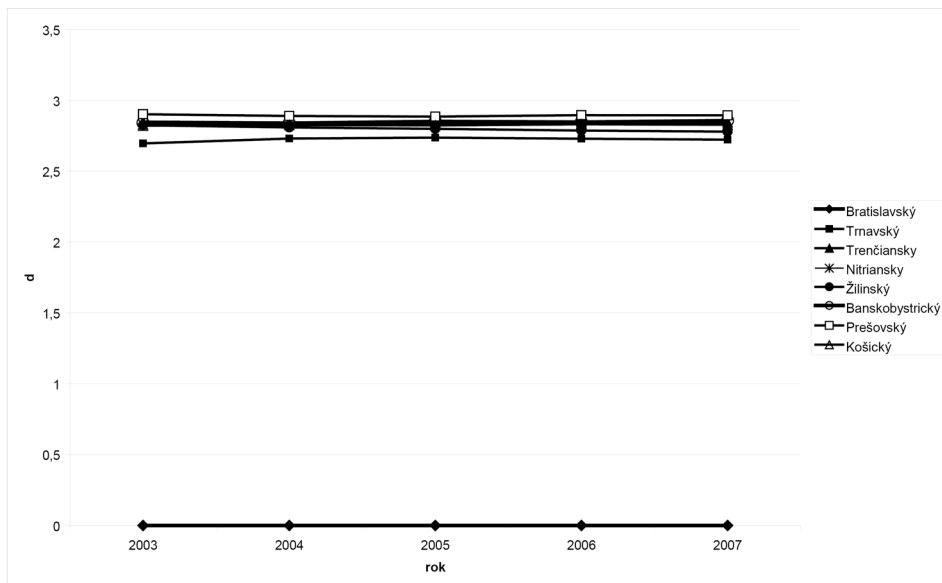
model/rok	2003	2004	2005	2006	2007
A	0,4508	0,4884	0,5127	0,4913	0,4840
B	0,3448	0,3799	0,4056	0,3855	0,3797
C	0,0744	0,0729	0,0819	0,0821	0,0851

Zdroj: vlastné výpočty na základe údajov ŠÚ SR

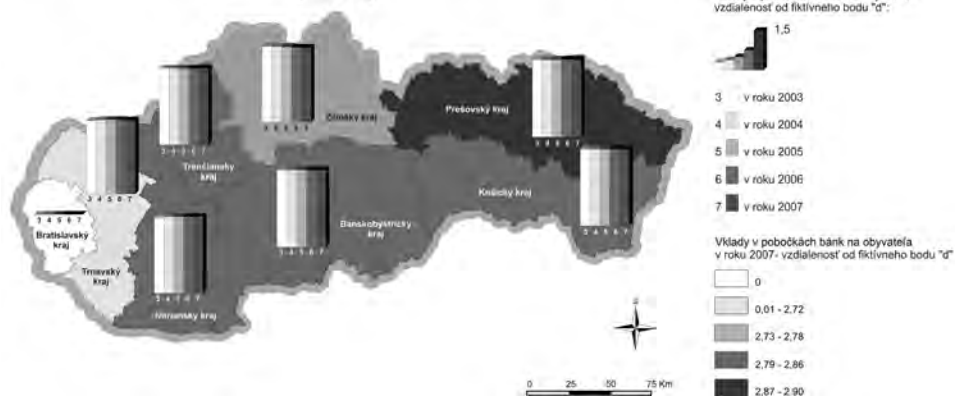
Tabuľka 8e: Vklady v bankách na obyvateľa - vývoj variačného koeficientu

model/rok	2003	2004	2005	2006	2007	IRVK
A	1,363965	1,495019	1,568506	1,493966	1,464765	107,39%
B	1,012228	1,117668	1,185490	1,118512	1,095502	108,23%
C	0,164874	0,154188	0,165673	0,167186	0,171516	104,03%

Zdroj: vlastné výpočty na základe údajov ŠÚ SR

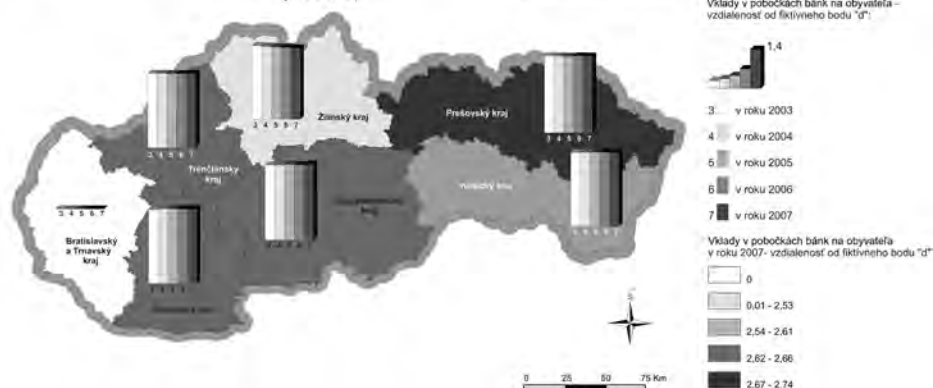
Graf 5 Vývoj regionálnych disparít vo vkladoch v bankách na obyvateľa v r. 2003-2007**Vklady v pobočkách bánk v kraji na obyvateľa - vzdialenosť od fiktívneho objektu (d) v rokoch 2003-2007 (model A)**

Autor: K. Maloňová, R. Maloň

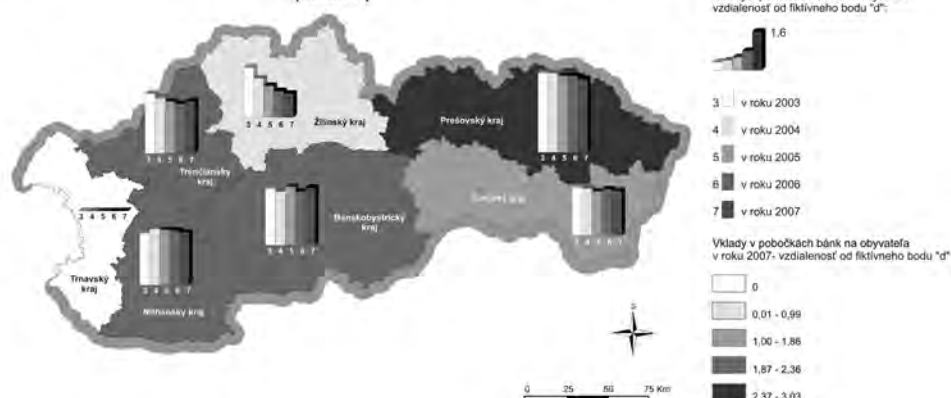
**Vklady v pobočkách bánk v kraji na obyvateľa - vzdialenosť od fiktívneho objektu (d)
v rokoch 2003-2007
(model B)**

Autor: K. Matlovicová, R. Matlovic

**Vklady v pobočkách bán v kraji na obyvateľa - vzdialenosť od fiktívneho objektu (d)
v rokoch 2003-2007
(model C)**

Autor: K. Matlovicová, R. Matlovic

Podľa tohto ukazovateľa dochádzalo v sledovanom období k nárastu regionálnych disparít v r. 2003-2005 a následne bol zaznamenaný pokles v r. 2006-2007. Výnimkou je model C, v ktorom disparity rástli aj v tomto období. Celkove v sledovanom období 2003-2007 disparity podľa tohto ukazovateľa narástli podľa všetkých troch modelov územného členenia (tab. č. 8d). Najpriaznivejšie výsledky, teda najvyššie vklady v domácej mene prijaté v pobočkách bán sídliačich v kraji na obyvateľa, počas celého obdobia vykazoval Bratislavský kraj. Na druhej strane najnižšie vklady vykazoval počas celého obdobia Prešovský kraj. Jeho odstup sa však mierne znížil (tab. 8a-c). Potvrdilo sa, že najvýraznejšie disparity zaznamenávame v modeli územného členenia A a najnižšie v modeli C (tab. 8d). Je zrejme (tab. 8a), že tento ukazovateľ je do značnej miery ovplyvnený efektom hlavného mesta. Signalizuje to odstup všetkých ostatných krajov od Bratislavského kraja a relatívne nízke disparity medzi zvyšnými kraji (tab.8d). Je to pravdepodobne ovplyvnené tým, že mnohé podnikateľské subjekty vyvíjajúce činnosť na celom území Slovenska majú sídla v Bratislave a tu realizujú aj vklady na účty v bankách. Kým v mo-

deli A sa rozsah disparít (pomer medzi najlepším a najhorším krajom) zvýšil zo 1060,9 % v r. 2003 na 1213,0 % v r. 2007, v modeli B to bolo zvýšenie zo 633,4 % v r. 2003 na 713,4 % a v modeli C zníženie z 168,3 % v r. 2003 na 165,8 % v r. 2007. Miera zvýšenia disparít bola teda najvyššia v modeli B a najnižšia v modeli C (tab. 8e).

Príjmy zdravotných poisťovní

Príjmy z výberu poistného na zdravotné poistenie na 1 obyvateľa predstavujú platby platiteľov podľa platných všeobecne záväzných právnych predpisov. Ide teda o odvody zamestnávateľov, zamestnancov, odvody samostatne zárobkovo činných osôb, odvody samoplatiteľov, odvody za poistencov štátu. Tento ukazovateľ teda poskytuje určitý obraz o ekonomickej situácii obyvateľov a subjektov v predmetnom regióne (štatistická ročenka regiónov 2008).

Tabuľka 9a: *Príjmy zdravotných poisťovní - vzdialenosť od fiktívneho objektu (d) v r. 2003-2007 (model A)*

	2003	2004	2005	2006	2007
Bratislavský	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000
Trnavský	2,57548	2,57072	2,56842	2,62283	2,60626
Trenčiansky	2,76205	2,73574	2,73071	2,61782	2,59972
Nitriansky	2,82132	2,84026	2,83812	2,87478	2,86876
Žilinský	2,75435	2,76159	2,74956	2,77395	2,74418
Banskobystrický	2,81928	2,81023	2,79249	2,86122	2,85724
Prešovský	3,12585	3,12277	3,12987	3,08579	3,09692
Košický	2,69696	2,71409	2,74167	2,73435	2,77368

Zdroj: vlastné výpočty na základe údajov ŠÚ SR

Tabuľka 9b: *Príjmy zdravotných poisťovní - vzdialenosť od fiktívneho objektu (d) v r. 2003-2007 (model B)*

	2003	2004	2005	2006	2007
BA + TT	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000
Trenčiansky	2,46863	2,42653	2,41811	2,23188	2,20180
Nitriansky	2,56435	2,59522	2,59119	2,65256	2,63863
Žilinský	2,45619	2,46824	2,44848	2,48748	2,43636
Banskobystrický	2,56106	2,54676	2,51766	2,63035	2,61993
Prešovský	3,05619	3,05117	3,06134	2,99802	3,00908
Košický	2,36350	2,39159	2,43576	2,42265	2,48424

Zdroj: vlastné výpočty na základe údajov ŠÚ SR

Tabuľka 9c: *Príjmy zdravotných poisťovní - vzdialenosť od fiktívneho objektu (d) v r. 2003-2007 (model C)*

	2003	2004	2005	2006	2007
Trnavský	0,00000	0,00000	0,00000	0,03061	0,03808
Trenčiansky	1,10430	0,97700	0,95207	0,00000	0,00000
Nitriansky	1,45507	1,59581	1,58214	1,57127	1,56547
Žilinský	1,05869	1,13000	1,06264	0,95468	0,84059
Banskobystrický	1,44303	1,41802	1,31447	1,48833	1,49845
Prešovský	3,25754	3,26837	3,29360	2,86159	2,89305
Košický	0,71901	0,84880	1,01633	0,71254	1,01220

Zdroj: vlastné výpočty na základe údajov ŠÚ SR

Tabuľka 9d: *Príjmy zdravotných poisťovní - vývoj Giniho koeficientu*

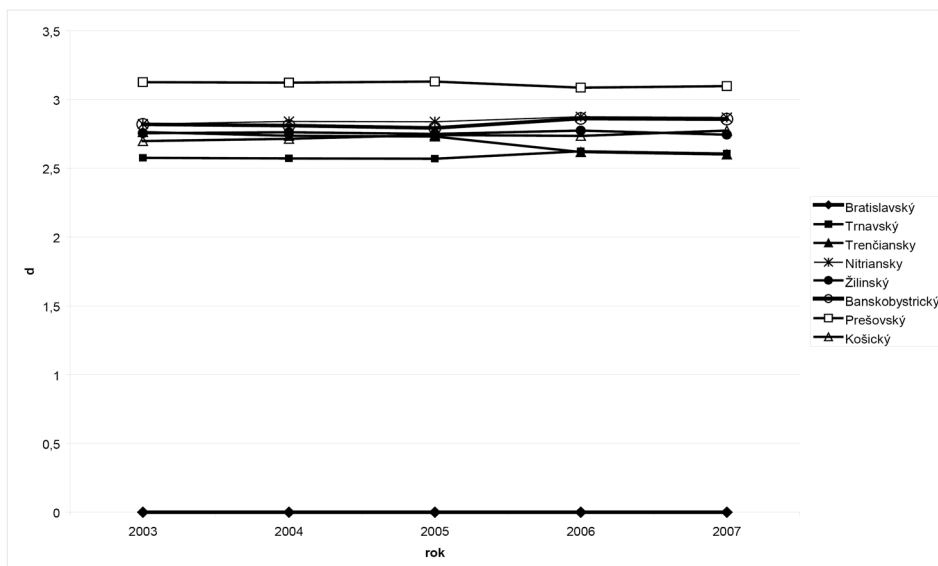
model/rok	2003	2004	2005	2006	2007
A	0,2056	0,2107	0,2259	0,2504	0,2491
B	0,1503	0,1544	0,1663	0,1895	0,1893
C	0,0559	0,0580	0,0625	0,0738	0,0760

Zdroj: vlastné výpočty na základe údajov ŠÚ SR

Tabuľka 9e: *Príjmy zdravotných poisťovní - vývoj variačného koeficientu*

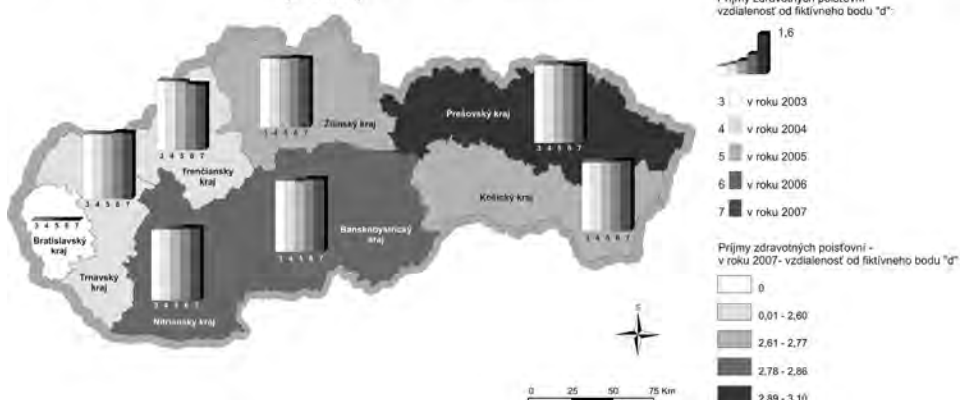
model/rok	2003	2004	2005	2006	2007	IRVK
A	0,560374	0,573428	0,616591	0,677807	0,669584	119,49%
B	0,380553	0,390699	0,423909	0,462273	0,459941	120,86%
C	0,117712	0,121107	0,133943	0,145252	0,150174	127,58%

Zdroj: vlastné výpočty na základe údajov ŠÚ SR

Graf 6 *Vývoj regionálnych disparít v príjmoch zdravotných poisťovní na obyv. v r. 2003-2007*

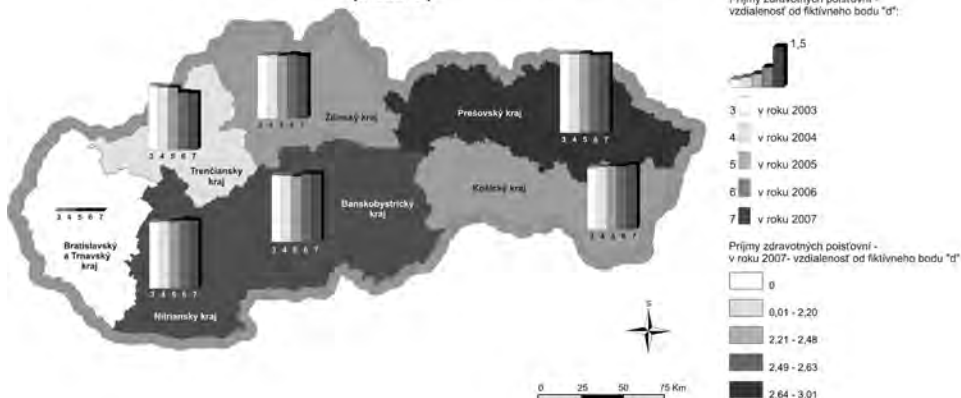
**Prijmy zdravotných poisťovní - vzdialenosť od fiktívneho objektu (d)
v rokoch 2003-2007
(model A)**

Autor: K. Matlovicová, R. Matlovic

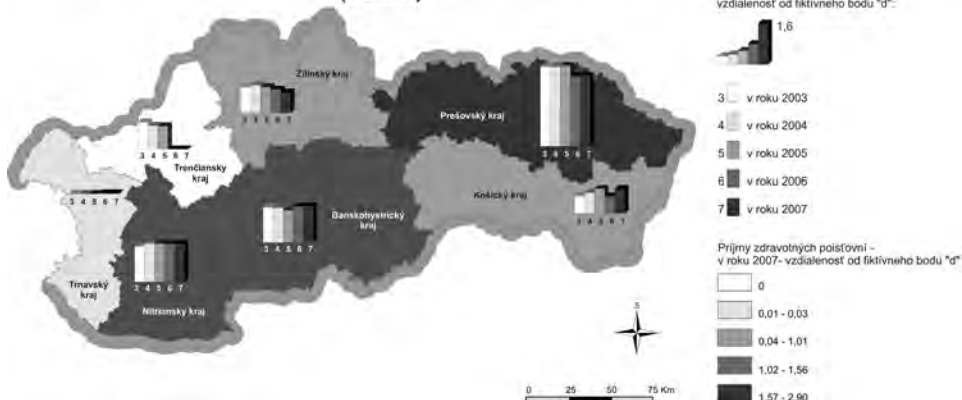
**Prijmy zdravotných poisťovní - vzdialenosť od fiktívneho objektu (d)
v rokoch 2003-2007
(model B)**

Autor: K. Matlovicová, R. Matlovic

**Prijmy zdravotných poisťovní - vzdialenosť od fiktívneho objektu (d)
v rokoch 2003-2007
(model C)**

Autor: K. Matlovicová, R. Matlovic

Podľa tohto ukazovateľa dochádzalo v sledovanom období k nárastu regionálnych disparít v r. 2003-2006 a následne bol zaznamenaný pokles v r. 2007. Výnimkou je model C, v ktorom disparity rástli aj v tomto období. Celkove v sledovanom období 2003-2007 disparity podľa tohto ukazovateľa narástli podľa všetkých troch modelov územného členenia (tab. č. 9d). Najpriaznivejšie výsledky, teda najvyššie príjmy zdravotných poisťovní na obyvateľa, počas celého obdobia vykazoval Bratislavský kraj. Na druhej strane najnižšie príjmy zdravotných poisťovní vykazoval počas celého obdobia Prešovský kraj. Jeho odstup sa však mierne znížil, hoci v r. 2007 sa opäť o niečo zvýšil (tab. 9a-c). Potvrdilo sa, že najvýraznejšie disparity zaznamenávame v modeli územného členenia A a najnižšie v modeli C (tab. 9d). Podobne ako predchádzajúci, aj tento ukazovateľ je do značnej miery ovplyvnený efektom hlavného mesta, čo signalizuje odstup všetkých ostatných krajov od Bratislavského kraja a relatívne nízke disparity medzi zvyšnými krajinami (tab.9d). Kým v modeli A sa rozsah disparít (pomer medzi najlepším a najhorším krajom) zvýšil zo 383,4% v r. 2003 na 468,7% v r. 2007, v modeli B to bolo zvýšenie z 271,5% v r. 2003 na 320,6% a v modeli C zvýšenie z 149,9% v r. 2003 na 159,2% v r. 2007. Miera zvýšenia disparít bola teda najvyššia v modeli C a najnižšia v modeli A (tab. 9e).

Priame zahraničné investície

Stav priamych zahraničných investícií na 1 obyvateľa ku koncu kalendárneho roka dobre dokumentuje investičnú atraktivitu jednotlivých regiónov a ich rozvojovú dynamiku. Priame zahraničné investície vyvolávajú množstvo efektov vo svojom regióne a sú impulzom ekonomického rozvoja. Medzi kľúčové sa v tejto súvislosti zaraďujú spillover efekty, čiže presakovanie vyspelých technologických a manažérskych postupov zo zahraničných firiem do domácich podnikov (Minarčík 2009, s. 103). Na druhej strane sú zdokumentované aj prípady negatívnych vplyvov priamych zahraničných investícií na miestne trhy práce (napr. Baštová, Dokoupil 2010).

Tabuľka 10a: Stav PZI na obyvateľa - vzdialenosť od fiktívneho objektu (d) v r. 2003-2007 (model A)

	2003	2004	2005	2006	2007
Bratislavský	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000
Trnavský	2,66415	2,56141	1,99561	2,44783	2,49306
Trenčiansky	2,79795	2,79929	2,75812	2,82353	2,80271
Nitriansky	2,87955	2,89581	2,87593	2,85997	2,87379
Žilinský	2,81617	2,83075	2,76304	2,78975	2,74797
Banskobystrický	2,88836	2,90950	2,89755	2,93497	2,92492
Prešovský	2,94767	2,96184	2,94786	2,99025	3,01558
Košický	2,72169	2,66522	2,63560	2,66973	2,69035

Zdroj: vlastné výpočty na základe údajov ŠÚ SR

Tabuľka 10b: Stav PZI na obyvateľa - vzdialenosť od fiktívneho objektu (d)
v r. 2003-2007 (model B)

	2003	2004	2005	2006	2007
BA + TT	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000
Trenčiansky	2,55226	2,54194	2,53924	2,57834	2,54350
Nitriansky	2,68909	2,69807	2,70522	2,63520	2,65557
Žilinský	2,58281	2,59283	2,54618	2,52564	2,45718
Banskobystrický	2,70387	2,72021	2,73568	2,75220	2,73619
Prešovský	2,80334	2,80486	2,80657	2,83845	2,87915
Košický	2,42437	2,32509	2,36663	2,33841	2,36633

Zdroj: vlastné výpočty na základe údajov ŠÚ SR

Tabuľka 10c: Stav PZI na obyvateľa - vzdialenosť od fiktívneho objektu (d)
v r. 2003-2007 (model C)

	2003	2004	2005	2006	2007
Trnavský	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000
Trenčiansky	1,35059	1,65928	2,33657	2,06474	1,80748
Nitriansky	2,17420	2,33258	2,69757	2,26502	2,22237
Žilinský	1,53448	1,87872	2,35165	1,87909	1,48794
Banskobystrický	2,26316	2,42805	2,76382	2,67719	2,52084
Prešovský	2,86185	2,79310	2,91800	2,98102	3,05005
Košický	0,58080	0,72413	1,96114	1,21952	1,15160

Zdroj: vlastné výpočty na základe údajov ŠÚ SR

Tabuľka 10d: Stav PZI na obyvateľa - vývoj Giniho koeficientu .

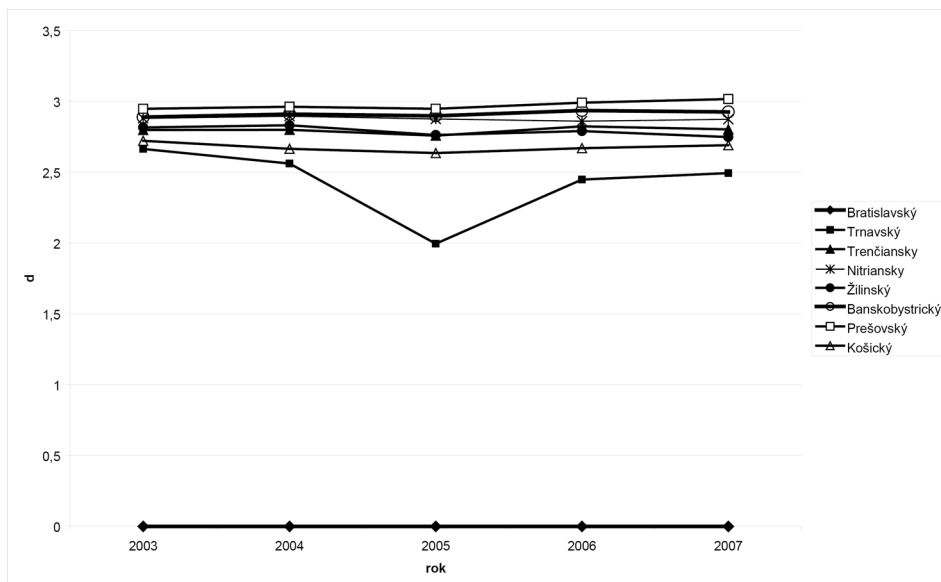
model/rok	2003	2004	2005	2006	2007
A	0,6535	0,6487	0,6363	0,6393	0,6208
B	0,5861	0,5923	0,6046	0,5891	0,5659
C	0,2872	0,3501	0,4788	0,3831	0,3505

Zdroj: vlastné výpočty na základe údajov ŠÚ SR

Tabuľka 10e: Stav PZI na obyvateľa - vývoj variačného koeficientu

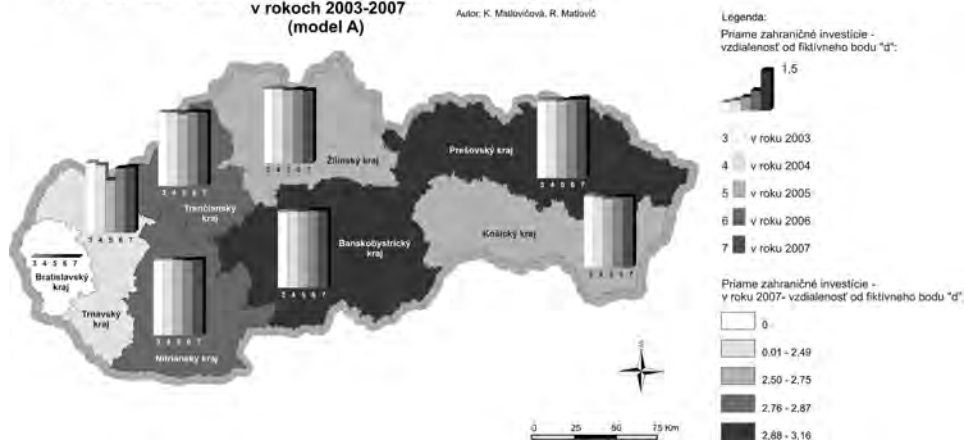
model/rok	2003	2004	2005	2006	2007	IRVK
A	1,880034	1,789811	1,574099	1,706779	1,664194	88,52%
B	1,57693	1,550191	1,588606	1,526797	1,447895	91,82%
C	0,550873	0,688278	1,094163	0,766471	0,680329	123,50%

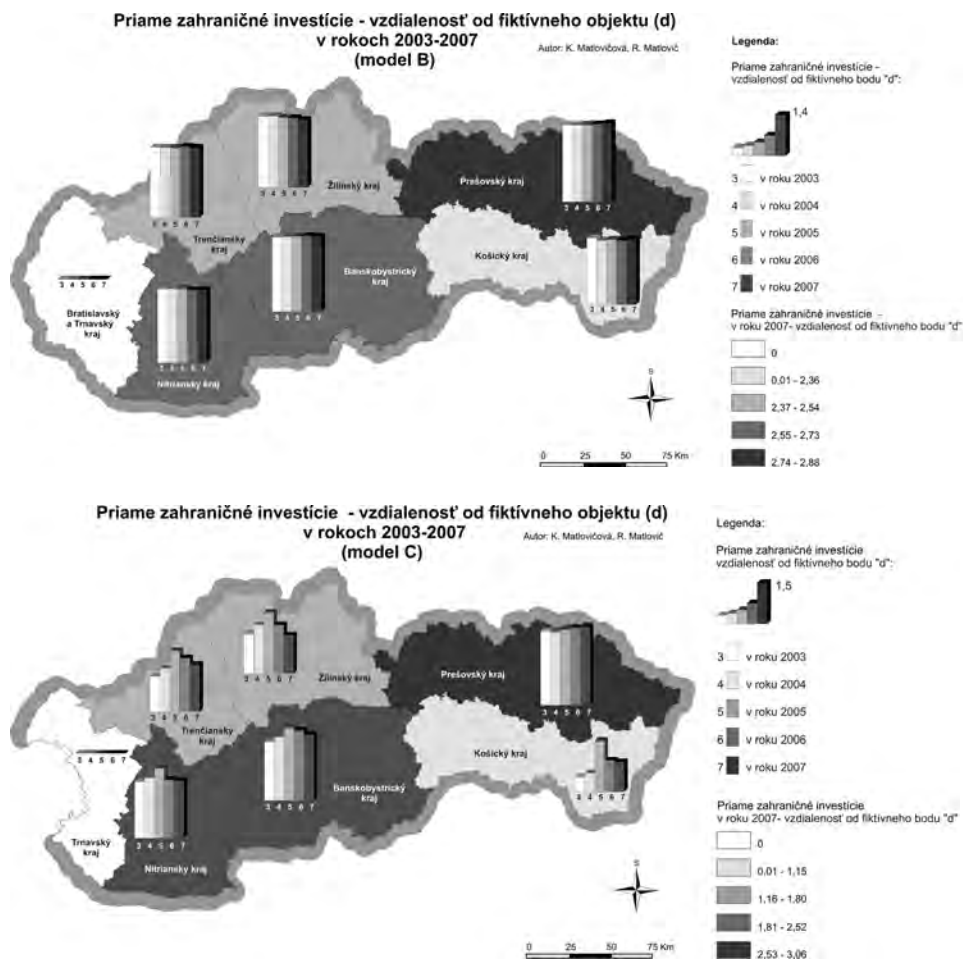
Zdroj: vlastné výpočty na základe údajov ŠÚ SR

Graf 7 Vývoj regionálnych disparít v stave PZI na obyv. v r. 2003-2007

**Priame zahraničné investície - vzdialenosť od fiktívneho objektu (d)
v rokoch 2003-2007 (model A)**

Autor: K. Matlovicová, R. Matlovic

Podľa tohto ukazovateľa dochádzalo v sledovanom období k znižovaniu regionálnych disparít počas celého sledovaného obdobia a to podľa modelov A a B územného členenia. Jedine v modeli C bolo zistené zvýšenie regionálnych disparít (tab. 10d). Určitý kolísavý vývoj bol zaznamenaný len v modeli C (nárast disparít v r. 2005-2006 a pokles v r. 2007). Najpriaznivejšie výsledky, teda najvyšší stav priamych zahraničných investícií na obyvateľa vykazoval Bratislavský kraj. Najnepriaznivejšia situácia bola v Prešovskom kraji, ktorého zaostávanie sa ešte prehĺbilo. Potvrdilo sa, že najvýraznejšie disparity zaznamenáme v modeli územného členenia A a najnižšie v modeli C (tab. 10d). Kým v modeli A sa rozsah disparít (pomer medzi najlepším a najhorším krajom) zvýšil z 6155,5 % v r. 2003 na 10 550,3 % v r. 2007, v modeli B to bolo zvýšenie z 3525 % v r. 2003 na 6427,9 % v r. 2007 a v modeli C zvýšenie z 682,4 % v r. 2003 na 1910,8 % v r. 2007. Miera zvýšenia disparít bola najvyššia v modeli C, v modeloch A a B došlo k zníženiu regionálnych disparít, pričom miera zníženia bola výraznejšia v modeli A. (tab. 10e). Vývoj tohto ukazovateľa naznačuje možné oneskorené účinky na vývoj ostatných ukazovateľov, čo však

musia potvrdiť empirické dáta v ďalších rokoch. Signalizuje to však, že Bratislavský kraj, ktorý bol najatraktívnejším územím pre vstup priamych zahraničných investícií sa nimi už nasýtil a kapitál si postupne začína nachádzať cestu do ďalších slovenských regiónov.

Počet dokončených bytov na obyvateľa

Kvalitné a dostupné bývanie je významným faktorom ovplyvňujúcim kvalitu života obyvateľov. Počet dokončených bytov na jedného obyvateľa je teda významným sociálnym a ekonomickým ukazovateľom regionálnych disparít.

Tabuľka 11a: *Dokončené byty na obyvateľa - vzdialenosť od fiktívneho objektu (d)*
v r. 2003-2007 (model A)

	2003	2004	2005	2006	2007
Bratislavský	0,23864	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000
Trnavský	0,00000	1,79428	1,87881	1,13166	1,66429
Trenčiansky	1,58631	2,20132	2,38492	2,42891	2,72962
Nitriansky	1,87492	2,53102	2,88984	2,50961	2,77358
Žilinský	1,60850	2,25604	2,26704	2,17159	2,39448
Banskobystrický	2,70664	3,05636	3,05703	2,75020	2,90721
Prešovský	2,00637	2,74032	2,57749	2,61523	2,64849
Košický	2,65964	3,12671	3,03375	2,93159	2,94219

Zdroj: vlastné výpočty na základe údajov ŠÚ SR

Tabuľka 11b: *Dokončené byty na obyvateľa - vzdialenosť od fiktívneho objektu (d)*
v r. 2003-2007 (model B)

	2003	2004	2005	2006	2007
BA + TT	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000
Trenčiansky	1,57408	1,75028	1,98467	2,35104	2,56424
Nitriansky	1,93329	2,18053	2,65947	2,45155	2,62248
Žilinský	1,60171	1,82169	1,82714	2,03055	2,12023
Banskobystrický	2,96845	2,86606	2,88290	2,75121	2,79953
Prešovský	2,09689	2,45366	2,24203	2,58310	2,45676
Košický	2,90994	2,95787	2,85180	2,97713	2,84586

Zdroj: vlastné výpočty na základe údajov ŠÚ SR

Tabuľka 11c: Dokončené byty na obyvateľa - vzdialenosť od fiktívneho objektu (d) v r. 2003-2007 (model C)

	2003	2004	2005	2006	2007
Trnavský	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000
Trenčiansky	1,75037	0,84212	1,15253	2,18470	2,40660
Nitriansky	2,06883	1,52427	2,30236	2,32061	2,50590
Žilinský	1,77486	0,95535	0,88410	1,75135	1,64952
Banskobystrický	2,98657	2,61114	2,68308	2,72579	2,80779
Prešovský	2,21388	1,95729	1,59105	2,49848	2,22333
Košický	2,93470	2,75670	2,63008	3,03126	2,88680

Zdroj: vlastné výpočty na základe údajov ŠÚ SR

Tabuľka 11d: Dokončené byty na obyvateľa - vývoj Giniho koeficientu

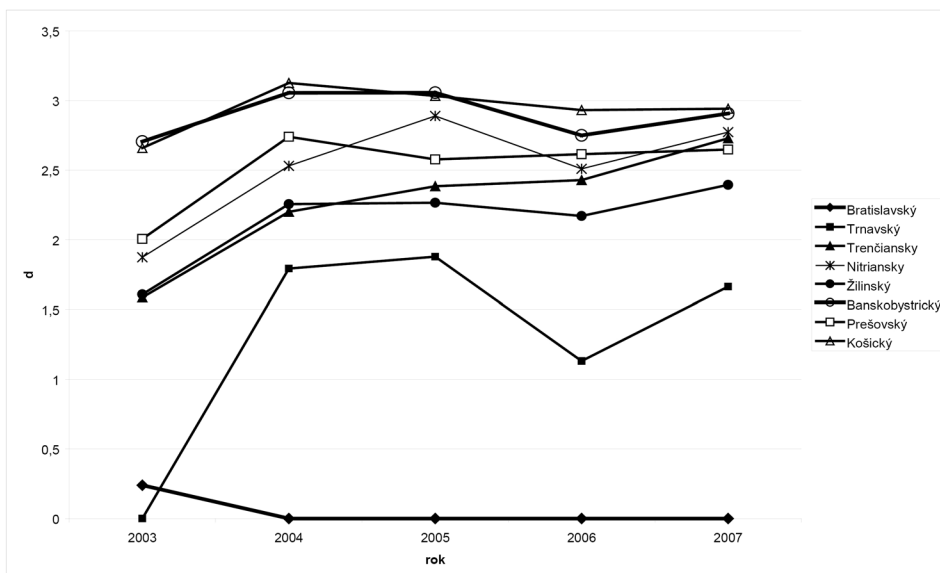
model/rok	2003	2004	2005	2006	2007
A	0,1974	0,2741	0,3407	0,3444	0,3745
B	0,1692	0,2395	0,3000	0,3180	0,3191
C	0,1825	0,1806	0,2235	0,2579	0,2402

Zdroj: vlastné výpočty na základe údajov ŠÚ SR

Tabuľka 11e: Dokončené byty na obyvateľa - vývoj variačného koeficientu

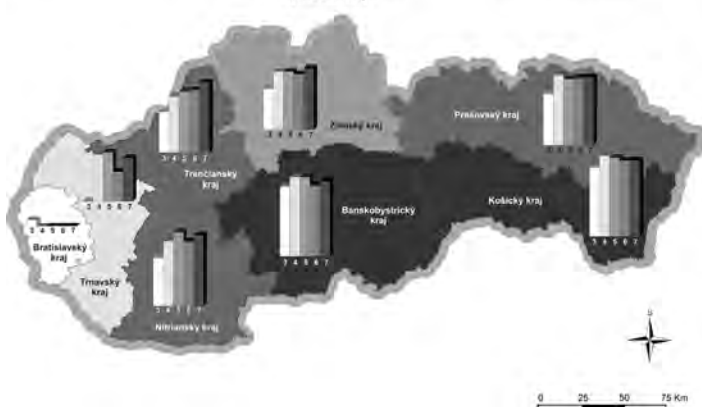
model/rok	2003	2004	2005	2006	2007	IRVK
A	0,387892	0,582970	0,745744	0,734008	0,855065	220,44%
B	0,343403	0,499996	0,646292	0,697322	0,777088	226,29%
C	0,379879	0,345447	0,431396	0,556478	0,522630	137,58%

Zdroj: vlastné výpočty na základe údajov ŠÚ SR

Graf 8 Vývoj regionálnych disparít v počte dokončených bytov na obyv. v r. 2003-2007

**Počet dokončených bytov na obyvateľa - vzdialenosť od fiktívneho objektu (d)
v rokoch 2003-2007
(model A)**

Autor: K. Maléčková, R. Maložíč

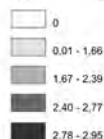

Legenda:

Počet dokončených bytov na obyvateľa - vzdialenosť od fiktívneho bodu "d":

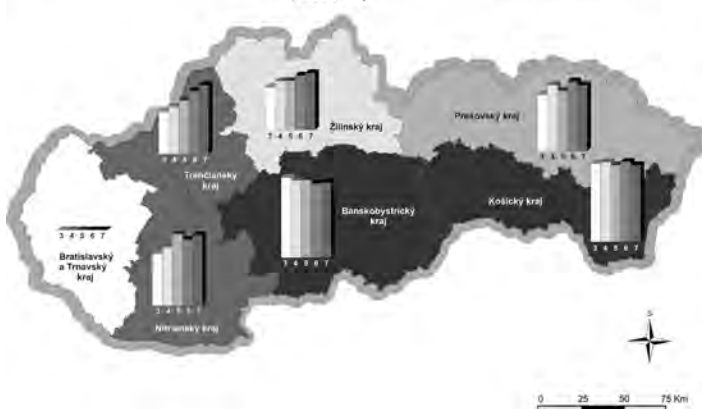

Počet dokončených bytov na obyvateľa - v roku 2007 - vzdialenosť od fiktívneho bodu "d":

**Počet dokončených bytov na obyvateľa - vzdialenosť od fiktívneho objektu (d)
v rokoch 2003-2007
(model B)**

Autor: K. Maléčková, R. Maložíč

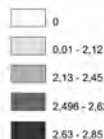

Legenda:

Počet dokončených bytov na obyvateľa - vzdialenosť od fiktívneho bodu "d":

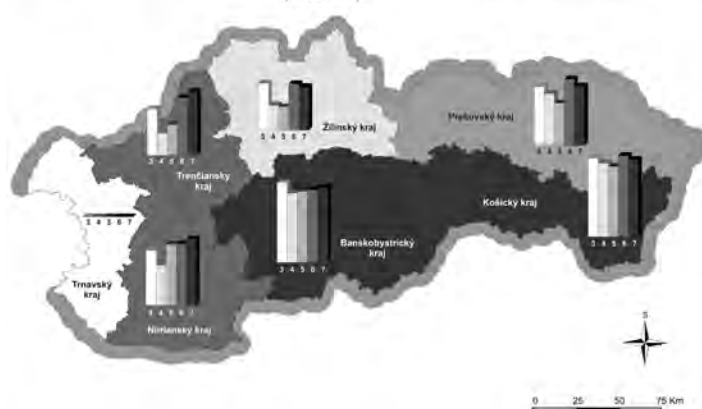

Počet dokončených bytov na obyvateľa - v roku 2007 - vzdialenosť od fiktívneho bodu "d":

**Počet dokončených bytov na obyvateľa - vzdialenosť od fiktívneho objektu (d)
v rokoch 2003-2007
(model C)**

Autor: K. Maléčková, R. Maložíč

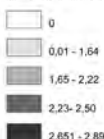

Legenda:

Počet dokončených bytov na obyvateľa - vzdialenosť od fiktívneho bodu "d":

Počet dokončených bytov na obyvateľa - v roku 2007 - vzdialenosť od fiktívneho bodu "d":

Podľa tohto ukazovateľa dochádzalo v sledovanom období k nárastu regionálnych disparít počas celého sledovaného obdobia. Určitý kolísavý vývoj bol zaznamenaný len v modeli C (nárast disparít v r. 2005-2006 a pokles v r. 2004 a 2007 (tab. 11d). Najpriaznivejšie výsledky, teda najvyšší počet dokončených bytov na obyvateľa vykazoval zväčša Bratislavský kraj (s výnimkou r. 2003, keď ustúpil Trnavskému kraju). Najnepriaznivejšia situácia bola striedavo v Banskobystrickom kraji (r. 2003, 2005) a Košickom kraji (r. 2004, 2006 a 2007). Potvrdilo sa, že najvýraznejšie disparity zaznamenávame v modeli územného členenia A a najnižšie v modeli C (tab. 11d). Priblíženie sa Trnavského a Bratislavského kraja súvisí s procesom suburbanizácie v zázemí Bratislavy, ktorá sa prelieva na územie Trnavského kraja. Kým v modeli A sa rozsah disparít (pomer medzi najlepším a najhorším krajom) zvýšil zo 286,7% v r. 2003 na 723,1% v r. 2007, v modeli B to bolo zvýšenie z 266,7% v r. 2003 na 553,8% v r. 2007 a v modeli C zvýšenie z 286,7% v r. 2003 na 369,2% v r. 2007. Miera zvýšenia disparít bola najvyššia v modeli B a najnižšia v modeli C (tab. 11e).

Tvorba hrubého fixného kapitálu na obyvateľa

Ukazovateľ tvorby hrubého fixného kapitálu vyjadruje nadobudnutie dlhodobého majetku zníženého o úbytok dlhodobého majetku výrobcami – rezidentmi v priebehu roka. Zahŕňajú sa aj prírastky hodnoty určitých neprodukovaných aktív realizovaných výrobnou činnosťou inštitucionálnych jednotiek. Za dlhodobý majetok sa považujú hmotné aktíva, ktoré boli vyrobené ako produkcia vo výrobnom procese a budú sa v iných výrobných procesoch používať opakovane alebo trvalo počas obdobia dlhšieho ako jeden rok. Regionálna hrubá tvorba kapitálu je súčtom tvorby hrubého kapitálu v jednotlivých odvetviach v kraji (Štatistická ročenka regiónov, 2009). Ide teda o ekonomický ukazovateľ regionálnych disparít.

Tabuľka 12a: Tvorba hrubého fixného kapitálu na obyvateľa - vzdialenosť od fiktívneho objektu (d) v r. 2003-2007 (model A)

	2003	2004	2005	2006	2007
Bratislavský	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000
Trnavský	2,48192	2,33176	1,97497	1,74982	2,30976
Trenčiansky	2,32915	2,42053	2,41473	2,16703	2,62426
Nitriansky	2,83907	2,84240	2,81118	2,74740	2,98631
Žilinský	2,57413	2,59235	2,54881	2,54357	2,48129
Banskobystrický	2,88077	2,88062	2,90114	2,87488	2,85189
Prešovský	3,27598	3,27043	3,21031	3,19652	3,13245
Košický	2,53069	2,55837	2,57957	2,50723	2,70338

Tabuľka 12b: Tvorba hrubého fixného kapitálu na obyvateľa - vzdialenosť od fiktívneho objektu (d) v r. 2003-2007 (model B)

	2003	2004	2005	2006	2007
BA + TT	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000
Trenčiansky	1,72740	1,91403	2,01367	1,73914	2,24805
Nitriansky	2,49977	2,53380	2,55718	2,49802	2,78277
Žilinský	2,09847	2,16644	2,19749	2,23149	2,03690
Banskobystrický	2,56293	2,58996	2,68052	2,66471	2,58423
Prešovský	3,16157	3,16263	3,10437	3,08527	2,99860
Košický	2,03267	2,11654	2,23966	2,18397	2,36491

Tabuľka 12c: Tvorba hrubého fixného kapitálu na obyvateľa - vzdialenosť od fiktívneho objektu (d) v r. 2003-2007 (model C)

	2003	2004	2005	2006	2007
Trnavský	0,47783	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000
Trenčiansky	0,00000	0,27536	1,11848	1,11848	1,09739
Nitriansky	1,59485	1,58387	2,12683	2,10250	2,36070
Žilinský	0,76620	0,80827	1,45952	1,67290	0,59854
Banskobystrický	1,72527	1,70244	2,35564	2,37118	1,89165
Prešovský	2,96138	2,91154	3,14197	3,04906	2,87062
Košický	0,63034	0,70290	1,53776	1,59631	1,37348

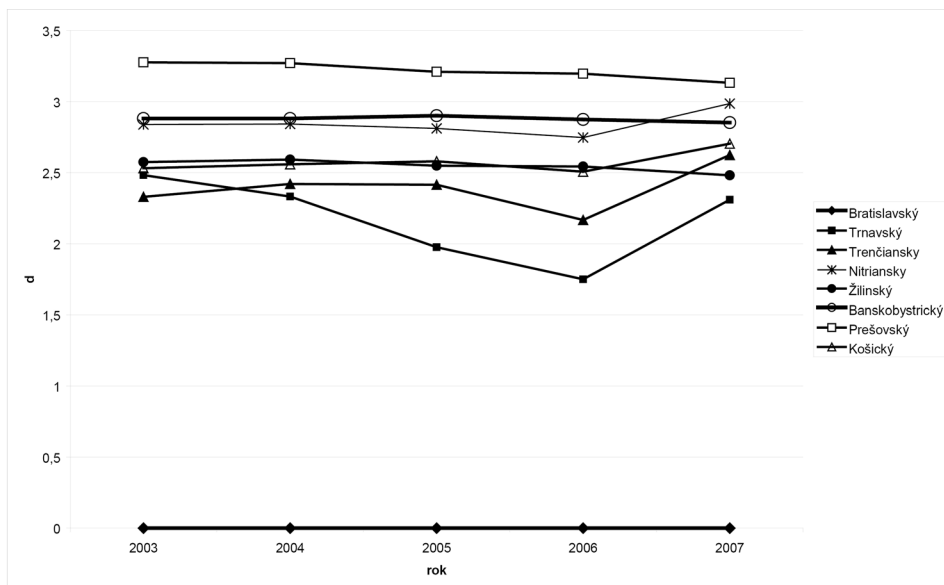
Tabuľka 12d: Tvorba hrubého fixného kapitálu na obyvateľa - vývoj Giniho koeficientu

model/rok	2003	2004	2005	2006	2007
A	0,1717	0,1931	0,2105	0,2144	0,2489
B	0,1370	0,1552	1,7070	0,1798	0,2000
C	0,0766	0,0891	0,1138	0,1321	0,1143

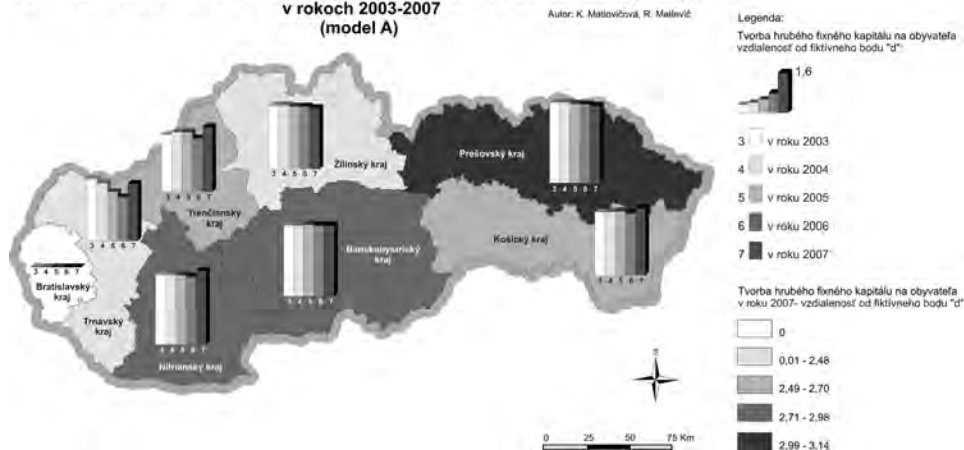
Tabuľka 12e: Tvorba hrubého fixného kapitálu na obyvateľa - vývoj variačného koeficientu

model/rok	2003	2004	2005	2006	2007	IRVK
A	0,409924	0,458902	0,475732	0,460844	0,601027	146,62%
B	0,288735	0,337786	0,379959	0,385721	0,452761	156,81%
C	0,152122	0,175056	0,221789	0,256152	0,216632	142,41%

Zdroj: vlastné výpočty na základe údajov ŠÚ SR

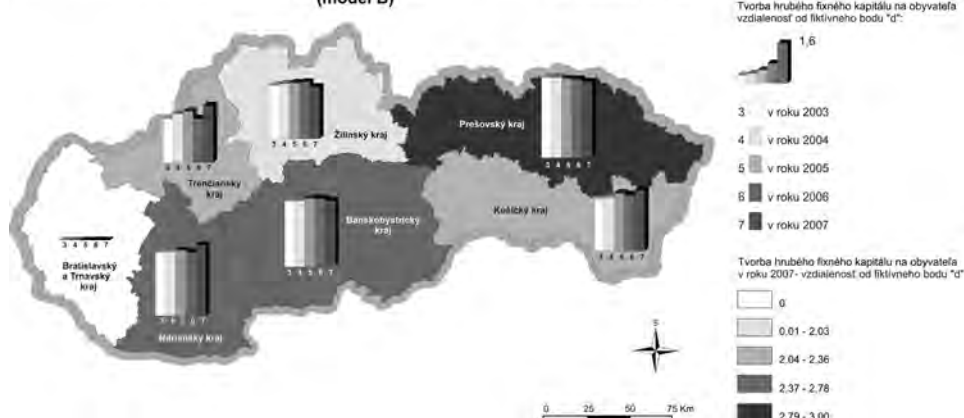
Graf 9 Vývoj regionálnych disparít v tvorbe hrubého fixného kapitálu na obyv, v r. 2003-2007**Tvorba hrubého fixného kapitálu na obyvateľa - vzdialenosť od fiktívneho objektu (d) v rokoch 2003-2007 (model A)**

Autor: K. Matlovičová, R. Malavík

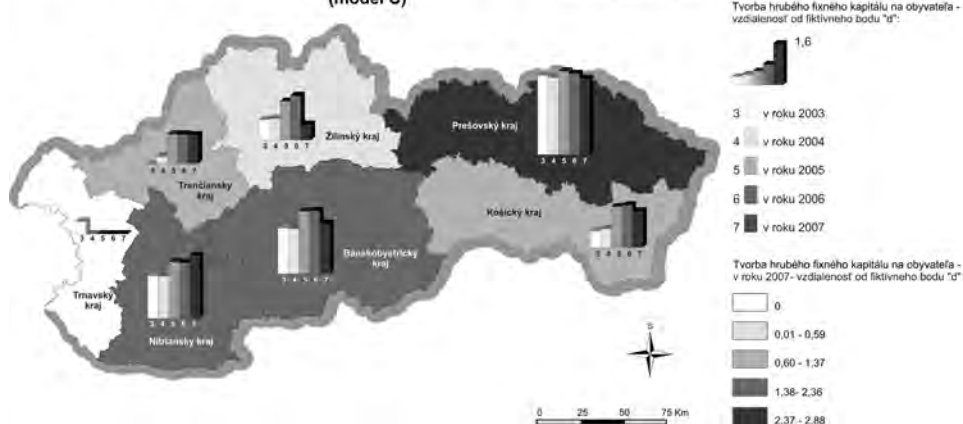
**Tvorba hrubého fixného kapitálu na obyvateľa - vzdialenosť od fiktívneho objektu (d)
v rokoch 2003-2007
(model B)**

Autor: K. Matlovičová, R. Matlovič

**Tvorba hrubého fixného kapitálu na obyvateľa - vzdialenosť od fiktívneho objektu (d)
v rokoch 2003-2007
(model C)**

Autor: K. Matlovičová, R. Matlovič

Podľa tohto ukazovateľa dochádzalo v sledovanom období k nárastu regionálnych disparít počas celého sledovaného obdobia. Len v modeli C sme zaznamenali pokles disparít v r. 2007 (tab. 12d). Najpriaznivejšie výsledky, teda najvyššiu úroveň tvorby hrubého fixného kapitálu na obyvateľa vykazoval počas celého obdobia Bratislavský kraj. Najnepriaznivejšia situácia bola počas celého sledovaného obdobia v Prešovskom kraji. Potvrdilo sa, že najvýraznejšie disparity zaznamenávame v modeli územného členenia A a najnižšie v modeli C (tab. 12d). Kým v modeli A sa rozsah disparít (pomer medzi najlepším a najhorším krajom) zvýšil z 314,5 % v r. 2003 na 441,4 % v r. 2007, v modeli B to bolo zvýšenie z 236,6 % v r. 2003 na 321,3 % v r. 2007 a v modeli C zvýšenie z 162 % v r. 2003 na 189,7 % v r. 2007. Miera zvýšenia disparít bola teda najvyššia v modeli B a najnižšia v modeli C (tab. 12e).

Počet podnikov s 250 a viac zamestnancami na obyvateľa

Ukazovateľ počtu podnikov s 250 a viac zamestnancami na 1 obyvateľa je indikátorom ekonomickej situácie v regiónoch. Väčšie podniky majú schopnosť vo svojom okolí generovať sieť ďalších malých a stredných firiem ako subdodávateľov. Z tohto hľadiska ich zastúpenie v každom regióne nepriamo charakterizuje podnikateľské prostredie.

Tabuľka 13a: Počet podnikov 250 + na obyvateľa - vzdialenosť od fiktívneho objektu (d) v r. 2003-2007 (model A)

	2003	2004	2005	2006	2007
Bratislavský	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000
Trnavský	2,74176	2,63490	2,57088	2,48667	2,51397
Trenčiansky	1,62904	1,78212	1,68701	1,88941	1,59400
Nitriansky	2,73669	3,00947	2,85092	2,85778	2,79286
Žilinský	2,36569	2,53132	2,50344	2,65334	2,57945
Banskobystrický	2,62938	2,71682	2,79104	2,84761	2,82416
Prešovský	2,95260	2,86232	2,84091	2,91452	2,83742
Košický	2,90000	2,83195	2,92370	2,93017	2,84961

Zdroj: vlastné výpočty na základe údajov ŠÚ SR

Tabuľka 13b: Počet podnikov 250 + na obyvateľa - vzdialenosť od fiktívneho objektu (d) v r. 2003-2007 (model B)

	2003	2004	2005	2006	2007
BA + TT	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000
Trenčiansky	0,49056	0,79499	0,67808	1,04100	0,57243
Nitriansky	2,21087	2,67456	2,41004	2,48113	2,31241
Žilinský	1,63467	1,94232	1,89298	2,17709	2,00267
Banskobystrický	2,04420	2,22640	2,32095	2,46600	2,35783
Prešovský	2,54620	2,44922	2,39515	2,56552	2,37708
Košický	2,46452	2,40270	2,51835	2,58879	2,39477

Zdroj: vlastné výpočty na základe údajov ŠÚ SR

Tabuľka 13c: Počet podnikov 250 + na obyvateľa - vzdialenosť od fiktívneho objektu (d) v r. 2003-2007 (model C)

	2003	2004	2005	2006	2007
Trnavský	2,44464	2,11581	2,05881	1,60029	2,04037
Trenčiansky	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000
Nitriansky	2,43349	3,04513	2,71110	2,59465	2,65893
Žilinský	1,61842	1,85880	1,90172	2,04687	2,18561
Banskobystrický	2,19773	2,31905	2,57164	2,56739	2,72834
Prešovský	2,90784	2,68005	2,68779	2,74669	2,75776
Košický	2,79229	2,60468	2,88063	2,78861	2,78478

Zdroj: vlastné výpočty na základe údajov ŠÚ SR

Tabuľka 13d: Počet podnikov 250+ na obyvateľa - vývoj Giniho koeficientu

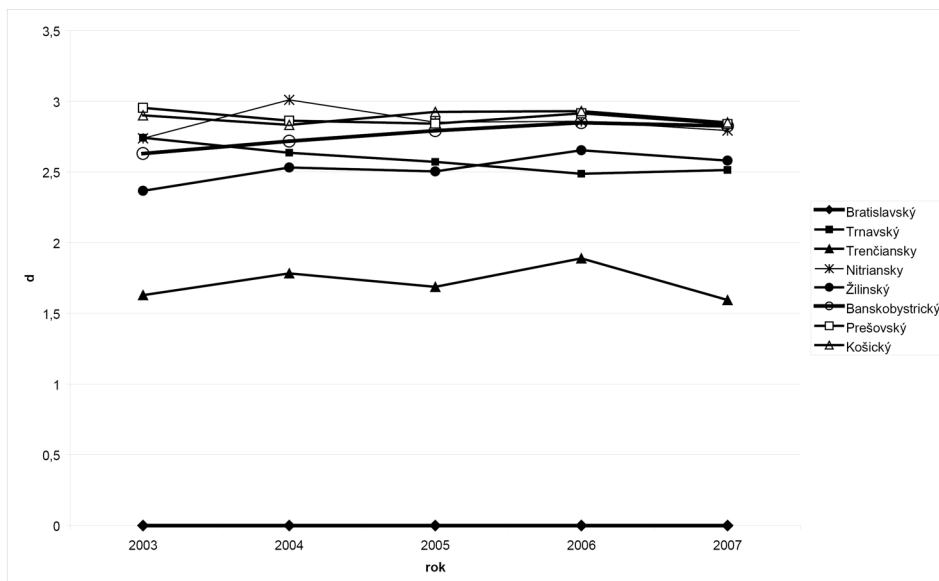
model/rok	2003	2004	2005	2006	2007
A	0,1927	0,2001	0,2129	0,2240	0,2287
B	0,1469	0,1563	0,1675	0,1761	0,1810
C	0,1067	0,1021	0,1126	0,1103	0,1231

Zdroj: vlastné výpočty na základe údajov ŠÚ SR

Tabuľka 13e: Počet podnikov 250+ na obyvateľa - vývoj variačného koeficientu

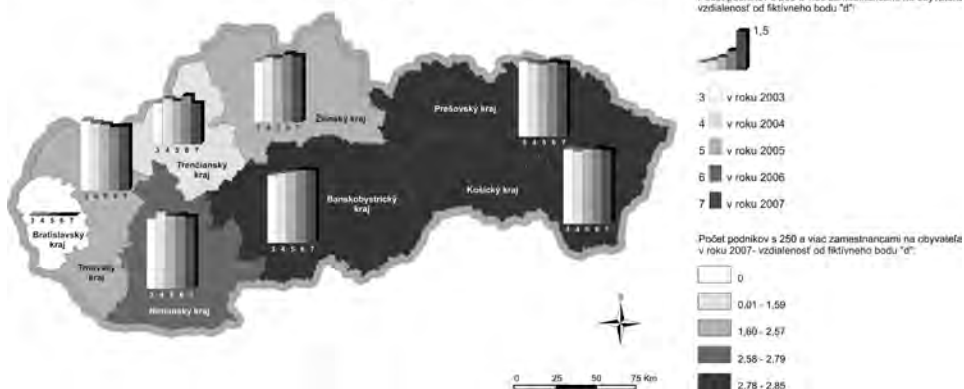
model/rok	2003	2004	2005	2006	2007	IRVK
A	0,436320	0,466593	0,495167	0,532153	0,536023	122,85%
B	0,295984	0,324683	0,35623	0,388076	0,397793	134,40%
C	0,230902	0,222046	0,253266	0,241193	0,291963	126,44%

Zdroj: vlastné výpočty na základe údajov ŠÚ SR

Graf10 Vývoj regionálnych disparít v počte podnikov s 250 a viac zamestnancami na obyv. v r. 2003-2007

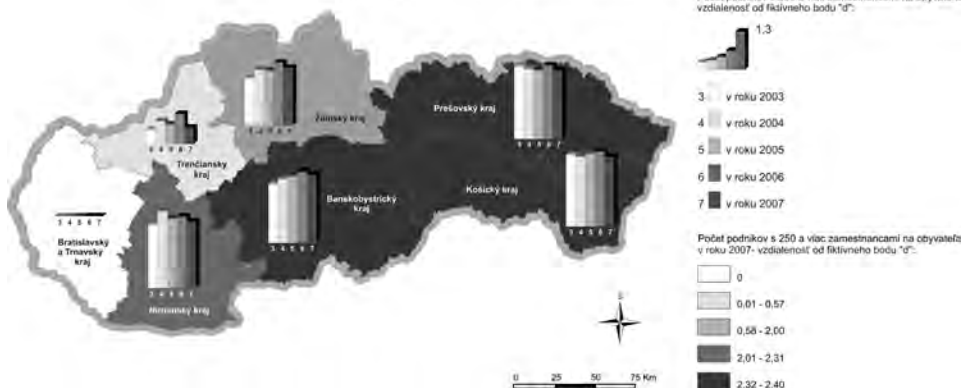
**Počet podnikov s 250 a viac zamestnancami na obyvateľa - vzdialenosť od fiktívneho objektu (d)
v rokoch 2003-2007
(model A)**

Autor: K. Malíňová, R. Malíňová

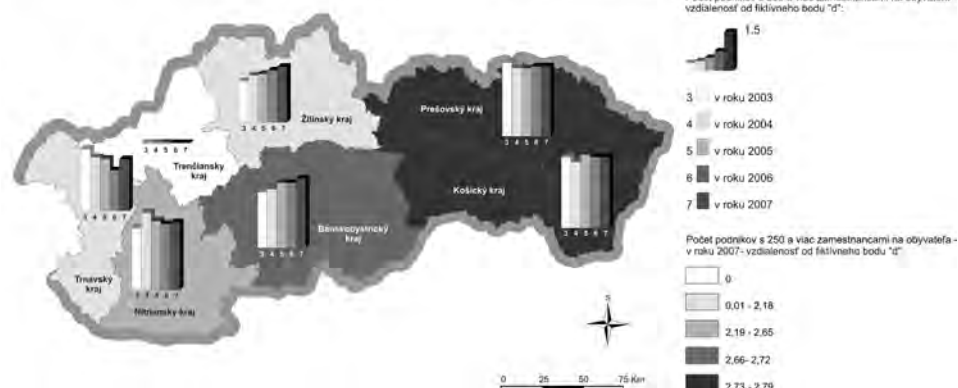
**Počet podnikov s 250 a viac zamestnancami na obyvateľa - vzdialenosť od fiktívneho objektu (d)
v rokoch 2003-2007
(model B)**

Autor: K. Malíňová, R. Malíňová

**Počet podnikov s 250 a viac zamestnancami na obyvateľa - vzdialenosť od fiktívneho objektu (d)
v rokoch 2003-2007
(model C)**

Autor: K. Malíňová, R. Malíňová

Podľa tohto ukazovateľa dochádzalo v sledovanom období k nárastu regionálnych disparít počas celého sledovaného obdobia (tab. 13d). Najpriaznivejšie výsledky, teda najvyšší počet predmetných podnikov na obyvateľa vykazoval počas celého obdobia Bratislavský kraj. Druhým najlepším bol počas celého obdobia Trenčiansky kraj, ktorý si udržiaval náskok oproti ostatným krajom (graf 10). Najnepriaznivejšia situácia bola striedavo vo viacerých krajoch. Sprvu bol na tom najhoršie Prešovský kraj, ktorý bol v r. 2004 vystriedaný Nitrianskym krajom. V r. 2005-2007 najnepriaznivejšiu situáciu vykazoval Košický kraj. Potvrdilo sa, že najvýraznejšie disparity zaznamenávame v modeli územného členenia A a najnižšie v modeli C (tab. 13d). Kým v modeli A sa rozsah disparít (pomer medzi najlepším a najhorším krajom) zvýšil z 289,5 % v r. 2003 na 328,2 % v r. 2007, v modeli B to bolo zvýšenie z 203,1 % v r. 2003 na 230,6 % v r. 2007 a v modeli C zvýšenie z 183,6 % v r. 2003 na 199,4 % v r. 2007. Miera zvýšenia disparít podľa tohto ukazovateľa bola najvyššia v modeli B a najnižšia v modeli A (tab. 13e).

Regionálny HDP na 1 obyvateľa

Regionálny hrubý domáci produkt na obyvateľa je podielom dvoch ukazovateľov – regionálneho hrubého domáceho produktu (v ktorom sa uplatňuje kritérium zostavovania podľa miesta pracoviska) a priemerného počtu obyvateľstva trvalo bývajúceho v danom regióne (založeného na princípe rezidencie). Tento ukazovateľ charakterizuje ekonomickú prosperitu, resp. zaostávanie regiónu vzhľadom na jeho produkčný potenciál (Štatistická ročenka regiónov 2009, s. 189). Na druhej strane sme už poukázali na limity tohto ukazovateľa, najmä v súvislosti s efektom hlavného mesta, či efektom dochádzky za prácou.

Tabuľka 14a: Regionálny HDP na obyvateľa - vzdialenosť od fiktívneho objektu (d) v r. 2003-2007 (model A)

	2003	2004	2005	2006	2007
Bratislavský	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000
Trnavský	2,37398	2,34622	2,31717	2,00015	2,03059
Trenčiansky	2,61584	2,59756	2,65652	2,50762	2,53035
Nitriansky	2,72020	2,68033	2,64846	2,64746	2,68597
Žilinský	2,85326	2,82542	2,75858	2,73366	2,68535
Banskobystrický	2,73612	2,79729	2,94043	2,86083	2,86481
Prešovský	3,23340	3,23649	3,16160	3,20559	3,19696
Košický	2,67793	2,68475	2,72394	2,67438	2,71903

Zdroj: vlastné výpočty na základe údajov ŠÚ SR

Tabuľka 14b: Regionálny HDP na obyvateľa - vzdialenosť od fiktívneho objektu (d) v r. 2003-2007 (model B)

	2003	2004	2005	2006	2007
BA + TT	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000
Trenčiansky	2,23048	2,20582	2,30897	2,15243	2,17976
Nitriansky	2,38786	2,32970	2,29694	2,34644	2,39720
Žilinský	2,58852	2,54683	2,46135	2,46602	2,39634
Banskobystrický	2,41186	2,50473	2,73285	2,64246	2,64709
Prešovský	3,16178	3,16205	3,06306	3,12078	3,11118
Košický	2,32412	2,33631	2,40962	2,38378	2,44340

Zdroj: vlastné výpočty na základe údajov ŠÚ SR

Tabuľka 14c: Regionálny HDP na obyvateľa - vzdialenosť od fiktívneho objektu (d) v r. 2003-2007 (model C)

	2003	2004	2005	2006	2007
Trnavský	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000
Trenčiansky	0,92547	0,92917	1,29413	1,38769	1,41657
Nitriansky	1,32480	1,23516	1,26342	1,77008	1,85766
Žilinský	1,83396	1,77152	1,68337	2,00577	1,85592
Banskobystrický	1,38570	1,66751	2,37685	2,35354	2,36457
Prešovský	3,28855	3,29119	3,22032	3,29630	3,30605
Košický	1,16307	1,25150	1,55124	1,84368	1,95137

Zdroj: vlastné výpočty na základe údajov ŠÚ SR

Tabuľka 14d: Regionálny HDP na obyvateľa - vývoj Giniho koeficientu

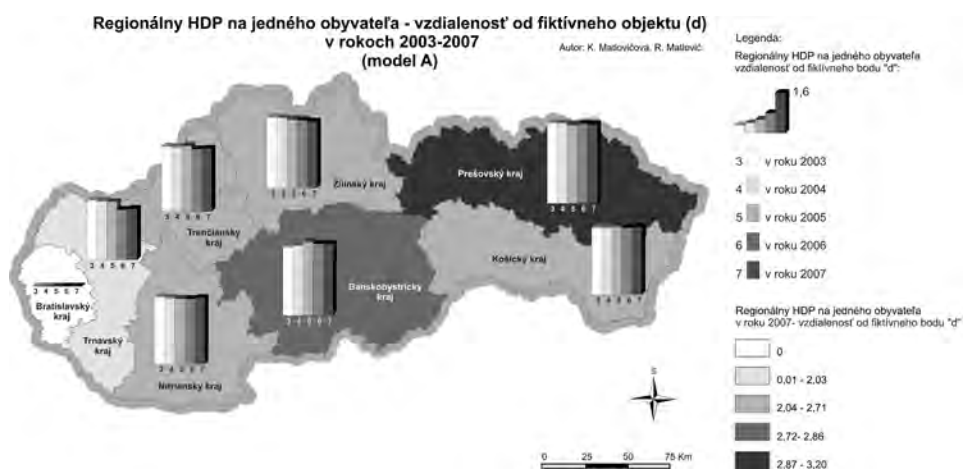
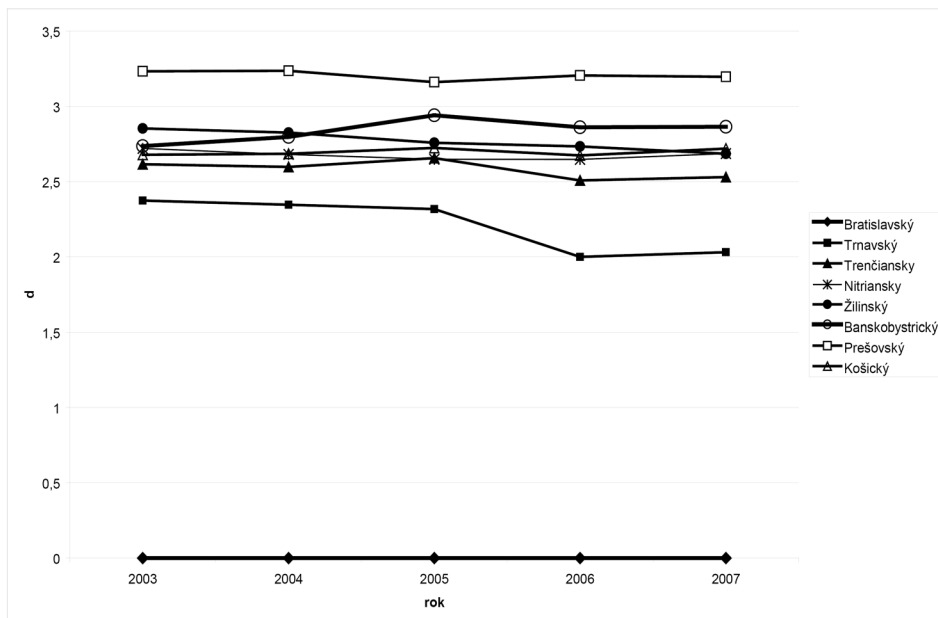
model/rok	2003	2004	2005	2006	2007
A	0,1963	0,1999	0,2267	0,2315	0,2334
B	0,1499	0,1535	0,1748	0,1842	0,1846
C	0,0755	0,0795	0,0922	0,1179	0,1158

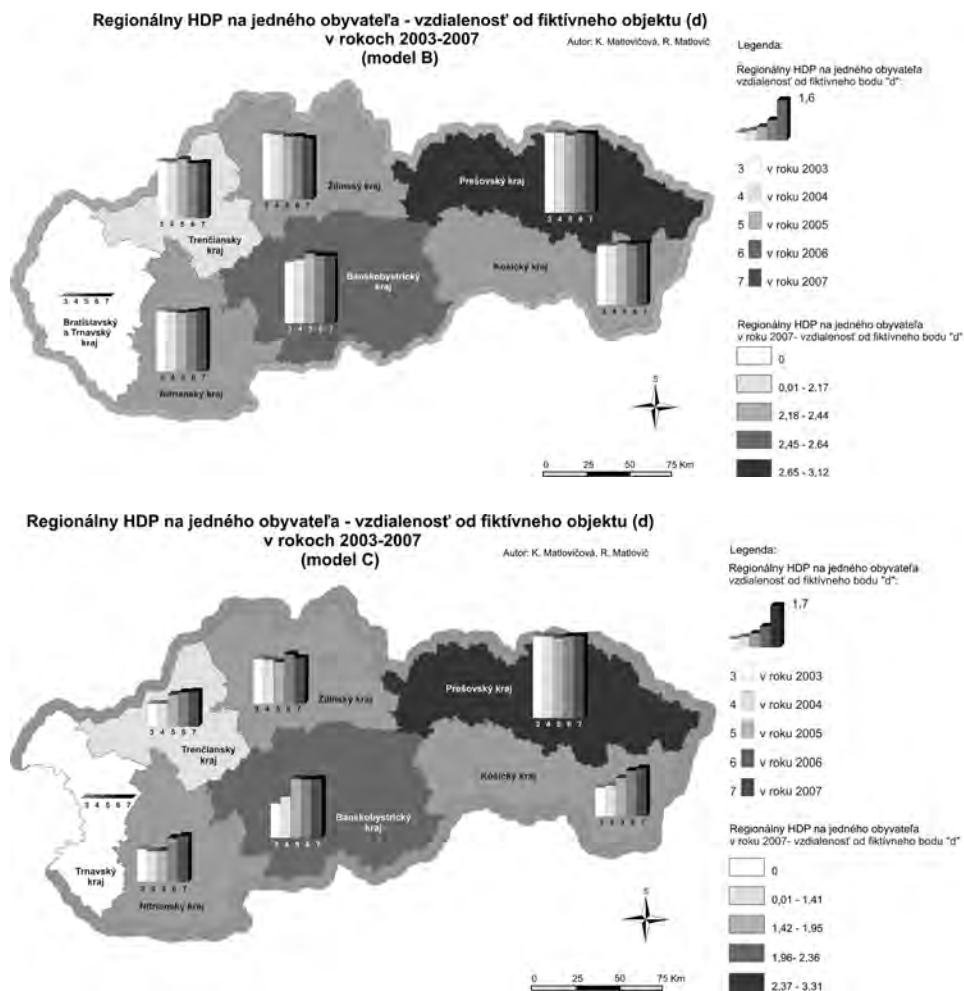
Zdroj: vlastné výpočty na základe údajov ŠÚ SR

Tabuľka 14e: Regionálny HDP na obyvateľa - vývoj variačného koeficientu

model/rok	2003	2004	2005	2006	2007	IRVK
A	0,493720	0,498264	0,565571	0,537842	0,550943	111,59%
B	0,356681	0,363268	0,419249	0,430127	0,438435	122,92%
C	0,155337	0,162494	0,183994	0,239547	0,238233	153,36%

Zdroj: vlastné výpočty na základe údajov ŠÚ SR

Graf 11 Vývoj regionálnych disparít v regionálnom HDP na obyvateľa v r. 2003-2007

Podľa tohto ukazovateľa dochádzalo v sledovanom období k nárastu regionálnych disparít počas celého sledovaného obdobia (tab. 14d). V modeloch B a C však bol zaznamenaný pokles regionálnych disparít v r. 2007. Najpriaznivejšie výsledky, teda najvyšší regionálny HDP na obyvateľa vykazoval počas celého obdobia Bratislavský kraj. Najnepriaznivejšia situácia bola v Prešovskom kraji, ktorý si udržiaval pomerne veľký odstup od druhého najhoršieho kraja (graf 11). Potvrdilo sa, že najvýraznejšie disparity zaznamenávame v modeli územného členenia A a najnižšie v modeli C (tab. 14d). Kým v modeli A sa rozsah disparít (pomer medzi najlepším a najhorším krajom) zvýšil z 370,9% v r. 2003 na 434,0% v r. 2007, v modeli B to bolo zvýšenie z 275,7% v r. 2003 na 332,6% v r. 2007 a v modeli C zvýšenie z 172,0% v r. 2003 na 221,8% v r. 2007. Miera zvýšenia disparít podľa tohto ukazovateľa bola najvyššia v modeli C a najnižšia v modeli A (tab. 14e).

Čisté disponibilné dôchodky na obyvateľa

Čisté disponibilné dôchodky na obyvateľa predstavujú jeden z kardinálnych indikátorov regionálnych účtov. Ako upozornila Lapišáková (2002, s. 18) pri analýzach, ktorým cieľom identifikovať bohaté a chudobné regióny je vhodné vychádzať z prvotných dôchodkov domácností a z disponibilných dôchodkov domácností, pretože zamestnanci odchádzajúci za prácou mimo región majú tendenciu míňať prevažnú časť svojich príjmov v regióne trvalého bydliska. Čisté disponibilné dôchodky používajú domácnosti na uspokojovanie svojich individuálnych potrieb a na úspory. Charakterizujú výsledok hlavných transakcií sektora domácností (výroba, prvotné a druhotné rozdelenie dôchodkov) medzi jednotlivými regiónmi. Sú teda indikátorom s komplexnejšou výpovednou hodnotou pri hodnotení materiálneho bohatstva domácností v regióne (Štatistická ročenka regiónov...2008, s. 185)..

Tabuľka 15a: Čisté disponibilné dôchodky na obyvateľa - vzdialenosť od fiktívneho objektu (d) v r. 2003-2007 (model A)

	2003	2004	2005	2006	2007
Bratislavský	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000
Trnavský	2,35801	2,26961	2,49792	2,30591	2,13341
Trenčiansky	2,67949	2,54322	2,68285	2,55506	2,49326
Nitriansky	2,53205	2,52708	2,63471	2,54936	2,62226
Žilinský	2,73267	2,79793	2,75426	2,77199	2,40177
Banskobystrický	2,77378	2,77392	2,69052	2,67526	2,63204
Prešovský	3,22544	3,20080	3,23615	3,31951	3,29602
Košický	2,85950	2,90122	2,83404	2,76530	2,95626

Zdroj: vlastné výpočty na základe údajov ŠÚ SR

Tabuľka 15b: Čisté disponibilné dôchodky na obyvateľa - vzdialenosť od fiktívneho objektu (d) v r. 2003-2007 (model B)

	2003	2004	2005	2006	2007
BA + TT	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000
Trenčiansky	2,32382	2,13159	2,31889	2,12730	2,05929
Nitriansky	2,10278	2,10797	2,24379	2,11896	2,23936
Žilinský	2,40355	2,50467	2,43029	2,44511	1,93159
Banskobystrický	2,46518	2,46951	2,33085	2,30339	2,25301
Prešovský	3,14228	3,09476	3,18204	3,24721	3,17985
Košický	2,59369	2,65597	2,55474	2,43529	2,70559

Zdroj: vlastné výpočty na základe údajov ŠÚ SR

Tabuľka 15c: Čisté disponibilné dôchodky na obyvateľa - vzdialenosť od fiktívneho objektu (d) v r. 2003-2007 (model C)

	2003	2004	2005	2006	2007
Trnavský	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000
Trenčiansky	1,18190	0,90847	0,79169	0,79279	0,94761
Nitriansky	0,63983	0,85491	0,58559	0,77466	1,28731
Žilinský	1,37744	1,75422	1,09741	1,48306	0,70669
Banskobystrický	1,52856	1,67451	0,82452	1,17525	1,31306
Prešovský	3,18910	3,09193	3,16039	3,22524	3,06154
Košický	1,84373	2,09720	1,43893	1,46174	2,16684

Zdroj: vlastné výpočty na základe údajov ŠÚ SR

Tabuľka 15d: Čisté disponibilné dôchodky na obyvateľa - vývoj Giniho koeficientu

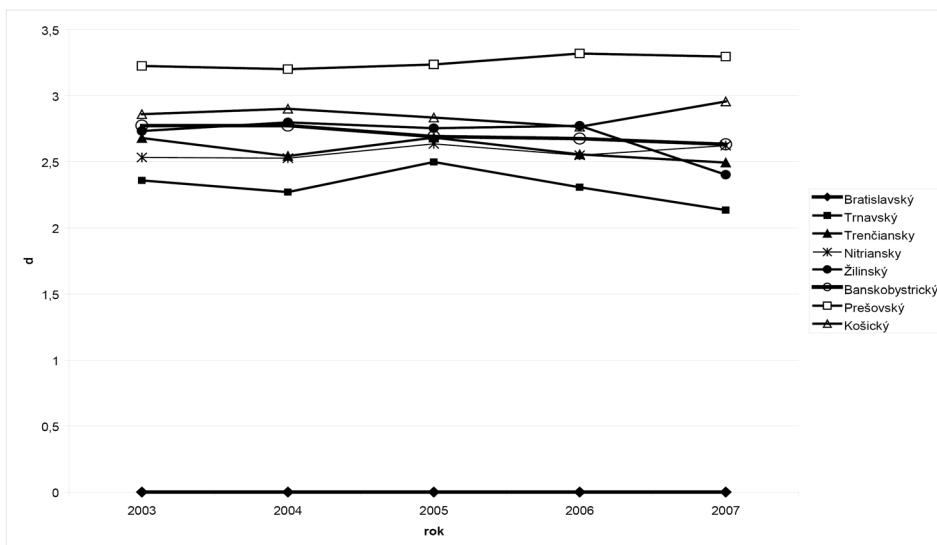
model/rok	2003	2004	2005	2006	2007
A	0,0807	0,0917	0,0978	0,0935	0,0983
B	0,0593	0,0687	0,0710	0,0704	0,0771
C	0,0293	0,0370	0,0304	0,0371	0,0469

Zdroj: vlastné výpočty na základe údajov ŠÚ SR

Tabuľka 15e: Čisté disponibilné dôchodky na obyvateľa - vývoj variačného koeficientu

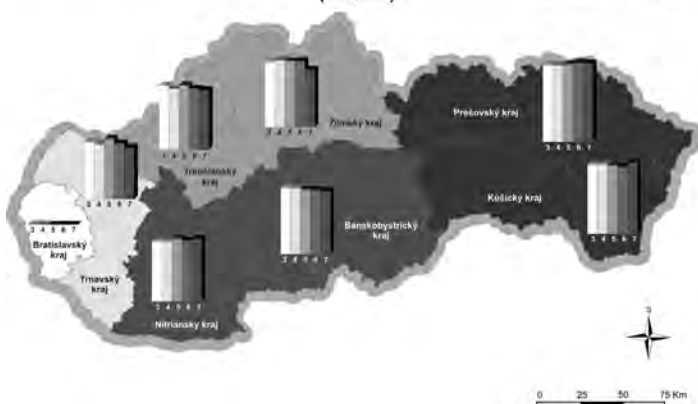
model/rok	2003	2004	2005	2006	2007	IRVK
A	0,199568	0,220605	0,253289	0,227129	0,22471	112,60%
B	0,137701	0,156509	0,169189	0,161129	0,167438	121,60%
C	0,058261	0,071818	0,064834	0,077321	0,092189	158,24%

Zdroj: vlastné výpočty na základe údajov ŠÚ SR

Graf 12 Vývoj regionálnych disparít v čistých disponibilných dôchodkoch na obyvateľa v r. 2003-2007

**Čisté disponibilné dôchodky na obyvateľa - vzdialenosť od fiktívneho objektu (d)
v rokoch 2003-2007
(model A)**

Autor: K. Matlovičová, R. Matlovič

Legenda:

Čisté disponibilné dôchodky na obyvateľa - vzdialenosť od fiktívneho bodu "d".

- 3 v roku 2003
- 4 v roku 2004
- 5 v roku 2005
- 6 v roku 2006
- 7 v roku 2007

Čisté disponibilné dôchodky na obyvateľa v roku 2007 - vzdialenosť od fiktívneho bodu "d".

**Čisté disponibilné dôchodky na obyvateľa - vzdialenosť od fiktívneho objektu (d)
v rokoch 2003-2007
(model B)**

Autor: K. Matlovičová, R. Matlovič

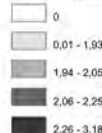
Legenda:

Čisté disponibilné dôchodky na obyvateľa - vzdialenosť od fiktívneho bodu "d".

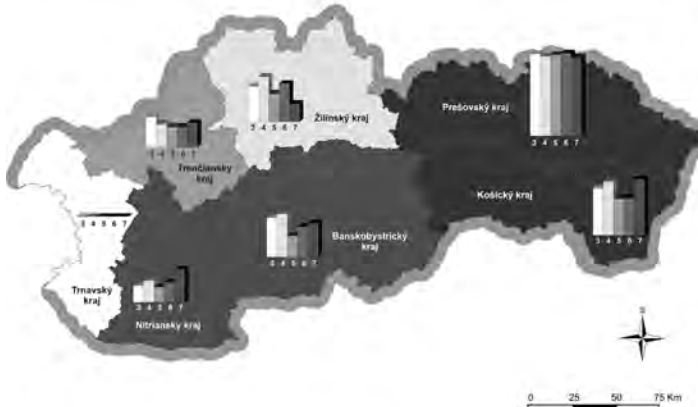
- 3 v roku 2003
- 4 v roku 2004
- 5 v roku 2005
- 6 v roku 2006
- 7 v roku 2007

Čisté disponibilné dôchodky na obyvateľa v roku 2007 - vzdialenosť od fiktívneho bodu "d".

**Čisté disponibilné dôchodky na obyvateľa - vzdialenosť od fiktívneho objektu (d)
v rokoch 2003-2007
(model C)**

Autor: K. Matlovičová, R. Matlovič

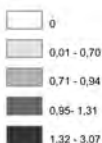
Legenda:

Čisté disponibilné dôchodky na obyvateľa - vzdialenosť od fiktívneho bodu "d".

- 3 v roku 2003
- 4 v roku 2004
- 5 v roku 2005
- 6 v roku 2006
- 7 v roku 2007

Čisté disponibilné dôchodky na obyvateľa v roku 2007 - vzdialenosť od fiktívneho bodu "d".

Podľa tohto ukazovateľa dochádzalo v sledovanom období k celkovému nárastu regionálnych disparít. Výnimkou bol r. 2006, v ktorom sa disparity znížili, avšak v r. 2007 sa opäť zvýšili (tab. 15d). V modeli C bolo zaznamenané zníženie disparít v r. 2005 a následné ich zvýšenie v r. 2006 a 2007. Najpriaznivejšie výsledky, teda najvyššie čisté disponibilné dôchodky na obyvateľa vykazoval počas celého obdobia Bratislavský kraj. Najnepriaznivejšia situácia bola v Prešovskom kraji, ktorý si udržiaval pomerne veľký odstup od druhého najhoršieho kraja (graf 12). Potvrdilo sa, že najvýraznejšie disparity zaznamenávame v modeli územného členenia A a najnižšie v modeli C (tab. 15d). Kým v modeli A sa rozsah disparít (pomer medzi najlepším a najhorším krajom) zvýšil z 177,2 % v r. 2003 na 195 % v r. 2007, v modeli B to bolo zvýšenie z 150,1 % v r. 2003 na 165,6 % v r. 2007 a v modeli C zvýšenie z 120,7 % v r. 2003 na 133,5 % v r. 2007. Miera zvýšenia disparít podľa tohto ukazovateľa bola najvyššia v modeli C a najnižšia v modeli A (tab. 15e).

Syntetické hodnotenie regionálnych disparít na Slovensku v r. 2003-2007

Syntetické hodnotenie regionálnych disparít na Slovensku v období 2003-2007 sa opiera o integrálny ukazovateľ, vypočítaný na báze 12 parciálnych ukazovateľov podľa uvedeného vzťahu (2).

Tabuľka 16a: *Vývoj integrálneho ukazovateľa regionálnych disparít v SR v r. 2003-2007 (model A)*

	2003	2004	2005	2006	2007
Bratislavský	0,020	0,000	0,000	0,000	0,000
Trnavský	0,669	0,664	0,648	0,626	0,615
Trenčiansky	0,670	0,722	0,720	0,688	0,686
Nitriansky	0,736	0,777	0,761	0,758	0,725
Žilinský	0,735	0,743	0,730	0,735	0,686
Banskobystrický	0,759	0,792	0,809	0,808	0,740
Prešovský	0,847	0,860	0,874	0,878	0,806
Košický	0,705	0,778	0,770	0,786	0,727

Zdroj: vlastné výpočty na základe údajov ŠÚ SR

Tabuľka 16b: *Vývoj integrálneho ukazovateľa regionálnych disparít v SR v r. 2003-2007 (model B)*

	2003	2004	2005	2006	2007
BA + TT	0,000	0,019	0,000	0,000	0,000
Trenčiansky	0,461	0,541	0,524	0,585	0,601
Nitriansky	0,635	0,690	0,654	0,674	0,648
Žilinský	0,648	0,664	0,636	0,644	0,591
Banskobystrický	0,647	0,685	0,704	0,734	0,668
Prešovský	0,803	0,802	0,813	0,839	0,764
Košický	0,623	0,699	0,701	0,707	0,653

Zdroj: vlastné výpočty na základe údajov ŠÚ SR

Tabuľka 16c: Vývoj integrálneho ukazovateľa regionálnych disparít v SR v r. 2003-2007 (model C)

	2003	2004	2005	2006	2007
Trnavský	0,272	0,204	0,188	0,137	0,196
Trenčiansky	0,356	0,432	0,397	0,359	0,410
Nitriansky	0,493	0,544	0,532	0,517	0,518
Žilinský	0,465	0,426	0,404	0,416	0,371
Banskobystrický	0,539	0,576	0,608	0,605	0,557
Prešovský	0,837	0,821	0,830	0,830	0,766
Košický	0,428	0,511	0,513	0,541	0,506

Zdroj: vlastné výpočty na základe údajov ŠÚ SR

Tabuľka 16d: Integrálny ukazovateľ - vývoj Giniho koeficientu

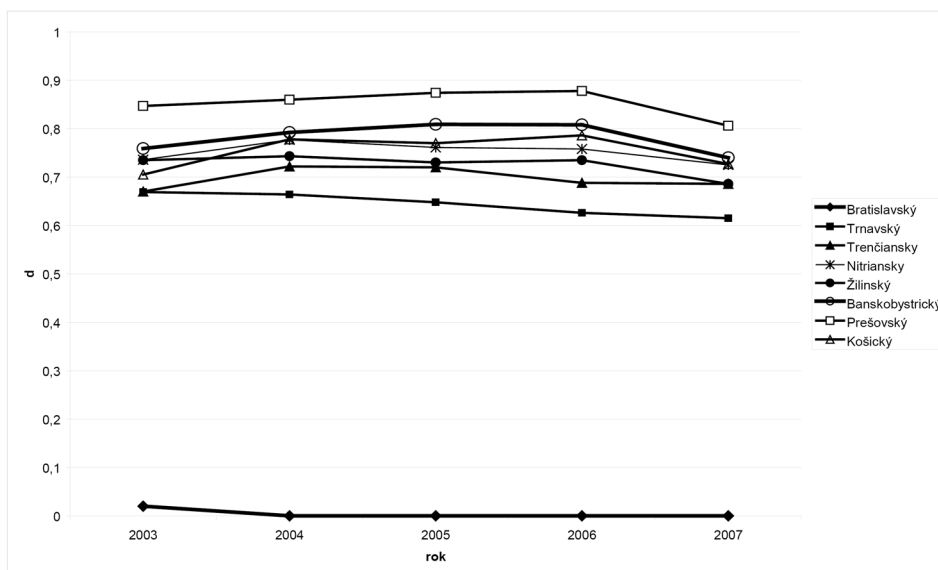
model/rok	2003	2004	2005	2006	2007
A	0,1572	0,1607	0,1672	0,1746	0,1612
B	0,2101	0,1875	0,2029	0,1966	0,1818
C	0,1792	0,1840	0,2038	0,2262	0,1882

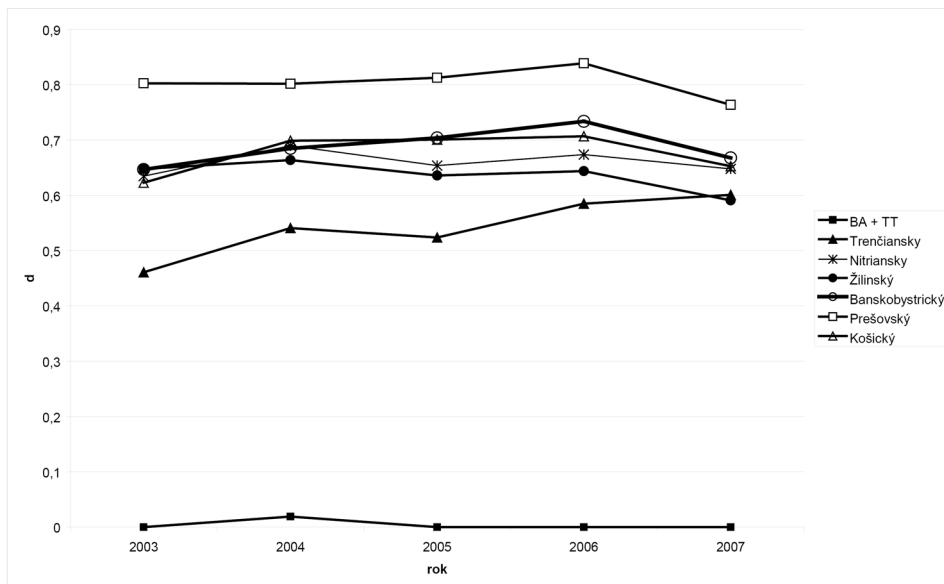
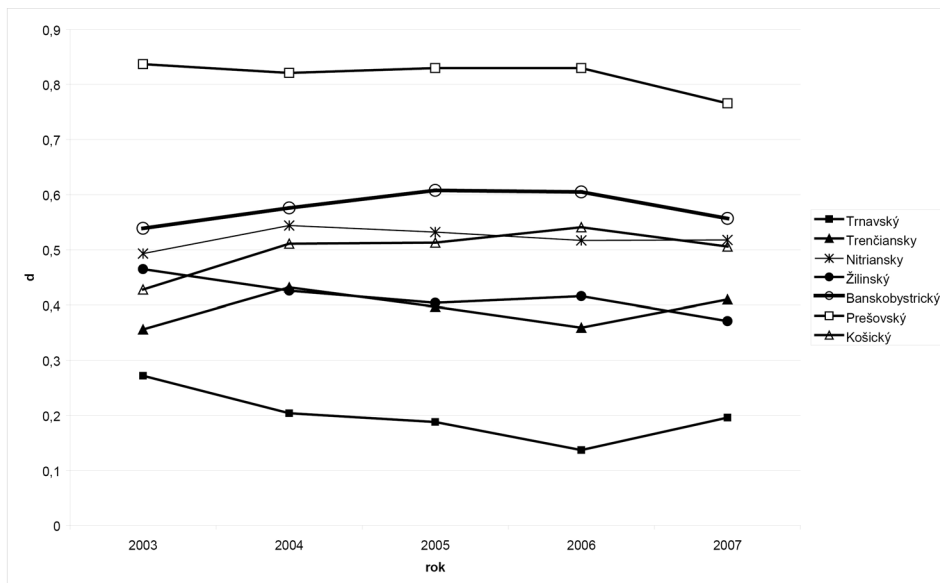
Zdroj: vlastné výpočty na základe údajov ŠÚ SR

Tabuľka 16e: Integrálny ukazovateľ - vývoj variačného koeficientu

model/rok	2003	2004	2005	2006	2007	IRVK
A	0,401312	0,412924	0,416123	0,420155	0,413411	103,01%
B	0,476956	0,446107	0,466032	0,460384	0,452300	94,83%
C	0,369898	0,371397	0,402228	0,443557	0,371873	100,53%

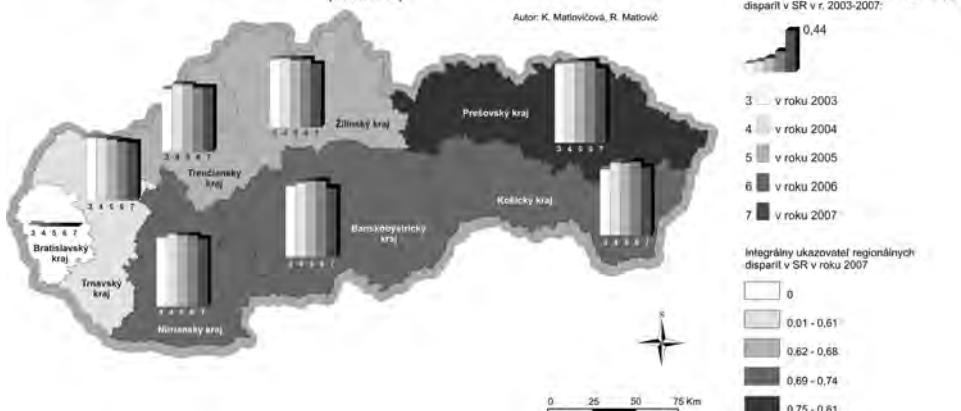
Zdroj: vlastné výpočty na základe údajov ŠÚ SR

Graf 13 Vývoj regionálnych disparít podľa integrálneho ukazovateľa (model A)

Graf 14 Vývoj regionálnych disparít podľa integrálneho ukazovateľa (model B)**Graf 15** Vývoj regionálnych disparít podľa integrálneho ukazovateľa (model C)

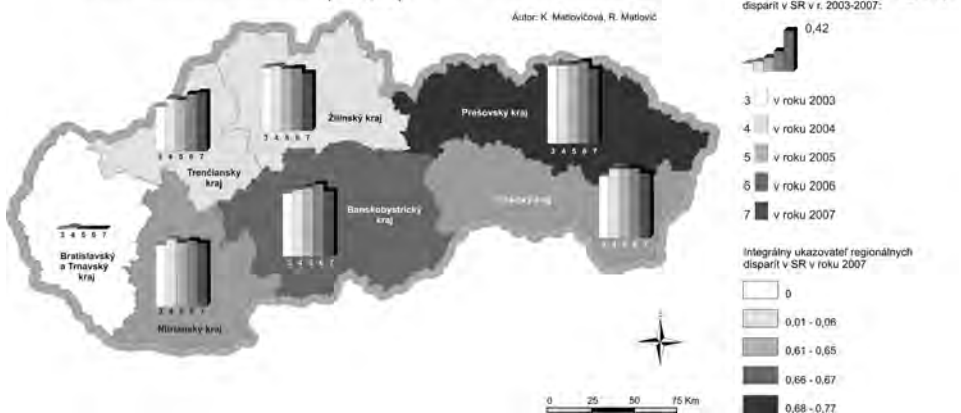
Syntetické hodnotenie regionálnych disparít na Slovensku
Vývoj integrálneho ukazovateľa regionálnych disparít v SR v r. 2003-2007
(model A)

Autor: K. Matlovičová, R. Matlovič

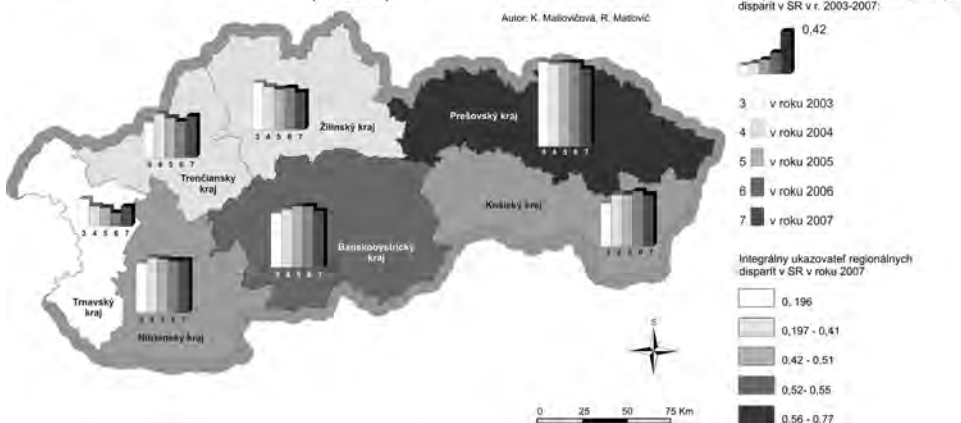
Syntetické hodnotenie regionálnych disparít na Slovensku
Vývoj integrálneho ukazovateľa regionálnych disparít v SR v r. 2003-2007
(model B)

Autor: K. Matlovičová, R. Matlovič

Syntetické hodnotenie regionálnych disparít na Slovensku
Vývoj integrálneho ukazovateľa regionálnych disparít v SR v r. 2003-2007
(model C)

Autor: K. Matlovičová, R. Matlovič

Podľa integrálneho ukazovateľa dochádzalo v sledovanom období spočiatku k rastu regionálnych disparít (r. 2003-2006), ktorý v r. 2007 vystriedalo zníženie regionálnych disparít. Celkove však boli regionálne disparity v r. 2007 väčšie ako boli v r. 2003. Podobný vývoj zaznamenali regionálne disparity podľa modelu C územného členenia. Iný obraz nám ponúkol vývoj regionálnych disparít podľa modelu B územného členenia (tab. 16d). V tomto prípade sa regionálne disparity znižovali v r. 2004, potom vzrástli v r. 2005 a v ďalších rokoch sa znižovali a celkove došlo v sledovanom období k poklesu disparít. Najpriaznivejšie výsledky, teda najnižšiu hodnotu integrálneho ukazovateľa vykazoval počas celého obdobia Bratislavský kraj. Najnepriaznivejšia situácia bola v Prešovskom kraji, ktorý si udržiaval posledné ôsme miesto a aj väčší odstup od druhého najhoršieho kraja (grafy 13-15). Druhým najlepším krajom bol počas celého obdobia Trnavský kraj. Poradie na ďalších pozíciách sa menilo. Tretím najlepším krajom bol v r. 2003-2006 Trenčiansky kraj, avšak v r. 2007 ho predstihol Žilinský kraj. Ten zaznamenal najväčší progres, pretože v r. 2003 bol až na piatom mieste za štvrtým Košickým krajom. Košický kraj zaznamenal najväčšiu stratu pozícií, pretože klesol zo štvrtého miesta v r. 2003 na šiestu pozíciu v r. 2004, ktorú sa mu nepodarilo zmeniť do konca sledovaného obdobia. Nitriansky kraj začínal na šiestej pozícii v r. 2003, od r. 2004 si udržiava piatu pozíciu. Banskobystrický kraj sa počas celého sledovaného obdobia udržiaval na predposlednej, siedmej pozícii. Z uvedeného rozdelenia možno usúdiť, že sa potvrdil predpoklad o priestorovej polarizácii Slovenska na rozvinutejší západ/severozápad a menej rozvinutý východ/juhovýchod. Pozoruhodné je prehlbovanie problémov východného Slovenska, čo dokumentuje pokles Košického kraja v rebríčku krajov a stabilita odstupe Prešovského kraja od predposledného kraja.

Z hľadiska porovnania úrovne disparít podľa jednotlivých územných členení nie je možné konštatovať predpokladaný výsledok. Dokazuje to variačný koeficient a GINI-ho koeficient syntetického ukazovateľa (tab. 16d, 16e). Najvýraznejšie disparity sa prejavujú pri použití modelu B, teda 7 jednotiek, pričom ide o 6 krajov + zlúčený Bratislavský a Trnavský kraj. Ukazuje sa, že Trnavský kraj ako druhý ekonomicky najvyspelejší slovenský región podľa väčšiny použitých ukazovateľov pri zlúčení s Bratislavským krajom ešte zvýraznil pozíciu uvedených dvoch regiónov v slovenskom kontexte. Je to dané tým, že Trnavský kraj netvorí zázemie ekonomicky silnej Bratislavy, ale disponuje veľmi solídnu vlastnou ekonomickou bazou². Nižšia miera disparít ako v modeli B bola zistená pri použití modelu A. Najnižšia úroveň disparít bola zaregistrovaná pri použití modelu C (vylúčenie Bratislavského kraja z hodnotenia). Zaujímavosťou je, že nebol odhalený prípad, v ktorom by sa pri použití modelu C celkove disparity znížili. Naopak, prípad zvýšenia disparít v modeli C pri súčasnom znížení disparít v modeli A alebo B, bol zistený u 2 ukazovateľov (čisté mesačné príjmy na obyvateľa a stav priamych zahraničných investícií na obyvateľa). Miera zvýšenia disparít podľa integrálneho ukazovateľa bola najvyššia v modeli A a nižšia v modeli C. V modeli B sme registrovali zníženie regionálnych disparít (tab. 16e).

2 *Za cenné podnety a postrehy v tejto súvislosti ďakujeme recenzentovi prof. RNDr. Vi-liamovi Laukovi, PhD.*

Tabuľka 17a: Rast/pokles regionálnych disparít v SR podľa jednotlivých ukazovateľov v r. 2003-2007 podľa troch aplikovaných územných členení (A,B,C) na základe vývoja Giniho koeficientu

		Model	2003/2004	2004/2005	2005/2006	2006/2007	2003/2007
1	miera nezamestnanosti	A	+	+	+	+	+
		B	+	+	+	+	+
		C	+	+	+	+	+
2	priemerná mzda	A	+	+	-	-	+
		B	+	+	+	-	+
		C	-	+	+	-	+
3	čisté mesačné príjmy na ob.	A	+	-	+	-	-
		B	+	-	+	-	-
		C	-	+	+	+	+
4	čisté mesačné výdavky na ob.	A	+	-	-	+	+
		B	+	-	-	+	+
		C	+	-	-	+	+
5	vklady do bánk v Sk na ob.	A	+	+	-	-	+
		B	+	+	-	-	+
		C	-	+	+	+	+
6	príjmy zdravotných poisťovní na ob.	A	+	+	+	-	+
		B	+	+	+	-	+
		C	-	+	+	+	+
7	dokončené byty na ob.	A	+	+	+	+	+
		B	+	+	+	+	+
		C	-	+	+	-	+
8	hrubý fixný kapitál na ob.	A	+	+	+	+	+
		B	+	+	+	+	+
		C	+	+	+	-	+
9	Stav PZI na ob.	A	-	-	+	-	-
		B	+	+	-	-	-
		C	+	+	-	-	+
10	podiel podnikov s 250 a viac zam.z celk. p.p.	A	+	+	+	+	+
		B	+	+	+	+	+
		C	-	+	-	+	+
11	regionálny HDP na ob.	A	+	+	+	+	+
		B	+	+	+	+	+
		C	+	+	+	-	+
12	čisté disponibilné dôchod. na ob.	A	+	+	-	+	+
		B	+	+	-	+	+
		C	+	-	+	+	+
	Podiel +		80,6%	80,6%	69,4%	58,3%	88,9%

+ nárast, - pokles.

Tabuľka 17b: Miera rastu/poklesu regionálnych disparít v SR podľa jednotlivých ukazovateľov v r. 2003-2007 podľa troch aplikovaných územných členení (A,B,C) na základe indexu rastu variačného koeficientu (IRVK)

		Model	IRVK
1	miera nezamestnanosti	A	128,88%
		B	132,48%
		C	142,51%
2	priemerná mzda	A	106,53%
		B	111,99%
		C	116,12%
3	čisté mesačné príjmy na ob.	A	104,39%
		B	113,28%
		C	96,60%
4	čisté mesačné výdavky na ob.	A	141,05%
		B	128,26%
		C	90,70%
5	vklady do bánk v Sk na ob.	A	107,39%
		B	108,23%
		C	104,03%
6	príjmy zdravotných poisťovní na ob.	A	119,49%
		B	120,86%
		C	127,58%
7	dokončené byty na ob.	A	220,44%
		B	226,29%
		C	137,58%
8	hrubý fixný kapitál na ob.	A	146,62%
		B	156,81%
		C	142,41%
9	Stav PZI na ob.	A	88,52%
		B	91,82%
		C	123,50%
10	podiel podnikov s 250 a viac zam.z celk. p.p.	A	122,85%
		B	134,40%
		C	126,44%
11	regionálny HDP na ob.	A	111,59%
		B	122,92%
		C	153,36%
12	čisté disponibilné dôchod. na ob.	A	112,60%
		B	121,60%
		C	158,24%
	Integrálny ukazovateľ	A	103,01%
		B	94,83%
		C	100,53%

Pokiaľ ide o hodnotenie vývoja regionálnych disparít v čase na základe GINI koeficientu, je ukazovatele pri určitej generalizácii (model A) možné rozdeliť do týchto kategórií (tab. 17a):

1. celkový nárast disparít registrovaný počas celého obdobia (4 ukazovatele - miera nezamestnanosti, tvorba hrubého fixného kapitálu na obyvateľa, počet dokončených bytov na obyvateľa, regionálny HDP na obyvateľa)
2. celkový nárast disparít avšak s tendenciou poklesu v druhej polovici alebo na konci sledovaného obdobia (3 ukazovatele - priemerná mzda, vklady do bánk v Sk na obyvateľa, čisté, príjmy zdravotných poisťovní na obyvateľa),
3. celkový nárast disparít s nepravidelným časovým rozložením poklesových úsekov (3 ukazovatele podiel podnikov s 250 a viac zamestnancami z celkového počtu podnikov, čisté mesačné výdavky na obyvateľa, čisté disponibilné dôchodky na obyvateľa)
4. celkový pokles disparít s nepravidelným časovým rozložením rastových a poklesových úsekov (2 ukazovatele – čisté mesačné príjmy na obyvateľa, stav PZI na obyv.)

Vyplyva z toho, že u 10 z 12 ukazovateľov bol zaznamenaný celkový nárast regionálnych disparít, avšak len u 4 bol registrovaný počas celého sledovaného obdobia.

Pri hodnotení výskytu rastu/poklesu regionálnych disparít v prípade jednotlivých ukazovateľov podľa troch použitých územných členení (tab. 17a) sme zistili, že postupne dochádza k znižovaniu podielu výskytu rastu regionálnych disparít. Identifikovali sme tieto skupiny ukazovateľov:

1. celkový nárast disparít vo všetkých 3 použitých modeloch územného členenia (10 ukazovateľov.– miera nezamestnanosti, priemerná mzda, regionálny HDP na obyvateľa, tvorba hrubého fixného kapitálu, vklady do bánk v Sk na obyvateľa, čisté disponibilné dôchodky na obyvateľa, čisté mesačné výdavky na obyvateľa príjmy zdravotných poisťovní na obyvateľa, podiel podnikov s 250 a viac zamestnancami z celkového počtu podnikov, počet dokončených bytov na obyvateľa)
2. celkový pokles disparít v modeloch územného členenia s Bratislavským krajom a ich celkový nárast v modeli bez Bratislavského kraja (2 ukazovatele - čisté mesačné príjmy na obyvateľa, stav PZI na obyvateľa),

Kým na začiatku sledovaného obdobia bol rast disparít zaznamenaný v 80,6% prípadoch, v r. 2007 to bolo už len v 58,3% prípadov (tab. 17). Medzi použitými modelmi A, B, C boli zistené taktiež určité rozdiely. V prípade modelu A bol zistený 72,9% podiel nárastov, v prípade modelu B 77,1% výskyt nárastov a v modeli C 66,7% výskyt nárastov. Stále teda ešte prevažuje nárast nad poklesom. Dokumentuje to 88,9% podiel prípadov rastu disparít v r. 2007 oproti stavu v r. 2003. Napriek tomu zo zistených dát je možné formulovať záver o prvých signáloch oslabovania divergentných tendencií, čo by do istej miery znamenalo naplnenie očakávaní niektorých autorov (napr. Blažek, Csank 2007, Hampl 2005, Korec 2009) o nástupe kvalitatívne odlišnej etapy transformácie, ktorá sa bude vyznačovať stabilizáciou existujúcich priestorových vzorcov regionálnej diferenciácie a ďalšími kvalitatívnymi zmenami hierarchickej organizácie a organickosti/prepojenosti regionálneho systému.

Pri hodnotení miery rastu/poklesu regionálnych disparít podľa jednotlivých ukazovateľov je možné konštatovať (tab. 17b), že najviac narástli regionálne disparity u ukazovateľa počtu dokončených bytov na 1 obyvateľa. Pomerne vysokú mieru nárastu disparít sme zaznamenali aj v prípade ukazovateľov tvorby hrubého fixného kapitálu na 1 obyv., miery nezamestnanosti, počtu podnikov s 250 a viac zamestnancami na 1 obyvateľa a čistých disponibilných dôchodkoch. Zaujímavé bolo sledovať rast regionálnych disparít v modeli C, ktorý úplne eliminoval efekt hlavného mesta. Značný nárast disparít (IRVK vyšší ako 120) nastal v tomto prípade u miery nezamestnanosti, tvorby hrubého fixného kapitálu na 1 obyv., stave PZI na obyv., počtu podnikov s 250 a viac zamestnancami na 1 obyvateľa, regionálnom HDP na obyv. a čistých disponibilných dôchodkoch na obyvateľa. Pokles disparít nastal v prípade ukazovateľov čistých mesačných príjmov a čistých mesačných výdavkov na obyvateľa. Tempo rastu/poklesu regionálnych disparít na základe integrálneho ukazovateľa nebolo veľmi rozdielne. Najvyššou mierou sa regionálne disparity zvýšili v modeli A, najmenej v modeli B.

Sumarizujúc výsledky našej empirickej analýzy sa môžeme vrátiť k cieľom, ktoré sme sledovali. Predpoklad o nižších disparitách pri použití územných členení znižujúcich efekt hlavného mesta sa potvrdil len čiastočne (model C) oproti modelu A a B. Pomerne prekvapujúco sme zistili vyššiu úroveň regionálnych disparít pri použití modelu B oproti modelu A. V tejto súvislosti je možné konštatovať predpoklad, že aplikácia integrálneho ukazovateľa môže zjemniť pôsobenie efektu hlavného mesta. Predpoklad o vyššej dynamike regionálnych disparít v súvislosti s prejavmi efektu hlavného mesta (model A) a nižšom tempe rastu regionálnych disparít pri obmedzení efektu hlavného mesta (model B) a stagnujúcich disparitách pri eliminácii efektu hlavného mesta (model C) sa nepodarilo potvrdiť. Zistili sme síce najvyššiu mieru nárastu regionálnych disparít v prípade použitia modelu A, avšak v prípade použitia modelu B sme zistili pokles regionálnych disparít a v prípade použitia modelu C nárast regionálnych disparít, avšak menším tempom ako v modeli A. Potvrdili sme predpoklad o zastavení rastu regionálnych disparít meraných integrálnym ukazovateľom v r. 2007, avšak či je to len krátkodobý výkyv alebo ide o začiatok dlhodobejšieho trendu, to ukážu až analýzy ďalšieho obdobia. Potvrdili sme predpoklad o polarizácii Slovenska na rozvinutý západ/severozápad a zostávajúci východ/juhovýchod. Zistili sme, že v sledovanom období sa táto polarizácia ešte vykryštalizovala. Signalizuje to prepád Košického kraja zo 4. na 6. miesto a stagnácia Banskobystrického kraja na predposlednom a Prešovského kraja na poslednom mieste. Zaregistrovali sme tiež zlepšenie pozície Žilinského kraja, čo možno dávať do súvislosti s prílevom zahraničných investícií (napr. KIA).

PODPORUJE REGIONÁLNA POLITIKA SR ZNIŽOVANIE REGIONÁLNYCH DISPARÍT ?

Základné zásady regionálnej politiky v SR obsahuje základný strategický dokument, ktorý vláda prijala v r. 2000 (Zásady regionálnej...2000). Podľa tohto dokumentu medzi ciele regionálnej politiky patrí harmonický a vyvážený rozvoj regiónov, znižovanie rozdielov medzi úrovňou rozvoja jednotlivých regiónov, podpora hospodárskeho a sociálneho rozvoja jednotlivých regiónov a aktivizácia ich nedostatočne využívaného potenciálu, podpora racionálneho využívania prírodných zdrojov a teda podpora trvalo udržateľného

regionálneho rozvoja. Okrem toho tento dokument obsahuje základné princípy, z ktorých je zaujímavý najmä princíp koncentrácie. Vyplýva z neho potreba sústrediť úsilie a prostriedky Slovenskej republiky na podporu rozvoja najmä tých regiónov, ktoré vykazujú dlhodobu nižšiu ekonomickú výkonnosť a životnú úroveň. Z iného princípu doplnkovosti vyplýva, že prostriedky štátu nie sú väčšinovým, ale iba doplnkovým zdrojom, ktorý prispieva na podporu aktivít vznikajúcich v regióne. Dokument predpokladal, že po vstupe Slovenska do EÚ budú národné zdroje doplnené o prostriedky zo štrukturálnych fondov EÚ a Kohézneho fondu EÚ. (Zásady regionálnej....2000).

V tejto časti príspevku budeme skúmať, či realizovaná regionálna politika po prijatí tohto dokumentu smerovala k deklarovanému postupnému oslabovaniu divergencie a teda k zvráteniu tendencie nárastu regionálnych disparít na Slovensku. Predmetom nášho hodnotenia budú modelové príklady dvoch finančných zdrojov pomoci v súlade s princípom doplnkovosti. Prvým budú národné zdroje na modelovom príklade regionálnej štátnej pomoci (tzv. investičné stimuly). Druhým modelovým príkladom budú finančné zdroje zo štrukturálnych fondov EÚ. Tieto modely považujeme za dostatočne reprezentatívne vo vzťahu k regionálnej politike SR. Pri analýze budeme sledovať % podiel získaných prostriedkov do kraja z celkovej výšky alokovaných finančných prostriedkov. Komparatívne analýzy budeme opierať o ukazovateľ výšky získaných finančných prostriedkov v prepočte na 1 obyvateľa. Preferované územné jednotky môžeme identifikovať na základe pomeru medzi ich podielom na získanej pomoci z príslušnej schémy a ich podielom na celkovom počte obyvateľov. Dostaneme tri parciálne indexy preferencie – index preferencie pre regionálnu štátnu pomoc (IPRŠP), index preferencie pre prvé programovacie obdobie štrukturálnych fondov EÚ (IPŠF1) a index preferencie pre druhé programovacie obdobie štrukturálnych fondov EÚ (IPŠF2). Ak index preferencie nadobúda hodnoty vyššie ako jedna, znamená to, že región zaradíme medzi preferované kraje. Naopak, ak je index preferencie menší ako 1, tak ho zaradíme medzi nepreferované regióny.

Regionálna štátna pomoc

Regionálna štátna pomoc ako nástroj regionálnej politiky začala fungovať od r. 2002 na základe zákona č. 565/2001 Z. z. o investičných stimuloch a v súlade s regionálnou mapou štátnej pomoci pre SR. Od roku 2006 boli investičné stimuly poskytované v súlade so schémami štátnej pomoci na podporu regionálneho rozvoja. Tieto stimuly mali formu finančných dotácií na obstaranie hrubého investičného majetku a nehmotného investičného majetku potrebného na začatie výroby, daňových úľav, príspevku na rekvalifikáciu, príspevku na tvorbu nových pracovných miest a prevodu alebo zámeny nehnuteľného majetku za cenu nižšiu ako je všeobecná hodnota majetku. Popri nich sa poskytovali ďalšie dotácie obciam na výstavbu verejnej infraštruktúry súvisiacej s výstavbou priemyselných areálov a parkov. Od r. 2008 sa investičné stimuly poskytujú na základe zákona č. 561/2007 Z. z. o investičnej pomoci a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Na základe tohto zákona je poskytovaná regionálna investičná pomoc a pomoc v zamestnanosti na investičné projekty alebo projekty expanzie priemyselnej výroby, technologických centier, centier strategických služieb a komplexných stredísk cestovného ruchu. Podmienky a limity na poskytovanie jednotlivých foriem investičnej pomoci závisia od

typu projektu, miery nezamestnanosti v regióne, pričom sa sleduje priorita podpory projektov s vyššou mierou pridanej hodnoty v menej rozvinutých regiónoch. Tento zákon zrovnoprávnil domácich a zahraničných investorov. Štátna pomoc je pomerne kritizovaným nástrojom, pretože narúša konkurenčné prostredie, čo je jedným z dôvodov, že ministerstvo hospodárstva v r. 2011 uvažovalo o jeho zrušení.

Tabuľka 18: Poskytnutá regionálna štátna pomoc (investičné stimuly) podľa krajov SR v r. 2002-2010

Kraj	Počet projektov	Celková výška štátnej pomoci (EUR)	Výška štátnej pomoci na 1 obyvateľa (EUR)	Podiel kraja na celkovej štátnej pomoci	IPRŠP
Bratislavský	6	38 301 091,71	62,88	3,25%	0,288
Trnavský	9	306 548 767,60	551,42	26,01%	2,525
Trenčiansky	21	136 156 115,25	226,88	11,55%	1,039
Nitriansky	20	138 516 530,58	195,95	11,75%	0,897
Žilinský	11	296 805 645,95	426,71	25,18%	1,953
Banskobystrický	12	72 985 321,83	111,41	6,19%	0,510
Prešovský	5	19 974 373,54	24,93	1,69%	0,114
Košický	24	169 508 917,71	219,06	14,38%	1,003
SR	108	1 178 796 764,17	218,39	100,00%	1,000

Zdroj: Správa o čerpaní štátnej pomoci, 2011

Z analýzy alokácie finančných prostriedkov z regionálnej štátnej pomoci (investičných stimulov), schvaľovaných slovenskou vládou, jednoznačne vyplynula ich výrazná priestorová nerovnomernosť (GINI koeficient 0,4036). Podľa indexu preferencie sa medzi preferované regióny zaradili Trnavský, Žilinský, Trenčiansky a Košický kraj. Najvyššie podiely alokovaných financií v období 2002-2010 dosiahli Trnavský kraj (26,01 %) a Žilinský kraj (25,18 %), ktoré boli vládami veľmi výrazne preferované. Priemernú podporu vlády v štátnej pomoci na 1 obyvateľa dostali Trenčiansky, Nitriansky a Košický kraj. Podpriemernú podporu dostali Banskobystrický, Bratislavský a Prešovský kraj. V prípade Bratislavského kraja je to pochopiteľné, vzhľadom na to, že ide o ekonomicky rozvinutý región. V prípade troch najproblémovnejších krajov (PO, KE, BB) dosiahol súhrnný podiel 22,26 % (čiže menej ako získali samostatne Trnavský a Žilinský kraj), hoci ich súhrnný podiel na celkovom počte obyvateľov krajiny bol 41,4 %. Z nich bol najvýraznejšie podporený Košický kraj (14,38 %). Podpora pre Banskobystrický kraj bola výrazne nižšia (6,19 %) a pre najzaostalejší Prešovský kraj len úplne zanedbateľná (1,69 %). Je paradoxné, že ešte aj Bratislavský kraj sa tešil vyššej podpore štátu ako najzaostalejší Prešovský kraj. Kým na 1 obyvateľa Trnavského kraja štát prostredníctvom štátnej pomoci prispel sumou 551,42 EUR na 1 obyvateľa, na druhej strane pripadla na 1 obyvateľa Prešovského kraja len suma 24,93 EUR. Rozsah disparít (pomer medzi najlepším a najhorším krajom) v alokácii štátnej pomoci na jedného obyvateľa dosiahol v sledovanom období 2001-2010 2211,9 %, čiže viac ako 22-násobok.

Z uvedenej analýzy jednoznačne vyplýva záver, že alokácia financií z regionálnej štátnej pomoci vykazuje značnú regionálnu nerovnomernosť, pričom bola viac orientovaná na podporu ekonomicky vyspelejších krajov. Naopak, menej rozvinuté kraje na juhu a severovýchode Slovenska boli v sledovanom období z tejto schémy podporené časťou, ktorá výrazne zaostáva aj za ich podielom na celkovom počte obyvateľstva. Tento spôsob alokácie teda nemohol napomôcť k zníženiu regionálnych disparít, ale skôr naopak pôsobil ako akcelerátor prehlbovania priestorovej polarizácie Slovenska.

Štrukturálne fondy

Využitie finančných prostriedkov zo štrukturálnych fondov v oblasti regionálnej politiky budeme sledovať osobitne v jednotlivých programovacích obdobiach.

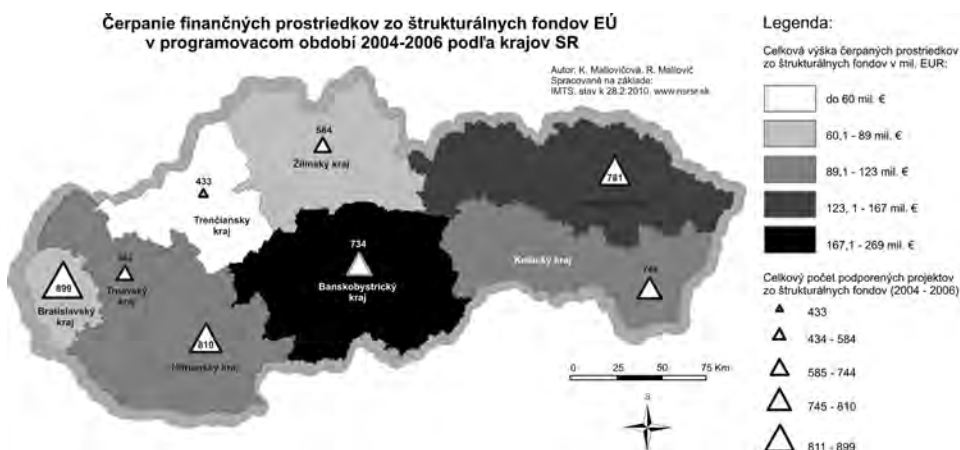
Prvé programovacie obdobie (2004-2006) po našom vstupe do EÚ bolo skrátené. Základným programovým dokumentom uskutočňovania štrukturálnej a regionálnej politiky pre toto obdobie bol Národný rozvojový plán z r. 2003. Jedným z jeho štyroch základných cieľov bola podpora vyváženého regionálneho rozvoja. Z analýzy alokácie prostriedkov zo štrukturálnych fondov (skutočne čerpané financie) v programovacom období 2004-2006 vyplýva rovnomernejšia alokácia financií do jednotlivých krajov (GINI koeficient 0,2357) ako v prípade regionálnej štátnej pomoci (tab. 19). Podľa indexu preferencie sa medzi preferované zaradili Banskobystrický, Prešovský a Trnavský kraj. Tri problémové kraje (Banskobystrický, Košický a Prešovský) získali až 53,9% z celkovej výšky alokovaných prostriedkov. Najvyššia podpora bola nasmerovaná pre Banskobystrický kraj (26,5 %), nasledoval Prešovský kraj (16,5 %) a napokon Košický kraj (10,9 %). V prepočte na 1 obyvateľa smerovala najvyššia podpora do Banskobystrického kraja (409,28 EUR). Mierne nadpriemerná bola aj podpora Prešovského kraja (209,43 EUR) a Trnavského kraja (201,88 EUR). Mierne podpriemernú podporu získal Nitriansky kraj (174,07 EUR). Výraznejšie za priemerom zaostali Košický, Bratislavský a Žilinský kraj. Najnižšiu podporu na 1 obyvateľa čerpal z tejto schémy Trenčiansky kraj (93,11 EUR). Rozsah disparít (pomer medzi najlepším a najhorším krajom) v alokácii štátnej pomoci na jedného obyvateľa dosiahol v sledovanom programovacom období 439,6 %.

Tabuľka 19: Čerpanie finančných prostriedkov zo štrukturálnych fondov EÚ v programovacom období 2004-2006 podľa krajov SR

Kraj	Počet podporených projektov	Celková výška čerpaných prostriedkov (EUR)	Výška čerpania (EUR) na 1 obyvateľa	Podiel kraja na celkovej alokácii v SR	IPŠF1
Bratislavský	899	89 091 187,92	147,46	8,78 %	0,778
Trnavský	582	111 892 029,90	201,88	11,03 %	1,071
Trenčiansky	433	55 934 473,90	93,11	5,51 %	0,495
Nitriansky	810	123 276 784,20	174,07	12,15 %	0,927
Žilinský	584	87 266 940,49	125,61	8,60 %	0,667
Banskobystrický	734	268 897 873,80	409,28	26,51 %	2,184
Prešovský	781	167 410 545,70	209,63	16,51 %	1,113
Košický	744	110 469 405,80	143,10	10,89 %	0,759
SR	5 567	1 014 239 242,00	188,18	100,00 %	1,000

Zdroj: IMTS, stav k 28.2.2010, www.nsrsk.sk

Z uvedenej analýzy jednoznačne vyplýva záver, že alokácia financií zo štrukturálnych fondov EÚ v programovacom období bola omnoho vyvázenejšia ako v prípade regionálnej štátnej pomoci. Podpora smerovala prednostne do zaostávajúcich regiónov, najmä Banskobystrického kraja. V menšej miere sa podpora týkala Košického kraja. Zaujímavým faktom je výrazne vyššia podpora južných krajov (Bratislavský, Trnavský, Nitriansky, Banskobystrický, Košický), ktoré získali 69,4 % podiel na čerpaní finančných prostriedkov oproti severným krajom (Trenčiansky, Žilinský a Prešovský), ktoré získali len 30,6 % podiel na čerpaní, hoci ich kumulatívny podiel na celkovom počte obyvateľstva je až 38,9 %. Je možné vysloviť otázku, či tento spôsob distribúcie nesúvisí s politickou afinitou rezortu, ktorý niesol zodpovednosť za regionálny rozvoj v sledovanom období (Strana maďarskej koalície). Z pohľadu potrieb rozvoja troch zaostávajúcich krajov ich podiel na celkovej podpore prevýšil ich podiel na počte obyvateľov (53,9 % verzus 41,4 %), pričom najviac z toho profitoval Banskobystrický kraj.

Druhé programovacie obdobie (2007-2013) sa riadi Národným strategickým referenčným rámcom z r. 2006. Jedným z jeho základných cieľov je Konvergencia, čiže sústreďovanie pomoci regiónom, ktorých hrubý domáci produkt na obyvateľa za tri posledné roky pred prijatím nových nariadení nedosiahol 75 % priemeru krajín rozšírenej EÚ. V prípade Slovenska je to celé jeho územie s výnimkou Bratislavského kraja. Druhým cieľom je Regionálna konkurencieschopnosť a zamestnanosť, ktorý sleduje posilnenie konkurencieschopnosti a atraktivity regiónu Bratislavského kraja

Tabuľka 20: Výška zazmluvnených finančných prostriedkov zo zdrojov EÚ v programovacom období 2007-2013 podľa krajov SR

Kraj	Celková výška zazmluvnených prostriedkov (EUR)	Výška zazmluvnených prostriedkov (EUR) na 1 obyvateľa	Podiel kraja na celkovej alokácii v SR	IPŠF2
Bratislavský	456 305 035,37	749,12	8,51 %	0,754
Trnavský	370 307 093,76	666,11	6,91 %	0,671
Trenčiansky	1 051 375 458,67	1 751,91	19,61 %	1,763
Nitriansky	487 584 251,46	689,75	9,09 %	0,694
Žilinský	914 672 281,74	1 314,99	17,06 %	1,324
Banskobystrický	723 636 055,77	1 104,64	13,49 %	1,111
Prešovský	752 488 296,76	939,16	14,03 %	0,945
Košický	606 240 219,11	783,47	11,30 %	0,788
SR	5 362 608 692,64	993,49	100,00 %	1,000

Zdroj: IMTS, stav k 31.7.2011, www.nsr.sr.sk

Z analýzy doterajšej alokácie prostriedkov zo štrukturálnych fondov (podľa zazmluvnených finančných prostriedkov zo zdrojov EÚ k 31.7. 2011) v programovacom období 2007-2013 vyplýva ešte rovnomernejšia alokácia financií do jednotlivých krajov (GINI koeficient 0,1867) ako bola zistená v programovacom období 2004-2006. Na tomto mieste však konštatujeme, že zatiaľ ide o potenciálne zdroje, pretože vychádzame len z výšky zazmluvnených finančných prostriedkov, ktoré nemusia byť v plnej výške vyčerpané. Objektívnejšie bude možné celé obdobie vyhodnotiť až po jeho ukončení. Na základe indexu preferencie môžeme konštatovať, že medzi preferované kraje sa zaradili Trenčiansky, Žilinský a Banskobystrický kraj. Tri problémové kraje (Banskobystrický, Košický a Prešovský) získali 38,8 % z celkovej výšky alokovaných prostriedkov, čo je výrazne menší podiel ako v predchádzajúcom programovacom období. Najvyššia podpora bola nasmerovaná pre Trenčiansky kraj (19,6 %), nasledoval Žilinský kraj (17,1 %) a napokon Prešovský kraj (14 %). V prepočte na 1 obyvateľa smerovala najvyššia podpora do Trenčianskeho kraja (1 751,91 EUR). Nadpriemerná bola aj podpora Žilinského kraja (1 314,99 EUR) a Banskobystrického kraja (1 104,64 EUR). Mierne podpriemernú podporu v prepočte na obyvateľa získal Prešovský kraj (939,16 EUR). Výraznejšie za priemerom zaostali Košický, Bratislavský a Nitriansky kraj. Najnižšiu podporu na 1 obyvateľa získal zatiaľ z tejto schémy Trnavský kraj (666,11 EUR). Rozsah disparít (pomer medzi najlepším a najhorším krajom) v alokácii štátnej pomoci na jedného obyvateľa dosiahol zatiaľ v tomto programovacom období 263,0%.

Z uvedenej analýzy jednoznačne vyplýva záver, že alokácia financií zo štrukturálnych fondov EÚ v programovacom období 2007-2013 bola omnoho vyváženejšia ako v prípade regionálnej štátnej pomoci a mierne vyváženejšia ako v prípade predchádzajúceho programovacieho obdobia. Túto vyváženosť sa však podarilo dosiahnuť znížením podielu menej rozvinutých krajov na východe a juhu Slovenska na celkovej výške schválených prostriedkov. Podpora smeruje prednostne do hospodársky vyspelejších regiónov severozápadného Slovenska. V porovnaní s predchádzajúcim obdobím je zaujímavým zistením relatívne zníženie podpory južných krajov (Bratislavský, Trnavský, Nitriansky, Banskobystrický, Košický), ktoré získali 49,3 % podiel na schválených finančných prostriedkoch oproti severným krajom (Trenčiansky, Žilinský a Prešovský), ktoré získali až 50,7 % podiel. Opäť sa tu vynára otázka, či tento spôsob distribúcie nesúvisí s politickou afinitou rezortu, ktorý niesol hlavnú zodpovednosť za regionálny rozvoj v podstatnej časti sledovaného obdobia (Slovenská národná strana). Z pohľadu potrieb rozvoja troch zaostávajúcich krajov ich podiel na celkovej schválenej podpore nedosiahol ich podiel na počte obyvateľov (38,8 % verzus 41,4 %).

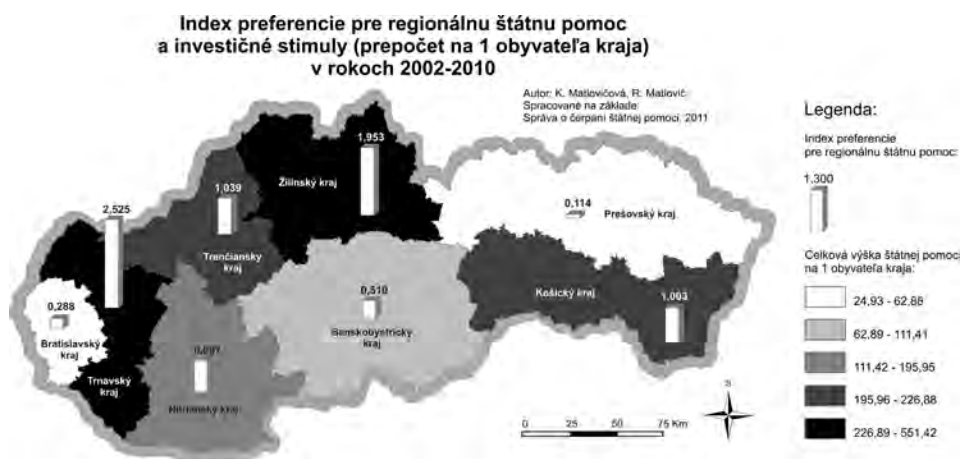
Syntetické hodnotenie vybraných nástrojov regionálnej politiky

Pri syntetickom hodnotení skúmaných nástrojov regionálnej politiky budeme skúmať mieru preferencií jednotlivých krajov. Budeme vychádzať z parciálnych indexov preferencie, pričom ako výsledný syntetický index preferencie (SIP) použijeme vážený aritmetický priemer parciálnych indexov preferencie (IPRŠP, IPŠF1, IPŠF2). Ako váhy použijeme pomery medzi celkovými finančnými prostriedkami alokovanými v rámci troch hodnotených modelových finančných schém.. Pre regionálnu štátnu pomoc teda bola zvolená váha 1,0, pre štrukturálne fondy prvé programovacie obdobie 1,16 a pre štrukturálne fondy druhé programovacie obdobie 5,29.

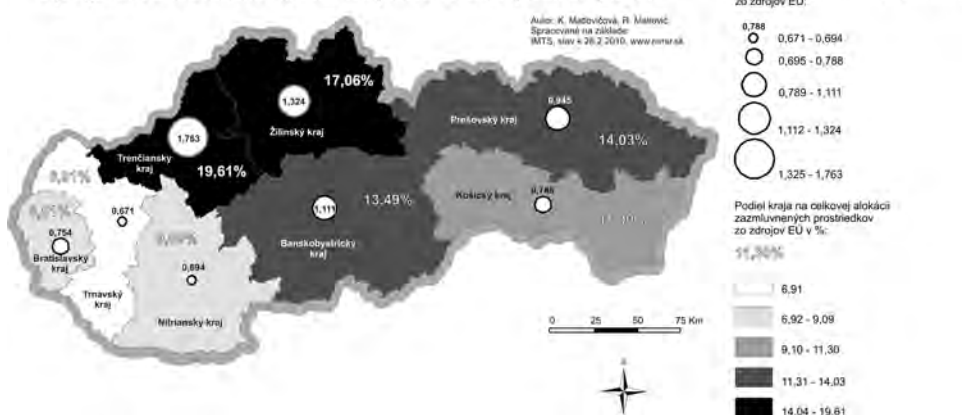
Tabuľka 21: *Parciálne a syntetický index preferencie krajov modelovými schémami regionálnej politiky v SR*

Kraj	IPRŠP	IPŠF1	IPŠF2	SIP
Bratislavský	0,288	0,778	0,754	0,695
Trnavský	2,525	1,071	0,671	0,982
Trenčiansky	1,039	0,495	1,763	1,468
Nitriansky	0,897	0,927	0,694	0,758
Žilinský	1,953	0,667	1,324	1,306
Banskobystrický	0,510	2,184	1,111	1,197
Prešovský	0,114	1,113	0,945	0,860
Košický	1,003	0,759	0,788	0,812

Zdroj: vlastné výpočty

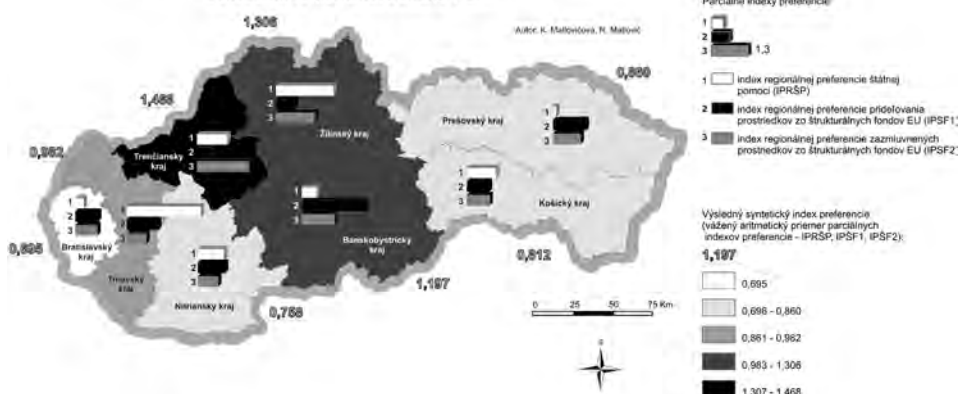
Index preferencie pridelovania finančných prostriedkov zo štrukturálnych fondov EÚ a výška ich čerpania v prepočte na jedného obyvateľa kraja v rokoch 2002-2010

Index preferencie zazmluvnených finančných prostriedkov zo zdrojov EÚ v programovacom období 2007-2013 a podiel alokácie podľa krajov SR

Z analýzy indexov preferencie vyplýva, že ani jeden kraj sa nevyskytol trikrát v skupine preferovaných krajov (IP väčší ako 1) podľa parciálnych indexov preferencie. Dva výskyty zaznamenali Trnavský kraj, Trenčiansky kraj, Žilinský kraj a Banskobystrický kraj. Jeden výskyt v skupine preferovaných krajov zaregistrovali Prešovský kraj a Košický kraj. Ani v jednej zo schém sa medzi preferovanými krajinami nevyskytli Bratislavský a Nitriansky kraj. Podľa syntetického indexu preferencie, zohľadňujúceho rozličnú váhu modelových finančných schém, bol najviac preferovaným Trenčiansky kraj. Druhým najpreferovanejším bol Žilinský kraj a tretím Banskobystrický kraj. Na štvrtom mieste skončil Trnavský kraj, ktorý však sa zaradil medzi nepreferované kraje. Nasledujú Prešovský kraj a Košický kraj a za nimi Nitriansky kraj. Najmenej preferovaným krajom bol Bratislavský kraj.

Celkové hodnotenie preferencie krajov modelovými schémami regionálnej politiky v SR

Sumarizujúc hodnotenie regionálnej politiky na Slovensku prostredníctvom uvedených troch finančných schém je možné konštatovať, že táto politika neodrážala v plnej miere prioritu zjemniť polarizáciu Slovenska na rozvinutý západ/severozápad a zaostávajúci juhovýchod/východ. Západno-východný gradient sa ešte posilnil. Nasvedčuje tomu podiel na podpore, ktorú z uvedených schém získali dva východoslovenské kraje (Košický a Prešovský) vo vzťahu k ich podielu na počte obyvateľov. V prípade regionálnej štátnej pomoci 2002-2010 je tento pomer 16,1 %/29,2%, v prípade štrukturálnych fondov v programovacom období 2004-2006 27,4 %/29,2% a v prípade štrukturálnych fondov v programovacom období 2007-2013 25,3%/29,2%. Znamená to, že východné Slovensko sa ani v jednom prípade nedostalo v úrovni podielu na podpore nad úroveň svojho podielu na počte obyvateľov. Analyzované nástroje regionálnej politiky teda stimulovali skôr prehlbovanie jeho zaostávania za ostatnými krajinami Slovenska.

ZÁVER

V predloženej stati sme sa zamerali na niekoľko cieľov. V prvej časti sme zdôvodnili význam štúdia regionálnych disparít. Konštatovali sme, že táto otázka je na Slovensku výrazne spoločensky relevantná. Vyplýva to najmä z faktu, že sa zatiaľ nepodarilo zastaviť prehlbovanie regionálnych disparít. To následne môže potenciálne viesť k zvyšovaniu senzitivity v ich vnímaní obyvateľmi zaostávajúcich regiónov. Kumulatívny efekt odlivu finančného a ľudského kapitálu môže viesť k prehlbovaniu zaostávania problémových regiónov a tým k zníženiu ich endogénneho potenciálu. To môže negatívne ovplyvniť ich absorpčnú schopnosť v prípade potenciálnych rozvojových impulzov v budúcnosti. Týmto regiónom hrozí, že sa bude oslabovať ich resiliencia, postupne upadnú do pasce zaostávania, sociálno-priestorovej exklúzie, straty sebaúcty obyvateľstva a v krajnom prípade až anómie. Opätovné naštartovanie regionálneho rozvoja môže byť potom podstatne ekonomicky nákladnejšie ako včasné preventívne riešenie problémov ich rozvoja. Vznik regionálnej strany Náš kraj potvrdzuje, že časť regionálnych elít na východnom Slovensku reflektuje nedostatočný záujem centrálnej vlády riešiť uvedený problém. Objektívny pohľad na fenomén regionálnych disparít by mal tiež prispieť k tomu, aby sa táto agenda demagogicky nezneužila v politickom zápase. Základným cieľom by mala byť vyvážená regionálna politika z hľadiska uplatnenia princípov efektívnosti/zásluhovosti a solidarity/priestorovej spravodlivosti tak, aby dochádzalo k znižovaniu neodôvodnených regionálnych disparít. Odpoveď na otázku miery oprávnenosti resp. neoprávnenosti regionálnych disparít sa stáva kľúčovou.

V druhej časti sme poukázali na niektoré metodologické úskalia analýzy regionálnych disparít s osobitným zreteľom na problematiku voľby vhodného územného členenia, výberu indikátorov a konštrukciu integrovaného ukazovateľa. Poukázali sme, že je vhodné postupovať variantne a preskúmať regionálne disparity podľa viacerých územných členení s cieľom obmedziť negatívne efekty výraznej heterogenity štatistických regiónov a predovšetkým eliminovať efekt hlavného mesta. Pri voľbe ukazovateľov sa ako východisko ukazuje zohľadnenie viacerých relevantných ukazovateľov a konštrukcia integrálneho ukazovateľa regionálnych disparít.

V tretej časti sme skúmali vývoj regionálnych disparít na Slovensku v ostatných rokoch, pričom sme zohľadnili tri modely územného členenia s cieľom eliminovať efekt

hlavného mesta. Regionálne disparity sme študovali prostredníctvom 12 parciálnych ukazovateľov a následne aj podľa integrálneho ukazovateľa. Pri jeho konštrukcii sme použili metódu vzdialenosti od fiktívneho objektu. Empirická analýza priniesla niekoľko zaujímavých poznatkov. Predpoklad o nižších disparitách pri použití územných členení znižujúcich efekt hlavného mesta sa podarilo potvrdiť len čiastočne (pre model C bez Bratislavského kraja). Zistili sme vyššiu úroveň regionálnych disparít pri použití modelu B (zlúčenie Bratislavského a Trnavského kraja) oproti modelu A (8 krajov). Vysvetlenie spočíva vo fakte, že Trnavský kraj nie je zázemím Bratislavy, ale disponuje solídnu vlastnou ekonomickou bazou, ktorá pri fúzii posilňuje ekonomickú bázu Bratislavského kraja. Predpoklad o vyššej dynamike regionálnych disparít v súvislosti s prejavmi efektu hlavného mesta (model A) a nižšom tempe rastu regionálnych disparít pri obmedzení efektu hlavného mesta (model B) a stagnujúcich disparitách pri eliminácii efektu hlavného mesta (model C) sa nepodarilo potvrdiť. Zistili sme síce najvyššiu mieru nárastu regionálnych disparít v prípade použitia modelu A, avšak v prípade použitia modelu B sme zistili pokles regionálnych disparít a v prípade použitia modelu C nárast regionálnych disparít, avšak menším tempom ako v modeli A. Potvrdili sme predpoklad o zastavení rastu regionálnych disparít meraných integrálnym ukazovateľom v r. 2007, avšak či je to len krátkodobý výkyv alebo ide o začiatok dlhodobejšieho trendu, to ukážu až analýzy ďalšieho obdobia. Potvrdili sme predpoklad o polarizácii Slovenska na rozvinutý západ/severozápad a zaostávajúci východ/juhovýchod. Zistili sme, že v sledovanom období sa táto polarizácia ešte ďalej vykryštalizovala. Signalizuje to prepad Košického kraja zo 4. na 6. miesto a stagnácia Banskobystrického kraja na predposlednom a Prešovského kraja na poslednom mieste. Zaregistrovali sme tiež zlepšenie pozície Žilinského kraja, čo možno dávať do súvislosti s masívnym prílevom zahraničných investícií a prioritizovaním tohto kraja v regionálnej politike.

V štvrtjej časti sme prostredníctvom analýzy dvoch vybraných finančných nástrojov študovali, či regionálna politika na Slovensku prispievala k spomaleniu rastu regionálnych disparít, s osobitným zreteľom na jej vplyv na zníženie západno-východnej polarizácie Slovenska. Poukázali sme, že táto politika neodrážala prioritu zjemniť polarizáciu Slovenska na rozvinutý západ/severozápad a zaostávajúci juhovýchod/východ. Západno-východný gradient sa ešte posilnil. Nasvedčuje tomu podiel na podpore, ktorú z uvedených schém získali dva východoslovenské kraje (Košický a Prešovský) vo vzťahu k ich podielu na počte obyvateľov. Východné Slovensko sa ani v jednom prípade nedostalo v úrovni podielu na podpore nad úroveň svojho podielu na počte obyvateľov. Analyzované nástroje regionálnej politiky teda stimulovali skôr prehlbovanie jeho zaostávania za ostatnými regiónmi SR.

Budúci vývoj regionálnych disparít na Slovensku závisí od množstva faktorov. Podľa nášho názoru sa dá v najbližšom období skôr očakávať pokračovanie divergentných tendencií, ktoré sú podmienené predovšetkým globalizačnými a metropolizačnými procesmi. Súvisí to nielen s tým, že v metropolách sa sústreďujú najdynamickejšie progresívne odvetvia ekonomiky, ale aj s postupnou premenou teritoriálnej organizácie geografického priestoru na sieťovú organizáciu geografického priestoru (Smietkowski 2009, s. 27). V nej sa metropoly stávajú uzlami v globálnej sieti tokov a vzťahov. Dochádza pritom k významným kvalitatívnym zmenám v ich vzťahoch so svojim širším zázemím, ktorého význam sa pre metropolu znižuje. Špecifické podmienky Slovenska späté jednak s polo-

hou Bratislavy v kontakte s vyspelými zahraničnými regiónmi a excentrickou pozíciou vo vzťahu k územia štátu, ako aj s volebným systémom do parlamentu s jedným volebným obvodom a viazanou kandidátnou listinou, budú tento efekt pravdepodobne ešte posilňovať.

LITERATÚRA

- BALÁŽ, V., 2004, Trendy v regionálnom vývoji Slovenskej republiky: ekonomická teória a prax. *Ekonomický časopis*, 52, 7, 783-800.
- BAŠTOVÁ, M., DOKOUPIL, J., 2010, Negativní dopady přímých zahraničních investic na trh práce města Plzně. *Geografie – sborník České geografické společnosti*, 115, 2, 188-206.
- BELAJOVÁ, A., FÁZIKOVÁ, M., 2005, Regionálna ekonomika. SPU, Nitra, 254 s.
- BENČ, V., 2002, Regionálna politika. In: Marcinčin, A., ed., Hospodárska politika na Slovensku 2000-2001. Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku, Bratislava, 289-321.
- BEZÁK, A., 2000, Funkčné mestské regióny na Slovensku. *Geographia Slovaca*, 15, GÚ SAV Bratislava, 90 s.
- BLAŽEK, J., 1996, Meziregionální rozdíly v České republice v transformačním období. *Geografie – Sborník České geografické společnosti*, 101, 4, 265-277.
- BLAŽEK, J., UHLÍŘ, D., 2002, Teorie regionálního rozvoje. Karolinum, Praha, 212 s.
- BLAŽEK, J., CSANK, P., 2007, Nová fáze regionálního rozvoje v ČR ? *Sociologický časopis*, 43, 5, 945-965.
- BUČEK, M., 1999, Regional disparities in transition in the Slovak Republic. *European Urban and Regional Studies*, 6, 360-364.
- BUČEK, M. a kol., 2006, Regionálny rozvoj – novšie teoretické koncepcie. Ekonóm, Bratislava.
- BUČEK, M., KOVÁČ-GERULOVÁ, L., 2008, Regionálna konvergencia resp. divergencia na pozadí teoretických koncepcií. In: Regionální disparity – jejich pojetí, klasifikace a měření. Šilheřovice, 1-8.
- BUČEK, M., REHÁK, Š., TVRDOŇ, J., 2010, Regionálna ekonomia a politika. Iura Edition, Bratislava, 269 s.
- BUČEK, M., REHÁK, Š., IVANIČKOVÁ, A., 2011, Regions as Strategic Factors of Dynamics and Growth. In: Ivanička, K. a kol., Resources of the Slovak Republic as a Factor of Development Strategies in European and Global Space. Ekonóm, Bratislava, 193-224.
- ČAPKOVÁ, S., 2009, Disparity o výnosoch miestnych daní regionálnych samospráv na Slovensku. In: Tiruneh, M.W., Radvanský, M., eds., Trendy regionálnych disparít Slovenska. Ekonomický ústav SAV, Bratislava, 169-179.
- DŽUPINOVÁ, E., HALÁS, M., HORNÁK, M., HURBÁNEK, P., KÁČEROVÁ, M., MICHNIAK, D., ONDOŠ, S., ROCHOVSKÁ, A.: Periférnosť a priestorová polarizácia na území Slovenska. Geografika, Bratislava, 2008, 186 s.,
- EUROSTAT, 2010, Eurostat regional yearbook 2010. European Union, 269 s.
- EZCURRA, R., RAPÚN, M., 2006, Regional Disparities and National Development Revisited. The Case of Western Europe. *European Urban and Regional Studies*, 13, 4, 355-369.

- FALŤAN, L., 2008, Micro and macro-social context and problems of regional development in Slovakia.). In Gajdoš, P., ed., Regional disparities in Central Europe. Sociologický ústav SAV, Bratislava, 116-134.
- FALŤAN, L., PAŠIAK, J., eds., 2004, Regionálny rozvoj Slovenska. Východiská a súčasný stav. SÚ SAV, Interlingua, Bratislava, 88 s.
- FRIEDMANN, J., 1966, Regional Development Policy: A Case Study of Venezuela. M.I.T. Press, Cambridge, MA, 279 s.
- GAJDOŠ, P., 2008a, Current state and development of regional disparities in Slovakia (with emphasis on underdeveloped regions). In Gajdoš, P., ed., Regional disparities in Central Europe. Sociologický ústav SAV, Bratislava, 98-115.
- GAJDOŠ, P., 2008b, Vývoj regionálnych disparít na Slovensku – málo rozvinuté regióny. *Životné prostredie*, 42, 1, 21-27.
- GAJDOŠ, P., PAŠIAK, J., 2006, Regionálny rozvoj Slovenska z pohľadu priestorovej sociológie. Sociologický ústav SAV, Bratislava.
- GORZELAK, G., 2009, Metropolizacja a globalizacja. In Jałowicki, B., ed., Czy metropolia jest miastem ? Scholar, Warszawa, 12-25.
- HAJKO, J., KLÁTIK, P., TUNEGA, M., 2011, Konkurencieschopné regióny 21. Podnikateľská aliancia Slovenska, Bratislava, 431 s.
- HAMPL, M. a kol., 2001, Regionální vývoj: specifika české transformace, evropská integrace a obecná teorie. UK Praha, 328 s.
- HAMPL, M., 2005, Geografická organizace společnosti v České republice: transformační procesy a jejich obecný kontext. PF UK Praha, 147 s.
- HAMPL, M., 2007, Regionální diferenciace současného socioekonomického vývoje v České republice. *Sociologický časopis*, 43, 5, 889-910.
- HAMPL, M., 2010, Regionální diferenciace společnosti: obecné typy vývojových procesů. Geografie – sborník České geografické společnosti, 115, 1, 1-20.
- HAMPL, M., MÜLLER, J., 2011, Společenská transformace a regionální diferenciace Česka: příklad vývoje rozmístění pracovních míst a obyvatelstva. *Geografie*, 116, 3, 211-230.
- HAULÍKOVÁ, L., BENČ, V., 2001, Disparity krajov v Slovenskej republike. In: Slovenská republika: štúdia o životnej úrovni, zamestnanosti a trhu práce. Správa Svetovej banky č. 22 351-SK. Štúdia č. 5, zv. II., World Bank, Washington D.C.
- HUDEC, O., BILÁ, A., 2008, Regionálne disparity v Európskej únii v oblasti inovácií a životného prostredia. *Životné prostredie*, 42, 1, 11-14.
- HURBÁNEK, P. (2008): Vývoj priestorovej polarizácie na regionálnej úrovni na Slovensku v rokoch 1996-2008. *Geographia Cassoviensis*, 2, 1, 53-58.
- IRA, V., FALŤAN, L., PAŠIAK, J., GAJDOŠ, P., 2005, Podoby regionálnych odlišností na Slovensku. Sociologický ústav SAV, Bratislava, Formát Pezinok, 381 s.
- IRA, V., MICHÁLEK, A., PODOLÁK, P., 2008, Evaluation of the territorial disparities in selected aspects of life quality in Slovakia. In Gajdoš, P., ed., Regional disparities in Central Europe. Sociologický ústav SAV, Bratislava, 156-179.
- IVANIČKA, K., IVANIČKOVÁ, A., 2007, Regionálny rozvoj a regionálna politika. Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy, Bratislava, 250 s.
- KLAMÁR, R., 2008, Slovakia and the analysis of its disparities. Acta Facultatis Studiorum Humanitatis et Naturae Universitatis Prešovensis, XLV., *Folia Geographica* 12, 145-162.

- KLAMÁR, R., ROSIČ, M., 2009, Regional disparities in Prešov region according to the structure of industry. *Acta Facultatis Studiorum Humanitatis et Naturae Universitatis Prešovensis, Folia Geographica* 14, 121-154.
- KLING, J., 2002, Regionálna politika a regionálny vývoj. In Kollár, M., Mesežnikov, G., eds., Slovensko 2002. Súhrnná správa o stave spoločnosti II. IVO, Bratislava, 109-126.
- KOREC, P., 2004, Faktory podmieňujúce regionálnu diferenciáciu Slovenska. *Acta Universitatis Mathiae Belii, Geografické štúdie*, 12, 76-90.
- KOREC, P. a kol., 2005, Regionálny rozvoj Slovenska v rokoch 1989-2004. Geografika, Bratislava, 228 s.
- KOREC, P., 2009, Regionálna štruktúra Slovenskej republiky a ľudský kapitál jej regiónov. In. Bleha, B., ed., Populačný vývoj Slovenska na prelome tisícročí, kontinuita či nová éra ?. Geografika, Bratislava, 257-279.
- KOREC, P., ONDOŠ, S., 2004, New pattern of the regional structure of Slovakia. In: Przekształcenia regionalnych struktur funkcjonalno-przestrzennych VIII/1, Regionalny wymiar integracji europejskiej. Wrocław : Uniwersytet Wrocławski, 173-184.
- KOREC, P., ONDOŠ, S., 2007, Historické a geografické aspekty regionálnej divergencie na Slovensku. In: Česká geografie v evropském prostoru. JČU České Budějovice, 626-633.
- KOREC, P., ONDOŠ, S., 2008, Regionálny vývoj Slovenska v kontexte dekompozície ekonomického agregátu 1997-2005. *Acta Geographica Universitatis Comenianae*, 50, 117-133.
- KOREC, P., BYSTRICKÁ, S., ONDOŠ, S. 2008, Geografická podmienenosť regionálnej heterogenity jednotiek NUTS 2 na Slovensku. *Geografické informácie* 12. Stredo-európsky priestor. Geografia v kontexte nového regionálneho rozvoja. UKF, Nitra, 91-96.
- KOREC, P., ONDOŠ, S., 2009, Regional Structure of the Slovak Republic in the Works of Slovak Geographers. In: Ira, V., Lacika, J., eds., Slovak Geography at the Beginning of the 21st Century. *Geographia Slovaca*, 26, 121-141.
- KOŽIAK, R., 2008, Zmierňovanie regionálnych disparít prostredníctvom regionálnej politiky. *Studia Oeconomica*, 34, EF UMB Banská Bystrica, 138 s.
- KUTSCHERAUER, A., a kol., 2010, Regionální disparity. Disparity v regionálním rozvoji České republiky – pojetí, teorie, klasifikace, hodnocení. Závěrečná výzkumní správa. Ekonomická fakulta VŠB-Technické univerzity Ostrava, 152 s. (http://disparity.vsb.cz/vysledky/15_zaverecna_%20zprava_2010.pdf).
- KUZNETS, S., 1955, Economic Growth and Income Inequality. *The American Economic Review*, 45, 1, 1-28.
- LAPIŠÁKOVÁ, J., 2002, Ukazovatele regionálnych účtov a ich úloha pri tvorbe regionálnej politiky. *Slovenská štatistika a demografia*, 4, 15-21.
- LAUKO, V., GURŇÁK, D., KRIŽAN, F., 2010, Časo-priestorové zmeny nezamestnanosti ako prejav regionálnych disparít na Slovensku. In Fňukal, M., Frajer, J., Hercik, J., eds., Sborník příspěvků z konference 50 let katedry geografie na Přírodovědecké fakulte UP v Olomouci. PF UP Olomouc, 403-411.
- MAIER, G., TÖDTLING, F., 1997, Regionálna a urbanistická ekonomika 1. Teória lokalizácie a priestorová štruktúra. Elita, Bratislava, 238 s.

- MAIER, G., TÖDTLING, F., 1998, Regionálna a urbanistická ekonomika 2. Regionálny rozvoj a regionálna politika. Elita, Bratislava, 314 s.
- MATLOVIČ, R., 2004, Prešovský kraj v kontexte vývoja vybraných regionálnych disparít na Slovensku. In: Kuzmišin, P., ed., Podnikateľské prostredie a regionálne aspekty rozvoja, II., Manacon, Prešov, 88-107.
- MATLOVIČ, R., MATLOVIČOVÁ, K., 2005, Vývoj regionálnych disparít na Slovensku a problémy regionálneho rozvoja Prešovského kraja. Acta Facultatis Studiorum Humanitatis et Naturae Universitatis Presoviensis, *Folia Geographica*, 8, 66-88.
- MATLOVIČ, R., KLAMÁR, R., MATLOVIČOVÁ, K., 2008, Vývoj regionálnych disparít začiatkom 21. storočia na Slovensku vo svetle vybraných indikátorov. *Regionálni studia*, 2, 2-12,
- MATLOVIČ, R., MATLOVIČOVÁ, K., 2008, Regionálne disparity a regionálny rozvoj na Slovensku s osobitným zreteľom na Prešovský kraj. In: Rydz, E., Kowalak, A., eds., Świadomość ekologiczna a rozwój regionalny w Europie Środkowo-Wschodniej. Wydawnictwo Naukowe Akademii Pomorskiej, Słupsk, 125-143.
- MICHAELI, E., MATLOVIČ, R., IŠTOK, R., KLAMÁR, R., HOFIERKA, J., MINTÁLOVÁ, T., MITRÍKOVÁ, J., 2010, Regionálny rozvoj pre geografov. Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, Prešov, 717 s.
- MICHÁLEK, A., 2007, Regionálne mzdové nerovnosti na Slovensku. *Geografický časopis*, 59, 181-209.
- MINARČÍK, P., 2009, Niekoľko poznámok k vybraným aspektom pôsobenia a efektov priamych zahraničných investícií. *Acta Geographica Universitatis Comenianae*, 53, 97-106.
- MOLLE, W., 1997, The Economics of European Integration (Theory, Practice, Policy). Ashgate, Aldershot.
- NOVOTNÝ, J., 2004, Společensko-ekonomická diferenciacie světa se zvláštním důrazem k rozdílům regionálním. Dizertačná práca. PF UK Praha, 168 s.
- NOVOTNÝ, J., 2006, Negativní vlivy společensko-ekonomických nerovnomerností a mechanismy jejich regulace: argumenty z rozvojových zemí. *Ekonomický časopis*, 54, 7, 709-724.
- NOVOTNÝ, J., 2010, Regionální ekonomická konvergence, divergence a další aspekty distribuční dynamiky evropských regionů v období 1992-2006. *Politická ekonomie*, 2, 166-185.
- RAJČÁKOVÁ, E., 2005, Regionálny rozvoj a regionálna politika. UK Bratislava, 119 s.
- RAJČÁKOVÁ, E., ŠVECOVÁ, A., 2002, Postavenie okresov a krajov Slovenska z hľadiska hodnotenia vybraných sociálnych a ekonomických znakov. *Geographia Slovaca*, 18, 167-175.
- RAJČÁKOVÁ, E., ŠVECOVÁ, A., 2009, Regionálne disparity na Slovensku. *Geographia Cassoviensis*, III., 2, 142-149.
- RAJČÁKOVÁ, E., ŠVECOVÁ, A., 2010, Regionálne disparity na Slovensku a ich riešenie prostredníctvom politiky súdržnosti EÚ v období 2007-2013. In: Fňukal, M., Frajer, J., Hercik, J., eds., 50 let geografie na Přírodovědecké fakultě Univerzity Palackého v Olomouci. UP Olomouc, 523-532.
- SLOBODA, D., 2006, Slovensko a regionálne rozdiely – teórie, regióny, indikátory, metódy. Konzervatívny inštitút M.R. Štefánika, Bratislava, 49 s.

- SLOBODNÍKOVÁ, O., 2010, Analýza vybraných socioekonomických a environmentálnych ukazovateľov v krajoch SR v období 1998-2008 v kontexte regionálnych disparít. *Geographia Cassoviensis*, IV., 2, 2010, 201-205.
- SMIĘTKOWSKI, M., 2009, Nowe relacje między metropolią a regionem: od terytorialnej do sieciowej organizacji przestrzeni. In Jałowicki, B., ed., Czy metropolia jest miastem? Scholar, Warszawa, 26-49.
- Správa o čerpaní štátnej pomoci vo forme investičných stimulov a investičnej pomoci podľa zákona č. 565/2001 Z. z. o investičných stimuloch a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a podľa zákona č. 561/2007 Z. z. o investičnej pomoci a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov. Materiál na rokovanie vlády SR č. UV-46302/2010 dňa 12.1.2011. Dostupné na internete: <http://www.rokovanie.sk/>
- STANKOVIČOVÁ, I., VOJTKOVÁ, M., 2007, Viacrozmerné štatistické metódy s aplikáciami. Iura Edition, Bratislava, 261 s.
- Štatistická ročenka regiónov Slovenska 2008. Štatistický úrad SR, Bratislava 2009, 387 s.
- Štatistická ročenka regiónov Slovenska 2009. Štatistický úrad SR, Bratislava 2010, 487 s.
- ŠTIKA, R., 2004, Regionální rozdíly v Česku v 90. letech v kontextu novodobého vývoje. *Geografie-sborník České geografické společnosti*, 109, 1, 15-26.
- TOMEŠ, J., HAMPL, M., 1999, The development of regional differentiation in Eastern Central European countries during the transformation era. In Hampl, M., ed., Geography of Societal Transformation in the Czech Republic. PF UK, Praha, 131-152.
- TVRDOŇ, J. a kol., 2002, Regionálne disparity a ich obmedzovanie v období integrácie SR do EÚ. In: Ekonomické a sociálne súvislosti vstupu SR do EÚ – prínosy a riziká Ústav svetovej a slovenskej ekonomiky SAV, Bratislava.
- TVRDOŇ, J., KMECOVÁ, Z., 2007, Implikácia regionálne disparity vs. Absorpčná schopnosť. In: Národná a regionálna ekonomika VI., EF TU Košice, 429-433.
- TVRDOŇ, M., SKOKAN, K., 2011, Regional disparities and the ways of their measurement: the case of the Visegrad Four Countries. *Technological and Economic Development of Economy*, 17, 3, 501-518.
- TVRDOŇ, J., HAMALOVÁ, M., ŽÁRSKA, E., 1995, Regionálny rozvoj. Ekonóm, Bratislava, 180 s.
- VITURKA, M., 2007, Konkurenceschopnost regionů a možnosti jejího hodnocení. *Politická ekonomie*, 55, 5, 637-658.
- VITURKA, M., 2010, Regionální disparity a jejich hodnocení v kontextu regionální politiky. *Geografie-sborník České geografické společnosti*, 115, 2, 131-143.
- VÝROSTOVÁ, E., 2010, Regionálna ekonomika a rozvoj. Iura Edition, Bratislava, 352 s.
- WILLIAMSON, G., 1965, Regional inequality and the process of national development: a description of patterns. *Economic Development and Cultural Change*, 13, 4, part 2, 3-45.
- WOKOUN, R. a kol., 2008, Regionální rozvoj: východiska regionálního rozvoje, regionální politika, teorie, strategie a programování. Linde, Praha, 475 s.
- Zásady regionálnej politiky Slovenskej republiky. Uznesenie vlády SR č. 725/2000.zo dňa 13.9.2000. Dostupné na internete: <http://www.build.gov.sk/mvrrsr/source/document/001436.pdf>.

REGIONAL DISPARITIES AND THEIR SOLUTION IN SLOVAKIA IN THE VARIOUS CONTEXTS

Summary

In the present paper, we focused on several aims. In the first part, we emphasised the importance of regional disparities studying. We affirmed that the issue of regional disparities is significantly socially relevant in Slovakia. It results mainly from the fact that Slovakia was unable to stop the deepening of regional disparities. Their perception could potentially lead to sensitivity increase of the people live in lagging regions. The cumulative effect of financial and human capital drain may lead to the deepening of regions stagnation and thereby reduce their endogenous potential. This could negatively affect their absorption capacity for potential development impulses. These regions are threatened to fall into the trap gap of lagging, the socio-spatial exclusion, the loss of population self-esteem and anomie. Relaunch of regional development can then be economically much more expensive than early preventive problem solution of their development. The formation of regional party "Our region" confirms that the part of regional elites in eastern Slovakia reflect the lack of central government interest to solve this problem. Objective look at the phenomenon of regional disparities should also contribute to not make this agenda demagogically misconducted in a political struggle. The basic aim should be balanced regional policy in terms of principles application of efficiency / merit, and solidarity / spatial justice, so that there is an unwarranted regional disparities reduction. The answer to the question of eligibility respectively ineligibility rate of regional disparities becomes crucial.

In the second part, we highlighted to some methodological pitfalls of regional disparities analysis with particular regard to the issue of the appropriate territorial division choice, the indicators selection and the integrated indicator construction. We pointed out that it is appropriate to proceed in variations and examine regional disparities according to several territorial divisions in order to reduce the negative effects of significant heterogeneity of statistic regions and to eliminate the effect of the capital city. In indicators selection, the solution is to considerate the several relevant parameters and the integral indicator structure of regional disparities.

In the third part, we examined the development of regional disparities in Slovakia in recent years. We took into account three models of territorial division in order to eliminate the effect of the capital city. Regional disparities were studied by means of 12 partial indicators and then also by the integral indicator. In its creation, we used the method of distance from a fictitious object. Empirical analysis has brought some interesting findings. The assumption about the lower disparities in the use of territorial divisions that reduce the effect of capital city was confirmed only partially (for model C without the Bratislava region).

Surprisingly, we found a higher level of regional disparities in the use of model B (integration of Bratislava and Trnava region) compared to model A (8 regions). Assumption about the higher regional disparities dynamics in relation to the effect of capital city manifestation (model A) and lower rates of regional disparities growth in the effect of the capital city constraint (model B) and stagnating disparities in the effect of the capital city elimination (model C) was not confirmed. Although we found the highest rate of increase in regional disparities in the case of using the model A, in using the model B,

we found decrease in regional disparities and using the model C increase in regional disparities, but in a smaller rate than in the model A. We confirmed the assumption of stopping the growth of regional disparities measured by integral indicator in 2007, but whether it is only a short-term fluctuation or the beginning of a long-term trend, it will be shown by analyses of the next period. We confirmed the assumption of Slovak polarization on the developed west /northwest and the lagging east / southeast. We found that during the monitor period this polarization further crystallized. It indicates Košice region fall from 4th to 6th place and stagnation of penultimate Banská Bystrica region and the last Prešov region. We registered the position improvement of Žilina region, what could be in the connection with the massive influx of foreign investments and preferation of this region in regional policy.

In the fourth part, we studied through the analysis of two selected financial instruments whether regional policy in Slovakia contributed to a slowdown of regional disparities increase with particular regard to its impact on reducing East-West polarization of Slovakia. We pointed out that this policy did not reflect the priority of Slovakia to soften polarization to developed west / northwest and lagging southeast / east. West-East gradient was further strengthened. It is evidenced by the share of support, which from the presented schemes received two eastern regions (Košice and Prešov region) in relation to their portion to the number of population. Eastern Slovakia in any case reached the level of portion to development over the level of its portion to the number of population. Analysed regional policy instruments thus stimulated the deepening of its lagging behind other regions of Slovakia. It is essential to follow the aim in regional policy optimization and thus in sequence to stop the divergent tendencies among west and east of Slovakia.

Translated by Mgr. Anna Židová

VÝVOJ REGIONÁLNYCH DISPARÍT V SLOVENSKEJ REPUBLIKE S OSOBITNÝM ZRETEĽOM NA REGIÓNY VÝCHODNÉHO SLOVENSKA

Radoslav KLAMÁR¹

Abstract: *The presented contribution submits the issue of regional disparities in Slovakia. The focus is on the factors assessing which have a decisive effect on the regional disparities formation and to bring their intensity of increase respectively equalization through selected statistical rates such as coefficient of variation and Gini coefficient. Particular attention is paid to the region of Eastern Slovakia (Prešov and Košice regions) and to their position within the context of regional disparities development in Slovakia.*

Key words: *regional disparities, regional development, socioeconomical indicators, NUTS, eastern Slovakia*

ÚVOD

V odbornej literatúre, ale aj mimo vedeckých kruhov v spoločenskej praxi sa stále častejšie narába s pojmom regionálna disparita. Nárast významu tohto pojmu v poslednom období súvisí s prehlbovaním socioekonomických rozdielov medzi regiónmi v jednotlivých štátoch. V tejto súvislosti je uvedený pojem chápaný a definovaný rôznym spôsobom.

Podľa jednej z definícií regionálnych nerovností (Hanclová, Tvrдый, 2004) pod týmto pojmom chápeme vzdialenosti medzi regiónmi v abstraktnom metrickom priestore. Tento priestor môže popisovať buď jeden vybraný deskriptor regiónu alebo celá množina deskriptorov a to ako staticky tak i dynamicky. Podľa štúdie OECD regionálne (priestorové) disparity vyjadrujú mieru odlišnosti prejavu intenzity skúmaného ekonomického javu pozorovaného v rámci regiónov danej krajiny (OECD, 2002).

Gajdoš (2001) uvádza, že regionálne disparity sú produktom pôsobenia viacerých faktorov, závisia od kvality a rozvojových disponibilít potenciálov, ale i odlišných pozícií, z ktorých vstupovali jednotlivé regióny do transformačného procesu.

Vo všeobecnosti môžeme povedať, že disparita je rozdielnosť resp. nerovnosť znakov, javov, či procesov, ktorých identifikácia má nejaký racionálny zmysel (ekonomický, sociálny, poznávací, politický a pod.). V tomto kontexte regionálne disparity predstavujú rozdiely v stupni sociálno-ekonomického rozvoja regiónov, ktoré sú dôsledkom jeho nerovnosti.

Problematika regionálnych nerovností je aj témou predkladaného príspevku, ktorý sa skladá z troch základných častí. Prvá časť sa zameriava na zhodnotenie významu faktorov ovplyvňujúcich regionálne disparity členiacich sa do dvoch veľkých skupín a to en-

1 *doc. RNDr. Radoslav Klamár, PhD., Katedra geografie a regionálneho rozvoja FHPV PU v Prešove, Ul. 17. novembra 1, 081 16 Prešov, e-mail: radoslav.klamar@unipo.sk*

dogénnych faktorov a exogénnych faktorov. Druhá časť práce hodnotí vývoj a osobitosti regionálnych disparít na Slovensku a tretia postavenie východného Slovenska (Prešovský a Košický kraj) v kontexte regionálnych disparít Slovenska.

FAKTORY OVPLYVŇUJÚCE REGIONÁLNE DISPARITY

Regionálne disparity podobne ako regionálny rozvoj predstavujú zložitý systém procesov a vzťahov, na vývoj ktorých vplýva množstvo faktorov ekonomickej, sociálnej, politickej, kultúrnej, environmentálnej a inej povahy. Mnohí autori popisujú tieto faktory rôznym spôsobom, pričom aj ich samotné vyčlenenie je odlišné.

Hampl (2001) vymedzil tri najpodstatnejšie geografické faktory podmieňujúce vývoj a dosiahnutý stav regionálnej socioekonomickej diferenciácie: regionálna, resp. sídelná hierarchia, makropolohová atraktivita a nevhodná ekonomická špecializácia.

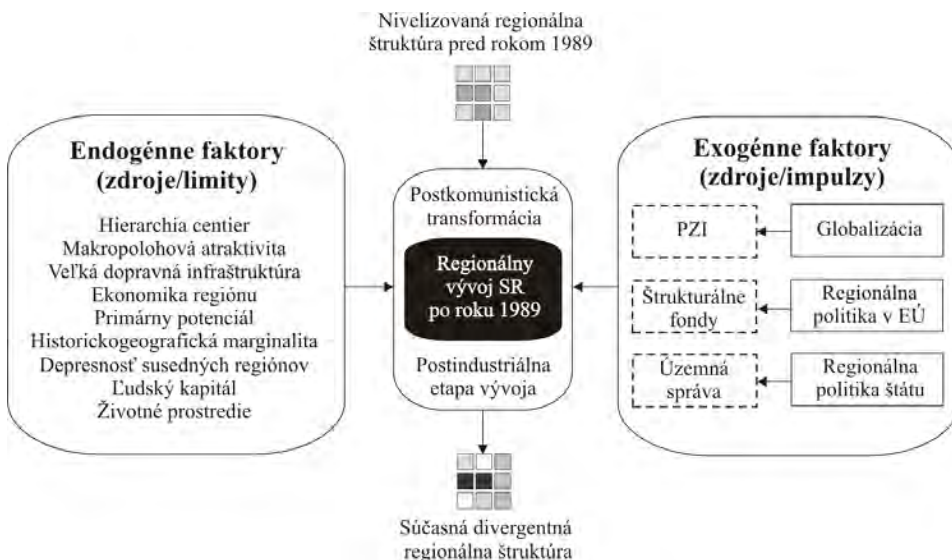
Hampl, Blažek, Žižalová (2008) odporúčajú rozdeliť faktory, ktoré podmieňujú regionálny vývoj (teda aj disparity) do troch základných typov:

- *geografické faktory* (prírodné podmienky a zdroje, polohové pomery a sociálno-ekonomická intenzita využívania územia)
- *ekonomické a nadväzujúce socioekonomické faktory* (kapitál, ľudské zdroje, špecifické ekonomické faktory – technologická vyspelosť, technická a sociálna infraštruktúra)
- *kultúrne faktory* (hodnotová hierarchia, tradície, kultúrny kapitál a iné).

Korec (2009) načrtáva vo svojej práci štyri skupiny faktorov majúcich rozhodujúci vplyv na regionálny vývoj Slovenska v transformačnom období:

- *postkomunistická transformácia* (demokratizácia spoločnosti a nástup trhovej ekonomiky)
- *nástup postindustriálneho štádia vývoja spoločnosti*
- *endogénne faktory „typické“ pre všetky postkomunistické štáty*, najmä pre štáty V4 (sídelná hierarchia, makropolohová atraktivita a ekonomická špecializácia regiónov)
- *exogénne faktory* (vrátane globalizácie prejavujúcej sa lokáciou priamych zahraničných investícií).

V uvedenej práci (Korec, 2009) autor rozdelil faktory do dvoch veľkých skupín a to skupiny endogénnych faktorov a skupiny exogénnych faktorov. Do prvej skupiny bolo zaradených 9 faktorov, vrátane ľudského kapitálu, do druhej skupiny exogénnych faktorov boli zaradené procesy globalizácie, regionálna politika na úrovni Európskej únie a regionálna politika na úrovni štátu (obr. 1). V tejto súvislosti je v práci konštatované, že v prvej etape spoločenskej transformácie sa rozhodujúcim spôsobom pod regionálny vývoj Slovenska „podpísali“ dva endogénne faktory (hierarchia sídiel a makropolohová atraktivita) a jeden exogénny faktor (procesy globalizácie).

Obr. 1: Schéma prostredí a faktorov podmieňujúcich regionálny vývoj SR po roku 1989

Zdroj: Korec, P. (2009): *Štrukturálne zmeny ekonomiky Slovenska v prvej etape spoločenskej transformácie v regionálnom kontexte.*

Pri hodnotení faktorov ovplyvňujúcich rozvoj jednotlivých regiónov a teda aj tvorbu regionálnych nerovností sa vychádzalo v ďalšom texte z prác Korca (2005) a Korca (2009). Pozornosť bola zameraná tak na skupinu endogénnych faktorov ako aj faktorov exogénnych. Prvú skupinu faktorov predstavovali nasledujúce faktory: primárny potenciál, územno-správne členenie štátu, faktor makropolohovej atraktivity, faktor charakteru osídlenia, faktor osobitostí demografických štruktúr, faktor „veľkej“ dopravnej infraštruktúry, faktor historickej marginality, faktor (nevýhodnej) ekonomickej špecializácie regiónov a faktor depresnosti priľahlých regiónov susedných štátov. Exogénne faktory boli zastúpené priamymi zahraničnými investíciami, štrukturálnymi fondmi (ich čerpanie) a štátnou pomocou (objemom pre jednotlivé kraje SR). Pri hodnotení jednotlivých faktorov bola snaha o ich kvantifikáciu v podobe relatívnych hodnôt (percentuálne vyjadrenie) pri vybraných ukazovateľoch a to z dôvodu možnosti vzájomnej komparácie jednotlivých regiónov.

ENDOGENNÉ FAKTORY

Primárny potenciál

Územie Slovenska je z hľadiska primárneho potenciálu veľmi rôznorodé a diferencované. Vychádzajúc z práce Lukniša (1985) sa na regionálnej diferenciácii rozvojového potenciálu podieľa tak poloha (polohový potenciál) ako aj prírodné podmienky (prírodný potenciál).

Z tohto pohľadu by preto nemalo byť prekvapujúcim zistenie, že sociálno-ekonomický vývoj jednotlivých regiónov Slovenska po roku 1989 je veľmi diferencovaný, že na Slovensku sa objavili (!) menej rozvinuté regióny, ktoré vzhľadom na svoje zaostávanie dostávajú prívlastky „regióny chudoby“, depresné regióny“, „marginálne regióny“ a iné (Korec, 2005).

Ako uvedený autor (Korec, 2005) ďalej uvádza, že väčšina autorov, najmä geografov, zoberajúcich sa regionálnym rozvojom Slovenska po roku 1989 priznáva vplyv primárneho potenciálu na regionálny rozvoj a teda aj podiel primárneho potenciálu územia Slovenska na vývoji regionálnych rozdielov.

Hodnotiť vplyv primárneho potenciálu ako jedného z faktorov ovplyvňujúcich regionálne disparity Slovenska v celej jeho komplexnosti je zložitá a problematická. Viacero prác malo a má ambíciu zhodnotiť resp. aspoň poukázať na základné zákonitosti priestorovej diferenciácie územia Slovenska z pohľadu primárneho potenciálu. Jednou z najkonceptnejších prác v tejto oblasti je práca Lukníša (1985) pojednávajúca o regionálnom členení Slovenskej republiky z hľadiska jej racionálneho rozvoja. Autor na základe dôkladného poznania primárneho potenciálu územia Slovenska vyčlenil štyri základné regióny (Západoslovenský centralizačný región – ZCR, Východoslovenský centralizačný región – VCR, Severoslovenský koridorový región – SKR, Juhoslovenský koridorový región – JKR). Vychádzal pritom z prítomnosti dvoch protikladných geomorfologických útvarov na území Slovenska a to Karpát v strednej, severozápadnej a severovýchodnej časti a Panónskej panvy v juhozápadnej a juhovýchodnej. Významnou deliacou líniou medzi oboma útvarmi je stredoslovenská komunikačná bariéra západo-východného smeru.

Pri hodnotení primárneho potenciálu v predkladanej práci sa pozornosť sústredila na evaluáciu územia Slovenska z pohľadu jeho potenciálu na hospodárske využitie podľa práce Mazúra (1980). Vchádzajúc z tejto práce je možné vyčleniť územia s veľmi vysokým potenciálom na hospodárske využitie, územia s vysokým potenciálom na hospodárske využitie, územia s priemerným potenciálom na hospodárske využitie, územia s limitovaným potenciálom na hospodárske využitie a územia s veľmi limitovaným potenciálom na hospodárske využitie. Výsledky uvedenej delimitácie územia Slovenska sú bližšie znázornené na *mape 2* v prílohe.

Územia s veľmi vysokým potenciálom na hospodárske využitie sú tvorené nížinami a otvorenými kotlinami. Tieto oblasti sú z hľadiska urbanizačných zámerov (obytných i výrobných) vhodné na rozličné funkčné a veľkostné typy sídiel až do úrovne veľkomiest. Z hľadiska výstavby komunikácií ide o oblasti vhodné na výstavbu otvorenej všesmernej, prípadne zovretej všesmernej komunikačnej siete. Zároveň majú uvedené oblasti veľmi vysoký až vysoký potenciál na poľnohospodársku výrobu. Slabou stránkou je to, že ide o priemerne atraktívne až málo atraktívne oblasti z pohľadu rozvoja väčšiny aktivít CR.

Druhú skupinu tvoria územia s vysokým potenciálom na hospodárske využitie zastúpené najmä zovretými medzihorskými kotlinami, ktoré svojimi prírodnými predpokladmi predstavujú o niečo horšie podmienky ako územia tvoriace prvú skupinu. Charakterizovaná skupina je vhodná pre funkčné a veľkostné typy sídiel po úroveň stredne veľkých miest. Ide o oblasti vhodné na výstavbu zovretej všesmernej príp. usmernenej komunikačnej siete. Poľnohospodárska výroba je charakteristická priemerným potenciálom. Pre rozvoj aktivít CR poskytujú stredne až priemerne atraktívne prostredie.

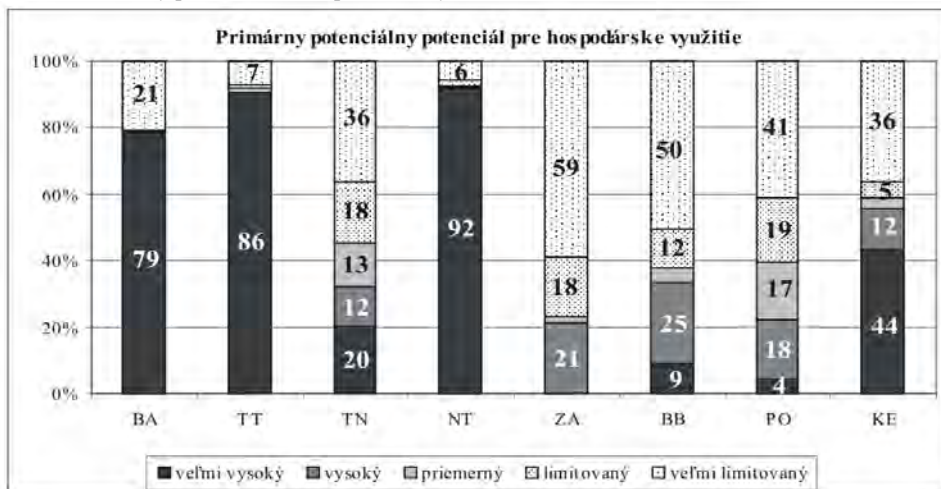
Tretiu skupinu predstavujú pririečne brázdy a podolia a mierne členité pohoria s priemerným potenciálom na hospodárske využitie. Tieto územia sú vhodné pre veľkostné typy sídiel po úroveň malých miest, ktoré sú prepojené predovšetkým s typom usmerenej komunikačnej siete. Potenciál z hľadiska rozvoja poľnohospodárskej výroby je priemerný resp. podpriemerný podobne ako aj v prípade cestovného ruchu.

Vnútrohorské brázdy a kotlinky, členité predhoria, rozpojené vrchoviny a náhorné plošiny tvoria základ štvrtej skupiny s limitovaným potenciálom na hospodárske využitie. Z charakteru prírodného prostredia vyplýva obmedzená vhodnosť na urbanizačné zámery s orientáciou prevažne na vidiecku sídelnú štruktúru. Výstavba komunikačnej siete je značne obmedzená v podobe silne usmerenej komunikačnej siete. Územia tejto oblasti majú podpriemerný až veľmi nízky potenciál na poľnohospodársku výrobu, pričom naopak lesné hospodárstvo tu nachádza priaznivé podmienky podobne ako aktivity CR.

Poslednú skupinu tvoria územia s veľmi limitovaným potenciálom na hospodárske využitie zastúpené najmä masívnymi vrchovinami, hornatinami, vysočinami a veľvysočinami. Táto oblasť má veľmi obmedzené možnosti pre výstavbu technicky náročných komunikácií a nie je vhodná pre urbanizačné zámery. Patrí medzi oblasti s veľmi nízkym až nevhodným potenciálom pre poľnohospodársku činnosť, avšak vhodné na lesohospodársku činnosť a pre rozvoj CR (oblasti vysoko až veľmi vysoko atraktívne).

Štruktúru primárneho potenciálu na hospodárske využitie v krajoch približuje *graf 1*.

Graf 1: Primárny potenciál na hospodárske využitie

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Mazúr (1980)

Najlepšie podmienky pre hospodársku činnosť sa nachádzajú v oblasti nížin predstavujúcich severné výbežky Panónskej panvy (tvoria približne 30% rozlohy SR). V západnej časti Slovenska ide o Západopanónsku panvu zastúpenú Podunajskou a Záhorskou nížinou, ktoré tvoria jadrovú časť západoslovenského centralizačného regiónu. V tejto jadrovej časti (tvorí až 80% celého ZCR) sa nachádzajú Bratislavský, Trnavský a Nitriansky kraj, čo sa prejavilo až 79%, 86% resp. 92% podielom území s veľmi vysokým potenciálom na hospodársku činnosť v týchto regiónoch. Táto predispozícia pre

výstavbu veľkých obytných i výrobných celkov, bezproblémové resp. málo obmedzujúce vedenie komunikačných trás, vhodné podmienky pre produkčné poľnohospodárstvo a výhodná poloha s priamym napojením na prosperujúce regióny v západnej Európe predurčili túto časť Slovenska medzi najprosperujúcejšie regióny.

Vo východnej časti Slovenska leží Východoslovenská panva zastúpená Východoslovenskou nížinou a Košickou kotlinou, ktoré tvoria základ východoslovenského centralizačného regiónu s centrami Košice a Prešov. Na rozdiel od ZCR tvorí jadrová časť VCR len 30% plochy regiónu, čo sa prejavilo iba 44% podielom územia s veľmi vysokým potenciálom na hospodársku využitie a to iba v Košickom kraji. Ostatná západná časť kraja je tvorená prevažne územiami s veľmi limitovaným potenciálom (36%).

Vyšší podiel územia s veľmi vysokým (20%) a vysokým (12%) potenciálom na hospodárske využitie má Trenčiansky kraj, ktorého južné časti sú ešte súčasťou ZCR v podobe výbežkov Podunajskej nížiny a Hornonitrianskej kotliny.

Naopak vyšším podielom územia s veľmi limitovaným potenciálom na hospodársku činnosť sú charakteristické kraje Žilinský (59%), Banskobystrický (50%) a Prešovský (41%). Prvé dva menované kraje sú súčasťou koridorových regiónov a to SKR a JKR. Ich jadrové časti s vyšším potenciálom na hospodárske využitie sú tvorené prevažne zovretými medzihorskými kotlinami – Žilinskou, Turčianskou a Liptovskou kotlinou v prípade Žilinského kraja a Juhoslovenskou kotlinou v prípade Banskobystrického. V porovnaní s týmito krajinami má osobitné postavenie Prešovský kraj, pretože v jeho západnej časti zastúpenej Popradskou kotlinou ako jadrovou časťou sa končí SKR a celú strednú a východnú časť kraja tvorí zázemie VCR. A práve toto zázemie zastúpené najmä flyšovými pohoriami spôsobuje horšie prírodné predpoklady v podobe prevažne priemerného až veľmi limitovaného potenciálu na hospodárske využitie.

Celkovo možno povedať, že najlepšie podmienky z hľadiska primárneho potenciálu na hospodárske využitie sú v jadrových zónach oboch centralizačných regiónov. Tieto jadrá predstavujú nížiny Podunajská, Záhorská a Východoslovenská a Košická kotlina s veľmi vysokým potenciálom na hospodárske využitie, ktorý je aj náležité využitý, pretože uvedené regióny s centrami Bratislava, Trnava, Nitra a Košice predstavujú v rámci Slovenska ekonomicky najsilnejšie oblasti. Naopak Prešovský kraj a čiastočne aj Banskobystrický patria medzi oblasti s horším prírodným i polohovým potenciálom bez kvalitnejšieho dopravného napojenia na hospodársky prosperujúce regiónu v západnej časti krajiny.

Územno-správne členenie štátu

Územno-správne členenie štátu a jeho vplyv na rozvoj jednotlivých regiónov je významný. Ako uvádza Korec (2005), po dôležitých politických zmenách v štáte sa jednou z dôležitých úloh novej politickej moci stáva revízia existujúceho územno-správneho členenia, ktorá je často nasledovaná jeho zmenou. Skúsenosti z histórie nás poučujú, že vláduca politická garnitúra často využíva nové, ňou vytvorené územno-správne členenie na upevnenie svojej politickej moci a nie vždy pritom rešpektuje požiadavku dosiahnutia optimálneho regionálneho rozvoja štátu.

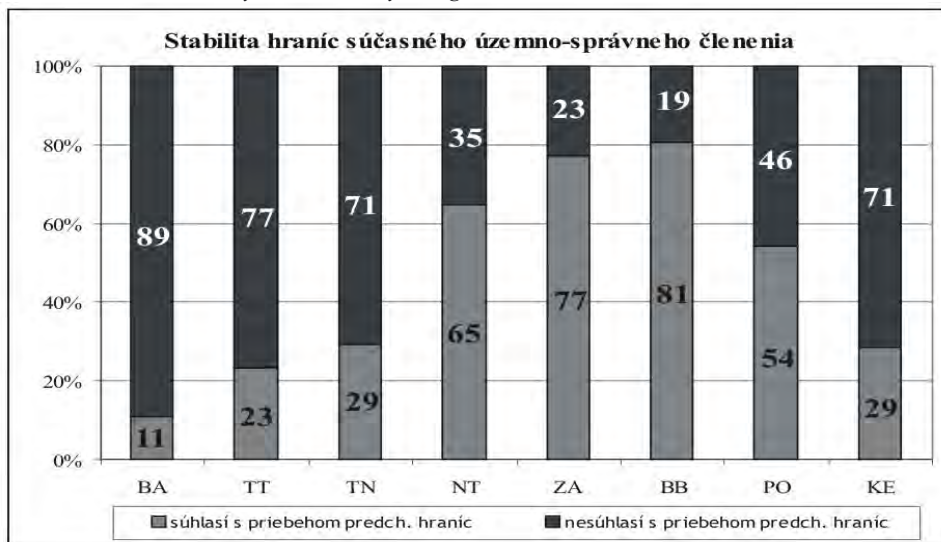
Pri hodnotení súčasného stavu územno-správneho členenia SR (*mapa 3 v prílohe*) sa vychádzalo z nasledujúcich siedmich systémov územnej organizácie: hradné španstvá

v 11. a 12. storočí, stolice od konca 13. storočia do polovice 19. storočia, územná organizácia za Bachovho absolutizmu (1850-1860), územná organizácia v rokoch 1867-1922, župy v rokoch 1923-1928, správne členenie v rokoch 1923-1928 a správne členenie v rokoch 1960-1990. Metódou superpozície boli na seba naložené hranice všetkých siedmich systémov územnej organizácie a hodnotila sa stabilita hraníc regionálnych celkov. Čím sa administratívna hranica viackrát nachádzala v rôznych územno-správnych členeniach, tým bola stabilnejšia (úroveň stability hranice je označená hrúbkou čiary – *mapa 3*). Takto vyhodnotený systém hraníc predošlých členení je možné dať do konfrontácie s hranicami súčasného územno-správneho členenia a poukázať tak na opodstatnenosť resp. na neopodstatnenosť priebehu súčasných hraníc krajov.

Podľa *mapy 3* je zreteľné, že počas historického vývoja sa rôznym spôsobom formovali hranice územno-správnych jednotiek. Najstabilnejšie administratívne hranice korešpondujú zároveň s hranicami prírodnými. Prírodné prostredie významným spôsobom ovplyvnilo priebeh administratívnych hraníc v oblasti stredoslovenskej komunikačnej bariéry. Hranica kopírujúca túto líniu sa v 7 hodnotených systémoch územnej organizácie vyskytovala v priemere 5 resp. 6 krát. Táto historicky najstabilnejšia hranica tvorí z veľkej časti spoločnú hranicu Žilinského a Banskobystrického kraja. Ak porovnáme priebeh súčasných administratívnych hraníc uvedených krajov s ich historickým formovaním, je viditeľná pomerne vysoká zhoda. V prípade Žilinského kraja ide o zhodu na úrovni 77% a Banskobystrického dokonca 81%, čo je najviac zo všetkých hodnotených krajov (*graf 2*).

Pomerne stabilná hranica je medzi juhozápadnou časťou Žilinského kraja a severovýchodnou časťou Trenčianskeho kraja kopírujúcou priebeh západnej časti stredoslovenskej komunikačnej bariéry.

Graf 2: Stabilita hraníc systémov územných organizácií

Zdroj: vlastné spracovanie

Ako je zrejmé z *grafu 2* sa relatívnou stabilitou prezentujú aj Nitriansky (65%) a Prešovský kraj (54%). Avšak táto stabilita je značne relatívna, pretože súčasné hranice korešpondujú s priebehom historických hraníc vo väčšine prípadov iba v rámci jedného príp. dvoch hodnotených systémov organizácie.

Pri ostatných štyroch krajoch je situácia veľmi nepriaznivá. V Košickom a Trenčianskom kraji je zhoda súčasného priebehu hraníc s ich historickým priebehom na úrovni 29% a pri posledných dvoch je ešte nižšia (Trnavský – 23%, Bratislavský – 11%). Túto skutočnosť je možné dať do súvislosti najmä s absenciou možnosti využitia viest' administratívne hranice prírodnými hranicami. Uvedené kraje z veľkej časti ležia v oblastiach nížin resp. kotlín bez výraznejších prírodných bariér, čo spôsobilo častý posun administratívnych hraníc počas historického vývoja.

Celkovo možno v súvislosti s viacerými autormi zaoberajúcimi sa touto problematikou (Bašovský, 1987, Bezák, 1998, Slávik, 1991, Korec, 2005) a uvedenou *mapou 3* identifikovať základné nedostatky súčasného územno-správneho členenia. Administratívna hranica oddeľujúca Košický a Prešovský kraj pretína tri vnútorne súvislé regionálne celky a to Zemplín, Spiš a čiastočne aj Šariš. Ďalšou priestorovou anomáliou súčasného členenia je úzke vymedzenie Žilinského a Nitrianskeho kraja v súvislosti so spádovými regiónmi ich krajských miest. Žilinskému kraju by mali byť pričlenené ešte okresy Považská Bystrica a Púchov a Nitrianskemu región Hornej Nitry – okresy Bánovce nad Bebravou, Partizánske a Prievidza. Všetky vymenované okresy chýbajúce Žilinskému a Nitrianskemu kraju sú súčasťou Trenčianskeho kraja. A tu vystupuje tretí problém a to, že na základe známych poznatkov o regionálnej štruktúre Slovenska ako aj vyššie uvedeného textu nie je možné súhlasiť s územným vymedzením Trenčianskeho kraja. Posledným problémom je vymedzenie Trnavského kraja v súčasnej podobe. Takéto vymedzenie kraja by malo zmysel iba vtedy, ak by sa Bratislava priznal status samostatného „mestského“ kraja. Súčasný vymedzenie Bratislavského kraja je veľmi problematické a v historickom vývoji nemá obdobu, čomu nasvedčuje iba 11% zhoda priebehu hraníc (*graf 2* a *mapa 3* v prílohe).

Záverom je možné súhlasiť s Bezákom (1996), že existujú veľmi vážne disproporcie medzi súčasnou regionálnou štruktúrou a posledným územno-správnym členením Slovenska a že princíp priestorovej efektívnosti sa pri reforme územno-správnej organizácie Slovenska systematicky neuplatnil a v mnohých prípadoch sa dokonca ignoroval.

Faktor makropolohovej atraktivity

Faktor makropolohovej atraktivity patrí medzi najvýznamnejšie faktory ovplyvňujúce rozvojový potenciál jednotlivých regiónov Slovenska. Na tento faktor poukazuje viacero autorov (Paulov, 1992, Korec, 2005, Blažik, Buček, 2001) v súvislosti s viacerými zmenami, ktorými prešlo Slovensko po roku 1989. Po období 55 rokov sa opäť územie Slovenska ocitlo z politicko-geografického hľadiska v centre Európy. Táto geografická poloha je síce výhodná, ale ako upozorňuje Paulov (1992), Slovensko na rozdiel od Českej republiky susedí iba s jednou ekonomicky vyspelou krajinou (Rakúskom), pričom spoločná hranica je relatívne krátka. Na strane druhej ide o územie, kde sa stretávajú dva metropolitné regióny hlavných miest oboch krajín a to metropolitný región Viedne a metropolitné územie Bratislavy, čo vytvára výrazný rozvojový potenciál v tejto časti

Európy. Ako aj naznačujú *mapy 4, 5* v prílohe, ide o územie, kde sa prekrývajú tradičné a rozvojové regióny Európy a spoločne s Viedňou, Budapešťou a Brnom vytvárajú tzv. zlatý trojuholník. O silnom ekonomickom postavení regiónu Bratislavy hovorí fakt, že sa na základe regionálneho hrubého domáceho produktu na obyvateľa (údaje za rok 2007) ocitol s hodnotou 160% priemeru EÚ na 12. mieste zo všetkých regiónov EÚ. Na viac ide po Prahe (172% priemeru HDP – 5. miesto) o druhý najsilnejší región spomedzi nových členských štátov.

Na strane druhej sa vytvára takto sformovanému hospodársky prosperujúcemu regiónu akýsi depresný protipól v juhovýchodnej a východnej časti krajiny s najmenej rozvinutým regiónom Prešovského kraja. Táto časť Slovenska sa nachádza jednak mimo tradičných ako aj potenciálnych regiónov rozvoja (*mapa 4 v prílohe*). Taktiež leží vo väčšej vzdialenosti od už sformovaných rozvojových regiónov Bratislava – Viedeň – Budapešť (300 km vzdušnou čiarou) a Katovice – Krakov – Ostrava (200 km) (*mapa 5 v prílohe*).

Kvantifikovať faktor makropolohovej atraktivity v podobe jedného ukazovateľa je veľmi problematické a do veľkej miery schematické. Vstupuje tu mnoho činiteľov, ktoré vytvárajú celkový rámec polohovej atraktivity (okrem iného napr. globalizácia, vplyv mimoeurópskych krajín). V zjednodušenej podobe (značný vplyv na rozvoj regiónov Slovenska majú i regióny Krakova, Budapešti a Viedne a pod.) z dôvodu aspoň čiastočnej kvantifikácie hodnoteného faktora bola hodnotená cestná vzdialenosť medzi jednotlivými krajinami Slovenska a ekonomickým jadrom Európy, ktoré je tvorené regiónmi s najvyššími hodnotami HDP v PKS na obyvateľa. Ide o územie tiahnuce sa od regiónu Londýna cez regióny Beneluxu, južného Nemecka, západného Rakúska a severného Talianska. Týmto územím je vedená pomyselná stredová os (*mapa 13 v prílohe*), ktorá má k územiu Slovenska najmenšiu vzdialenosť v rámci západného Rakúska pri meste Innsbruck (to bolo brané ako začiatočný bod merania vzdialenosti voči regiónom SR, ktoré boli pri meraní reprezentované krajským mestom). Hraničnou hodnotou meranej vzdialenosti bola hranica SR s Ukrajinou (tá je zároveň Schengenskou hranicou) pri obci Ubl'a vo vzdialenosti 1118 km od Innsbrucku. Táto cestná vzdialenosť pri hodnotení predstavovala z hľadiska porovnania hodnotu 0% faktora makropolohovej atraktivity. Pri hodnotení vzdialenosti krajských miest bola využitá nepriama úmernosť, t.j. čím väčšia vzdialenosť od ekonomického jadra Európy v podobe stanoveného mesta Innsbruck, tým nižšia hodnota (v %) ako aj ohodnotenie makropolohovej atraktivity. Hodnoty vybraného ukazovateľa vzdialenosti prináša nasledujúca *tabuľka 1*.

Tab. 1: Cestná vzdialenosť krajských miest (km) a makropolohová atraktivita

ekon. jadro EÚ	krajské mesto	vzdialenosť (km)	hodnotenie (%)
Innsbruck	Bratislava	526	52,9
Innsbruck	Trnava	577	48,4
Innsbruck	Trenčín	615	45,0
Innsbruck	Nitra	651	41,7
Innsbruck	Žilina	734	34,3
Innsbruck	Banská Bystrica	748	33,1
Innsbruck	Košice	958	14,3
Innsbruck	Prešov	970	13,2
Innsbruck	hranica s UA (Ubl'a)	1118	0,0

Zdroj: vlastné spracovanie podľa googlemaps.com

Z uvedených hodnôt vzdialeností jednotlivých krajských miest od ekonomického jadra Európy transformovaných do relatívnych hodnôt v podobe percentuálneho vyjadrenia stupňa makropolohovej atraktivity má jednoznačne najlepšiu polohu Bratislavský kraj (52,9%) a kraje v jeho okolí. Naopak na svoju polohovú periférnosť doplácajú Prešovský (13,2%) a Košický kraj (14,3%). K týmto krajom sa priraduje aj Banskobystrický (33,1%), ktorý má síce z hľadiska vzdialenosti podobnú pozíciu ako kraj Žilinský (34,3%), avšak s výrazným hendikepom diaľničného napojenia ako v prípade Žiliny.

V súlade s Korcom (2005) môžeme tento fenomén interpretovať v tom zmysle, že regióny, ktoré sa nachádzajú v blízkosti hraníc so štátmi západnej Európy majú po roku 1989 lepšie podmienky pre ekonomický a sociálny rozvoj a lepšie podmienky pre zvládnutie transformačného procesu ako regióny s východnou lokalizáciou.

Faktor charakteru osídlenia

Faktor charakteru osídlenia ako faktor ovplyvňujúci rozvoj jednotlivých regiónov Slovenska je výrazne prepojený na primárny potenciál, ktorý tvorí jeho základný priestorový rámec. Základom pre sformovanie sídelného skeletu územia Slovenska tvoria Podunajská nížina ako jadrová oblasť ZCR na západe a Východoslovenská nížina spolu s Košickou kotlinou ako jadrová oblasť VCR na východe krajiny. Obe tieto oblasti majú z hľadiska urbanizačných zámerov (obytných i výrobných) vhodné podmienky pre veľkostné typy sídiel až do úrovne veľkomiest. Tieto predpoklady dali vznik hlavným sídelným centráм Slovenska a to v západnej časti mestám nad 100 tis. obyvateľov – Bratislave (430 tis. obyv.) a nad 50 tis. obyvateľov – Nitre (82 tis. obyv.), Trnave (70 tis. obyv.), Trenčínu (56 tis. obyv.) a Prievidzi (51 tis. obyv.) a vo východnej časti Košiciam (233 tis. obyv.) a Prešovu (92 tis. obyv.). Je teda možné povedať, že zo všetkých 11 väčších miest Slovenska nad 50 tis. obyvateľov sa 7 nachádza práve v tejto oblasti.

Ostatné štyri väčšie mestá sú súčasťou koridorových regiónov Slovenska. Ide o 2 mestá v severozápadnej časti – Žilina (85 tis. obyv.) a Martin (60 tis. obyv.), jedno v centrálnej časti Banská Bystrica (79 tis. obyv.) a jedno mesto vo východnej časti – Poprad (55 tis. obyv.).

Pri pohľade na priestorové rozmiestnenie spomínaných miest nad 50 tis. obyvateľov (mapa 6) je badateľná ich nerovnomerná lokalizácia. Pri bližšej analýze je možné identifikovať dva základné modely. Ide o model 9+2, teda prosperujúci severozápad a depresný juhovýchod ako je to prezentované v práci Korca (2005) alebo model 8+3, charakteristický pre západo-východnú polarizáciu Slovenska. V tomto modeli je sporné mesto Poprad súčasťou východného Slovenska, kde patrí tak ekonomicky ako aj historicky. Na viac je Poprad súčasťou Prešovského samosprávneho kraja a jeho väzby sú z tohto hľadiska orientované najmä smerom na východ ku krajskému mestu Prešov. V rámci východného Slovenska vystupujú mesta Košice, Prešov a Poprad ako ostrovy prosperity v problémovom a podrozvinutom regióne.

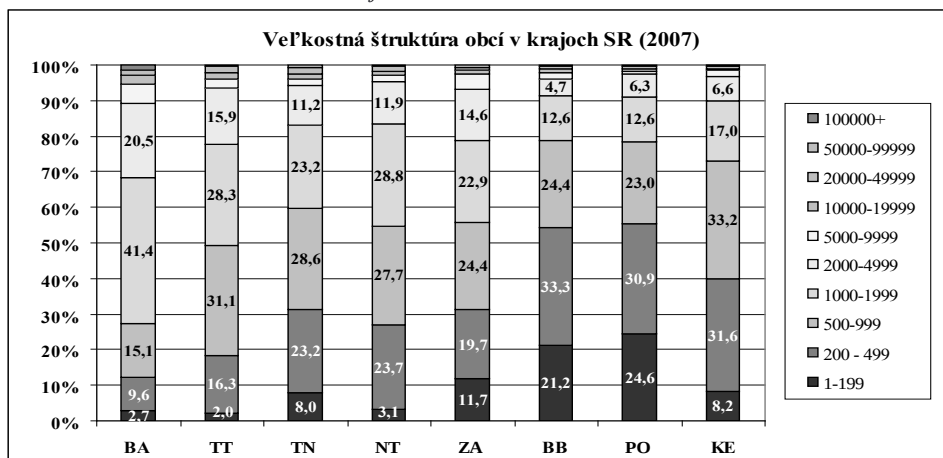
Pri týchto modeloch je potrebné poznamenať, že napriek tomu, že je mesto Banská Bystrica zaradené do skupiny miest severozápadnej resp. západnej časti Slovenska, je jeho ostatná časť kraja výrazne podrozvinutá a celá jeho južná časť je pokračovaním ekonomicky depresného územia východného Slovenska.

Súčasný stav rozmiestnenia väčších sídiel je výsledkom takmer 150 ročného formovania sídelnej štruktúry Slovenska. Najvýraznejší nárast miest bol zaznamenaný v socialistickom období v súvislosti s usmerňovanou industrializáciou a následnou urbanizáciou. Výhody resp. nevýhody sídelnej štruktúry formujúcej sa v tomto období sa výrazne prejavili najmä po politických a následne ekonomických zmenách po roku 1989. Mnohé z ekonomických aktivít (služby, obchod, CR, finančná oblasť) vyžadujú pre svoje efektívne fungovanie väčšiu koncentráciu obyvateľstva v podobe potenciálnych spotrebiteľov ako i podobe dostatočného trhu kvalifikovanej a flexibilnej pracovnej sily. Výhodu preto majú a budú mať regióny, ktoré takúto koncentráciu obyvateľstva poskytujú v podobe väčších miest. Takéto mestá sa stávajú nielen miestom ekonomických aktivít, ale aj priestorom difúzií inovácií ako základu úspešného rozvoja regiónov v ich zázemí.

V tomto zmysle je súčasný rozvoj regiónov Slovenska zákonitý, keď v relatívne prosperujúcom regióne západného Slovenska je lokalizovaných 8 z 11 väčších miest.

Štruktúra väčších miest v jednotlivých regiónoch Slovenska je nosnou chrbticou celého sídelného skeletu. Ďalšie rozdiely v sídelnej štruktúre je možné vidieť aj pri nižších veľkostných kategóriách obcí (graf 3).

Graf 3: Veľkostná štruktúra obcí v krajoch SR v roku 2007

Zdroj: vlastné spracovanie

Vychádzajúc z grafu 3 je zrejmé, že regióny východného Slovenska (Prešovský a Košický kraj) majú spoločne s Banskobystrickým krajom najmenej vhodnú veľkostnú štruktúru obcí. Na rozdiel od regiónov západného Slovenska (Bratislavský, Trnavský, Trenčiansky a Nitriansky kraj) majú vyšší podiel malých obcí (t.j. kategórie 1-199 a 200-499 obyv.), ktoré sú z hľadiska samospravovania ako aj ekonomického fungovania najmenej perspektívne.

Preto je možné celkovo povedať, že sídelná štruktúra v podobe absencie väčšieho počtu miest nad 50 tis. obyvateľov a zároveň vyššieho podielu menších obcí do 500 obyvateľov spôsobuje veľké ekonomické zaostávanie podrozvinutého východu krajiny ako aj neumožňuje vo väčšej miere podporovať také ekonomické aktivity, ktoré si vyžadujú

z hľadiska efektívneho fungovania vyššiu koncentráciu obyvateľstva. Táto premisa platí takmer pre celé územie východného Slovenska mimo ohraničených oblastí prosperity väčších miest ako Košice, Prešov a Poprad.

Faktor osobitostí demografických štruktúr

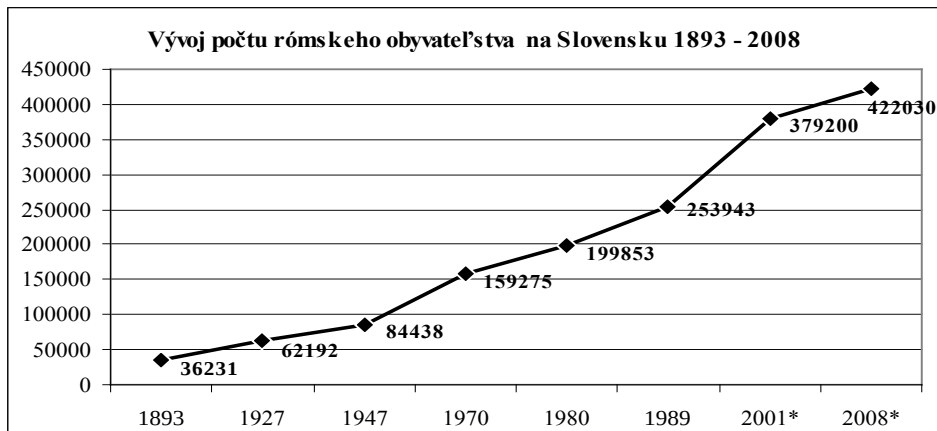
Štruktúra obyvateľstva je jedným z rozhodujúcich faktorov rozvoja ktoréhokoľvek regiónu. Ľudské zdroje predstavujú jediný faktor schopný aktívne ovplyvňovať charakter a intenzitu ostatných faktorov. Z tohto dôvodu sú obyvatelia žijúci v regióne hybnou silou rozvoja a svojím prístupom, schopnosťami a skúsenosťami ho napomáhajú aktivizovať alebo naopak brzdiť a nerozvíjať.

V štruktúre obyvateľstva sa vyskytuje jedna skupina obyvateľov, ktorá sa od majoritného obyvateľstva výrazne odlišuje súborom špecifických biologických, ekonomických, sociálnych a kultúrnych znakov ako aj osobitým reprodukčným správaním. Touto špecifickou skupinou je rómske obyvateľstvo resp. Rómovia.

Rómovia sa vyznačujú výraznou sociálnou izolovanosťou od ostatného obyvateľstva, ktorá je podmienená najmä špecifikami ich kultúry a z nej odvodeného spôsobu života, spojeného s celým radom javov sociálno-patologickej povahy a to tak na celoštátnej ako aj regionálnej úrovni (Podolák, 2002).

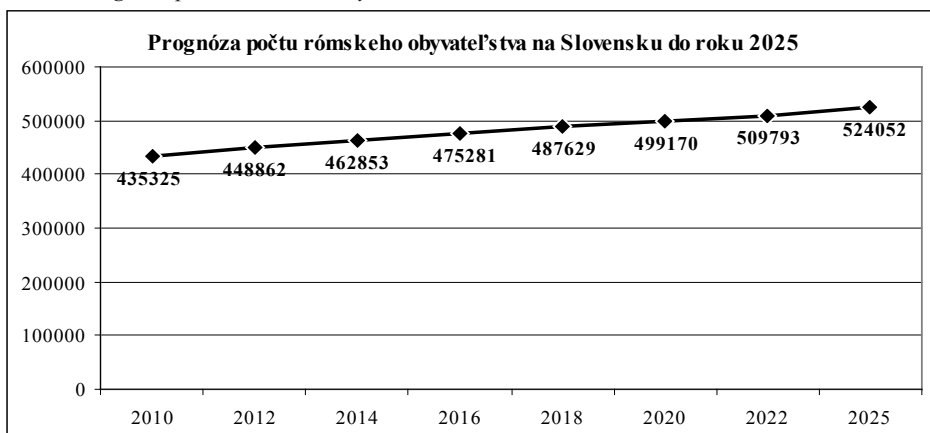
V tomto zmysle uvádza Matlovič (2005), že rómske obyvateľstvo predstavuje špecifické a vo viacerých prípadoch do seba uzavreté a od majoritnej spoločnosti vzdialené spoločenstvo. Na druhej strane je potrebné si uvedomiť, že ide o vnútorne diferencované spoločenstvo s odlišnou mierou integrácie jednotlivých skupín do majoritnej spoločnosti.

Prvé dôveryhodnejšie údaje o počte Rómov pochádzajú z celouhorského súpisu rómskeho obyvateľstva v roku 1893, podľa ktorých na území Slovenska žilo 36 231 Rómov (Horváthová, 1964). Vývoj počtu rómskeho obyvateľstva v období 1893 – 2008 mal stúpajúcu tendenciu. Do roku 1989 máme pomerne vierohodné výsledky, pričom podľa posledného štatistického zisťovania z obdobia socializmu predstavovalo 254 tis. Rómov 4,8% celkového počtu obyvateľov Slovenska. Počet rómskych osád sa znížil na 278, z toho 230 ich bolo na východnom Slovensku. Po spoločensko-politických zmenách v roku 1989 boli Rómovia zrovnoprávnení s ostatnými etnickými minoritami. To sa odzrkadlilo pri nasledujúcom cenzu, kde sa veľká časť Rómov prihlásila k inej národnosti ako rómskej. Celkovo sa v roku 1991 prihlásilo k rómskej národnosti iba 75 802 obyvateľov (1,4% obyv. SR) a v roku 2001 opäť len 89 920 (1,7%). Preto sú po roku 1989 z hľadiska poznania reálneho počtu Rómov k dispozícii iba kvalifikované odhady. Podľa odhadu Vaňa, Mészároša bol v roku 2008 ich počet na Slovensku približne 420 tisíc (graf 4).

Graf 4: Vývoj počtu rómskeho obyvateľstva na Slovensku (1893 – 2008)

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Vaňo, Mészáros (2002)

Podľa vyššie uvedených autorov (Vaňo, Mészáros, 2002) sa bude počet Rómov na Slovensku zvyšovať, aj keď tempo rastu sa postupne spomalí. S najväčšou pravdepodobnosťou bude v roku 2025 žiť na Slovensku približne 520 tisíc Rómov, čo predstavuje oproti súčasnosti prírastok zhruba 100 tis. osôb. Podiel Rómov v populácii SR by sa tak zvýšil zo súčasných 7,2% na 9,6% v roku 2025 (graf 5).

Graf 5: Prognóza počtu rómskeho obyvateľstva na Slovensku do r. 2025

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Vaňo, Mészáros (2002)

Pri hodnotení rómskeho obyvateľstva je problematické a zavádzajúce sa spoliehať iba na oficiálne štatistické informácie. Tie sú ako bolo vyššie naznačené výrazne poddimenzované. Z tohto dôvodu sa pozornosť sústredila na podrobnejšie a realite približujúce sa údaje získané v rámci sociologického prieskumu rómskeho obyvateľstva v podobe Atlasu rómskych komunit z roku 2004 ako aj z práce Kandráčovej (2004).

Z výsledkov oboch prác (*mapa 7 v prílohe*) vyplýva, že najvyšší podiel rómskeho obyvateľstva je zaznamenaný v Prešovskom a Košickom kraji (10,8% a 11,2% obyv. krajov) a o niečo nižší v Banskobystrickom (8,4%). Všetky uvedené kraje tvoria spoločne až 82,3% podiel Rómov na Slovensku. Naopak v ostatných krajoch je podiel Rómov výrazne nižší (Nitriansky – 3,6%, Trnavský – 2,7%, Žilinský – 0,9%, Trenčiansky – 0,7% a Bratislavský – 0,6%). Pri týchto podieloch je potrebné zdôrazniť, že ide o podiel Rómov žijúcich v osadách na celkovom počte obyvateľov krajov a nie je zarátaný počet Rómov žijúcich asimilovane medzi majoritným obyvateľstvom (tí sú však na rozdiel od tých z osád menej problémovi).

V súvislosti s vysokým podielom rómskeho obyvateľstva na východnom Slovensku súvisí aj počet rómskych osád (Kandráčová, 2004). Opäť v tomto smere výrazne dominujú Prešovský kraj (210 osád) a Košický (146) (*mapa 7 v prílohe*), ktoré tvoria 68,7%-ný podiel všetkých rómskych osád na Slovensku. Ak by sme k tejto hodnote prirátali ešte aj Banskobystrický kraj (76 osád), tak by stúpil podiel až na 83,4%.

Uvedené analýzy potvrdili fakt, že rómske obyvateľstvo sa koncentruje v ekonomicky najslabších regiónoch Slovenska (juhovýchod a východ krajiny – približne 300 tisíc), pričom jeho ekonomická pasivita a sociálna závislosť ešte viac prehlbujú ekonomické a sociálne zaostávanie východu oproti vyspelejším západným regiónom štátu.

Rómske obyvateľstvo sa javí ako pomerne silný inhibítor rozvoja najmä v oblastiach, kde má z hľadiska štruktúry populácie vyšší podiel. Miera nezamestnanosti rómskeho etnika sa v niektorých oblastiach blíži až k hodnote 100%, čo znamená, že Rómovia v produktívnom veku nielenže nevytvárajú spoločenské hodnoty, ale sa stávajú prostredníctvom sociálneho systému ich spotrebiteľmi na úkor pracujúcej majority.

Tento stav sa naďalej prehľbuje z dôvodu množstva špecifik nezamestnanosti rómskeho obyvateľstva. Spomínaná závislosť na sociálnej sieti štátu viacerým príslušníkom Rómov vyhovuje, pričom sa vzory správania z nezodpovedných rodičov prenášajú na ich deti, ktoré v takomto spôsobe života vidia svoju budúcnosť. Preto nie je žiadnou výnimkou, keď sa zvyšuje počet rodín s dlhodobo nezamestnanými rodičmi aj deťmi.

Faktor „veľkej“ dopravnej infraštruktúry

Doprava a jej vplyv na rozvoj jednotlivých regiónov a teda aj vývoj regionálnych disparít je veľký. Dopravný systém sprístupňuje jednotlivé regióny a umožňuje sa im aktívne zapájať do hospodárskeho systému štátu.

Sektor dopravy podmieňuje hospodársky rast, významne prispieva k fungovaniu ekonomiky štátu a jednotlivých regiónov a vytvára tak podmienky pre optimálne využitie hospodársko-spoločenského potenciálu. Doprava umožnením voľného pohybu osôb, tovarov, slobodného poskytovania služieb a voľného pohybu kapitálu podmieňuje fungovanie jednotného vnútorného trhu EÚ. Sektor dopravy vytvára približne 8,2% hrubého domáceho produktu SR a asi 4,2% pracovných miest (Stratégia rozvoja dopravy SR do roku 2020).

Za rozhodujúci prvok dopravnej infraštruktúry vo vzťahu k možnostiam regionálneho rozvoja je všeobecne považovaná sieť diaľnic resp. rýchlostných komunikácií. Skutočne, dostupnosť regiónu diaľnicou alebo rýchlostnou komunikáciou vo vzťahu k Bratislave, či už úplná alebo čiastočná, sa reálne prejavuje v objeme prichádzajúcich priamych zahra-

ničných investícií, v intenzite podnikateľských subjektov (počet subjektov prepočítaných na počet obyvateľov, prípadne na počet ekonomicky aktívnych osôb regiónu), v počte zahraničných účastníkov cestovného ruchu, v rozvoji osobitých foriem maloobchodu a služieb, prípadne v iných ukazovateľoch majúcich priamy vzťah k ekonomickému a sociálnemu rozvoju regiónov (Korec, 2005).

Ako ďalej uvádza Korec (2005), trasy diaľnic a rýchlостných komunikácií vedú vo všeobecnosti v smeroch najväčších existujúcich a predpokladaných prepravných požiadaviek. Čiže v určitom zmysle ich vedenie je odrazom regionálnej štruktúry krajiny.

Sieť tohto druhu dopravnej infraštruktúry výraznou mierou ovplyvnila a ovplyvňuje rozvoj regiónov v jej dosahu a naopak regióny, ktoré sa nachádzajú mimo jej dosahu patria medzi najmenej vyspelé s pomalým ekonomickým rastom resp. stagnáciou v rozvoji.

Prvý úsek diaľnice bol na Slovensku dokončený v apríli 1969 a do vzniku samostatnej Slovenskej republiky v roku 1993 sa odovzdalo do užívania 198 km diaľnic. Celkovo má mať diaľničná sieť podľa plánu dĺžku 704,7 km a sieť rýchlостných komunikácií 1214,6 km (tabuľka 2).

Tab. 2: Súčasný stav diaľnic a rýchlостných komunikácií v km (2009)

	V prevádzke	Vo výstavbe	V príprave	Celkom
D1	282,0	49,5	195,1	515,0
D2	80,1	0,0	0,0	80,1
D3	12,9	2,8	43,3	59,0
D4	2,3	3,2	45,1	50,6
R1	118,3	18,0	51,4	178,3
R2	53,5	0,0	289,5	343,0
R3	29,0	7,2	196,6	230,4
R4	18,1	4,6	136,6	159,3
R5	0,0	0,0	2,0	2,0
R6	6,5	0,0	25,1	31,6
R7	0,0	0,0	213,5	213,5
R8	0,0	0,0	56,5	56,5
D spolu	377,3	55,5	283,5	704,7
R spolu	225,4	29,8	971,2	1214,6
D+R spolu	602,7	85,3	1254,7	1919,3

Zdroj: Stratégia rozvoja dopravy SR do roku 2020, 2010

Podľa uvedenej tabuľky je zjavné, že prevažnú časť „veľkej“ cestnej dopravnej infraštruktúry je ešte potrebné dobudovať (časť je v štádiu prípravy a časť je vo výstavbe, mapa 8 v prílohe).

Pri hodnotení súčasného stavu dopravnej siete nie až také dôležité koľko km diaľnic resp. rýchlостných komunikácií sa v jednotlivých regiónoch ročne dokončí, ale aký podiel je potrebné ešte dokončiť. Táto skutočnosť vyplýva z faktu, že v západnej časti Slovenska je z veľkej časti už spomínaná sieť dobudovaná (grafy dobudovanosti pri mape 8 v prílohe) a preto je ročný prírastok počtu kilometrov nižší oproti regiónom východného Slovenska.

Ako popisuje *mapa 8* a v rámci nej uvedené diagramy je vybavenosť diaľničnou sieťou (D1 – D4) najlepšia v Bratislavskom kraji (70% diaľnic užívaní), Trnavskom (100%) a Trenčianskom (89%). Táto skutočnosť korešponduje s dokončeným prepojením diaľnice D1 z Bratislavy do Žiliny. Horšia situácia je v severnej časti Slovenska a to konkrétne úsekov Žilina – Ružomberok a Poprad – Prešov. Chýbajúca diaľnica D1 v tejto časti Slovenska sa štatisticky prejavila na podiely dokončených úsekov v Žilinskom kraji (iba 36%), Prešovskom (40%) a Košickom (5%).

V porovnaní s diaľničnou sieťou je dobudovanosť siete rýchlostných komunikácií (R1 – R8) na Slovensku ešte horšia. Celkovo je potrebné dokončiť takmer 80% rýchlostných komunikácií. Keďže hlavný diaľničný koridor Slovenska (diaľnica D1) prechádza severozápadnou a severnou časťou územia Slovenska, sú regióny južného Slovenska (kraje Nitriansky, Banskobystrický a Košický) „odkázané“ na napojenosť prostredníctvom rýchlostných komunikácií. Vyšší podiel dobudovanosti je iba v Nitrianskom (27,5%) a Banskobystrickom kraji (26%), pričom ostatné kraje výrazne zaostávajú (dobudovanosť od 0 – 5%). Výnimkou je iba Trnavský kraj, kde sú dokončené všetky úseky rýchlostných ciest.

Záverom k tejto problematike je potrebné povedať, že ekonomická úroveň jednotlivých regiónov je bezprostredne spojená s úrovňou a dobudovanosťou kvalitnej „veľkej“ cestnej dopravnej infraštruktúry. Investície prichádzajúce do týchto hospodársky vyspelých oblastí západného a severozápadného Slovenska spätne vytvárajú tlak na ďalší rozvoj dopravnej infraštruktúry a jej skvalitňovanie. Naopak slabo rozvinuté regióny východného Slovenska naďalej ekonomicky stagnujú a ich dopravná napojenosť prostredníctvom kvalitnej a priepustnej cestnej infraštruktúry neumožňuje výraznejšie ekonomické stimuly v podobe tak potrebných investícií ako aj celkové zlepšenie dopravnej dostupnosti pre potenciálnych návštevníkov. Za pozornosť stojí fakt, že ak sa tieto regióny čím skôr „nesprístupnia“ pre rozvojové aktivity môže dôjsť k situácii, že sa na základe rastu ekonomiky Slovenska ako celku stanú „drahými“ pre potenciálnych investorov (t.j. vzrastú celkové náklady práce ako i priemerná mesačná mzda) a stratí sa súčasná konkurenčná výhoda v podobe lacnej pracovnej sily príp. lacnejších pozemkov pre zainvestovanie. Výsledkom budú rozhodnutia potenciálnych investorov presunúť sa do investične zaujímavejších regiónov Bulharska, Rumunska a Ukrajiny. Pri uvedenom scenári už dobudované diaľnice nebudú mať charakter takého výrazného impulzu rozvoja ako v súčasnosti.

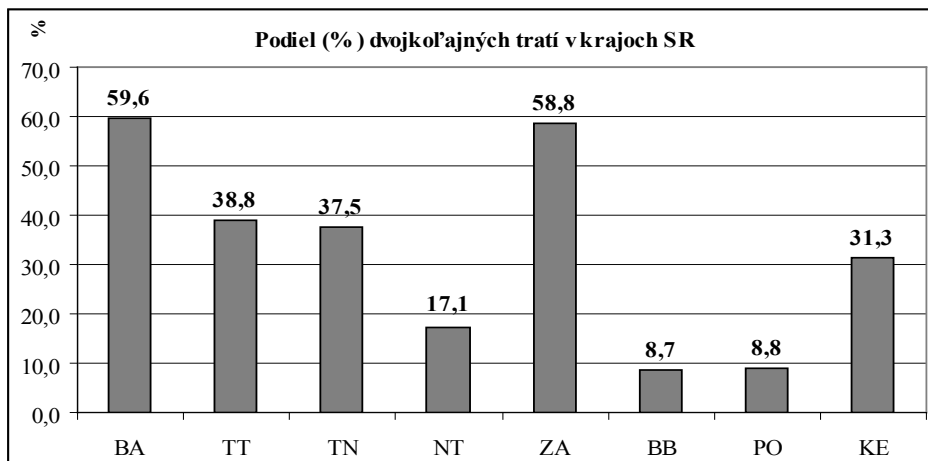
Popri sieti diaľnic a rýchlostných komunikácií majú pre rozvoj regiónov dôležitý význam aj dvojkoľajné železnice, letiská a prístavy ako uvádza vo svojej práci Korec (2005). Keďže prístavy na Slovensku sú koncentrované iba na Dunaji ako jedinej skutočne splavnej rieke a významnejšie letiská len vo veľkých mestách, bude mať pre rozvoj väčšiny regiónov dôležitý význam priebeh hlavných železničných tratí. Ich dôležitosť bude do budúcnosti rásť v súvislosti s už výraznou preťaženosťou a problematickou priepustnosťou viacerých cestných koridorov najmä v súvislosti s nákladnou dopravou. Podľa odhadov sú mnohé hlavné cestné ťahy využívané na 80% až 90% s obmedzenou možnosťou ďalšieho rozširovania. Opakom je iba 30% až 40% vyťaženosť železničnej nákladnej dopravy. Jej nevýhodou je síce potreba prekládky tovaru na cestnú dopravu z hľadiska doručenia tovarov do cieľového miesta, ale z pohľadu objemu prepravy poskytuje oproti preťaženým cestným prepojeniam nesporné výhody. Výzvou ostáva zvládnutie a koordinácia týchto druhov prepravy v podobe kvalitnej logistickej podpory.

Z hľadiska zhodnotenia jednotlivých krajov železničnou infraštruktúrou podporujúcou regionálny rozvoj je dôležitým ukazovateľom podiel dvojkolajných železničných tratí. Tieto trate v rámci železničnej dopravy predstavujú hlavné dopravné tepny podobne ako diaľnice v rámci cestnej dopravy. Ich celková dĺžka na Slovensku je 1019 km, pričom ich priebeh približuje nasledujúca *mapa 1*.

Mapa 1

Hlavný železničný koridor na Slovensku začína v Bratislave a pokračuje Trnavou, Žilinou, Košicami a končí na hranici s Ukrajinou v Čiernej nad Tisou. Regionálne odbočky smerujú z Bratislavy do Česka (Břeclav-Kúty), z Púchova do Česka (Lysá pod Makytou), zo Žiliny do Poľska (Svrčinovec) a z Martina do Turčianskych Teplic. V minulosti prechádzala dvojkolajná trať aj územím Zemplína v úseku Michalany – Medzilaborce. Druhá koľaj však bola postupne znesená (v úseku Bánovce nad Ondavou – Medzilaborce v roku 1920 a Michalany – Bánovce nad Ondavou v roku 1932). Zastúpenie dvojkolajných tratí v jednotlivých krajoch SR je značne odlišné (v rozmedzí 8,7% až 59,6%).

Graf 6: Podiel (%) dvojkoľajných tratí v krajoch SR

Zdroj: vlastné spracovanie podľa www.rail.sk

Najvyššie zastúpenie majú Bratislavský kraj (59,6%) a Žilinský (58,8%). Mestá Bratislava a Žilina predstavujú v rámci Slovenska dôležité železničné uzly. Z Bratislavy smerujú dvojkoľajné trate na sever (smer Žilina), do Česka, Rakúska a Maďarska. Žilina je dopravnou križovatkou železníc do Bratislavy, Čiech, Poľska a na východné Slovensko. Hodnoty na úrovni slovenského priemeru (32,6%) sú zaznamenané v Trnavskom kraji (38,8%) a Trenčianskom (37,5%), ktoré tvoria tranzitné regióny medzi Bratislavou a Žilinou a v Košickom kraji (31,1%), ktorý prostredníctvom železničného uzla Kysak obsluhuje aj územie severovýchodného Slovenska (prevažnú časť Prešovského kraja). Ostatné regióny sú hlboko pod priemerom Slovenska – Nitriansky kraj (17,1%), Prešovský (8,8%) a Banskobystrický (8,7%).

Pri porovnaní cestnej (diaľnice, rýchlostné komunikácie) a železničnej (dvojkoľajné trate) infraštruktúrnej vybavenosti krajov sa črtajú určité paralely. Regióny dopravné poddimenzované z hľadiska podielu diaľnic (príp. rýchlostných komunikácií ak nie sú diaľnice plánované – NT, BB kraj) ako Košický kraj (dobudované 5,3%), Banskobystrický (26,2%), Nitriansky (27,5%) a Prešovský (36,9%) zaostávajú aj v podiele dvojkoľajných tratí. Týmto spôsobom sa výrazne formuje dopravné oslabený a problematicky dostupný juhovýchod Slovenska a naopak dopravné zabezpečený (najmä kvalitou dopravnej siete) západ a severozápad Slovenska. Tu je možné poukázať na úzky vzťah medzi infraštruktúrnou vybavenosťou územia a jeho ekonomickou výkonnosťou, ktorá neustále vytvára tlak na jej modernizáciu (napr. zvýšenie rýchlosti vlakových súprav medzi Bratislavou a Trnavou na 160 km/h alebo rozšírenie počtu diaľničných pruhov v tom istom dopravnom koridore).

Faktor historickej marginality

Faktor historickej marginality je v tomto kontexte daný do súvislosti s vývojom počtu obyvateľov v jednotlivých krajoch. V súlade s Korcom (2005) boli ako prierezy roky

vybrané roky 1869, 1921, 1950, 1991 a 2001. Rok 1869 bol rokom prvého oficiálneho sčítania obyvateľstva Slovenska, roky 1921, 1950, 1991 súviseli s významnými spoločensko-politickými udalosťami na Slovensku a rok 2001 bol rokom sčítania obyvateľstva, bytov a domov po prvej dekáde transformačného politického, ekonomického a sociálneho procesu po zmenách v roku 1989.

Rok 1869, v ktorom sa uskutočnilo prvé oficiálne sčítanie obyvateľstva, je z hľadiska regionálneho rozvoja Slovenska veľmi dôležitý. V roku 1867 totiž prebehlo rakúsko-uhorské vyrovnanie a Uhorsko sa politicky osamostatnilo. Od toho roku sa začína aj jeho samostatná hospodárska politika. Pre Slovensko je to obdobie nástupu výstavby železníc, začiatku priemyselnej revolúcie a prakticky začiatku transformácie pôvodnej agrárno-lesníckej krajiny. Viacerí autori upozorňujú na to, že práve poslednú tretinu 19. storočia možno považovať za začiatok formovania súčasnej regionálnej štruktúry Slovenska (Korec, 2005).

Vývoj počtu obyvateľov bol v hodnotených prierezových rokoch v jednotlivých krajoch odlišný (*tabuľka 3*).

Tab. 3: *Vývoj počtu obyvateľov v krajoch SR v r. 1869 - 2001*

	1869	1921	1950	1991	2001
BA	152 878	226 852	336 222	613 380	599 315
TT	264 701	336 948	389 756	543 208	551 003
TN	242 546	316 976	374 124	601 021	605 582
NT	368 610	508 478	556 132	717 139	713 422
ZA	311 192	357 427	414 933	668 771	692 332
BB	401 145	468 192	487 918	660 814	662 121
PO	369 535	372 326	441 431	742 055	789 968
KE	371 222	406 660	441 800	741 069	766 012

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Korec, 2005

Na základe údajov o počte obyvateľov v jednotlivých krajoch v hodnotených rokoch je možné podľa jeho zmien (v drvivej väčšine nárastu) určiť podiel jednotlivých období 1869-1921, 1921-1950, 1950-1991 a 1991-2001 na zmene počtu obyvateľov za ostatných viac ako 130 rokov. Z metodického hľadiska nebol prípadný pokles počtu obyvateľov zaznamenaný v rámci výseče diagramu (*mapa 9 v prílohe*), pretože najväčšia zaznamenaná zmena úbytku obyvateľstva bola v Bratislavskom kraji v období 1991-2001 iba na úrovni 0,97%.

Na základe *mapy 9 v prílohe* je možné sledovať pomerne výrazné odlišnosti vo vývoji počtu obyvateľov jednotlivých krajov SR. V prvom rade je potrebné povedať, že pre všetky kraje Slovenska je počas celého sledovaného obdobia 1869-2001 zaznamenaný výrazný nárast počtu obyvateľov (v SR ako celku o 216,7%). Najväčší nárast zaznamenali kraje západného a severozápadného Slovenska – Bratislavský kraj (392%-ný nárast), Trenčiansky (249,7%) a Žilinský (222,5%). Naopak najnižší bol zaznamenaný v južných regiónoch SR a to v Banskobystrickom (iba 165,1%) a Nitrianskom kraji (193,5%). Približne priemernú hodnotu SR dosiahli Prešovský kraj (213,8%) a Košický (206,3%).

Napriek tomu, že bol nárast počtu obyvateľov v rámci všetkých krajov SR, sú zaznamenané pomerne výrazné odlišnosti v jednotlivých vývojových etapách. Najväčší

nárast počtu obyvateľov pri všetkých krajoch bol zaznamenaný v rámci tzv. socialistického obdobia 1950-1991, pre ktoré bola charakteristická socialistická industrializácia a za ňou nasledujúca urbanizácia s nárastom počtu obyvateľov v mestách. Najväčší podiel tohto obdobia na celkovom náraste je zaznamenaný v rámci východného Slovenska, kraje Košický (75,1%) a Prešovský (71,5%). Výrazný podiel tohto obdobia na východnom Slovensku je spojený s jeho výrazne agrárnym charakterom pred 2. svetovou vojnou a urýchlenu industrializáciou a s ňou spojenou urbanizáciou v nasledujúcom socialistickom období. Dôležité je poznamenať, že spomínané územie bolo v rámci Rakúsko-Uhorska ako aj Československa periférnou oblasťou, ale po zmene politického systému v roku 1948 a orientácii na bývalý Sovietsky zväz sa stalo tranzitným regiónom a ocitlo sa v sfére väčšieho ekonomického záujmu. Ostatné staršie vývojové etapy (1869-1921 a 1921-1950) sú zastúpené nižším podielom na úrovni do 17%, čo poukazuje do veľkej miery práve na tzv. historickú marginalitu týchto území. Zároveň je však potrebné upozorniť na vyšší podiel posledného obdobia 1991-2001 v uvedenej oblasti, čo súvisí s vyššou religiozitou obyvateľstva a najmä s vyšším podielom rómskeho obyvateľstva charakterizovaného väčšou natalitou oproti majoritnej časti populácie. Pri ostatných krajoch sa podiel obdobia 1951-1991 pohybuje v intervale 54% až 66% s výnimkou Nitrianskeho kraja (46,7%).

Kraje západného Slovenska (Bratislavský, Trnavský a Nitriansky) majú zaznamenaný vyšší podiel prvých dvoch období od 41% v Bratislavskom až po 54% v Nitrianskom. Tento vyšší podiel je spôsobený nárastom počtu obyvateľov v krajských centrách v súvislosti s tradičným mestským obyvateľstvom.

Prechodom medzi typom postupného nárastu počtu obyvateľov v rozvinutejších západných regiónoch a typom výraznejšieho nárastu počtu obyvateľov v socialistickom období na východnom Slovensku sú regióny stredného Slovenska (Žilinský, Banskobystrický kraj). Pri týchto krajoch sa podiel prvých dvoch období pohybuje na úrovni 27% až 33%.

Sumarizujúc hodnotený faktor historickej marginality je možné zhrnúť nasledujúce závery. Tak ako klesá v západo-východnom smere ekonomický gradient, tak v nepriamej úmere rastie význam historickej marginality. Najvyšší stupeň historickej marginality je v regiónoch východného Slovenska, kde nárast počtu obyvateľov bol úzko prepojený so spriemyselnovaním východu v období 1950-1991. Vývoj počtu obyvateľov tak nebol pozvoľný, ale výrazne koncentrovaný po druhej svetovej vojne. Opakom je hospodársky rozvoj západných regiónov SR, kde rozvoj priemyslu i celkovej ekonomiky nadviazal po druhej svetovej vojne na vývoj v prvých dvoch obdobiach. Takýto menej diferencovaný ekonomický rast bol úzko prepojený s pozvoľným a najmä prirodzeným nárastom počtu obyvateľov rovnomernejšie počas celého obdobia 1869-1991. Výnimkou je posledné obdobie 1991-2001 charakteristické stagnáciou nárastu počtu obyvateľov, čo je výsledkom súčasného reprodukčného správania sa.

Faktor (nevýhodnej) ekonomickej špecializácie regiónov

Faktor nepriaznivej ekonomickej špecializácie patrí podľa Hampla (2001) spoločne s faktormi sídelnej hierarchie a makropolohovej atraktivity medzi najvýznamnejšie faktory ovplyvňujúce možnosti rozvoja jednotlivých regiónov.

V tejto súvislosti Korec (2005) upozorňuje na fakt, že na Slovensku postihuje zlá ekonomická špecializácia predovšetkým vidiecke oblasti, ktoré boli a sú výrazne orientované na poľnohospodársku výrobu a súčasne sú slabo osídlené. Mimoriadne nepriaznivá situácia nastáva v regiónoch, v ktorých sa skombinovala poľnohospodárska orientácia vidieka s ekonomikou (malého) mesta závislou na jednom, prípadne dvoch priemyselných závodoch vybudovaných prevažne v čase socialistickej industrializácie.

Zmena politickej a ekonomickej situácie po roku 1989 mala za následok kolaps a krach mnohých takýchto menších až stredne veľkých nosných podnikov v menších mestách. Tie sa nedokázali prispôbiť zmeneným podmienkam flexibilnejšou výrobou a pôvodné východné trhy už nedokázali v dôsledku silnej konkurencie výrobkov a tovarov za západnej Európy nahradiť. Na mieste týchto podnikov vznikali rôzne veľké dcérske spoločnosti, pričom sa presadili najmä tie, ktoré založili bývalí pracovníci podnikov majúci styk so zahraničím (najmä so západnou Európou) už počas predchádzajúceho obdobia pred rokom 1989. Ostatné menšie spoločnosti mali rôzne ekonomické problémy a vo väčšine prípadov v prvej polovici 90-tych rokov ukončili svoju činnosť.

Charakterizovať ekonomickú štruktúru v celej jej zložitosti nie je možné v rámci jedného súhrnného ukazovateľa (čiastočne túto úlohu zohráva hrubý domáci produkt). Preto bol v rámci hodnotenia vybraný súbor viacerých ukazovateľov (napr. celkový počet zamestnancov, tržby z poľnohospodárskej činnosti, tržby z priemyselnej činnosti, tržby v službách, tržby v doprave, produktivita práce, stavebná produkcia a pod.). Na základe zhodnotenia týchto vybraných ukazovateľov možno naznačiť ekonomickú silu jednotlivých regiónov.

Pri prvej *mape 10 v prílohe* boli dané ukazovatele nanesené diagramovo v podobe hviezdice, pričom veľkosť jej lúčov poukazovala na percentuálny podiel oproti najvyššej hodnote v danom ukazovateli (tá predstavovala 100%). Jednotlivé ukazovatele boli na mape odlišené rôznou farbou lúčov. Zo spracovanej *mapy 10* vyplýva takmer rovnaký celkový počet zamestnancov v hodnotených krajoch. Pri všetkých ukazovateľoch až na jeden (tržby z poľnohospodárskej činnosti – Nitriansky kraj) má dominantné postavenie Bratislavský kraj. Ten spoločne s regiónmi na Považí (Trnavský, Trenčiansky a Žilinský kraj) tvoria podľa hodnôt sledovaných ukazovateľov najsilnejšie ekonomické jadro krajiny. Naopak podstatne nižšie hodnoty vykazoval Prešovský kraj, Banskobystrický a čiastočne aj Nitriansky (okrem silného poľnohospodárstva). Osobitne tu vystupuje Košický kraj, ktorý vďaka mestu Košice a jeho podnikom (najmä US Steel) si udržiava pozitívne hodnoty ukazovateľov. Otázkou však ostáva ako by vyzerala situácia v tomto kraji, ak by došlo k problémom v rámci tohto nosného podniku.

Výsledkom špecializácie regiónu je aj štruktúra priemyslu v podobe zastúpenia high-technology, medium-high-technology, medium-low-technology a low technology. Tento prístup pri hodnotení priemyselnej výroby sa začína presadzovať v analýzach Eurostatu a OECD.

Medzi *high-technology (H-tech)* patrí výroba lietadiel a kozmických lodí, farmaceutických prípravkov, chemických produktov, kancelárskych strojov a počítačov, rádiových, televíznych a komunikačných zariadení a prístrojov a výroba zdravotníckych, presných a optických prístrojov a hodín.

Medium-high-technology (MH-tech) zahŕňa výrobu elektrických strojov a prístrojov, motorových vozidiel, chemikálií a chemických výrobkov, železničných lokomotív a voz-

ňov, motocyklov a bicyklov, ostatných dopravných zariadení a výrobu strojov a zariadení.

Tretiu skupinu tvorí *medium-low-technology (ML-tech)* v podobe výroby koksu a rafinovaných ropných produktov, výrobkov z gumy a plastov, ostatných nekovových minerálnych výrobkov, kovov, kovových konštrukcií a kovových výrobkov a stavby a oprava lodí a člnov.

Do *low-technology (L-tech)* sa zaradzuje výroba potravín a nápojov, tabakových výrobkov, textílií, odevov, úprava a farbenie kožušín, výroba výrobkov z kože a výroba obuvi, spracovanie dreva a výrobkov z dreva, celulózy papiera a výrobkov z papiera, vydavateľstvo a tlač, výroba nábytku a výroba i.n., recyklácia druhotných surovín a výroba a rozvod elektriny, plynu a vody.

Zastúpenie uvedených skupín úrovni priemyselnej výroby približuje *mapa 11 v prílohe*. Jednotlivé kraje Slovenska sú hodnotené touto metodikou tak z pohľadu priemerného evidenčného počtu zamestnancov ako aj tržieb z priemyselnej činnosti.

Najmenej priaznivú priemyselnú štruktúru majú Prešovský a Banskobystrický kraj. Pri oboch krajoch je zaznamenaný veľmi malý podiel H-tech výroby (1 až 3% pri počte zamestnancov a 3 až 7% pri tržbách). Táto situácia je spôsobená najmä vyšším podielom výrob s nižšou pridanou hodnotou ako napr. textilná výroba, výroba potravín a spracovanie dreva a výrobkov z dreva. Preto je v oboch krajoch zaznamenaný aj vyšší podiel L-tech výroby (45 až 52%).

Odlíšna situácia je v Košickom kraji, v ktorom je zaznamenaný vyšší podiel ML-tech výroby (až 52% tržieb), čo súvisí s nosným podnikom US Steel.

Podobnú štruktúru majú Bratislavský a Žilinský kraj, pri ktorých je zaznamenaný viac ako 40%-ný podiel MH-tech výroby z tržieb a 33-38% pri počte zamestnancov. Táto skutočnosť je do veľkej miery spôsobená strategickými podnikmi, ktorých výroba sa zaradzuje práve do tejto skupiny. V prípade Bratislavského kraja ide o dominantný podnik v chemickom priemysle na Slovensku – Slovnaft Bratislava a najväčšia automobilka v tržbách v SR – Volkswagen Bratislava. V Žilinskom kraji je MH-tech výroba zastúpená podnikom Kia Motors Slovakia Žilina. Zároveň však je v oboch krajoch badateľný pomerne vysoký podiel L-tech výroby (na úrovni 37-39% v prípade počtu zamestnancov a 43-48% v prípade tržieb), čo je spôsobené lokalizáciou centrál strategických podnikov v oblasti sieťových odvetví. V Bratislavskom kraji ide o tri najväčšie sieťové podniky na Slovensku – Slovenský plynárenský priemysel Bratislava, Slovenské elektrárne Bratislava a Západoslovenská energetika Bratislava. V prípade Žilinského kraja ide o štvrtý najväčší podnik a to o Stredoslovenskú energetiku Žilina.

Osobitne je možné vyčleniť región troch krajov – Trnavský, Trenčiansky a Nitriansky s vyšším podielom H-tech výroby a MH-tech výroby a nižším podielom L-tech výroby. Táto situácia je spôsobená vyšším podielom elektrotechnického priemyslu, ktorého výrobu je možné začleniť medzi H-tech v prípade výroby kancelárskych strojov a počítačov, výroba rádiových, televíznych a komunikačných zariadení a medzi MH-tech výrobu v prípade výroby elektrických strojov a prístrojov. V tomto regióne sa nachádza päť najväčších podnikov elektrotechnického priemyslu SR – Samsung Electronics Slovakia Galanta, Foxconn Slovakia Nitra, Samsung Electronics LCD Slovakia Voderady a Emerson Nové Mesto nad Váhom. Jedine v Nitrianskom kraji je relatívne vyšší podiel L-tech výroby (31% zamestnancov a 34% tržieb), čo je spojené s lokalizáciou výroby potravín v spojení s poľnohospodárskou produkciou.

Z oboch uvedených hodnotení (*mapy 10, 11 v prílohe*) sa potvrdil predpoklad ekonomicky najslabšej pozície Prešovského a Banskobystrického kraja tak v podobe hodnotených tržieb v rôznych sektoroch hospodárstva (priemysel, poľnohospodárstvo, doprava, služby) ako aj v štruktúre priemyslu podľa úrovne výroby. Pri týchto regiónoch sa prejavila nevýhodná ekonomická špecializácia z predchádzajúceho obdobia, ktorá pretrváva do súčasnosti a negatívne sa prejavuje v ekonomickej stagnácii. Zároveň je zrejme výhodnejšia ekonomická štruktúra regiónov západného Slovenska (Bratislavský, Trnavský, Trenčiansky a Nitriansky kraj) a v poslednom období aj Žilinského kraja. V týchto regiónoch sa za ostatné obdobie podarilo lokalizovať viacero zahraničných investícií, ktoré pomohli regiónom oživiť ekonomický rast aj v súvislosti s akceleráciou menších lokálnych podnikov previazaných s veľkými zahraničnými firmami prostredníctvom subdodávateľských vzťahov. Celkovo je možné povedať, že výhodnejšia hospodárska štruktúra západných regiónov SR ešte viac iniciuje a povzbudzuje lokalizáciu ďalších investícií práve do týchto oblastí, čo má za následok ďalšie narastanie regionálnych nerovností medzi západnou a východnou časťou krajiny.

Faktor despresnosti priľahlých regiónov susedných štátov

Na rozvoj regiónov má okrem faktorov, ktorých intenzita a rozsah je spojený s danou krajinou, dopad aj ekonomická prosperita prihraničných regiónov susedných štátov. V prípade Slovenska táto skutočnosť platí dvojnásobne, keďže predĺžený tvar územia štátu v smere západ – východ spôsobuje prihraničnosť každého jedného regiónu resp. kraja. Intenzita cezhraničných väzieb sa vstupom Slovenska do Európskej Únie ešte zvýšila, keďže hranice s Poľskom, Maďarskom, Rakúskom a Českom stratili svoje opodstatnenie.

Ako už bolo naznačené aj pri faktore makropolohová atraktivita je pre regióny nových členských štátov Európskej Únie dôležitá poloha resp. susedstvo vyspelejších regiónov západnej Európy. Vošta (2004) vo svojej práci poukazuje na skutočnosť, že z krajín V4 významne ťažia z polohy v blízkosti hraníc regióny v Česku (prípady Plzenského kraja), Maďarsku (región Severného Podunajska) a na Slovensku (Bratislavský kraj). Z tejto geografickej polohy zatiaľ podobne významne neprofitujú regióny Poľska, ktorého západné vojvodstvá susedia so spolkovými krajinami Nemecka (bývalé regióny Nemeckej demokratickej republiky).

Zároveň sa v mnohých krajinách bývalého východného bloku podobne ako aj na Slovensku prejavuje západo-východný gradient s lokalizáciou ekonomicky najslabších regiónov vo východných častiach, ktoré sú od ekonomického jadra Európy najviac vzdialené a ich dostupnosť je problematická (Slovensko – Prešovský kraj, Maďarsko – región Észak Magyarorszá, Poľsko – vojvodstvá Podkarpatské, Lubelské a Podlaské) a pod.

Po roku 1989 sa začal výrazne prejavovať efekt susedstva. Regióny nachádzajúce sa v západných častiach nových členských štátov EÚ boli v čase bipolárnej Európy na periférii východného bloku v blízkosti „železnej opony“, ktorá im neumožňovala styk s regiónmi na druhej strane hranice. Po politických zmenách sa nevýhodná poloha odrazu stala výrazne pozitívnou a výhodnou a tieto regióny sa stali miestom spolupráce a rozvoja. Avšak regióny položené východnejšie sa ocitli vo väčšej vzdialenosti od jadra európskeho ekonomického priestoru, čo sa negatívne prejavilo na ich hospodár-

skej situácii a možnosti sa aktívne zapojiť do tesnejšej kooperácie a spolupráce. To sa prejavuje v súčasnosti aj v regióne východného Slovenska, ktoré je obklopené rozvojovo depresnými regiónmi susedných štátov (Maďarsko – región Észak Magyarorszá, Poľsko – Podkarpatské vojvodstvo, Ukrajina – Zakarpatská oblasť, *mapa 12 v prílohe*). Tieto regióny nielenže ekonomicky stagnujú, ale ich pozícia medzi ostatnými regiónmi vlastnej krajiny je podobná ako v prípade východného Slovenska. Z tohto dôvodu nie je možné očakávať výraznejšie rozvojové impulzy z týchto regiónov umožňujúce podporiť a naštartovať rozvoj zaostávajúcich regiónov východného Slovenska.

Pri kvantifikácii faktoru depresnosti priľahlých regiónov susedných krajín sa ako hodnotiaci ukazovateľ brala do úvahy hodnota ich HDP v PKS na obyv. v roku 2007 (*mapa 14*). V prípade ak daný kraj susedil s viacerými susednými zahraničnými regiónmi (na úrovni NUTS II) bola hodnota ich HDP spriemerovaná. Najvyššia hodnota susedných regiónov bola braná ako 100% a ostatné boli ohodnotené podľa výšky ich podielu na tejto hodnote. Výsledné hodnoty pre jednotlivé kraje SR prináša nasledujúca *tabuľka 4 a mapa 14 v prílohe*.

Tab. 4: *Výška HDP na obyv. (EUR) v susediacich cezhraničných regiónoch SR v roku 2008*

Kraj	susediace NUTS II	priemer	hodnotenie (%)
Bratislavský	Niederösterreich (24900)	22600	100,0
	Burgenland (20300)		
Trnavský	Jihovýchod (17900)	16600	73,5
	Nyugat-Dunántúl (15300)		
Trenčiansky	Střední Morava (15500)	15500	68,6
Nitriansky	Közep-Magyarország (25600)	18460	81,7
	Nyugat-Dunántúl (15300)		
	Közep-Dunántúl (14500)		
Žilinský	Moravskoslezsko (16800)	14260	63,1
	Slaskie (14400)		
	Malopolskie (11600)		
Banskobys.	Eszak-Magyarország (10000)	10000	44,2
Prešovský	Malopolskie (11600)	8090	35,8
	Podkarpackie (9100)		
	Zakarpacie (3580)		
Košický	Eszak-Magyarország (10000)	6790	30,0
	Zakarpacie (3580)		

Zdroj: Eurostat, 2008, www.ukrstat.gov.ua, 2008

Uvedená *tabuľka 4* potvrdzuje západovýchodný gradient rozvoja nielen v regiónoch Slovenska. Ekonomicky najsilnejšie a najviac prosperujúce regióny sú Rakúske – Niederösterreich (24 900 EUR) a Burgenland (20 300 EUR), ku ktorým sa pričleňuje región Közep-Magyarország (25 600 EUR) s hlavným mestom Budapešť. Z lokalizácie týchto rozvinutých regiónov ťažia Bratislavský kraj (hodnota 100%) a Nitriansky (81,7%). Tretím regiónom podľa výslednej hodnoty je kraj Trnavský (73,5%). Opačne platí marginalita všetkých regiónov lokalizovaných vo východných častiach susediacich krajín. Z tohto dôvodu má Košický kraj výslednú hodnotu sledovaného faktora depresnosti iba na úrovni 30,0% a Prešovský 35,8%.

Jedným z možných riešení je vytváranie tzv. Euroregiónov. Región východného Slovenska (Prešovský a Košický kraj) je súčasťou Karpatského euroregiónu. Pri pohľade na regióny, ktoré združuje daný euroregión je zrejmé, že ide o menej vyspelé regióny (Poľsko – Podkarpatské vojvodstvo, Slovensko – Košický a Prešovský kraj, Maďarsko – župy Borsód-Abaúj-Zemplén, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Heves, Hajdú-Bihar a Jász-Nagykun-Szolnok, Rumunsko – župy Satu Mare, Maramures, Harghita, Salaj, Botosani a Ukrajina – Ľvovská, Zakarpatská, Ivano-Frankovská a Černivecká oblasť), čo nedáva veľké možnosti a predpoklady rozvoja ako celku resp. jednotlivých častí. Na strane druhej vytvára takáto spolupráca pocit súdržnosti a vzájomná výmena skúseností v oblasti regionálneho rozvoja môže priniesť aspoň čiastkové rozvojové impulzy.

EXOGENNE FAKTORY

Priame zahraničné investície

Ekonomiky väčšiny novopristupujúcich krajín sú investične poddimenzované so slabším kapitálovým trhom, ktorý sa nemôže oprieť o domáci kapitál resp. domácich investorov. Tí buď chýbajú alebo ich investičné možnosti sú obmedzené tak objemovo ako aj priestorovým dosahom. Z tohto dôvodu sa musia tieto krajiny spoliehať predovšetkým na zahraničné investície a stimuly.

V priestore východnej Európy tak dochádza k súpereniu jednotlivých členských krajín o priame zahraničné investície (PZI). Krajiny poskytujú potenciálnym zahraničným investorom rôzne výhody od priamych dotácií k investovanému kapitálu, poskytovania úverov s nízkymi úrokmi až po poskytovanie pozemkov na začatie podnikania. Výška takejto pomoci už niekoľko krát hraničila až s nekalou hospodárskou súťažou, na čo viac ráz upozornila Európska Komisia vo svojich správach.

Priama zahraničná investícia predstavuje kategóriu medzinárodných investícií, ktorá vyjadruje zámer subjektu, ktorý je rezidentom jednej ekonomiky (priamy investor), získať trvalý podiel v podniku so sídlom v inej ekonomike (podnik priamej investície) (MMF Manuál platobnej bilancie, 5. edícia, § 359, www.nbs.sk).

Uvedené úvodné poznámky jasne naznačujú veľký význam priamych zahraničných investícií v ekonomickom živote každého regiónu. Mnohé z týchto investícií majú strategický charakter a spoluvytvárajú základnú hospodársku bázu regiónov. Ich význam je aj v stimulácii rozvoja regionálnej resp. lokálnej podnikateľskej sféry v podobe subdodávateľských vzťahov. Miestne podnikateľské subjekty sa tak stávajú ekonomickým partnerom a ďalej podporujú rozvoj malého a stredného podnikania.

SARIO (Slovenská agentúra pre rozvoj investícií a obchodu) ako organizácia orientovaná na podporu rozvoja obchodu a investícií na Slovensku uvádza 10 dôvodov prečo investovať na Slovensku:

- výborná geografická poloha v strednej Európe
- politická a ekonomická stabilita, najvyšší ekonomický rast v regióne
- 20% jednotná daň a 0% daň z dividend
- dostatok kvalifikovanej pracovnej sily
- nízke náklady na pracovnú silu pri pomerne vysokej produktivite práce
- euro – oficiálna mena od roku 2009

- veľký výber priemyselných zón, stavebných pozemkov a kancelárií určených na predaj alebo prenájom
- harmonizované investičné stimuly s legislatívou EÚ
- kvalita infraštruktúry sa neustále zlepšuje
- veľký inovačný potenciál pre projekty v oblasti vedy a výskumu

Podmienky pre investičnú činnosť v podobe celkového hospodárskeho rámca sú v jednotlivých regiónoch Slovenska značne odlišné. Vstupujú do toho mnohé už aj uvádzané faktory ako makropolohová atraktivita regiónu, charakter osídlenia, prítomnosť „veľkej“ dopravnej infraštruktúry, ekonomická orientácia a špecializácia územia i kvalita ľudského a sociálneho kapitálu. Od týchto faktorov do veľkej miery závisí konečné rozhodnutie investora lokalizovať svoje investície a produkciu v danom regióne.

Situáciu v problematike PZI v jednotlivých regiónoch prináša nasledujúca *tabuľka 5* v podobe ich kumulatívneho stavu k 31.12.2007.

Tab. 5: Priame zahraničné investície v krajoch SR v roku 2007

	Priame zahraničné investície (PZI)			
	celkovo (mil. €)		na obyvateľa (€)	
	abs.	%	abs.	% z priemeru
Bratislavský	15664,0	67,7	32549,8	505,6
Trnavský	1603,4	6,9	5910,4	91,8
Trenčiansky	1072,8	4,6	2606,0	40,5
Nitriansky	716,5	3,1	1841,7	28,6
Žilinský	1416,0	6,1	3190,7	49,6
Banskobystrický	450,1	1,9	1289,0	20,0
Prešovský	197,3	0,9	310,0	4,8
Košický	2032,5	8,8	3809,0	59,2
SR spolu/priemer	46305,0	100,0	6438,3	100,0

Zdroj: vlastné spracovanie podľa SARIO, 2007

Podľa uvedenej tabuľky a grafu sú PZI na Slovensku lokalizované značne diferencované. Výrazne sú skoncentrované v Bratislavskom kraji (67,7%), ktorý ťaží z prítomnosti hlavného mesta krajiny, výhodnej makropolohovej atraktivity, infraštruktúrnej vybavenosti a ľudského kapitálu. Z ostatných krajov majú vyšší podiel kraje, v rámci ktorých boli v ostatných rokoch lokalizované významné strategické investície (Trnavský: 6,9% – Peugeot-Citroën, Košický: 8,8% – US Steel a Žilinský: 6,1% – Kia Slovakia). Výrazne investične poddimenzované sú Prešovský kraj (0,9%) a Banskobystrický kraj (1,9%).

Celkový objem investícií v krajoch sa prejavil aj v ich prepočte na jedného obyvateľa (hodnota pri jednotlivých krajoch sa porovnávala s priemerom SR – 100%). Opäť výrazne vystupuje Bratislavský kraj, ktorého hodnota PZI na obyvateľa sa pohybuje na úrovni 505,6% priemeru SR. Žiaden iný kraj už nedosiahol priemer SR. Z ostatných krajov sú najvyššie hodnoty v Trnavskom kraji (91,8% priemeru SR), Košickom (59,2%) a Žilinskom (49,6%). Posledné pozície patria Prešovskému kraju (4,8%) a Banskobystrickému (20,0%).

S problematikou priamych zahraničných investícií úzko súvisí aj prístup štátu k tejto otázke v podobe investičných stimulov resp. štátnej pomoci, ktorá je uvádzaná celkovo za obdobie 2001 – 2009 (*tabuľka 6*).

Tab. 6: Štátna pomoc (investičné stimuly) v krajoch SR v období 2001-2009

	Štátna pomoc (investičné stimuly)			
	celkovo (mil. €)		na obyvateľa (€)	
	abs.	%	abs.	% z priemeru
Bratislavský	38,3	4,2	62,4	35,0
Trnavský	224,4	24,3	401,6	225,1
Trenčiansky	122,4	13,3	204,0	114,3
Nitriansky	103,3	11,2	146,2	81,9
Žilinský	247,0	26,8	354,9	198,9
Banskobystrický	76,3	8,3	116,6	65,4
Prešovský	16,4	1,8	20,5	11,5
Košický	93,7	10,2	121,0	67,8
SR spolu/priemer	921,9	100,0	178,4	100,0

Zdroj: Správa o čerpaní štátnej pomoci, 2010

Štátna pomoc v podobe investičných stimulov ovplyvňuje a v prípade finančných zásahov aj odmeňuje konanie investorov. Štát prostredníctvom investičných stimulov sa snaží o prítiahnutie zahraničných investorov do vybraných regiónov. Takýto prístup je však veľmi selektívny, o čom svedčí aj *tabuľka 6*.

V porovnaní objemu PZI a štátnej pomoci v jednotlivých krajoch je možné nájsť určité paralely a zhody. V krajoch, kde je v celkovom objeme najviac PZI (Trnavský, Žilinský) okrem Bratislavského kraja, smerovalo v období 2001-2009 aj najväčšia štátna pomoc (Žilinský – 247,0 mil. €, t.j. 26,8% zo všetkých PZI, Trnavský – 224,4 mil. €, 24,3%). Výnimkou je spomínaný Bratislavský kraj (38,3 mil. €, 4,2%), ktorý investičnou atraktivnosťou nepotrebuje ďalšie investičné stimuly a pomoc štátu. Medzi ďalšie regióny podporené štátnou pomocou patria paradoxne rozvinuté kraje západného Slovenska (Trenčiansky – 13,3% a Nitriansky – 11,2%). Na opačnom konci „záujmu“ štátu podporiť zahraničné investície sú najmenej rozvinuté kraje Banskobystrický (76,3 mil. €, 8,3%) a Prešovský (16,4 mil. €, 1,8%), pri ktorom sú investičné stimuly dokonca 2,3 násobne nižšie ako pri Bratislavskom kraji, ktorý takéto stimuly v podstate ani nepotrebuje. Ak sa tento hodnotený ukazovateľ (štátna pomoc) prepočíta na obyvateľa sú výsledky ešte diferencovanejšie. Ekonomicky vyspelé regióny západného a severozápadného Slovenska dostali za sledované obdobie 2001 – 2009 na obyvateľa najviac finančných zdrojov. Najvyššie hodnoty sú v rámci Trnavského kraja (225,1% priemeru SR), Žilinského (198,9%) a Trenčianskeho (114,3%). Pri tomto ukazovateli ešte aj Banskobystrický kraj (65,4%) má v porovnaní s Nitrianskym (81,9%) a Košickým (67,8%) dobrú pozíciu. Bohužiaľ v úplne inej a neporovnateľne horšej situácii je Prešovský kraj (11,5%). V porovnaní s Trnavským krajom je to 19,6 - krát menej, Žilinským 17,3 - krát a priemerom za SR 8,7 - krát menej.

Z týchto pre juhovýchodné Slovensko a zvlášť pre Prešovský kraj nepriaznivých hodnôt vyplývajú výrazné hendikepy. Nielenže má východné Slovensko (a zvlášť Prešovský kraj) v rámci mnohých faktorov nepriaznivú situáciu a zlú pozíciu (makropoloha, infraštruktúrna nedobudovanosť, nevýhodná ekonomická štruktúra, demografická štruktúra s vyšším podielom rómskeho obyvateľstva, depresnosť regiónov susedných štátov a pod.), ale aj aktívna politika zo strany štátu v oblasti priamych zahraničných investícií a vlastných investičných stimulov ďalej znevýhodňuje už aj tak ekonomicky poddimenzované regióny. Štát prostredníctvom svojich rozhodnutí ekonomicky posilňuje už prosperujúce regióny. Preto je potrebné si položiť otázku, či štát skutočne prostredníctvom regionálnej politiky sa snaží rozdiely medzi regiónmi vyrovnávať alebo majú hlavné slovo v rámci tejto „politiky“ lokálne záujmy a potreby. Z výsledkov vyššie uvedených hodnôt platí skôr druhá časť otázky a regionálna politika štátu v tomto zmysle vystupuje ako jeden z diferenciačných faktorov podporujúcich nárast regionálnych disparít.

Štrukturálne fondy EÚ

Ďalším veľmi dôležitým faktorom podporujúci rozvoj regiónov sú štrukturálne fondy (ŠF). Predstavujú aktívny nástroj regionálnej politiky EÚ, na ktorú sa vynakladá viac ako tretina rozpočtu EÚ (cca 35,7%). Štrukturálne fondy napomáhajú posilňovať vzájomnú solidaritu medzi regiónmi a štátmi. Vzájomná solidarita nepomáha len prijímateľom pomoci, ale aj štátom, ktoré sú hlavnými prispievateľmi do rozpočtu Spoločenstva (napr. tým, že ich podniky profitujú z veľkých investičných projektov v slabších regiónoch). Ignorovanie rozdielov medzi regiónmi by mohlo na druhej strane viesť k ich prehľbovaniu, čo by brzdilo rozvoj EÚ ako celku. Napriek tomu, že všetky štrukturálne fondy pôsobia spoločne, každý má svoje špecifické tematické oblasti.

Príspevky do týchto fondov od začiatku 90-tych rokov 20. storočia výrazne vzrástli: z 8 mld. eur ročne v roku 1989 na 32 mld. eur v roku 1999. Pre roky 2000 až 2006 bolo na všetky štyri štrukturálne fondy vyčlenených spolu až 195 mld. eur (v cenách roku 1999), pričom nové programové obdobie 2007 – 2013 už kalkuluje s hodnotou 277,703 mld. eur.

Nárok na využívanie štrukturálnych fondov majú iba členské krajiny EÚ. Programujú sa na sedemročné obdobia (súčasnou programovacou periódou je obdobie 2007 – 2013). Slovenská republika mohla zo štrukturálnych fondov na skrátené programové obdobie (2004 – 2006) čerpať celkovo 1,01 mld. eur (v cenách roku 1999), v rokoch 2007 – 2013 je to pre ESF a ERDF 7,68 mld. eur.

Hlavnými finančnými nástrojmi európskej regionálnej politiky sú dva štrukturálne fondy:

- *Európsky fond regionálneho rozvoja (ERDF)*
- *Európsky sociálny fond (ESF)*

Európsky fond regionálneho rozvoja (ERDF) je štrukturálny fond Európskej únie, ktorého cieľom je posilniť hospodársku a sociálnu súdržnosť v rámci Európskej únie vyrovnávaním rozdielov v úrovni rozvoja jednotlivých regiónov, respektíve jednotlivých sociálnych skupín.

Európsky sociálny fond (ESF) je hlavným finančným nástrojom Európskej únie na podporu zamestnanosti v členských štátoch a na propagáciu hospodárskej a sociálnej

súdržnosti. Hlavným cieľom ESF je podporiť vytváranie nových a lepších pracovných miest v rámci EÚ. Za týmto účelom sa fond podieľa na financovaní národných, regionálnych a miestnych projektov, ktoré sa zameriavajú na úroveň zamestnanosti, kvalitu pracovných miest a komplexný charakter trhu práce v členských štátoch a ich regiónoch.

Využívanie štrukturálnych fondov pre jednotlivé kraje bolo a do určitej miery aj je vyrovnannejšie a vo väčšej miere spravodlivejšie ako v prípade prílevu PZI a investičných stimulov v rámci štátnej pomoci.

Čerpanie prostriedkov zo štrukturálnych fondov sa viaže k jednotlivým programovacím obdobiam. Prvé obdobie, v rámci ktorého mohlo Slovensko čerpať podporu, bolo v rokoch 2004 – 2006 (ide o skrátené obdobie, ostatné členské krajiny EÚ 2000 – 2006). Objem takto čerpaných prostriedkov približuje *tabuľka 7*.

Tab. 7: Výška prostriedkov zo štrukturálnych fondov EÚ v období 2000 - 2006

	Čerpané prostriedky zo ŠF v r. 2004 - 2006			
	celkovo (mil. €)		na obyvateľa (€)	
	abs.	%	abs.	% z priemeru
Bratislavský	89,1	8,8	147,9	78,6
Trnavský	111,9	11,0	202,1	107,4
Trenčiansky	55,9	5,5	93,1	49,5
Nitriansky	123,2	12,2	173,9	92,5
Žilinský	87,3	8,6	125,6	66,8
Banskobystrický	268,9	26,5	408,8	217,4
Prešovský	167,4	16,5	209,9	111,6
Košický	110,5	10,9	143,2	76,2
SR spolu/priemer	1014,1	100,0	1504,5	100,0

Zdroj: IMTS, stav k 28.2.2010, www.nsrsl.sk

V období 2004 – 2006 bolo v rámci Slovenska zo štrukturálnych fondov alokovaných celkovo 1014,1 mil. eur. Hlavný podiel tejto podpory smeroval do najmenej rozvinutých regiónov a to do Banskobystrického kraja (268,9 mil. eur, 26,5% všetkých prostriedkov zo ŠF) a Prešovského (167,4 mil. eur, 16,5%). Naopak najmenší podiel bol v Trenčianskom kraji (5,5%), Žilinskom (8,6%) a Bratislavskom (8,8%). Takéto rozdelenie pomoci pre regióny SR malo svoje logické opodstatnenie. Pomoc išla najmä do tých regiónov, kde bola najviac potrebná, čo je aj podstatou fungovania podpory zo štrukturálnych fondov. Objem takto čerpaných prostriedkov sa prejavil aj na ich množstve prepočítanom na obyvateľa. Najvyššie hodnoty boli v kraji Banskobystrickom (217,4% priemeru SR) a Prešovskom (111,6%). Najnižšie v ekonomicky vyspelejších regiónoch západného a severozápadného Slovenska (Trenčiansky – 49,5%, Žilinský – 66,8%, Bratislavský – 78,6%).

Situácia sa však v rámci schválených prostriedkov zo štrukturálnych fondov v období 2007 – 2013 zmenila. Mechanizmus podpory prednostne do najviac zaostalých regiónov sa oslabil. Paradoxne smeruje najväčšia podpora do viac rozvinutých regiónov (Trenčiansky – 1051,3 mil. eur, 19,6%, Žilinský kraj – 914,7 mil. eur, t.j. 17,1%) (*tabuľka 8*).

Tab. 8: Výška prostriedkov zo štrukturálnych fondov EÚ v období 2007 - 2013

	Schválené prostriedky zo ŠF v r. 2007 - 2013			
	celkovo (mil. €)		na obyvateľa (€)	
	abs.	%	abs.	% z priemeru
Bratislavský	456,3	8,5	749,1	75,4
Trnavský	370,3	6,9	666,6	67,1
Trenčiansky	1051,3	19,6	1751,9	176,3
Nitriansky	487,6	9,1	689,8	69,4
Žilinský	914,7	17,1	1314,9	132,4
Banskobystrický	723,6	13,5	1104,6	111,2
Prešovský	752,5	14,0	939,2	94,5
Košický	606,2	11,3	783,5	78,8
SR spolu/priemer	5362,6	100,0	993,49	100,0

Zdroj: IMTS, stav k 31.7.2011, www.nsrsl.sk

Problémové regióny východného Slovenska ostávajú v tejto podpore až na 4. mieste v prípade Prešovského kraja (752,5 mil. EUR, 14,0%) resp. 6. mieste v prípade Košického (606,2 mil. EUR, 11,3%). Takto prerozdelené prostriedky ešte viac zarážajú pri ich prepočte na jedného obyvateľa. V tomto prípade je najvyššie Trenčiansky kraj (176,3% priemeru SR) a z vyspelejších regiónov mu sekunduje Žilinský (132,4%). Z regiónov, ktoré prioritne potrebujú podporu zo štrukturálnych fondov, má lepšiu pozíciu iba Banskobystrický kraj (111,2%). Opäť však bohužiaľ je potrebné konštatovať nelichotivú situáciu v Prešovskom kraji (94,5% priemeru SR) a Košickom (78,8%).

Vychádzajúc z hodnotení čerpanie prostriedkov zo štrukturálnych fondov v obdobiach 2004 – 2006 a 2007 – 2013 je záverom potrebné povedať, že prvé skrátené programovacie obdobie pre SR bolo z hľadiska prerozdelenia spravodlivejšie a viac rešpektovalo princípy, na ktorých je postavené fungovanie štrukturálnych fondov. V druhom období 2007 – 2013 sa už táto skutočnosť opomína a na prioritnú podporu najslabších a ekonomicky podrozvinutých regiónov východného Slovenska (Košický a najmä Prešovský kraj) sa akosi zabúda. Týmto regiónom sa nielenže nedostáva adekvátne podpora z prostriedkov zo štrukturálnych fondov, ale podporujú sa už prosperujúce regióny (Trenčiansky a Žilinský kraj). Preto sa podobne ako pri problematike smerovania PZI a investičných stimuloch natláča otázka o zodpovednosti regionálnej politiky SR resp., či je možné vôbec o takejto politike hovoriť. Žiaľ hodnoty pri oboch faktoroch (štrukturálnych fondoch i PZI) jednoznačne naznačujú, že prostriedky zo ŠF i PZI ešte viac polarizujú regióny Slovenska a prehľbujú regionálne rozdiely.

CELKOVÉ ZHODNOTENIE FAKTOROV

Súbor endogénnych a exogénnych faktorov vytvára pre regióny z hľadiska ich rozvoja dôležitý fyzickogeografický a socioekonomický rámec. Ten umožňuje na jednej strane využívať potenciál prostredia pre ľudskú činnosť, na strane druhej je s človekom a jeho aktivitami v neustálej interakcii. Vytvára sa tak dôležitá väzba človek – prostredie. V tomto vzťahu je potrebná nielen druhá zložka (prostredie) a jej predpoklady poskytnúť

pre život adekvátny priestor, ale aj človek so svojimi fyzickými a mentálnymi schopnosťami tieto možnosti aj racionálne využiť. Endogénne faktory vytvárajú v podobe silných stránok a exogénne v podobe príležitostí faktory rozvoja, ktoré je potrebné v čo najväčšej miere využiť pri riešení slabých stránok regiónov ako aj eliminácie externých ohrození.

V rámci endogénnych faktorov bol hodnotený primárny potenciál, územno-správne členenie, makropolohová atraktivita, charakter osídlenia, osobitosti demografických štruktúr, „veľká“ dopravná infraštruktúra, historická marginalita, ekonomická špecializácia regiónov a depresnosť priľahlých regiónov susedných štátov. Medzi exogénne faktory boli zaradené PZI, štátna pomoc v podobe investičných stimulov a štrukturálne fondy.

Pre celkové zhodnotenie faktorov v podobe výslednej hodnoty za daný kraj bolo potrebné v rámci sledovaných faktorov zvoliť najviac reprezentatívny ukazovateľ príp. dva, ktoré bolo možné kvantifikovať. Z tohto pohľadu takáto kvantifikácia síce nie je vyčerpávajúca, ale umožňuje naznačiť pozíciu jednotlivých krajov v rámci hodnotenia z hľadiska jednotlivých faktorov.

Pre výsledné hodnotenie a určenie celkovej hodnoty (v podobe percentuálneho vyjadrenia) za daný kraj boli vybrané také kvantifikovateľné ukazovatele, pre ktoré platila priama úmernosť medzi dosiahnutou hodnotou (v %) a hodnotením potenciálu daného faktora. Znamená to, že čím bola vyššia percentuálna hodnota ukazovateľa, tým bol daný kraj hodnotený lepšie. Jediným faktorom, pri ktorom platila nepriama úmernosť, bola makropolohová atraktivita. V rámci tohto faktoru platila zásada, že čím je väčšia vzdialenosť od ekonomického jadra Európy, tým je ohodnotenie horšie. Nekvantifikovateľným faktorom ostal faktor osobitostí demografických štruktúr. Je síce možné ho hodnotiť v podobe podielu rómskeho obyvateľstva, pri ktorom je možné poukázať na určité súvislosti medzi týmto etnikom a jeho schopnosťami participovať a podieľať sa na rozvoji územia, avšak nie je možné jednoznačne povedať, že iba rómske obyvateľstvo je inhibítorom rozvoja v regióne. Preto je tento ukazovateľ popísaný verbálne na konci hodnotenia z dôvodu dotvorenia celkového obrazu o krajoch SR.

Pri hodnotených faktoroch boli zvolené nasledujúce ukazovatele (všetky sú pre porovnanie a výsledné hodnotenie uvádzané v %): primárny potenciál (podiel veľmi vysokého a vysokého potenciálu), územno-správne členenie (podiel hraníc, ktorých priebeh súhlasí s ich priebehom v predchádzajúcich členeniach), charakter osídlenia (podiel obcí nad 500 obyvateľov), „veľká“ dopravná infraštruktúra (podiel dobudovaných diaľnic, v prípade Nitrianskeho a Banskobystrického kraja išlo o rýchlostné cesty, keďže v týchto krajoch nie sú diaľnice plánované, podiel dvojkoľajných tratí), historická marginalita (podiel nárastu obyvateľstva v období do roku 1950 z celkového nárastu počtu obyvateľov do roku 2001), ekonomická špecializácia (podiel hodnôt vybraných indikátorov na hodnote kraja s najvyššou hodnotou, podiel H-tech a MH-tech výroby), makropolohová atraktivita (vzdialenosť v km od hlavnej ekonomickej osi Európy), depresnosť priľahlých regiónov susedných štátov (HDP v parite kúpnej sily na obyvateľa v eurách), priame zahraničné investície (podiel PZI kraja na celkovej hodnote PZI SR), štátna pomoc – investičné stimuly (podiel štátnej pomoci v rámci kraja na celkovej štátnej pomoci v SR) a štrukturálne fondy EÚ (podiel čerpaných prostriedkov zo ŠF v rokoch 2004 – 2006 a schválených prostriedkov zo ŠF v rokoch 2007 – 2013 v kraji na celkovom objeme v SR).

Ohodnotenie uvedených faktorov v percentuálnom vyjadrení podľa vybraných ukazovateľov pre jednotlivé kraje Slovenska uvádza *tabuľka 9*.

Tab. 9: Celkové hodnotenie (%) endogénnych a exogénnych faktorov

Kraje	Endogénne faktory – ukazovatele (%)										Exogénne – ukaz. (%)		
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
BA	79	11	53	88	70	60	41	47	91	100	4	62	11
TT	87	23	48	82	100	39	44	65	40	74	24	10	9
TN	32	29	42	69	89	38	36	49	29	69	13	5	10
NT	92	65	45	73	28	17	54	43	34	82	11	4	11
ZA	21	77	34	69	36	59	27	47	32	63	27	7	15
BB	34	81	33	46	26	9	33	19	24	44	8	3	22
PO	22	54	13	44	40	9	17	29	22	36	2	1	13
KE	56	29	14	60	5	31	18	34	39	30	10	9	14
SR	53	46	35	66	49	33	34	42	39	62	12	13	13

Zdroj: vlastné spracovanie

Výsvetlivky: 1 – primárny potenciál, 2 – územno-správne členenie, 3 – charakter osídlenia, 4 – „veľká“ dopravná infraštruktúra (podiel dobudovaných diaľnic), 5 – „veľká“ dopravná infraštruktúra (podiel dvojkoľajných železničných tratí), 6 – historická marginalita, 7 – ekonomická špecializácia (podiel H-tech výroby a MH-tech výroby), 8 – ekonomická špecializácia (tržby v priemysle, poľnohosp., službách a pod.), 9 – makropolohová atraktivita, 10 – depresnosť priľahlých regiónov susedných, 11 – štátna pomoc - investičné stimuly, 12 – PZI, 13 – štrukturálne fondy EÚ

Dôležitosť hodnotených faktorov v rámci ich vplyvu na rozvoj jednotlivých regiónov je odlišná. Z tohto dôvodu bola stanovená hodnoteným faktorom rôzna váha. Stanovená váha vychádzala z bodového ohodnotenia v škále 1 až 5 bodov (5 bodov najvyššia hodnota) vybranými expertmi. Prehľad dôležitosti jednotlivých faktorov podľa hodnoty ich váhy približuje nasledujúca *tabuľka 10*.

Tab. 10: Dôležitosť hodnotených faktorov jednotlivý expertmi – váha dôležitosti

Názov faktora	Hodnotenie expertov								Váha
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	
Primárny potenciál	2	4	5	3	4	1	2	2	23
Územno-správne členenie	2	5	2	1	3	1	2	3	19
Makropolohová atraktivita	5	5	5	5	5	5	5	4	39
Charakter osídlenia	4	4	4	4	4	4	4	3	31
Veľká dopravná infraštruktúra	5	5	5	4	5	5	5	5	39
Historická marginalita	3	3	4	3	3	2	3	3	24
Nevýhodná ekonomická špecializácia	5	5	3	4	4	3	4	2	30
Depresnosť priľahlých regiónov sused. štátov	3	3	5	2	4	2	3	3	25
Priame zahraničné investície	4	4	5	2	5	3	4	4	31
Štrukturálne fondy	3	5	5	3	4	2	3	5	30
Štátna pomoc - investičné stimuly	3	4	4	4	3	3	3	4	28

Zdroj: vlastné spracovanie

Na základe súčinnosti percentuálneho ohodnotenia ukazovateľov v rámci jednotlivých faktorov a stanovenej váhy bola vypočítaná výsledná hodnota endogénneho a exogénneho potenciálu pre všetky kraje Slovenska. Hodnoty pre jednotlivé kraje dokumentujú tabuľky 11a, 11b ako aj grafy 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28 v prílohe.

Tab. 11a: Celkové bodové ohodnotenie endogénnych faktorov – začiatok tabuľky

Názov kraja	1		2		3		4		5		6	
	%	body	%	body	%	body	%	body	%	body	%	body
BA	79	1817	11	209	53	2067	88	2728	70	2730	60	2340
TT	87	2001	23	437	48	1872	82	2542	100	3900	39	1521
TN	32	736	29	551	42	1638	69	2139	89	3471	38	1482
NT	92	2116	65	1235	45	1755	73	2263	28	1092	17	663
ZA	21	483	77	1463	34	1326	69	2139	36	1404	59	2301
BB	34	782	81	1539	33	1287	46	1426	26	1014	9	351
PO	22	506	54	1026	13	507	44	1364	40	1560	9	351
KE	56	1288	29	551	14	546	60	1860	5	195	31	1209
SR	53	1216	46	876	35	1375	66	2058	49	1921	33	1277

Zdroj: vlastné spracovanie

Vysvetlivky: 1 – primárny potenciál, 2 – územno-správne členenie, 3 – charakter osídlenia, 4 – „veľká“ dopravná infraštruktúra (podiel dobudovaných diaľnic), 5 – „veľká“ dopravná infraštruktúra (podiel dvojkoľajných železničných tratí), 6 – historická marginalita
1 – váha (23), 2 – váha (19), 3 – váha (31), 4, 5 – váha (39), 6 – váha (24)

Tab. 11b: Celkové bodové ohodnotenie endogénnych faktorov – koniec tabuľky

Názov kraja	7		8		9		10		Kraj spolu
	%	body	%	body	%	body	%	body	
BA	41	984	47	1410	91	2730	100	2500	19515
TT	44	1056	65	1950	40	1200	74	1850	18329
TN	36	864	49	1470	29	870	69	1725	14946
NT	54	1296	43	1290	34	1020	82	2050	14470
ZA	27	648	47	1410	32	960	63	1575	13709
BB	33	792	19	570	24	720	44	1100	9581
PO	17	408	29	870	22	660	36	900	8152
KE	18	432	34	1020	39	1170	30	750	9021
SR	34	810	42	1249	39	1166	62	1556	13465

Zdroj: vlastné spracovanie

Vysvetlivky: 7 – ekonomická špecializácia (podiel H-tech výroby a MH-tech výroby), 8 – ekonomická špecializácia (tržby v priemysle, poľnohosp., službách a pod.), 9 – makropolitická atraktivita, 10 – depresnosť priľahlých regiónov susedných
7, 8 – váha (30), 9 – váha (39), 10 – váha (25)

Na základe získaných údajov v rámci endogénnych faktorov pre jednotlivé kraje je výsledná hodnota odzrkadlením súčinnosti jednotlivých čiastkových faktorov. Z hľadiska hodnotených endogénnych faktorov ako celku má najsilnejšiu pozíciu Bratislavský kraj (19 515 bodov), ktorého hodnota predstavuje 144,9% priemeru SR (13 465 b.). Tento kraj spoločne s Trnavským krajom (18 329 b., 136,1% priemeru SR) využívajú veľmi

vhodný primárny potenciál Podunajskej a Záhorskej nížiny, výhodnú makropolohu, vhodný charakter osídlenia, existujúcu a fungujúcu „veľkú“ dopravnú infraštruktúru v podobe dobudovanej diaľničnej siete a dvojkoľajných elektrifikovaných železničných tratí, výhodnú ekonomickú špecializáciu, ekonomicky prosperujúce prihraničné regióny susediacich krajín ako aj nižší podiel problémového rómskeho etnika.

Druhú skupinu tvoria regióny, ktorých celková hodnota v rámci endogénnych faktorov sa pohybuje na úrovni slovenského priemeru. Ide o Trenčiansky kraj (14 946 b., 110,9% priemeru SR), Nitriansky (14 470 b., 107,5%) a Žilinský (13 709 b., 101,8%). Trenčiansky a Žilinský kraj majú výrazne nižšie hodnoty v rámci primárneho potenciálu ako Bratislavský kraj a Trnavský a nižšie hodnoty sú aj pri vybavenosti veľkou dopravnou infraštruktúrou a výkonnosťou regionálnej politiky. Zároveň je však potrebné povedať, že tieto hodnoty sú nad priemerom SR. Veľkým negatívom pri Trenčianskom kraji je aj nestabilita hraníc pri jednotlivých územno-správnych členeniach.

Hlboko pod hodnotou slovenského priemeru (13 465 b.) sú kraje juhovýchodného Slovenska. Banskobystrický kraj dosiahol hodnotu 9 581 b. (71,2%), Košický 9 021 b. (67,0%) a Prešovský iba 8 152 b. (60,5%). Banskobystrický kraj a Prešovský kraj dosiahli lepšie hodnoty iba v rámci ukazovateľa stability územno-správneho členenia, ktorá súvisí s charakterom ich prírodných hraníc. Tie tvorili základ stability hraníciam v rôznych územno-správnych systémoch. Košický kraj má vyššie hodnoty v rámci primárneho potenciálu. Pre všetky tri kraje a zvlášť pre Prešovský platí, že hodnoty ukazovateľov pri ostatných faktoroch sú výrazne nižšie ako pri krajoch v západnej časti krajiny.

Tab. 12: Celkové bodové ohodnotenie exogénnych faktorov

Názov kraja	11		12		13		Kraj Spolu
	%	body	%	body	%	body	
BA	4	124	62	1860	11	308	2292
TT	24	744	10	300	9	252	1296
TN	13	403	5	150	10	280	833
NT	11	341	4	120	11	308	769
ZA	27	837	7	210	15	420	1467
BB	8	248	3	90	22	616	954
PO	2	62	1	30	13	364	456
KE	10	310	9	270	14	392	972
SR	12	384	13	379	13	368	1130

Zdroj: vlastné spracovanie

Vysvetlivky: 11 – štátna pomoc - investičné stimuly, 12 – PZI, 13 – štrukturálne fondy EÚ

1 – váha (28), 2 – váha (31), 3 – váha (30)

V rámci hodnotenia exogénnych faktorov výraznejšie vystupujú Bratislavský kraj s hodnotou 2 292 bodov (202,8% priemeru SR), Žilinský 1 467 b. (129,8%) a Trnavský 1 296 b. (114,7%). Príčinu sú však odlišné. Kým v Bratislavskom kraji hrajú hlavnú úlohu priame zahraničné investície (67,7% všetkých PZI v rámci SR), pri Žilinskom a Trnavskom kraji ide najmä o štátnu pomoc, resp. investičné stimuly (spolu sa tieto kraje na nej podieľali až 51%), čo súvisí najmä s lokalizáciou strategických podnikov v týchto krajoch (Žilinský kraj – KIA motors, Trnavský – Peugeot/Citroën).

Na opačnom konci sa nachádza ekonomicky najslabší Prešovský kraj – 456 b. (40,4%), ktorý by práve prostredníctvom uvedených exogénnych faktorov (štátnej pomoci a investičných stimulov v podobe PZI) potreboval najväčšiu pomoc pre naštartovanie regionálnej ekonomiky. Ďalšie tradične slabšie regióny ako Banskobystrický kraj a Košický kraj získali lepšiu pozíciu vďaka vyšším PZI (Košický) a štrukturálnym fondom EÚ (Banskobystrický). V tomto smere je na mieste otázka, či regionálna politika SR prostredníctvom usmerňovania exogénnych faktorov pomáha rozvoju regiónov a vyrovnananiu regionálnych rozdielov alebo naopak prispieva k ich prehľbovaniu. Z uvedeného prehľadu má trend skôr regionálne nerovnosti prehľbovať.

VÝVOJ REGIONÁLNYCH DISPARÍT NA SLOVENSKU

V prvej časti práce boli zhodnotené faktory endogénnej i exogénnej povahy vplyvajúce na regionálny rozvoj a regionálne nerovnosti. Samotné faktory indikovali nerovnomerné postavenie jednotlivých krajov SR a ich rôzne možnosti a predispozície pre ďalší rozvoj. Celkové zhodnotenie týchto faktorov poukázalo na prehľbovanie rozdielov medzi regiónmi a narastajúcu dichotómiu severozápadného a juhovýchodného Slovenska. V tejto druhej časti príspevku bude pozornosť venovaná na zhodnotenie intenzity načrtnutého trendu prehľbovania regionálnych disparít.

Pri hodnotení regionálnych nerovností je potrebné vyriešiť niekoľko metodických problémov. Je potrebné definovať observačnú úroveň hodnotiacich územných jednotiek, výber adekvátnych ukazovateľov pre hodnotenie regionálnych disparít ako aj výber vhodných štatistických nástrojov na ich meranie.

Prvým problémom je stanovenie hierarchickej úrovne hodnotiacich jednotiek. Platí tu pravidlo, že čím je nižšia observačná úroveň hodnotených územných jednotiek, tým narastá problém s dostupnosťou a relevantnosťou sledovaných dát ako aj časovým radom ich sledovania. V tejto súvislosti bola za komparačnú úroveň zvolená úroveň regionálna. Na tejto úrovni sa však nachádzajú dve resp. tri úrovne štatistických nomenklatúrnych jednotiek NUTS a to úroveň NUTS II (Bratislavský kraj, Západné Slovensko, Stredné Slovensko a Východné Slovensko), NUTS III (kraje SR) a do určitej miery aj NUTS IV (bývalé okresy SR). Z týchto troch členení bolo potrebné vybrať najvhodnejšiu observačnú úroveň a teda aj sledované jednotky. Na základe porovnania bola vybraná úroveň NUTS III – kraje SR, ktorá oproti ostatným dvom poskytuje niekoľko výhod:

- *štatistické* – na úrovni krajov sa sleduje a vyhodnocuje najviac regionálnych štatistických ukazovateľov ako aj podkladových informácií využiteľných pri hodnotení a meraní regionálnych nerovností
- *komparačné* – vo viacerých i negeograficky orientovaných výskumoch sa regionálne nerovnosti sledujú a hodnotia často krát práve na tejto hierarchickej úrovni
- *programové* – základné rozvojové dokumenty na regionálnej úrovni sa viažu k úrovni krajov (Územný plán VÚC, Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja kraja), čo vyplýva z existencie vyšších územných celkov, ktoré sú totožné s úrovňou krajov
- *štatisticko-porovnávacie* – táto úroveň je na rozdiel od úrovne NUTS IV akceptovaná v medziregionálnych porovnaníach v rámci jednotlivých štátov Európskej Únie

Hodnotiacia úroveň NUTS III má aj svoje nedostatky a obmedzenia. Matlovič, Matlovičová (2010) uvádzajú nasledujúce problémy:

- *vysoká vnútorná heterogenita regiónov* – táto skutočnosť vo veľkej miere ovplyvňuje možnosti vzájomnej komparácie jednotlivých regiónov. Súčasné územno-správne členenie vychádzalo z potrieb kreovania regionálnej úrovne verejnej správy, avšak nerešpektovalo a porušilo niekoľko zásad. Hranice NUTS III v mnohých prípadoch nekorešpondujú s prirodzenými a historickými hranicami regiónov, pričom aj vo vnútri jednotlivých územno-správnych celkov sa nachádzajú výrazne ekonomicky a sociálne odlišné regióny na rôznom stupni rozvoja.
- *efekt hlavného mesta* – ide o nadhodnotenie ukazovateľov v regióne hlavného mesta. SR podobne ako aj niektoré iné krajiny (napr. Česká republika, Rumunsko, Švédsko, Rakúsko a pod.) majú pre hlavné mesto krajiny osobitne vyčlenený región. V prípade Bratislavského kraja žije až 84,1% obyvateľov v mestách a 71,5% v hlavnom meste Bratislave. Význam hlavného mesta je nielen v rámci administratívnych funkcií a veľkosti, ale aj zo schopnosti prijímať progresívne ekonomické aktivity terciéru a kvartéru. Na viac je hlavné mesto sídlom väčšiny strategických podnikov a subjektov, ktoré tu majú svoje centrály a tu i vykazujú svoje ekonomické výsledky, no výrobné kapacity sú často krát lokalizované v iných regiónoch.
- *efekt dochádzky za prácou* – s týmto efektom sa spája nadhodnotenie regionálneho HDP v regiónoch s centrami medziregionálnej dochádzky a podhodnotenie v oblastiach medziregionálnej odchádzky za prácou. Ide najmä o prepojenie prevažne odchádzkových regiónov východného Slovenska (Prešovský a Košický kraj) a dochádzkových regiónov severozápadného Slovenska.

Ďalším dôležitým krokom je výber adekvátnych ukazovateľov. Pri selekcii vhodných ukazovateľov sa ako limitujúci faktor javí obmedzená dostupnosť vhodných dát. Mnohé dáta sa systematicky nesledujú resp. nie sú k dispozícii za regionálne jednotky. Ďalší problém je meniac sa metodika konštrukcie niektorých ukazovateľov, čo znižuje ich aplikabilitu v časových komparatívnych analýzach. Do hodnotenia regionálnych nerovností vstupuje mnoho ukazovateľov, ktoré sú svojím charakterom a váhou navzájom odlišné. Ich výber a kombinácia závisí od uhla pohľadu na sledovanú problematiku (na iné ukazovatele sa zameriava geograf, na iné ekonóm a iné sociológ) ako aj od charakteru výskumu a hierarchickej úrovne. Z hľadiska objektívnosti dosiahnutých výsledkov je preto potrebný prierez celým spektrom ukazovateľov tak v oblasti všeobecno-geografickej, demografickej, sociálnej, ekonomickej i environmentálnej (Matlovič, Klamár, Matlovičová, 2008).

Vychádzajúc z uvedených skutočností bol vybraný súbor 15 hodnotiacich ukazovateľov, ktorých výber súvisel jednak s mierou ich výpovednej hodnoty ako aj možnosti získať potrebné podkladové informácie v adekvátnom chronologickom rade 2001 – 2008. Súbor hodnotiacich ukazovateľov tvorili nasledujúce indikátory: hrubá miera natality, priemerná mesačná mzda zamestnanca, mesačné náklady práce zamestnanca, miera zamestnanosti, miera nezamestnanosti, čisté mesačné príjmy domácnosti na osobu, čisté mesačné výdavky domácností na osobu, dokončené byty na 1000 obyvateľov, tvorba HDP na obyvateľa, produktivita práce zamestnanca v priemysle, produktivita práce

zamestnanca v stavebníctve, podiel krajov na stave priamych zahraničných investícií, vývoj priamych zahraničných investícií na obyvateľa, počet organizácií orientovaných na tvorbu zisku na 1000 obyvateľov a počet živnostníkov na 1000 obyvateľov.

Po stanovení observačných jednotiek a selekcii hodnotiacich ukazovateľov nasleduje výber štatistických nástrojov a mier na meranie disparít. Patria k nim smerodajná (štandardná) odchýlka, variačný koeficient, Giniho koeficient, Theilov index, Atkinsonove indexy a fuzzy c zhuková analýza (Štika 2004). Medzi najčastejšie a najviac využívané miery patria variačný koeficient a Giniho koeficient, ktoré boli v práci aj využité.

Variačný koeficient VK predstavuje vhodný nástroj pre komparatívne analýzy a je relatívnou mierou disperzie odvodenou od smerodajnej odchýlky σ (podiel smerodajnej odchýlky a priemeru)

$$K = \frac{\sigma}{\bar{x}} = \frac{\sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2}{n}}}{\bar{x}}$$

Variačný koeficient umožňuje vzájomné porovnávanie variability premenných s odlišnými hodnotami (očisťujúc štandardnú odchýlku o výšku priemernej hodnoty).

Druhou významnou štatistickou mierou je Giniho koeficient koncentrácie IG , ktorý vznikol ako nástroj na meranie dôchodkovej nerovnosti. Pohybuje sa v rozmedzí od 0 (absolútna rovnosť) po 1 (absolútna nerovnosť). Predstavuje dvojnásobok plochy medzi ideálnou krivkou (lína absolútnej rovnosti) a skutočnou Lorenzovou krivkou.

$$IG = \frac{1}{2n^2 \bar{x}} \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n (x_i - x_j), \text{ kde}$$

n je celkový počet observačných (územných) jednotiek, x_i je hodnota sledovaného ukazovateľa v i -tej územnej jednotke, x_j je hodnota sledovaného ukazovateľa v j -tej územnej jednotke a $\bar{x}$ je aritmetický priemer sledovaného ukazovateľa x .

Výber oboch štatistických mier (Giniho koeficientu i variačného koeficientu) na meranie regionálnych nerovností a komparácia ich výsledkov zaručí, že analyzovaný trend regionálnych disparít je reálny a odpovedá skutočnému stavu ich vývoja na Slovensku.

Prvým z porovnávaných koeficientov bol Giniho koeficient, v rámci ktorého sa pre každý kalendárny rok v období 2001 – 2008 jasne vyprofilovali ukazovatele, ktoré počas celého obdobia zaznamenávali najväčšiu mieru disparít. Ide najmä o ukazovatele – podiel krajov na stave PZI ($IG = 0,6446$), vývoj PZI na obyvateľa ($0,6562$) a dokončené byty na 1000 obyvateľov ($0,3416$). Príčinou týchto veľkých nerovností je Bratislavský kraj s hlavným mestom Bratislava. Pri prvom ukazovateli – podiel krajov na stave PZI, bol podiel Bratislavského kraja na celkových PZI na Slovensku v roku 2008 až 67,7%. Naopak najzaostalejšie kraje ako Prešovský a Banskobystrický mali podiel iba 0,9% resp. 1,9%. Ak sa tieto podiely prepočítali na počet obyvateľov, bola priemerná hodnota za celé

hodnotené obdobie v Bratislavskom kraji na úrovni 2615,1 EUR a v Prešovskom iba 18,6 EUR. Pri počte dokončených bytov na 1000 obyvateľov opäť dominoval Bratislavský kraj (9,06 bytov na 1000 obyv.), ku ktorému sa pridal aj rýchlo sa rozvíjajúci Trnavský kraj (4,9). Najmenej dokončených bytov bolo zaznamenané v Banskobystrickom kraji (1,53) a Košickom (1,64). Najmenšie disparity boli zaznamenané pri ukazovateľoch miera zamestnanosti (IG – 0,0501), čisté mesačné príjmy na osobu v domácnosti (0,0579) a čisté mesačné výdavky na osobu (0,0596). Aj pri týchto ukazovateľoch vykazoval najvyššie hodnoty Bratislavský kraj a najnižšie Prešovský a Banskobystrický, ale rozdiely medzi regiónmi boli oveľa nižšie ako pri prvej skupine.

Vývoj Giniho koeficientu pri jednotlivých ukazovateľoch počas celého sledovaného obdobia dokumentuje nasledujúca *tabuľka 13* a prehľadne znázorňuje *graf 7*, ktorý pre lepšiu čitateľnosť znázorňuje iba roky 2001 a 2008, pričom chýbajúce hodnoty za ukazovatele tvorba HDP na obyvateľa, podiel krajov na stave PZI a vývoj PZI na obyvateľa sú z dôvodu ich štatistickej absencie za posledný hodnotený rok 2008 nahradené výsledkami z roku 2007.

Tab. 13: Vývoj hodnôt Giniho koeficientu rokoch 2001 – 2008

Ukazovateľ (pre IG)	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Hrubá miera natality	0,0897	0,0916	0,0831	0,0776	0,0566	0,0688	0,0677	0,0661
Priemerná mesačná mzda	0,0726	0,0723	0,0766	0,0788	0,0852	0,0849	0,0834	0,0794
Mesačné náklady na zamestnanca	0,0726	0,0621	0,0646	0,0906	0,0610	0,0788	0,0740	0,0710
Miera zamestnanosti	0,0503	0,0531	0,0531	0,0580	0,0622	0,0550	0,0524	0,0501
Miera nezamestnanosti	0,1857	0,2006	0,2318	0,2331	0,2612	0,2778	0,2995	0,3012
Čisté mesačné príjmy na osobu	0,0452	0,0457	0,0493	0,0607	0,0601	0,0570	0,0502	0,0579
Čisté mesačné výdavky na osobu	0,0438	0,0412	0,0444	0,0723	0,0585	0,0450	0,0566	0,0596
Dokončené byty na 1000 obyvateľov	0,1764	0,1956	0,1976	0,2737	0,3408	0,3441	0,3737	0,3416
Tvorba HDP na obyvateľa	0,1974	0,1986	0,2005	0,1981	0,2274	0,1874	0,2334	-
Produktivita práce zamestn. v priemysle	0,2259	0,2382	0,3016	0,2890	0,2770	0,3244	0,2981	0,2900
Produktivita práce zamestn. v stavebníctve	0,1195	0,1268	0,1215	0,1310	0,1524	0,1513	0,1474	0,1334
Podiel krajov na stave zahranič. investícií	0,6149	0,6592	0,6376	0,6281	0,6150	0,6175	0,6436	-
Vývoj zahranič. investícií na obyvateľa	0,5824	0,8274	0,7656	0,6296	0,5247	0,7344	0,6562	-
Organizácie orient. na zisk na 1000 obyv.	0,2508	0,2360	0,2436	0,2391	0,2388	0,2407	0,2441	0,2487
Živnostníci na 1000 obyvateľov	0,1250	0,1117	0,1077	0,1110	0,1073	0,0981	0,0942	0,0917

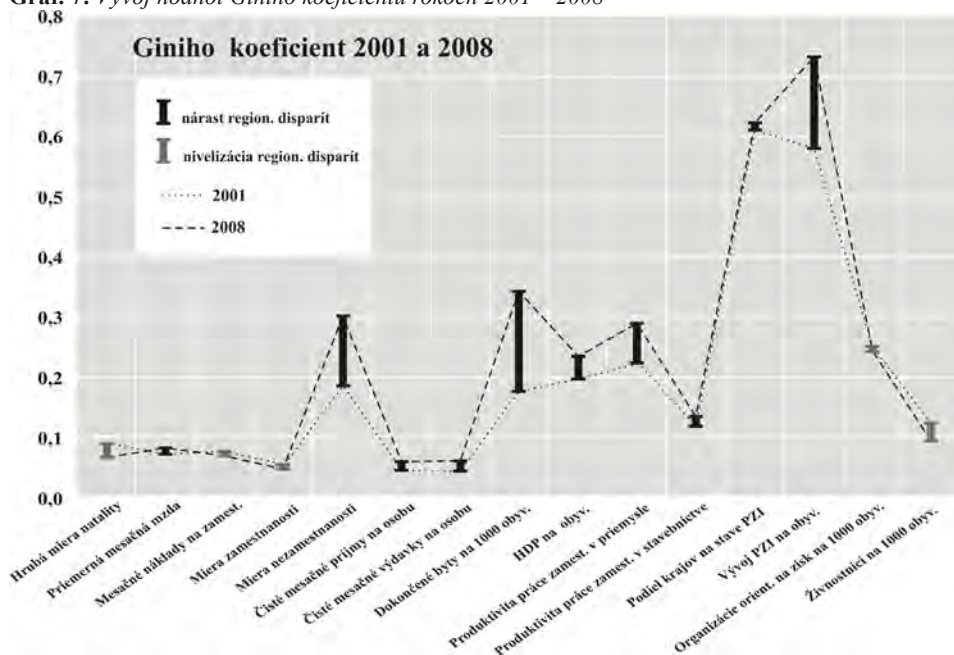
0,6149 hodnoty ukazovateľov s najvyššími disparitami

0,0585 hodnoty ukazovateľov s najnižšími disparitami

Zdroj: vlastné spracovanie

Naznačené vývojové trendy regionálnych nerovností v rámci hodnotených ukazovateľov potvrdil aj variačný koeficient. Aj v rámci neho sa za ukazovatele s najväčšou mierou disparít ukázali – podiel krajov na stave PZI (VK – 1,80), vývoj PZI na obyvateľa (1,85) a počet dokončených bytov na 1000 obyvateľov (0,77). Naopak najnižšie disparity boli opäť zaznamenané pri miere zamestnanosti (0,10), čistých mesačných príjmoch na osobu v domácnosti (0,13) a čistých mesačných výdavkoch na osobu v domácnosti (0,13). Vývoj hodnôt variačného koeficientu za celé obdobie približuje *tabuľka 14* a hraničné roky 2001 a 2008 dokumentuje *graf 8*.

Graf. 7: Vývoj hodnôt Giniho koeficientu rokoch 2001 – 2008

Zdroj: vlastné spracovanie podľa tab.13

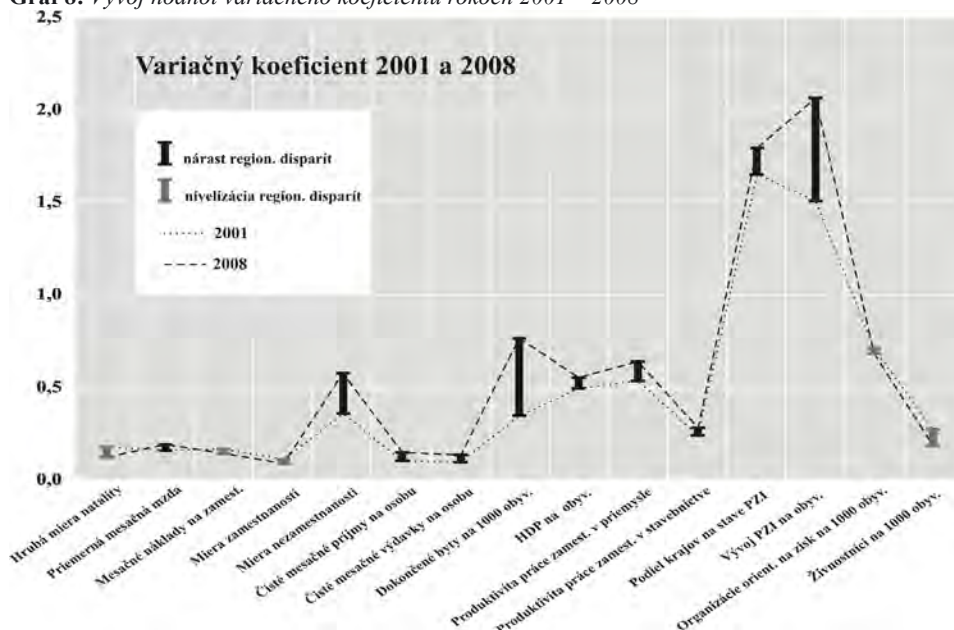
Tab. 14: Vývoj hodnôt variačného koeficientu rokoch 2001 – 2008

Ukazovateľ (pre VK)	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Hrubá miera natality	0,18	0,18	0,16	0,15	0,11	0,13	0,13	0,13
Priemerná mesačná mzda	0,17	0,17	0,17	0,18	0,19	0,19	0,19	0,18
Mesačné náklady na zamestnanca	0,16	0,15	0,15	0,20	0,13	0,17	0,15	0,15
Miera zamestnanosti	0,10	0,10	0,10	0,11	0,12	0,10	0,10	0,10
Miera nezamestnanosti	0,36	0,39	0,44	0,44	0,49	0,53	0,57	0,58
Čisté mesačné príjmy na osobu	0,11	0,11	0,11	0,16	0,13	0,14	0,11	0,13
Čisté mesačné výdavky na osobu	0,11	0,10	0,10	0,15	0,13	0,10	0,14	0,13
Dokončené byty na 1000 obyvateľov	0,35	0,39	0,39	0,58	0,74	0,73	0,85	0,77
Tvorba HDP na obyvateľa	0,50	0,52	0,51	0,50	0,57	0,46	0,55	-
Produktivita práce zamestn. v priemysle	0,53	0,55	0,76	0,69	0,63	0,74	0,64	0,65
Produktivita práce zamestn. v stavebníctve	0,25	0,24	0,24	0,26	0,30	0,30	0,28	0,28
Podiel krajov na stave zahranič. investícií	1,65	1,90	1,83	1,80	1,75	1,76	1,80	-
Vývoj zahranič. investícií na obyvateľa	1,50	2,56	2,18	1,59	1,07	2,06	1,85	-
Organizácie orient. na zisk na 1000 obyv.	0,70	0,65	0,69	0,66	0,67	0,68	0,69	0,70
Živnostníci na 1000 obyvateľov	0,28	0,23	0,22	0,23	0,22	0,19	0,19	0,18

1,65 hodnoty ukazovateľov s najvyššími disparitami

0,11 hodnoty ukazovateľov s najnižšími disparitami

Zdroj: vlastné spracovanie

Graf 8: Vývoj hodnôt variačného koeficientu rokoch 2001 – 2008

Zdroj: vlastné spracovanie podľa tab.14

V nasledujúcom kroku boli porovnávané hodnoty oboch hodnotiacich koeficientov pre jednotlivé ukazovatele za všetky roky v sledovanom období. Boli pritom využité reťazové indexy s percentuálnym ohodnotením ich zmien. Ak došlo k nárastu regionálnej disparity v rámci daného ukazovateľa, v tabuľke sa to prejavilo kladnými hodnotami a označením bielou číslicou na tmavom poli. Keď však bola zaznamenaná nivelizácia disparity, číselná hodnota bola označená záporným znamienkom a čiernou farbou na svetlom poli.

Tab. 15: Vývoj regionálnych disparít podľa Giniho koeficientu (2001 – 2008)

Ukazovateľ (pre IG)	2001/2002	2002/2003	2003/2004	2004/2005	2005/2006	2006/2007	2007/2008	2001/2008*
Hrubá miera natality	2,12	-9,28	-6,62	-27,06	21,55	-1,67	-2,29	-26,31
Priemerná mesačná mzda	-0,41	5,95	2,87	8,12	-0,35	-1,77	-4,85	9,23
Mesačné náklady na zamestnanca	-14,46	4,03	39,55	-32,67	29,18	-6,04	-4,08	-2,20
Miera zamestnanosti	5,57	1,32	9,23	7,24	-11,58	-4,74	-4,38	-0,60
Miera nezamestnanosti	8,02	15,55	0,56	12,05	6,36	7,81	0,57	62,20
Čisté mesačné príjmy na osobu	1,11	7,88	23,12	-0,99	-5,16	-11,84	15,26	28,10
Čisté mesačné výdavky na osobu	-5,94	7,77	55,84	-19,09	-23,08	25,82	5,29	36,07
Dokončené byty na 1000 obyvateľov	10,88	1,02	38,51	24,52	0,97	8,60	-8,60	93,59
Tvorba HDP na obyvateľa	0,61	0,96	-1,20	14,79	0,66	1,98	-	18,24
Produktivita práce zamestn. v priemysle	5,44	26,62	-4,18	-4,15	17,11	-8,11	-2,72	28,38
Produktivita práce zamestn. v stavebníctve	6,11	-4,18	7,82	16,34	-0,72	-2,58	-9,47	11,63
Podiel krajov na stave zahranič. investícií	7,20	-3,28	-1,49	-2,09	0,41	0,55	-	0,96
Vývoj zahranič. investícií na obyvateľa	-42,07	-7,47	-17,76	-16,66	39,97	-0,26	-	25,76
Organizácie orient. na zisk na 1000 obyv.	-5,90	3,22	-1,85	-0,13	0,80	1,41	1,88	-0,84
Živnostníci na 1000 obyvateľov	-10,64	-3,58	3,06	-3,33	-8,57	-3,98	-2,65	-26,64
Podiel ukazovateľov s nárastom disparity (%)	66,6	66,6	60,0	40,0	60,0	40,0	33,3	66,6

* hodnota za rok 2007

10,88 nárast regionálnej disparity (%)

-6,04 nivelizácia regionálnej disparity (%)

Zdroj: vlastné spracovanie

Na základe analýzy výsledkov reťazových indexov je možné pri Giniho koeficiente identifikovať za celé obdobie nárast regionálnych disparít v 10 z 15 ukazovateľov (66,6%). Tento podiel je zapríčinený najmä nárastom disparít v období 2001 – 2006 (prehlbenie disparít pri viac ako 2/3 ukazovateľov), pričom obdobie posledných dvoch rokov (2007, 2008) poukazuje skôr na postupné spomaľovanie nárastu až začínajúcu nivelizáciu (nárast iba pri 40,0 resp. 33,3% ukazovateľov).

Tab. 16: Vývoj regionálnych disparít podľa variačného koeficientu (2001 – 2008)

Ukazovateľ (pre VK)	2001/2002	2002/2003	2003/2004	2004/2005	2005/2006	2006/2007	2007/2008	2001/2008*
Hrubá miera natality	1,36	-8,78	-7,54	-26,33	21,15	-3,27	-3,00	-28,40
Priemerná mesačná mzda	-2,33	4,30	4,01	6,27	-1,35	-2,31	-2,85	5,42
Mesačné náklady na zamestnanca	-8,75	2,04	34,20	-33,43	23,88	-9,40	0,13	-6,52
Miera zamestnanosti	0,10	1,27	8,03	6,36	-12,38	-3,75	-4,40	-6,08
Miera nezamestnanosti	7,44	14,26	-0,20	11,31	6,49	8,99	1,51	60,68
Čisté mesačné príjmy na osobu	-2,92	-0,27	47,85	-20,14	6,26	-16,81	17,41	18,63
Čisté mesačné výdavky na osobu	-9,74	-0,90	60,33	-18,55	-17,35	30,75	-4,96	19,98
Dokončené byty na 1000 obyvateľov	11,66	-0,67	50,01	28,08	-1,72	16,46	-9,94	119,69
Tvorba HDP na obyvateľa	2,24	-1,01	-1,04	12,73	-19,56	20,44	-	9,39
Produktivita práce zamestn. v priemysle	2,62	37,04	-8,43	-9,53	17,92	-13,90	1,24	19,75
Produktivita práce zamestn. v stavebníctve	-3,32	-1,82	8,26	15,81	-0,24	-4,15	-2,85	10,56
Podiel krajov na stave zahranič. investícií	14,97	-3,91	-1,35	-2,75	0,58	1,79	-	8,51
Vývoj zahranič. investícií na obyvateľa	70,61	-14,52	-27,13	-32,87	91,88	0,27	-	37,26
Organizácie orient. na zisk na 1000 obyv.	-6,73	6,41	-4,89	1,15	1,71	1,99	1,27	0,30
Živnostníci na 1000 obyvateľov	-17,80	-3,73	3,11	-4,98	-12,56	-0,21	-5,06	-35,78
Podiel ukazovateľov s nárastom disparít (%)	53,3	40,0	53,3	46,6	53,3	46,6	41,7	73,3

* hodnota za rok 2007

11,66 nárast regionálnej disparity (%)

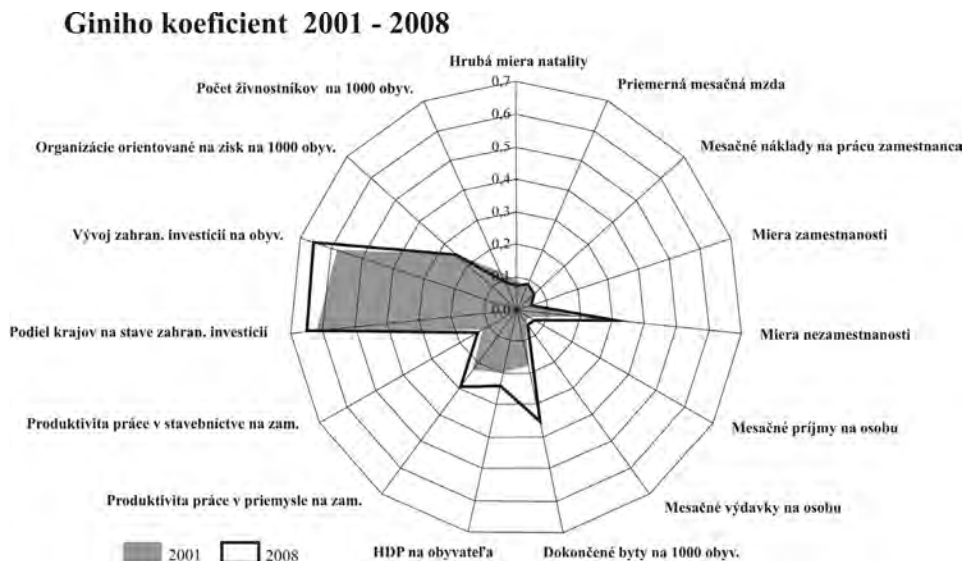
-3,75 nivelizácia regionálnej disparity (%)

Zdroj: vlastné spracovanie

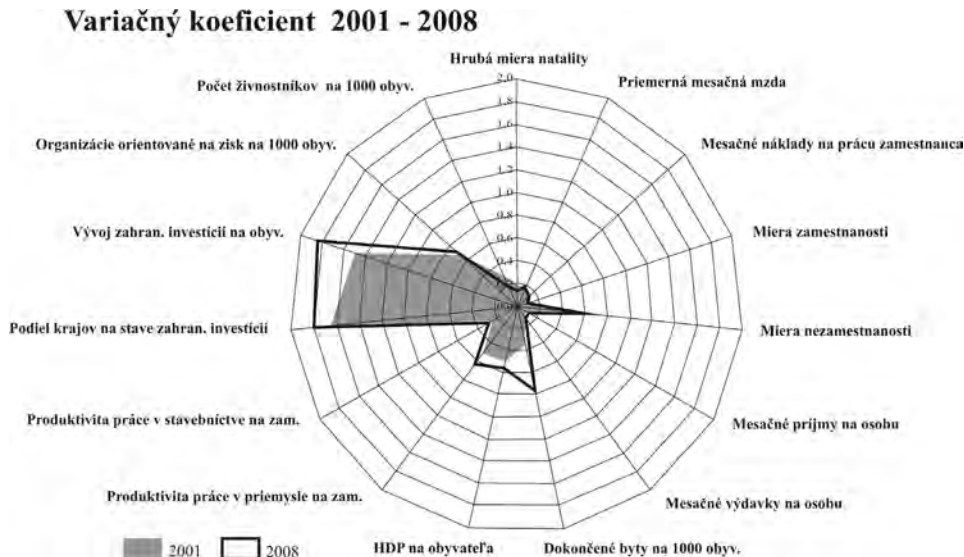
Aj variačný koeficient potvrdil celkový nárast regionálnych disparít pri 11 z 15 ukazovateľov (77,3%), no reťazové indexy v období 2001 – 2006 nepreukázali až taký výrazný nárast disparít oproti posledným dvom sledovaným rokom. V tomto prípade je nárast regionálnych disparít v rámci celého obdobia vyrovnannejší.

Pri Giniho ako aj variačnom koeficiente je rovnako badateľný najvyšší nárast regionálnych disparít pri ukazovateľoch dokončené byty na 1000 obyvateľov (IG nárast o 93,59%, VK o 119,69%) a miera nezamestnanosti (IG nárast o 62,20%, VK o 60,68%). Nivelizácia regionálnych nerovností sa prejavila najmä pri počte živnostníkov na 1000 obyvateľov (IG pokles o 26,64%, VK o 35,78%) a hrubej miere natality (IG pokles o 26,31%, VK o 28,40%).

Z hľadiska prehľadnejšieho znázornenia veľkosti zmien regionálnych nerovností s využitím Giniho a variačného koeficientu v rokoch 2001 a 2008 (začiatok a koniec sledovaného obdobia) boli zvolené *sieťové grafy* 9, 10. Chýbajúce hodnoty za ukazovatele tvorba HDP na obyvateľa, podiel krajov na stave PZI a vývoj PZI na obyvateľa sú z dôvodu ich štatistickej absencie za posledný hodnotený rok 2008 nahradené údajmi z roku 2007.

Graf 9: Porovnanie Giniho koeficientu v rokoch 2001 a 2008

Zdroj: vlastné spracovanie podľa tab.13

Graf 10: Porovnanie variačného koeficientu v rokoch 2001 a 2008

Zdroj: vlastné spracovanie podľa tab.14

Pri obidvoch *grafoch 9, 10* znázorňujúcich regionálne disparity vyjadrené prostredníctvom Giniho a variačného koeficientu v rokoch 2001 a 2008 sa zreteľne v súlade s vyššie uvedeným textom ukázal nárast regionálnych nerovností medzi regiónmi Slovenska.

Pri celkovom pohľade na veľkosť regionálnych nerovností ako aj ich vývoj a tendencie za sledované obdobie je možné identifikovať niekoľko príčin.

Najlepšie prírodné predpoklady pre rozvoj majú regióny západného a juhozápadného Slovenska ležiace na Podunajskej a Záhorskej nížine a čiastočne aj regióny juhovýchodného Slovenska na Východoslovenskej nížine a v Juhoslovenskej kotline. Regióny v západnej časti Slovenska majú okrem spomínaných prírodných predpokladov aj výhodnú makroekonomickú polohu vo vzťahu k hlavným ekonomickým rozvojovým jadrám západnej Európy. V tejto vyspelej časti Slovenska sa nachádza hlavné mesto Bratislava, ktoré spoločne s Viedňou, Budapešťou a Brnom tvoria významné nové rozvojové ekonomické jadro v bývalom východnom bloku. Bratislavský kraj spoločne s Trnavským tvoria základ prosperujúceho regiónu Slovenska, čo sa prejavilo voči stagnujúcemu juhovýchodu krajiny nárastom nerovností v ekonomickej oblasti. Výrazné disparity sa preto prejavili pri ukazovateľoch ako počet organizácií orientovaných na tvorbu zisku na 1000 obyvateľov a produktivita práce zamestnanca v priemysle. Uvedené hospodárske výsledky sa potom následne premietli do pomerne výrazných disparít v tvorbe HDP na obyvateľa. Odzrkadlením vývoja ekonomických ukazovateľov sú dopady v socioekonomickej oblasti v podobe nárastu medziregionálnych rozdielov v oblasti nezamestnanosti. V súlade s touto problematikou a rastom ekonomickej prosperity v rozvinutých regiónoch je aj problematika počtu dokončených bytov na 1000 obyvateľov. Tu je zaznamenaný výrazný nárast disparít v Bratislavskom a Trnavskom kraji oproti ostatným regiónom Slovenska.

Positívne ekonomické výsledky v západnej a severozápadnej časti Slovenska na viac stimulujú orientáciu zahraničných investícií práve do týchto oblastí. Ukazovatele ako podiel krajov na stave PZI a vývoj PZI na obyvateľa hovoria jasne v prospech ekonomicky najrozvinutejších regiónov SR, čo ešte viac prehľbuje existujúce nerovnosti.

Opačný trend vývoja regionálnych nerovností, t.j. vyrovnávanie resp. nivelizácia bol výraznejšie zaznamenaný pri dvoch hodnotiacich ukazovateľoch – počet živnostníkov na 1000 obyvateľov a hrubá miera natality. V prvom prípade je naznačený trend možné dať do súvislosti so slabšou ekonomickou situáciou na juhovýchode Slovenska. V tejto časti je zaznamenaná vyššia miera nezamestnanosti a ak aj má obyvateľstvo možnosť zamestnať sa, ide skôr o vzťah v podobe realizácie danej činnosti formou fakturácie. Týmto úkonom zamestnávateľovi odpadá povinnosť platiť odvody za zamestnanca, ktorý si tým pádom musí založiť živnosť o odvádzať povinné odvody sám. Nivelizácia v rámci druhého ukazovateľa (miera natality) je spojená na jednej strane s relatívne vysokou natalitou v rámci regiónov východného Slovenska (vyššia religiozita obyvateľstva, vyšší podiel rómskeho etnika), na strane druhej však ako uvádza Matlovič (2003), ide zároveň o migračne najstratovejšie regióny. Nižšie hodnoty miery natality vo vyspelejších západných regiónoch SR sú tak kompenzované uvedenou mechanickou imigráciou.

Podľa vyššie uvedených hodnotení sa na regionálnych disparitách a ich veľkosti podieľa najmä Bratislavský kraj s hlavným mestom Bratislava, hoci nemalý podiel na regionálnych nerovnostiach majú aj kraje v zázemí Bratislavy a to Trnavský, Trenčiansky a osobitne aj Žilinský. Preto sa situácia pri hodnotených ukazovateľoch bude javiť v inom svetle, ak sa z hodnotenia vylúči Bratislavský kraj ako kraj so špecifickým postavením, kde až 71,5% obyvateľov kraja žije v hlavnom meste Bratislava, čo výraznou mierou ovplyvňuje hodnoty jednotlivých ukazovateľov v podobe ich nadhodnotenia. Ide jednak o efekt dochádzky za prácou (nahodnotenie regionálneho HDP ako regiónu medziregio-

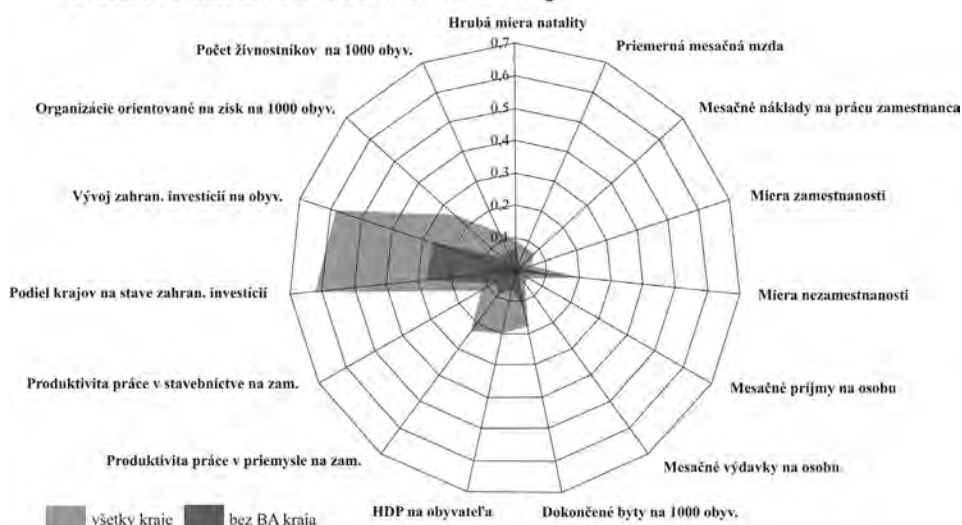
nálnej dochádzky a podhodnotenie v oblastiach medziregionálnej odchádzky za prácou) ako aj lokalizácie riadiacich centrál strategických podnikov, čo súvisí s ich daňovými povinnosťami.

Niektoré krajiny Európskej Únie ako napr. Česká republika, Rumunsko, Veľká Británia, Nemecko, Švédsko, Španielsko, Rakúsko a Portugalsko majú podobne ako SR úzko vymedzenú územnú jednotku hlavného mesta v podobe úrovne NUTS II. Uvedený efekt hlavného mesta sa prejavil výrazne pri Slovenskej republike, Českej republike a Rumunsku, čo je možné dať do súvislosti s faktom, že čím je krajina ekonomicky slabšia resp. prešla dôležitým politickým a následne ekonomickým transformačným procesom, sú regionálne rozdiely výraznejšie a viditeľnejšie sa prejavuje hospodársky rast i sociálna prosperita hlavného mesta (ktoré predstavuje pre danú krajinu vstupnú bránu pre komunikáciu s inými štátmi i pre investičné aktivity zahraničných spoločností) oproti ostatným regiónom. Pri vzájomnom porovnávaní má Slovenska republika spoločne s Českou republikou z pomedzi krajín EÚ najvyššie regionálne nerovnosti. Na strane druhej je však potrebné dodať, že zároveň ich hlavné mestá Bratislava a Praha, ktoré výraznou mierou prispievajú k existencii regionálnych disparít, sú lokalizáciou významných zahraničných investícií a v rámci východnej Európy sa postupne stávajú jadrami ekonomicky prosperujúcich regiónov.

Skutonosť, že Bratislavský kraj s hlavným mestom Bratislava má výrazný podiel na stave regionálnych disparít potvrdzujú *grafy 11, 12, 13, 14* hodnotiace Giniho a variačný koeficient regiónov SR s Bratislavským krajom aj bez neho v rokoch 2001 a 2008. Pre znázornenie rozdielov boli využité sieťové grafy, pričom hodnoty Giniho a variačného koeficientu za všetkých osem krajov SR boli označené v grafoch plochou svetlosivej farby, hodnoty Giniho a variačného koeficienta za sedem krajov bez Bratislavského predstavovala plocha tmavosivej farby.

Graf 11:

Giniho koeficient 2001 s a bez BA kraja

Zdroj: vlastné spracovanie

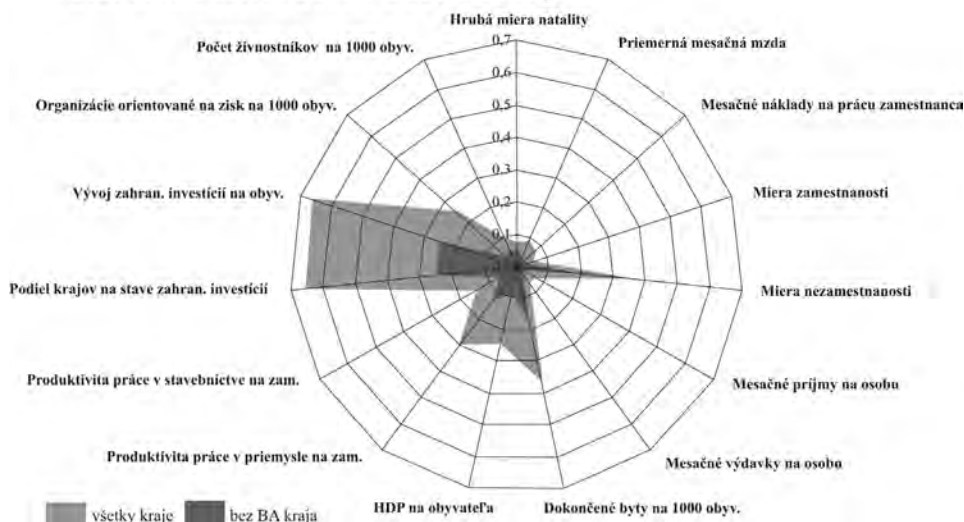
Vychádzajúc z *grafov 11, 12* znázorňujúcich vývoj hodnôt Giniho koeficientu v rokoch 2001 a 2008 je možné povedať, že v oboch hodnotených situáciách (teda s aj *bez* Bratislavského kraja) došlo za sledované obdobie k nárastu regionálnych disparít. Na základe hodnotených údajov a vypočítaných koeficientov je možné regionálne disparity rozdeliť do troch základných skupín. Prvú skupinu tvoria disparity pri tých ukazovateľoch, kde je príčinou nerovností najmä Bratislavský kraj, druhú skupinu predstavujú disparity spôsobené predovšetkým krajinami mimo Bratislavského a poslednú tie, kde sa na stave regionálnych nerovností podieľajú porovnateľne Bratislavský kraj a ostatné kraje.

Do prvej skupiny boli zaradené tak v roku 2001 ako aj v 2008 ukazovatele priemerná mesačná mzda, mesačné náklady na prácu zamestnanca, čisté mesačné náklady a výdavky na osobu v domácnosti, tvorba HDP na obyvateľa, produktivita práce v priemysle a stavebníctve, podiel krajov na stave PZI, vývoj PZI na obyvateľa a počet organizácií orientovaných na tvorbu zisku na 1000 obyv. Pre všetky uvedené ukazovatele platí, že v rámci nich výrazne dominuje Bratislavský kraj, pričom pri niektorých ukazovateľoch ostatné kraje nedosahujú ani priemer za SR (mesačné príjmy na osobu, počet organizácií orientovaných na tvorbu zisku na 1000 obyv., podiel krajov na stave PZI, vývoj PZI na obyv.). Pri zostávajúcich ukazovateľoch majú nadpriemerné hodnoty iba Trnavský kraj a v niektorých prípadoch Košický. Osobitne v rámci tejto skupiny vystupuje ukazovateľ počet dokončených bytov na 1000 obyv., pri ktorom v roku 2008 došlo k presunu do tejto skupiny vďaka zvýšenému počtu dokončených bytov v Bratislavskom kraji, ktorému môže sekundovať iba kraj Trnavský v súvislosti s lokalizáciou strategickej investície podporujúcej bytovú výstavbu.

Do druhej skupiny je možné zaradiť iba hrubú mieru natality, kde sa na regionálnych disparitách podieľajú najmä Prešovský, Košický a Žilinský kraj (vyššia religiozita obyvateľstva a vyšší podiel rómskeho obyvateľstva). Avšak za posledné roky dochádza k vyrovnávaniu regionálnych nerovností stabilizáciou natality na východnom Slovensku a jej nárastom v Bratislavskom kraji.

Tretiu skupinu tvoria ukazovatele, pri ktorých sú disparity výsledkom nielen silného postavenia Bratislavského kraja, ale sa k nemu pridávajú aj niektoré ďalšie kraje. V rámci miery zamestnanosti ide napr. o Trnavský a Trenčiansky kraj a pri počte živnostníkov na 1000 obyv. o Žilinský, Trnavský a Trenčiansky.

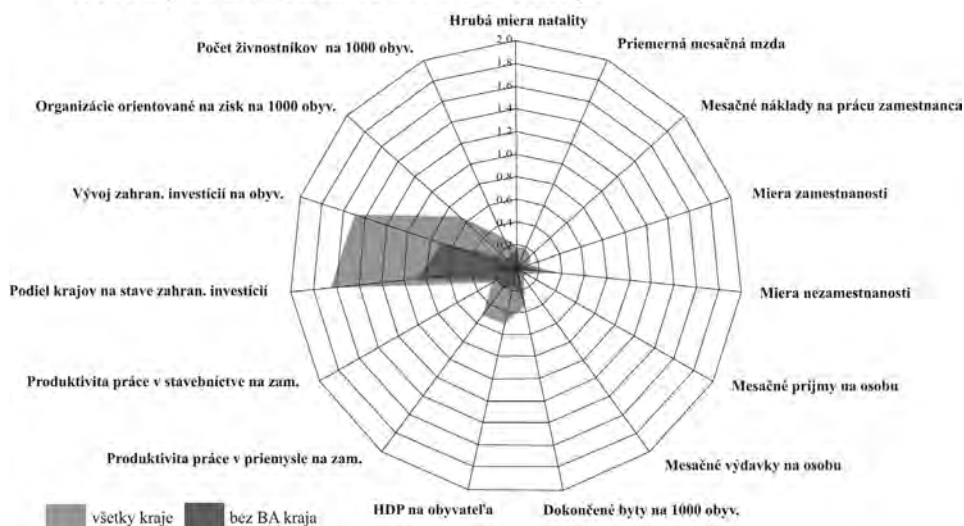
Graf 12:

Giniho koeficient 2008 s a bez Ba kraja

Zdroj: vlastné spracovanie

Trend ohľadom vývoja regionálnych disparít hodnotených pre všetky kraje Slovenskej republiky ako aj bez Bratislavského kraja naznačený pri využití Giniho koeficientu sa potvrdil aj v prípade variačného koeficientu. Pri porovnaní *grafov 13, 14* je zreteľný nárast tak za všetky kraje Slovenska ako aj v rámci siedmych krajov bez Bratislavského kraja.

Graf 13:

Variačný koeficient 2001 s a bez BA kraja

Zdroj: vlastné spracovanie

Pri porovnaní zaradenia jednotlivých ukazovateľov do vyššie definovaných troch skupín je možné povedať, že sledované ukazovatele vykazujú pri variačnom koeficiente podobný priebeh ako v rámci Giniho koeficientu.

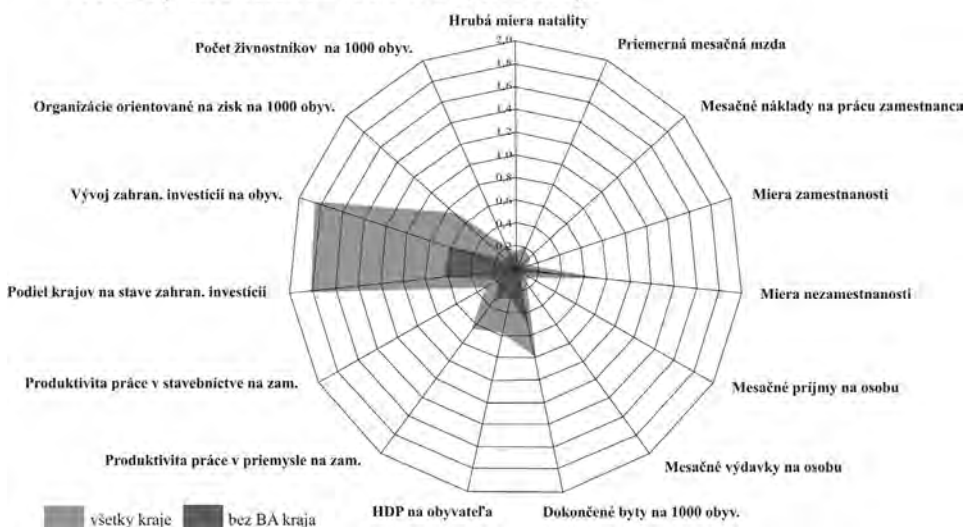
Do prvej skupiny (príčinou regionálnych nerovností je najmä Bratislavský kraj) je možné zaradiť nasledujúce ukazovatele: priemerná mesačná mzda, mesačné náklady na prácu zamestnanca, mesačné príjmy a výdavky na osobu v domácnosti, tvorba HDP na obyvateľa, produktivita práce v priemysle, podiel krajov na stave PZI, vývoj PZI na obyvateľa a počet organizácií orientovaných na tvorbu zisku na 1000 obyvateľov.

Do druhej skupiny je možné zaradiť iba hrubú mieru natality, kde sa na regionálnych disparitách podieľajú najmä Prešovský, Košický a Žilinský kraj (vyššia religiozita obyvateľstva a vyšší podiel rómskeho obyvateľstva). Avšak za posledné roky dochádza k vyrovňovaniu regionálnych nerovností stabilizáciou natality na východnom Slovensku a jej nárastom v Bratislavskom kraji.

Tretiu skupinu tvoria podobne ako pri Giniho koeficiente ukazovatele, pri ktorých sú disparity výsledkom nielen silného postavenia Bratislavského kraja, ale sa k nemu pridávajú aj niektoré ďalšie kraje. V rámci miery zamestnanosti ide napr. o Trnavský a Trenčiansky kraj a pri počte živnostníkov na 1000 obyvateľov ide o Žilinský, Trnavský a Trenčiansky kraj.

Graf 14:

Variačný koeficient 2008 s a bez BA kraja

Zdroj: vlastné spracovanie

Na základe výsledkov oboch hodnotiacich koeficientov je možné potvrdiť nárast regionálnych disparít v Slovenskej republike takmer pri všetkých ukazovateľoch (okrem hrubej miery natality a počtu živnostníkov na 1000 obyvateľov). Na veľkosť a vývoj regionálnych disparít majú rozdielny vplyv jednotlivé regióny SR, pričom rozhodujúci dopad je spojený s hodnotami ukazovateľov v Bratislavskom kraji.

Bratislavský kraj svojimi hodnotami sledovaných ukazovateľov vyhodnotených prostredníctvom zvolených koeficientov má rozhodujúci dopad na rozsah regionálnych disparít v nasledujúcich ukazovateľoch: priemerná mesačná mzda zamestnanca, mesačné náklady práce zamestnanca, čisté mesačné príjmy domácnosti na osobu, čisté mesačné výdavky domácností na osobu, tvorba HDP na obyvateľa, produktivita práce zamestnanca v priemysle, podiel krajov na stave PZI, vývoj PZI na obyvateľa a počet organizácií orientovaných na tvorbu zisku na 1000 obyvateľov.

Pri ostatných ukazovateľoch ako hrubá miera natality, miera zamestnanosti, miera nezamestnanosti, dokončené byty na 1000 obyvateľov, produktivita práce zamestnanca v stavebníctve, živnostníkov na 1000 obyvateľov majú okrem Bratislavského kraja vplyv na vytváranie regionálnych disparít aj ostatné kraje. Ide najmä okraje s lokalizáciou významných zahraničných investícií ako Trnavský kraj a Žilinský.

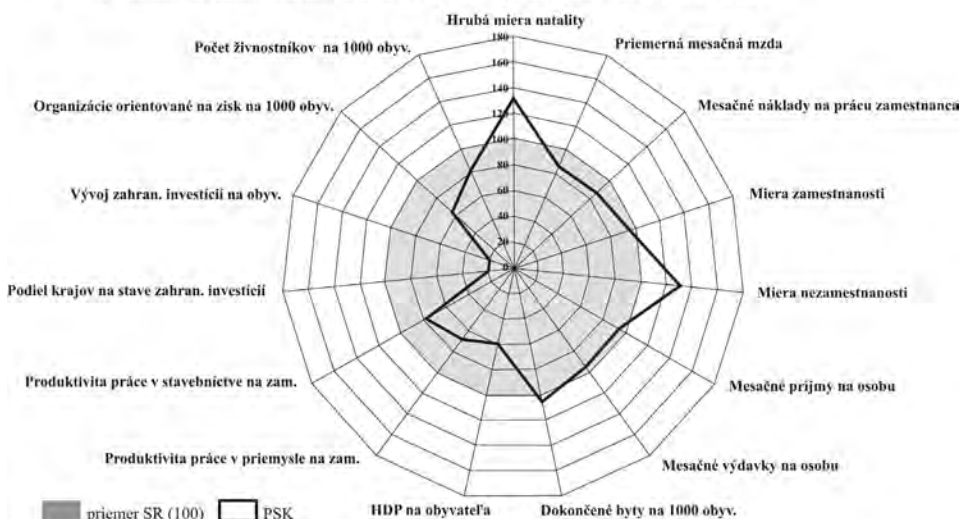
POSTAVENIE REGIÓNU VÝCHODNÉHO SLOVENSKA VO SVETLE VYBRANÝCH INDIKÁTOROV

V tejto časti bude hlavná pozornosť sústredená na zhodnotenie vybraných ukazovateľov regiónu východného Slovenska (opäť bude využitý súbor vyššie definovaných 15 ukazovateľov) a jeho postavenie a význam v štruktúre regionálnych disparít SR. V tejto súvislosti región východného Slovenska predstavujú kraje Prešovský a Košický. Pri hodnotení bol využitý chronologický rad vstupných údajov za jednotlivé ukazovatele v období 2001 – 2008 ako aj priama komparácia oboch hraničných rokov, t.j. 2001 a 2008.

Pri prvom hodnotení boli porovnávané hodnoty za vybrané ukazovatele v rámci Prešovského kraja (PSK) a priemeru SR v rokoch 2001 a 2008. Pre znázornenie rozdielov boli využité sieťové grafy, pričom hodnoty za SR boli označené hodnotou 100 a v grafe 15 hranicou sivej plochy (tá bola celá vyplnená z dôvodu lepšej prehľadnosti pri komparácii), hodnoty ukazovateľov za PSK predstavovala čierna krivka vyznačená hrubšou čiarou. Ak bola hodnotená hodnota za PSK vyššia ako hodnota za SR, nachádzala sa v bielej časti grafu, ak nižšia v sivej. Týmto znázorneným je zrejmé, v ktorých ukazovateľoch má porovnávaný kraj silnejšiu pozíciu ako priemer za celé územie SR a v ktorých zaostáva. Platí tu však aj skutočnosť, že čím je bližšie hodnota k stredu grafu, tým je daný ukazovateľ horšie ohodnotený. Jediným ukazovateľom, v rámci ktorého platí opačný prístup je miera nezamestnanosti, kde vyššia hodnota (zaznačenie v bielej časti grafu) indikuje horšie ohodnotenie.

Graf 15:

Porovnanie hodnôt ukazovateľov v PSK a priemeru SR v roku 2001

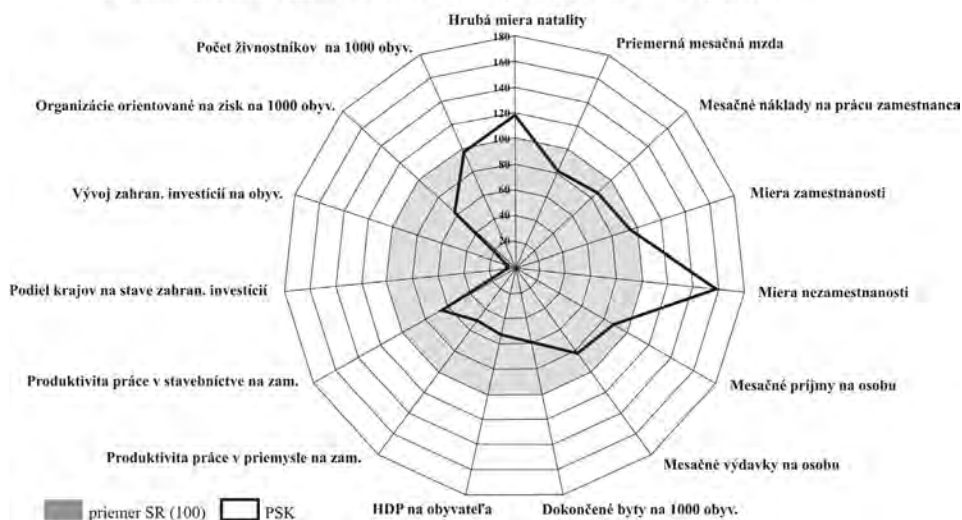
Zdroj: vlastné spracovanie

Vychádzajúc z uvedených poznámok a na základe *grafu 15* bola v roku 2001 situácia pri 13 z 15 ukazovateľov horšia pri PSK oproti priemeru SR. Výrazne lepšia situácia je iba pri ukazovateli natalita, ktorá súvisí s vyšším stupňom religiozity obyvateľstva a najmä vyšším zastúpením rómskeho etnika. Mierne lepšia situácia je v počte dokončených bytov na 1000 obyvateľov.

Situácia sa však na konci hodnoteného obdobia v roku 2008 ešte viac zhoršila. Všetky ukazovatele až na počet živnostníkov na 1000 obyvateľov (vyšší podiel realizácií dohodnutej činnosti na základe fakturácie – nevyhnutná potreba založenia živnosti) sa oproti priemeru SR prepadli (*graf 16*). Došlo k zníženiu hrubej miery natality (emigrácia mladej reprodukčnej zložky obyvateľstva do ekonomicky prosperujúcich regiónov SR alebo zahraničia) a zároveň relatívnemu nárastu miery nezamestnanosti.

Graf 16:

Porovnanie hodnôt ukazovateľov v PSK a priemeru SR v roku 2008

Zdroj: vlastné spracovanie

Postavenie PSK v rámci hodnotených ukazovateľov medzi jednotlivými krami SR prináša nasledujúca *tabuľka 17*. Z nej je badateľné, že si PSK udržiava 1. miesto iba v rámci hrubej miery natality, ktorá sa však v porovnaní s ostatnými krajmi postupne vyrovnáva. Pri väčšine ostatných ukazovateľov (10 z 15) je potrebné konštatovať najslabšiu 8. pozíciu kraja. Pri ostatných štyroch ukazovateľoch sa pozícia PSK pohybuje vo väčšine prípadov na 5. až 7. mieste, pričom aj v počte dokončených bytov na 1000 obyvateľov sa situácia zhoršila (v rokoch 2001 a 2002 bol PSK ešte na 3. mieste).

Tab. 17: Poradie Prešovského kraja medzi krajmi SR (2001 – 2008)

Ukazovateľ	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Hrubá miera natality	1	1	1	1	2	1	1	1
Priemerná mesačná mzda	8	8	8	8	8	8	8	8
Mesačné náklady na zamestnanca	8	8	8	8	8	8	8	8
Miera zamestnanosti	6	5	5	6	6	6	6	6
Miera nezamestnanosti	7	7	6	6	6	6	6	6
Čisté mesačné príjmy na osobu	8	8	8	7	8	8	8	8
Čisté mesačné výdavky na osobu	8	8	8	8	8	8	8	8
Dokončené byty na 1000 obyvateľov	3	3	6	5	5	6	4	6
Tvorba HDP na obyvateľa	8	8	8	8	8	8	8	-
Produktivita práce zamestn. v priemysle	8	8	8	8	8	8	8	8
Produktivita práce zamestn. v stavebníctve	8	8	8	8	8	8	8	8
Podiel krajov na stave zahranič. investícií	8	8	8	8	8	8	8	-
Vývoj zahranič. investícií na obyvateľa	7	8	8	6	8	8	8	-
Organizácie orient. na zisk na 1000 obyv.	8	8	8	8	8	8	8	8
Živnostníci na 1000 obyvateľov	7	6	6	6	6	6	6	5

1 2 najvyššie a druhé najvyššie umiestnenie medzi krajmi

8 7 najnižšie a druhé najnižšie umiestnenie medzi krajmi

Zdroj: vlastné spracovanie

Príčin a dôvodov na súčasné nepriaznivé postavenie Prešovského kraja je viacero, pričom sa často krát vzájomne ovplyvňujú a posilňujú. V prvom rade má PSK limitovaný až veľmi limitovaný potenciál územia pre hospodárske využitie. Reliéf kladie väčšie prekážky pre výstavbu väčších sídel, výstavbu infraštruktúry ako aj štruktúr hospodárskej činnosti. Dôležitým faktorom je nevýhodná makropoloha územia. PSK leží mimo tradičných ako aj potenciálnych regiónov rozvoja v európskom meradle, pričom aj nadregionálne prosperujúce hospodárske jadrá ako napr. Viedeň – Brno – Bratislava – Budapešť a Krakov – Katowice – Ostrava sa nachádzajú v pomerne väčšej vzdialenosti (300 km resp. 200 km vzdušnou čiarou).

Problémom zaostávania PSK je aj nevyhovujúci charakter osídlenia, kde sa nachádzajú iba dve mestá (Prešov, Poprad) s počtom obyvateľov nad 50 000 s potenciálom byť skutočnými centrami rozvoja a difúzie inovácií do svojho zázemia. V regióne PSK je zrejmä aj výrazne rozdrobená sídelná štruktúra s vysokým podielom malých obcí do 500 obyvateľov (55%), čo vplýva na efektívnosť ich riadenia ako aj možnosti rozvoja.

Osobitým problémom je neprispôsobivé rómske etnikum. Rómske obyvateľstvo nelen že nevytvára hodnoty a nie je ekonomicky činné, ale aj svojou pasivitou výrazne zaťažuje rozpočtové výdavky v sociálnej oblasti. V PSK je podľa sociologického prieskumu (2004) viac ako 11% podiel rómskeho obyvateľstva, ktoré sa okrem bývania v obciach v určitom stupni asimilácie koncentruje aj v 210 osadách, ktoré predstavujú 41% všetkých osád na Slovensku (spracované podľa Kandráčová, 2004).

Veľmi dôležitým faktorom prosperity alebo naopak stagnácia až úpadku je dobudovanosť „veľkej“ dopravnej infraštruktúry, ktorá tvorí základ pre zlepšenie dostupnosti regiónov pre investície, cestovný ruch ako aj celkovú kvalitu života obyvateľov týchto regiónov. Napriek tomu, že v poslednom období je dobudovanie základného dopravného skeletu územia PSK veľkou prioritou, je potrebné ešte dobudovať 60% z celkovej dĺžky diaľnic a 100% rýchlostných komunikácií, ktoré boli naplánované pre územie PSK.

Zaostalosť regiónu PSK súvisí aj s historickou marginalitou územia. Vývoj počtu obyvateľov PSK na rozdiel napr. od Bratislavského alebo Trnavského kraja nebol rovnomerný a prirodzený. Počet obyvateľov v roku 1869 bol nízky a obyvateľstvo bolo v prevažnej väčšine poľnohospodárske. Nárast počtu obyvateľov bol zaznamenaný najmä v období 1950 – 1991 (takmer 75%) v súvislosti s industrializáciou a následnou urbanizáciou východného Slovenska. V tomto období došlo k výraznému nárastu počtu obyvateľov v menších regionálnych mestách s počtom obyvateľov od 20 do 40 tis. Avšak počas obdobia transformácie (po roku 1989) došlo v rámci podnikov v týchto mestách k strate východných trhov a ich miera adaptácie na zmenené politické a ekonomické podmienky bola problematická. Výsledkom bol rozpad viacerých väčších podnikov a teda aj zamestnávateľov v regióne (napr. Vihorlat Snina, Jas Bardejov, Chemlon Humenné, sklárne Medzilaborce a pod.). To sa prejavilo vyššou nezamestnanosťou a odchodom najvzdelanejšej a najschopnejšej časti obyvateľstva mimo región. Zlá ekonomická situácia, ktorú transformačné obdobie z hľadiska rastu konkurencie ešte viac prehĺbilo, má dopad aj na súčasnú nevyhovujúcu ekonomickú špecializáciu PSK.

Nevyhovujúca ekonomická špecializácia PSK ako dôsledok predchádzajúceho hospodárskeho vývoja sa prejavila v mnohých indikátoroch, v rámci ktorých má PSK zo všetkých krajov najhoršiu pozíciu resp. patrí medzi najslabšie regióny (napr. tržby z poľnohospodárskej činnosti, tržby z priemyselnej činnosti, pridaná hodnota v priemysle,

produktivita práce zamestnanca v priemysle, tržby v doprave, tržby v nehnuteľnostiach a pod.). Do veľkej miery popisovaná situácia v PSK súvisí aj s jeho s druhým najnižším podielom v priemyselnej high-tech výrobe (3% z tržieb, a 7% zamestnaných) po Banskobystrickom kraji a najvyššom podiele low-tech výroby (52% tržieb a 52% zamestnaných).

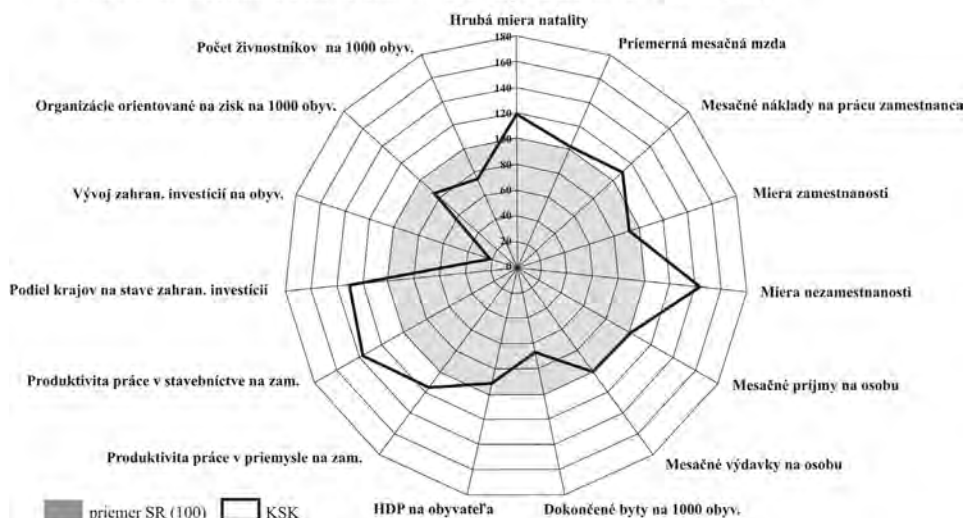
Posledným, no nie nezanedbateľným faktorom rozvoja je depresnosť priľahlých regiónov susediacich krajín. S regiónom PSK susedia málo rozvinuté regióny Maďarska, Poľska a Ukrajiny, ktoré svojou ekonomickou silou, potenciálom i spoluprácou nedokážu stimulovať vo väčšej miere ekonomický rozvoj PSK.

Na základe rovnakých vstupov a použitých mier bol hodnotený aj Košický kraj (KSK). Situácia oproti PSK je v niektorých ukazovateľoch podobná avšak pri niektorých je vývoj odlišný.

Na základe vyššie uvedeného a *grafu 17* je zrejma situácia v rámci ukazovateľov KSK. V roku 2001 bola situácia pri 9 z 15 ukazovateľov horšia príp. podobná pri KSK ako pri priemere SR. Výrazne lepšia situácia bola iba pri ukazovateľoch natalita, ktorá súvisí s vyšším zastúpením rómskeho etnika podobne ako v PSK, ďalej produktivita práce zamestnanca v priemysle, čo je možné dať do súvislosti v priemyselnu základňou krajského mesta Košice s nosným hutníckym kombinátom US Stell, podielom na stave priamych zahraničných investícií, čo je opäť spojené so strategickou investíciou v podniku US Stell a produktivitou práce zamestnanca v stavebníctve.

Graf 17:

Porovnanie hodnôt ukazovateľov v KSK a priemere SR v roku 2001

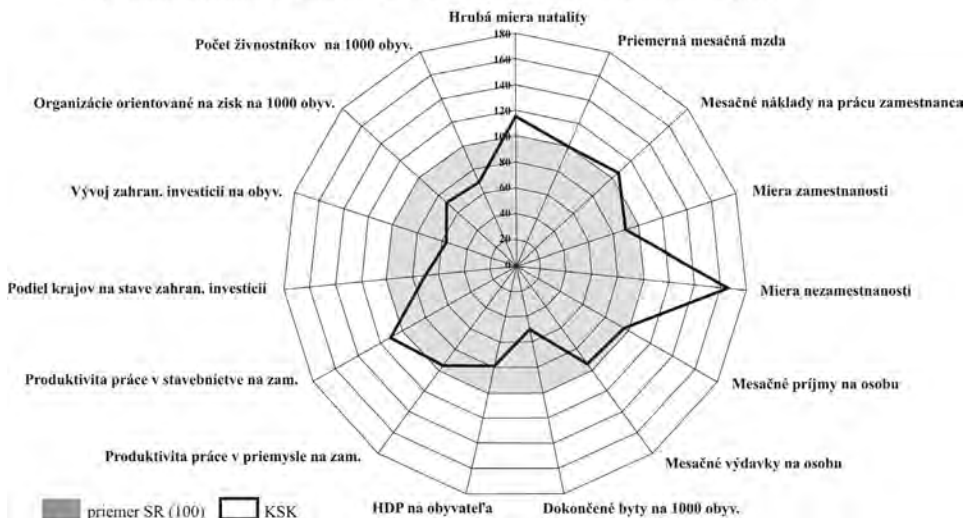
Zdroj: vlastné spracovanie

Vývoj hodnotených ukazovateľov sa na konci hodnoteného obdobia v roku 2008 podobne ako v PSK zhoršil. Všetky ukazovatele sa oproti priemere SR prepadli (*graf 18*). Došlo k čiastočnému zníženiu hrubej miery natality a zároveň relatívnemu nárastu miery nezamestnanosti. Z ostatných ukazovateľov si KSK zachováva veľmi nízke nadpriemer-

né hodnoty iba pri mesačných nákladoch na prácu zamestnanca a produktivite práce zamestnanca v stavebníctve je situácia o niečo priaznivejšia.

Graf 18:

Porovnanie hodnôt ukazovateľov v KSK a priemeru SR v roku 2008

Zdroj: vlastné spracovanie

Postavenie KSK v rámci hodnotených ukazovateľov medzi jednotlivými krami SR prináša nasledujúca *tabuľka 18*. Postavenie KSK je v rámci jednotlivých ukazovateľov rozdielne. Napriek tomu, že je KSK v ostatných rokoch v ukazovateľoch ako mesačné náklady na prácu zamestnanca, produktivita práce zamestnanca v stavebníctve a podiel krajov na stave PZI dlhodobo na 2. mieste medzi krajmi, je jeho pozícia oproti priemeru SR veľmi slabá, čo napovedá, že oproti Bratislavskému kraju ako kraju na prvom mieste výrazne zaostáva. Pozitívom je zistenie, že si za celé obdobie udržiava stabilne druhé miesto za PSK v hrubej miere natality, čím sa podobne ako druhý východoslovenský kraj stáva často zdrojom pracovnej sily pre ekonomicky silnejší západ krajiny. Strata pozícií je zaznamenaná pri ukazovateľoch čisté mesačné príjmy a výdavky na osobu v domácnosti, produktivita práce zamestnanca v priemysle a počte organizácií orientovaných na tvorbu zisku na 1000 obyvateľov. Pri štyroch ukazovateľoch (miera zamestnanosti, miera nezamestnanosti, dokončené byty na 1000 obyvateľov a živnostníci na 1000 obyvateľov) sa KSK ocitá na posledných resp. predposledných miestach v porovnaní s ostatnými krajmi.

Tab. 18: Poradie Košického kraja (2001 – 2008)

Ukazovateľ	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Hrubá miera natality	2	2	2	2	1	2	2	2
Priemerná mesačná mzda	2	2	2	2	2	2	3	3
Mesačné náklady na zamestnanca	2	2	2	2	2	2	2	2
Miera zamestnanosti	8	7	6	8	8	8	8	8
Miera nezamestnanosti	8	8	8	8	7	7	7	8
Čisté mesačné príjmy na osobu	2	2	2	3	4	7	7	4
Čisté mesačné výdavky na osobu	5	5	5	6	4	7	7	7
Dokončené byty na 1000 obyvateľov	8	8	7	8	8	8	8	7
Tvorba HDP na obyvateľa	4	4	4	4	5	4	6	-
Produktivita práce zamestn. v priemysle	2	2	2	2	2	3	3	4
Produktivita práce zamestn. v stavebníctve	2	1	2	2	2	2	2	2
Podiel krajov na stave zahranič. investícií	2	2	2	2	2	2	2	-
Vývoj zahranič. investícií na obyvateľa	6	6	6	5	4	6	3	-
Organizácie orient. na zisk na 1000 obyv.	2	3	3	4	4	4	4	6
Živnostníci na 1000 obyvateľov	8	8	8	8	8	8	8	8

1 2 najvyššie a druhé najvyššie umiestnenie umiestnenie medzi krajinami

8 7 najnižšie a druhé najnižšie umiestnenie umiestnenie medzi krajinami

Zdroj: vlastné spracovanie

Dôvodov stagnácie i zhoršenia niektorých ukazovateľov v rámci Košického kraja je viacero. Potenciál územia KSK je z hľadiska hospodárskeho využitia značne diferencovaný. Kým západná časť kraja má podobne ako PSK limitovaný až veľmi limitovaný potenciál, východná s jadrom na Východoslovenskej nížine a sekundárnym v Košickej kotline má potenciál veľmi vysoký až vysoký, no prírodné podmienky nie sú až tak priaznivé ako na Podunajskej nížine (napr. bonita pôdy, kvalitné zdroje pitnej vody a pod.). Napriek tomu, že reliéf nekladie až také prekážky pre výstavbu väčších sídel, výstavbu infraštruktúry ako aj štruktúr hospodárskej činnosti ako iných regiónov Slovenska (sever a stred Slovenska), sformovalo sa tu iba jedno výraznejšie sídelné centrum s počtom obyvateľov nad 50 tis. obyvateľov a to Košice (234 tis. obyvateľov).

Dôležitým faktorom je nevýhodná makropoloha územia. KSK leží mimo tradičných ako aj potenciálnych regiónov rozvoja v európskom meradle, pričom aj nadregionálne prosperujúce hospodárske jadrá ako napr. Viedeň – Brno – Bratislava – Budapešť a Krakov – Katovice – Ostrava sa nachádzajú v pomerne väčšej vzdialenosti (300 km resp. 200 km vzdušnou čiarou).

Problémom je aj neprispôsobivé rómske etnikum. Rómske obyvateľstvo nielen že nevytvára hodnoty a nie je ekonomicky činné, ale aj svojou pasivitou výrazne zaťažuje rozpočtové výdavky v sociálnej oblasti. V KSK je podľa sociologického prieskumu (2004) viac ako 10% podiel rómskeho obyvateľstva, ktoré sa okrem bývania v obciach v určitom stupni asimilácie koncentruje aj v 146 osadách, ktoré predstavujú 28% všetkých osád na Slovensku (spracované podľa Kandráčová, 2004).

Veľmi dôležitým faktorom prosperity alebo naopak stagnácia až úpadku je dobudovanosť „veľkej“ dopravnej infraštruktúry, ktorá tvorí základ pre zlepšenie dostupnosti regiónov pre investície, cestovný ruch ako aj celkovú kvalitu života obyvateľov týchto regiónov. Napriek tomu, že v poslednom období je dobudovanie základného dopravného skeletu veľkou prioritou, je potrebné ešte dobudovať 94,7% z celkovej dĺžky diaľnic a 100% rýchlostných komunikácií, ktoré boli naplánované pre územie KSK (stav k roku 2009).

Zaostalosť regiónu KSK súvisí aj s historickou marginalitou územia. Vývoj počtu obyvateľov KSK na rozdiel napr. od Bratislavského alebo Trnavského kraja nebol rovnomerný a prirodzený. Počet obyvateľov v roku 1869 bol nízky a obyvateľstvo bolo v prevažnej väčšine poľnohospodárske. Nárast počtu obyvateľov bol zaznamenaný najmä v období 1950 – 1991 (takmer 75%) v súvislosti s industrializáciou a následnou urbanizáciou východného Slovenska. V tomto období došlo k výraznému nárastu počtu obyvateľov krajského mesta Košice v súvislosti s lokalizáciou hutníckeho kombinátu Východoslovenské železiarne (v súčasnosti US Stell) ako aj v menších regionálnych mestách s počtom obyvateľov od 20 do 40 tisíc. Avšak počas obdobia transformácie (po roku 1989) došlo v rámci podnikov v týchto mestách k strate východných trhov a ich miera adaptácie na zmenené politické a ekonomické podmienky bola problematická. Výsledkom bol rozpad viacerých väčších podnikov a teda aj zamestnávateľov v regióne. To sa prejavilo vyššou nezamestnanosťou a odchodom najvzdelanejšej a najschopnejšej časti obyvateľstva mimo región. Zlá ekonomická situácia, ktorú ešte transformačné obdobie z hľadiska rastu konkurencie ešte viac prehĺbilo, má dopad aj na súčasnú viac menej jednostrannú ekonomickú orientáciu KSK na hutnícky priemysel. Do veľkej miery popisovaná situácia v KSK súvisí aj s jeho nižším podielom v priemyselnej high-tech výrobe (11% z tržieb, a 17% zamestnaných) a vysokom podiele medium low-tech výroby (58% tržieb a 20% zamestnaných).

Posledným, no nie nezanedbateľným faktorom rozvoja je depresnosť priľahlých regiónov susediacich krajín. S regiónom KSK susedia menej rozvinuté regióny Maďarska, Poľska a Ukrajiny, ktoré svojou ekonomickou silou, potenciálom i spoluprácou nedokážu stimulovať vo väčšej miere ekonomický rozvoj KSK.

Na základe zistených hodnôt sledovaných ukazovateľov a ich vývoji v období 2001 – 2008 sa ukázal nárast regionálnych rozdielov medzi západnou a východnou časťou krajiny. V rámci celého sledovaného obdobia sa ako ekonomicky najslabší región Slovenska prezentuje Prešovský kraj. Tento stav sa nepodarilo počas sledovaných rokov zvrátiť, ba naopak sa prehľbuje. Košický kraj nepatrí medzi krajinami SR medzi hospodársky najslabšie, no pri mnohých ukazovateľoch sa jeho pozícia zhoršila. Tento fakt je možné dať do súvislosti najmä s investíciami a následným rozvojom v regiónoch Bratislavského, Trnavského, Žilinského a Trnavského kraja.

ZÁVER

V predložennom príspevku boli hodnotené regionálne disparity v Slovenskej republike. Po krátkom teoretickom úvode bola pozornosť venovaná endogénnym a exogénnym faktorom, ktoré majú veľký vplyv na predispozície a potenciál rozvoja jednotlivých regiónov (krajov). Faktory ako primárny potenciál, makropolohová atraktivita, charakter osídlenia, osobitosti demografických štruktúr (najmä rómske obyvateľstvo), „veľká“ dopravná infraštruktúra, (nevýhodná) ekonomická špecializácia regiónov, depresnosť priľahlých regiónov susedných štátov, PZI, štátna pomoc a čerpanie štrukturálnych fondov výraznou mierou vplývajú na rozvojové možnosti jednotlivých krajov a teda i vytvárajú vzájomné rozdiely medzi nimi v podobe regionálnych disparít. Táto premisa sa potvrdila a súčasná socioekonomická situácia je zákonitým dôsledkom tohto procesu. Zarážajúce je však zistenie, že prevažná časť exogénnych faktorov (PZI, štátna pomoc), ktoré je

možné aktívne ovplyvňovať a usmerňovať prostredníctvom premyslenej regionálnej politiky, je využívaná skôr na prehlbovanie regionálnych nerovností v podobe vyšších investícií do rozvinutých regiónov, väčšej štátnej pomoci a čiastočne aj výhodnejšieho čerpania štrukturálnych fondov v prospech týchto regiónov.

Nárast regionálnych rozdielov predikovaných odlišnými predpokladmi a potenciálom jednotlivých krajov sa jednoznačne potvrdil v druhej časti práce, kde sa prostredníctvom zvoleného súboru ukazovateľov a definovaných štatistických mier (Giniho koeficient, variačný koeficient) aj kvantitatívne potvrdil nárast regionálnych disparít na Slovensku. V sledovanom období 2001 – 2008 došlo k nárastu nerovností takmer pri všetkých ukazovateľoch (13 z 15), najviac však pri PZI v podobe ich podielu podľa krajov i na obyvateľa, miery nezamestnanosti, v počte dokončených bytov na 1000 obyv. i v produktivite práce v priemysle. Naopak jedine pri ukazovateľoch ako počet živnostníkov na 1000 obyv. a hrubej miere natality bola zaznamenaná nivelizácia. Na vytváraní regionálnych disparít má rozhodujúci podiel Bratislavský kraj s hlavným mestom Bratislava, čo sa potvrdilo aj pri komparácii disparít v modeli s 8 krajmi a modeli so 7 krajmi, teda bez Bratislavského kraja. Model 7 krajov vykazoval pomerne nižšiu mieru regionálnych nerovností. Pri jednotlivých ukazovateľoch má Bratislavský kraj najväčší vplyv na disparity v rámci priemernej mesačnej mzdy, mesačných nákladov na prácu zamestnanca, tvorbe HDP na obyv. a vývoji PZI na obyv. i podielu podľa krajov. Okrem Bratislavského kraja sa na regionálnych nerovnostiach podieľajú aj ostatné hospodársky vyspelejšie regióny (Trnavský kraj, Trenčiansky kraj a Žilinský kraj) v rámci miery zamestnanosti a počtu živnostníkov na 1000 obyv. Jediný ukazovateľ, v ktorom majú vyšší podiel na tvorbe regionálnych disparít Prešovský a Košický kraj, je miera natality, pri ktorej však dochádza postupne k nivelizácii.

Poslednou časťou práce bolo hodnotenie postavenia východného Slovenska (Prešovský a Košický kraj) v kontexte regionálnych disparít SR. Tu sa jednoznačne potvrdil predpoklad ďalšieho nárastu regionálnych rozdielov oproti ekonomicky vyspelejším západným regiónom krajiny vďaka horším predpokladom v rámci vyššie sledovaných faktorov. Región východného Slovenska dopláca na horšiu makropolitickú atraktivitu a vzdialenosť od ekonomického jadra Európy, je horšie dopravne napojený na diaľničnú sieť, sídelná sieť je okrem miest Košice, Prešov a Poprad veľmi rozdrobená s nedostatočnou koncentráciou obyvateľstva pre niektoré aktivity, je zaznamenaný výrazne vyšší podiel neprispôsobivého rómskeho obyvateľstva, ekonomická štruktúra je nevyhovujúca bez výraznejších ekonomických subjektov (okrem US Steel Košice) a regióny okolitých susediacich krajín patria medzi ekonomicky najviac podrozvinuté regióny. Celkovo možno povedať, že región východného Slovenska dopláca na viaceré vyššie pomenované problémy a bohužiaľ ani regionálna politika SR v podobe štátnej pomoci, pritiahnutia PZI do regiónov a čiastočne aj prerozdeľovania zdrojov zo štrukturálnych fondov nevytvára vhodné podmienky na zlepšenie ekonomickej i sociálnej situácie, ale naopak prostredníctvom svojich rozhodnutí o podporných stimuloch v rozvinutejších západných regiónoch ešte viac napomáha prehlbovaniu regionálnych disparít na Slovensku.

Zoznam literatúry

- BAŠOVSKÝ, O. (1987): Regionálna štruktúra juhoslovenských okresov vo vzťahu k regionálnej štruktúre SSR a Projektu urbanizácie SSR, *Acta Facultatis rerum naturalium Universitatis Comenianae, Geographica* Nr. 27, 113-128, ISBN 80-223-2941-5
- BEŽÁK, A. (1996): Reflexie nad novým administratívnym členením Slovenskej republiky. *Geografické informácie*, 4, Fakulta prírodných vied, UKF, Nitra, s. 7-9.
- BEŽÁK, A. (1998): Regionálna štruktúra a nové kraje na Slovensku. In: Borecký, D. Hofmann, E. (eds.): *Geografie X. Katedra geografie Pedagogické fakulty Masarykovy Univerzity, Brno*, 4-8.
- BLAŽEK, J. (1996): Meziregionální rozdíly v České republice v transformačním období. *Geografie - Sborník CGS*, č. 4/1996, s. 265-277.
- BUČEK, M. (1999): Regional Disparities in Transition in the Slovak Republic, *European Urban and Regional Studies*, Vol. 6, No. 4, 360-364
- GAJDOŠ, P. (2001): K vybraným problémom transformácie sociálno-priestorovej situácie Slovenska v 90: rokoch. *Sociológia*, 33, č. 2, 185-206.
- GEPPER, K., HAPPRICH, M., STEPHAN, A. (2005): Regional Disparities in the European Union: Convergence and Agglomeration. German Institute for Economic Research. Berlin 2005. s. 30
- HANCLOVÁ, J., TVRDÝ, L. (2004): Classification of the Regions. In: Ramík, J. et al.: *Multiregional and Regional Models*. Faculty of Economics, Technical University of Ostrava, Ostrava, 66 s.
http://ws.vsb.cz/pers/~lt/analyza_dat_v_regionalistice/body/text/08/PART2.doc (navštívené 30.4.2009)
- HAMPL, M. a KOL. (2001): Regionální vývoj: specifika české transformace, evropská integrace a obecná teorie. Praha, Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, 328 s.
- HORVÁTHOVÁ, E. (1964): Cigáni na Slovensku. Historicko-etnografický náčrt. Bratislava: SAV.
- HAMPL, M., BLAŽEK, J., ŽÍŽALOVÁ, P. (2008): Faktory - mechanizmy - procesy v regionálním vývoji: aplikace konceptu kritického realizmu. In: *Ekonomický časopis*. Roč. 7/2008, s. 696-711, ISSN 0013-3035.
- IRA, V. et al. (2005): Podoby regionálnych odlišností na Slovensku. Príklady vybraných okresov. Sociologický ústav SAV, Bratislava. 381 s. ISBN 80-85544-39-3
- IRA, V., MICHÁLEK, A., PODOLÁK, P. (2008): Evaluation of the Territorial Disparities in Selected Aspects of Life Duality in Slovakia. In: Gajdoš, P. (ed): *Regional Disparities in Central Europe*. Sociologický ústav SAV, Bratislava, 156-179
- JOSEJ, A., VOŠTA, M. (2005): Vybrané nové země EU: regionální disparity a komparace. *Acta Economica Pragensia*, 2005, roč.13, č.2
- KANDRÁČOVÁ, V. (2003): Transformácia rómskeho osídlenia Slovenska a možnosť geografickej typizácie rómskych komunit. In: Novák, S., ed., *Geografické aspekty stredoevropského priestoru*. Geografie XIV., PdF MU Brno, s. 81-86.
- KLAMÁR, R. (2008): Slovakia and the analysis its disparities. In: *Folia Geographica* 12, Prešov, 145-163, ISSN 1336-6157
- KOL. (2002): Atlas krajiny SR. MŽP SR Bratislava, SAŽP Banská Bystrica, s. 344

- KOREC, P. (2005): Regionálny rozvoj Slovenska v období 1989 – 2004. Geografika, Bratislava, 228 s. ISBN 80-969338-0-9
- KOREC, P. (2009): Štrukturálne zmeny ekonomiky Slovenska v prvej etape spoločenskej transformácie v regionálnom kontexte. *Geographia Moravica* 1 (2009), str. 11–26
- LUKNIŠ, M. (1985): Regionálne členenie Slovenskej socialistickej republiky z hľadiska jej racionálneho rozvoja. *Geografický časopis*, 37, 137-163
- MATLOVIČ, R. (2003): Populačná dynamika v Prešovskom samosprávnom kraji na prelome miléníí v kontexte Slovenska. In: Kuzmišin, P., ed., *Podnikateľské prostredie a regionálne aspekty rozvoja*. I., ManaCon, Prešov, s. 43-54
- MATLOVIČ, R. (2005): Geografia obyvateľstva Slovenska so zreteľom na rímsku mino-ritu. *FHPV PU Prešov*, 332 s.
- MATLOVIČ, R., MATLOVIČOVÁ, K. (2005): Vývoj regionálnych disparít na Sloven-sku a problémy regionálneho rozvoja Prešovského kraja. *FPHV PU, Prešov. Acta Fa-cultatis Studiorum Humanitatis et Naturae Univesitatis Prešovensis, Prírodné vedy, Folia Geographica* 8, 66-89.
- MATLOVIČ, R., KLAMÁR, R., MATLOVIČOVÁ, K. (2008): Vývoj regionálnych dis-parít začiatkom 21. storočia na Slovensku vo svetle vybraných indikátorov. *Regionál-ní studia* č. 2, Vysoká škola ekonomická v Praze, Praha, 2-12, ISSN 1803-1471
- MAZÚR, E. A KOL. (1980): *Atlas SSR*, Veda, SAV, Bratislava
- MICHAELI, E., MATLOVIČ, R., IŠTOK, R., KLAMÁR, R., HOFIERKA, J., MINTÁ-LOVÁ, T., MITRÍKOVÁ, J. (2010): *Regionálny rozvoj pre geografov*. Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, Prešov, 717 s.
- NIŽŇANSKÝ, V. (2007): Regionálne disparity, rozsah a možné riešenia. *Veľká Lomni-ca*, 28. 10. 2007. s. 8, http://www.komunal.eu/subory/Region__lne_disparity__text.pdf (navštívené 15.2.2009)
- OECD (2002): *Geographic Concentration and Territorial Disparity in OECD Countries*. OECD Publications Service, Paris, 25 s. <http://www.oecd.org/> (navštívené 15.2.2009)
- PAULOV, J. (1992): K novému rámcu regionálneho rozvoja Slovenska. *Geographia Slo-vaca*, 1, Bratislava, s. 23–28.
- PODOLÁK, P. (2002): Spatial Aspects of Natality Decline of Slovakia's Population. *Ge-ografický časopis*, Vol. 54, No. 3, pp. 289 - 301.
- ROSIČ, M., (2002): Vývoj miery nezamestnanosti vybraných okresov severovýchodného Slovenska v období rokov 1991-2000. *Geografické informácie* 7, II. diel, UKF Nitra, s.157-164.
- SLAVÍK, V. (1991): Hierarchická štruktúra centier Slovenska podľa stupňa občianskej vybavenosti. *AFNUC, Geographica*, Nr. 30, Bratislava, s. 71-98
- SVOBODA, D. (2006): Slovensko a regionálne rozdiely. Teórie, regióny, indikátory, me-tódy. Konzervatívny inštitút M. R. Štefánika, Bratislava, s.49
- SZÖRFI, B. (2007): Development and Regional Disparities – Testing the Williamson Curve Hypothesis in the European Union. *Kopint-Tárki Economic Research Institute*, Budapest, Hungary, p.22, http://www.oenb.at/de/img/fee_i_2007_2_szoerfi_tcm14-79074.pdf (navštívené 25.8.2008)
- ŠTIKA, R. (2004): Regionální rozdíly v Česku v 90. letech v kontextu novodobého vývo-je. *Geografie – Sborník České geografické společnosti*, 109, 1, 15-26
- VAŇO, B., MÉSZÁROŠ, P. (2002): Prognóza vývoja rómskeho obyvateľstva v SR do

- roku 2025. INFOSTAT Bratislava, s. 38.
- VOŠTA, M. (2004): Přístupující státy Evropské unie: regionální diferenciace. In: Ekonomický časopis. Bratislava, Ústav Slovenskej a svetovej ekonomiky SAV, roč. 52, 4
- Atlas krajiny Slovenskej republiky. Ministerstvo životného prostredia SR, Bratislava, 2002, s. 342, ISBN 8088833272*
- Retrospektívny slovník obcí ČSSR 1850-1970. Praha: Federálny štatistický úrad, 1978. 94 s.*
- Ročenka priemyslu SR 2008. ŠÚ SR, Bratislava
- Ročenka stavebníctva SR 2008. ŠÚ SR, Bratislava
- Sociologický prieskum rómskeho obyvateľstva, Bratislava, 2004
- Správa o čerpaní štátnej pomoci vo forme investičných stimulov a investičnej pomoci. <http://www.rokovanie.sk/Rokovanie.aspx/NezaradenyMaterialDetail?idMaterial=19027>, (navštívené 25.9.2010)
- Stratégia rozvoja Slovenska do roku 2020. Ministerstvo dopravy. Bratislava
- Štatistický bulletin 4/2008. ŠÚ SR, Bratislava, pobočka Prešov
- www.eurostat.com
- www.rail.sk
- www.ukrstat.gov.ua.sk
- www.nbs.sk
- www.sario.sk
- www.nsrsl.sk
- www.statistics.sk
- www.ueos.sk
- www.nds.sk

DEVELOPMENT OF REGIONAL DISPARITIES IN SLOVAKIA WITH SPECIAL REGARD TO THE REGION OF EASTERN SLOVAKIA

Summary

In the present contribution, we evaluated regional disparities in Slovakia. After a short theoretical introduction, we focused on the endogenous and exogenous factors that have a large influence on the predispositions and development potential of individual regions (self-governing). Factors as the primary potential, macrospatial attractiveness, the nature of settlement, the specialties of demographic structures (mainly the Roma people), „big“ transport infrastructure, (unfavourable) economic specialization of regions, adjacent regions depression of neighbouring states, FDI, state aid and structural funds drawing significantly affect development opportunities of individual regions, and therefore produce differences between them in terms of regional disparities. This premise was confirmed and the current socio-economic situation is an inevitable consequence of this process. It is striking that most of the exogenous factors (FDI, state aid) that can be actively influenced and regulated through a coherent regional policy, is used rather for regional disparities deepening in terms of higher investments into developed regions, higher state aid and partially profitable structural funds drawing in favour of these regions.

The regional disparities increase predicted by different assumptions and potential of individual regions was clearly confirmed in the second part of the contribution, where through a selected set of indicators and defined statistical rates (Gini coefficient, the coefficient of variation) also quantitatively confirmed the regional disparities increase in Slovakia. In the period 2001 - 2008 disparities increase can be seen in almost all indicators (13 of 15) but mostly in FDI in the form of shares by regions and per capita, unemployment rate, the number of completed dwellings per 1000 inhabitants and labour productivity in industry. On the contrary, the equalization was noticed only in the number of sole proprietors per 1000 inhabitants and the gross reproduction rate. Bratislava region with the capital city Bratislava has a decisive portion of the regional disparities creation, what was confirmed by disparities comparison in the model with 8 regions and the model with 7 regions, i.e. without Bratislava region. The model of 7 regions showed a relatively lower regional disparities rate. In individual indicators Bratislava region has the greatest impact on disparities i.e. in the average monthly salary, monthly employee labour costs, GDP per capita creation and FDI development per capita and share by regions. Not only Bratislava region but also other economically developed regions are involved in regional disparities (Trnava, Trenčín and Žilina region) in the employment rate and the number of sole proprietors per 1000 inhabitants. Prešov and Košice region have only one indicator in which they have a higher portion in the regional disparities creation and it is the reproduction rate, but where the equalization is noticed.

In the last part of this contribution, we evaluated the status of Eastern Slovakia (Prešov and Košice region) in the context of regional disparities in Slovakia. The assumption of further regional disparities increase was clearly confirmed compared to economically more developed western regions in Slovakia due to worse assumptions in the above monitored factors. Eastern Slovakia region is paying for worse macrospatial attractiveness and distance from the economic core of Europe, worse transport connection to the highway

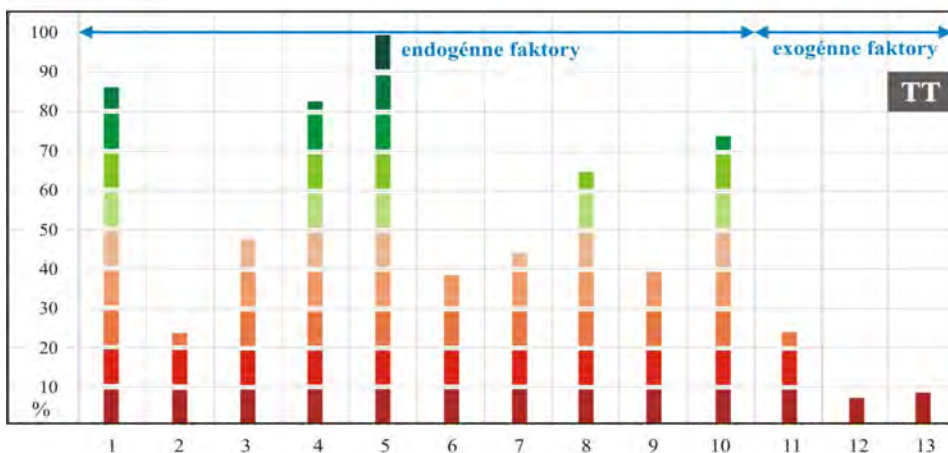
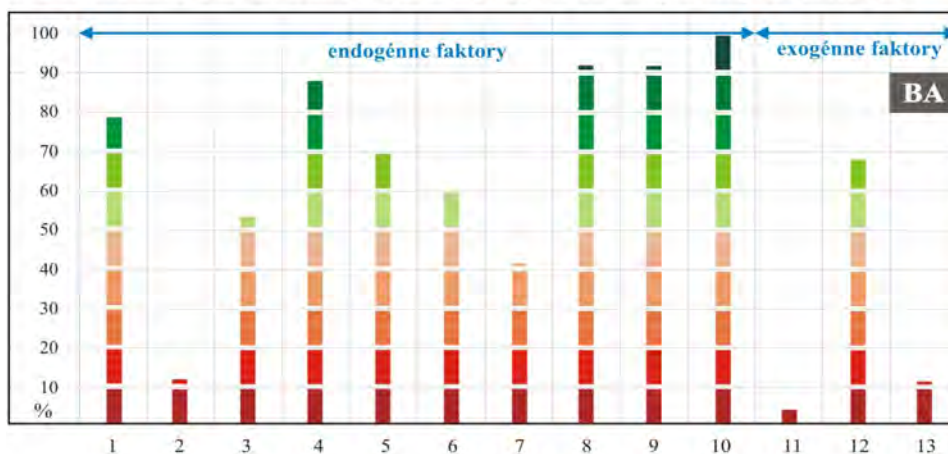
network, settlement network (except of Košice, Prešov and Poprad city) is highly fragmented with a lack of population concentration for some activities, higher proportion of unadaptable Roma population is markedly noticed, economic structure is inconvenient without any significant economic entities (except U.S. Steel in Košice) and the surrounding regions of neighbouring countries are considered the most economically lagging regions. Overall, Eastern Slovakia region is suffering for the several above named problems, and unfortunately, neither the regional policy of Slovakia, in the form of state aid to attract FDI to the regions and partly resources redistribution from structural funds, does not create favourable conditions for economic and social situation improving, but rather through its decision about incentives support in developed western regions further facilitates the regional disparities deepening in Slovakia.

Translated by Mgr. Anna Židová

Grafová príloha

Grafy 19, 20: Porovnanie hodnôt ukazovateľov (%) v Bratislavskom a Trnavskom kraji

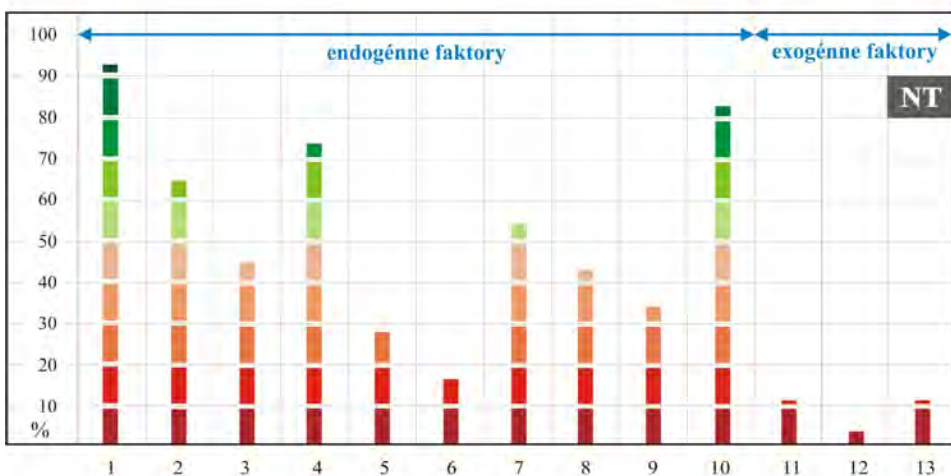
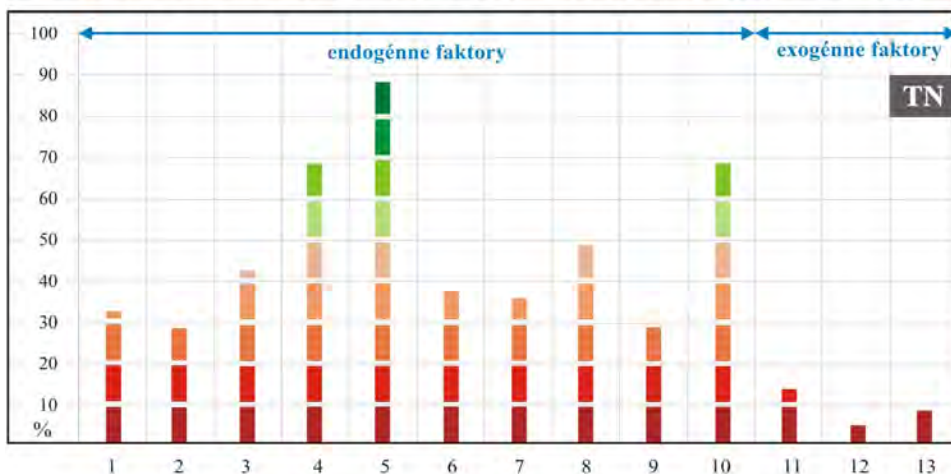
Porovnanie hodnôt ukazovateľov (%) v rámci vybraných faktorov

- 1 - primárny potenciál (podiel veľmi vysokého a vysokého potenciálu)
- 2 - územno-správne členenie (súvis súčasných hraníc s predchádzajúcimi hranicami)
- 3 - charakter osídlenia (podiel obcí s 500 a viac obyvateľmi)
- 4 - "veľká" dopravná infraštruktúra (podiel dobudovaných diaľnic)
- 5 - "veľká" dopravná infraštruktúra (podiel dvojkoľajných železničných tratí)
- 6 - historická marginalita (podiel nárastu počtu obyvateľov v období do roku 1950)
- 7 - štruktúra priemyslu (podiel high-tech a medium-high-tech výroby)
- 8 - výkonnosť regionálnej ekonomiky (tržby v poľ., priemysle, obchode, službách, produktivita práce a pod.)
- 9 - makropolitická atraktivita (vzdialenosť v km od hlavnej ekonomickej osi Európy)
- 10 - depresnosť priľahlých regiónov susedných štátov (HDP v PKS na obyvateľa v eurách)
- 11 - štátna pomoc - investičné stimuly (podiel v rámci SR)
- 12 - priame zahraničné investície (podiel v rámci SR)
- 13 - štrukturálne fondy 2004-2006, 2007-2013 (podiel na SR)

Zdroj: vlastné spracovanie

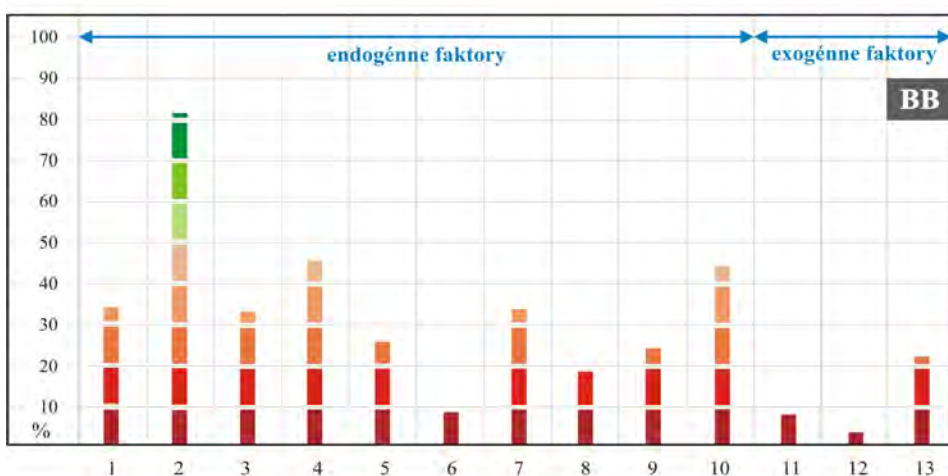
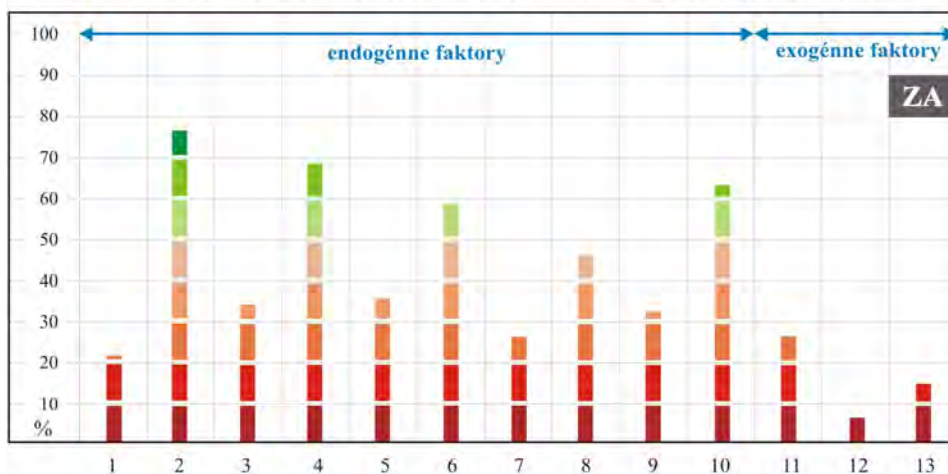
Grafy 21, 22: Porovnanie hodnôt ukazovateľov (%) v Trenčianskom a Nitrianskom kraji
Porovnanie hodnôt ukazovateľov (%) v rámci vybraných faktorov

- 1 - primárny potenciál (podiel veľmi vysokého a vysokého potenciálu)
- 2 - územno-správne členenie (súvis súčasných hraníc s predchádzajúcimi hranicami)
- 3 - charakter osídlenia (podiel obcí s 500 a viac obyvateľmi)
- 4 - "veľká" dopravná infraštruktúra (NT - podiel dobudovaných rýchlostných komunikácií)
- 5 - "veľká" dopravná infraštruktúra (podiel dvojkoľajných železničných tratí)
- 6 - historická marginalita (podiel nárastu počtu obyvateľov v období do roku 1950)
- 7 - štruktúra priemyslu (podiel high-tech a medium-high-tech výroby)
- 8 - výkonnosť regionálnej ekonomiky (tržby v poľ., priemysle, obchode, službách, produktivita práce a pod.)
- 9 - makropolitická atraktivita (vzdialenosť v km od hlavnej ekonomickej osi Európy)
- 10 - depresnosť priľahlých regiónov susedných štátov (HDP v PKS na obyvateľa v eurách)
- 11 - štátna pomoc - investičné stimuly (podiel v rámci SR)
- 12 - priame zahraničné investície (podiel v rámci SR)
- 13 - štrukturálne fondy 2004-2006, 2007-2013 (podiel na SR)

Zdroj: vlastné spracovanie

Grafy 23, 24: Porovnanie hodnôt ukazovateľov (%) v Žilinskom a Banskobystrickom kraji
Porovnanie hodnôt ukazovateľov (%) v rámci vybraných faktorov

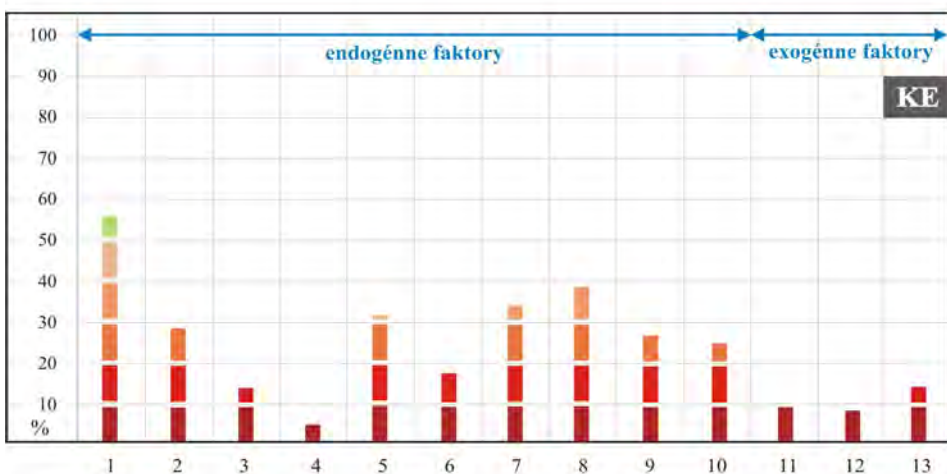
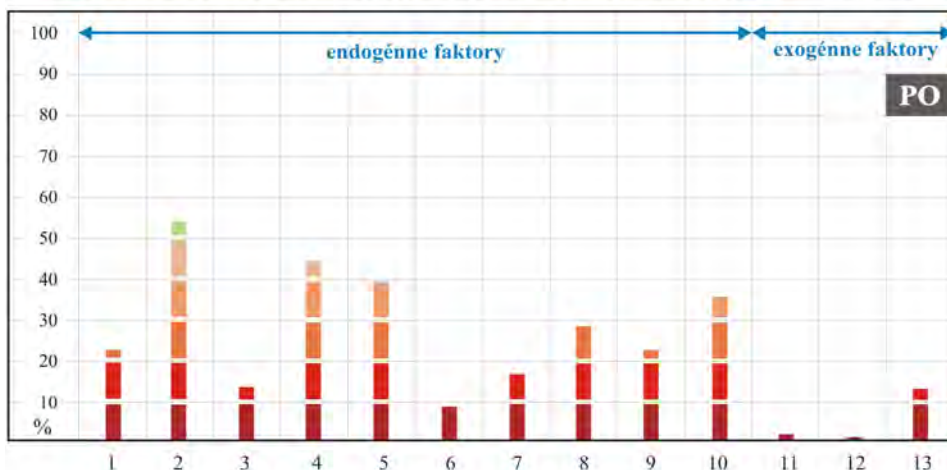

- 1 - primárny potenciál (podiel veľmi vysokého a vysokého potenciálu)
- 2 - územno-správne členenie (súvis súčasných hraníc s predchádzajúcimi hranicami)
- 3 - charakter osídlenia (podiel obcí s 500 a viac obyvateľmi)
- 4 - "veľká" dopravná infraštruktúra (BB - podiel dobudovaných rýchlostných komunikácií)
- 5 - "veľká" dopravná infraštruktúra (podiel dvojkofajných železničných tratí)
- 6 - historická marginalita (podiel nárastu počtu obyvateľov v období do roku 1950)
- 7 - štruktúra priemyslu (podiel high-tech a mediumhigh-tech výroby)
- 8 - výkonnosť regionálnej ekonomiky (tržby v poľ., priemysle, obchode, službách, produktivita práce a pod.)
- 9 - makropolohová atraktivita (vzdialenosť v km od hlavnej ekonomickej osi Európy)
- 10 - depresnosť priľahlých regiónov susedných štátov (HDP v PKS na obyvateľa v eurách)
- 11 - štátna pomoc - investičné stimuly (podiel v rámci SR)
- 12 - priame zahraničné investície (podiel v rámci SR)
- 13 - štrukturálne fondy 2004-2006, 2007-2013 (podiel na SR)

Zdroj: vlastné spracovanie

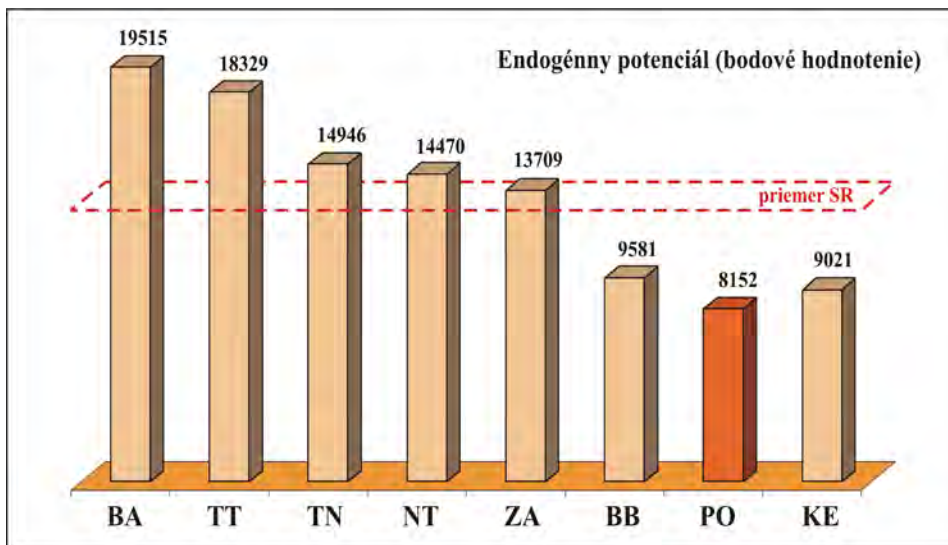
Grafy 25, 26: Porovnanie hodnôt ukazovateľov (%) v Prešovskom a Košickom kraji

Porovnanie hodnôt ukazovateľov (%) v rámci vybraných faktorov

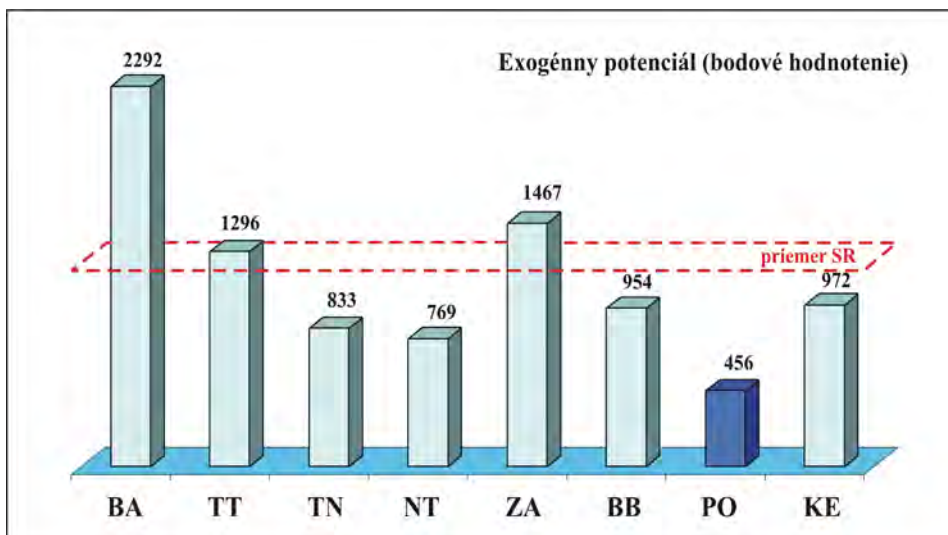

- 1 - primárny potenciál (podiel veľmi vysokého a vysokého potenciálu)
- 2 - územno-správne členenie (súvis súčasných hraníc s predchádzajúcimi hranicami)
- 3 - charakter osídlenia (podiel obcí s 500 a viac obyvateľmi)
- 4 - "veľká" dopravná infraštruktúra (podiel dobudovaných diaľnic)
- 5 - "veľká" dopravná infraštruktúra (podiel dvojkoľajných železničných tratí)
- 6 - historická marginalita (podiel nárastu počtu obyvateľov v období do roku 1950)
- 7 - štruktúra priemyslu (podiel high-tech a medium-high-tech výroby)
- 8 - výkonnosť regionálnej ekonomiky (tržby v poľ., priemysle, obchode, službách, produktivita práce a pod.)
- 9 - makropolitická atraktivita (vzdialenosť v km od hlavnej ekonomickej osi Európy)
- 10 - depresnosť priľahlých regiónov susedných štátov (HDP v PKS na obyvateľa v eurách)
- 11 - štátna pomoc - investičné stimuly (podiel v rámci SR)
- 12 - priame zahraničné investície (podiel v rámci SR)
- 13 - štrukturálne fondy 2004-2006, 2007-2013 (podiel na SR)

Zdroj: vlastné spracovanie

Graf 27: Bodové zhodnotenie endogénneho potenciálu v jednotlivých krajoch SR

Zdroj: vlastné spracovanie

Graf 28: Bodové zhodnotenie exogénneho potenciálu v jednotlivých krajoch SR

Zdroj: vlastné spracovanie

Tabuľková príloha

Tab. 19: Hrubá miera natality

Názov kraja	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
BA kraj	7,73	7,64	8,54	9,04	9,75	9,76	10,38	11,14
TT kraj	8,34	8,24	8,48	8,95	8,95	9,11	8,82	9,59
TN kraj	8,24	7,95	7,89	8,40	8,48	8,46	8,69	9,03
NT kraj	8,13	8,16	8,27	8,33	8,62	8,52	8,58	9,21
ZA kraj	10,24	10,23	10,16	10,37	10,25	10,04	10,09	10,64
BB kraj	9,08	9,09	9,24	9,72	9,76	9,48	9,65	9,76
PO kraj	12,31	12,02	11,93	12,18	10,25	11,96	11,84	12,48
KE kraj	11,17	11,35	11,59	11,81	11,79	11,71	11,74	12,16
GINI	0,0897	0,0916	0,0831	0,0776	0,0566	0,0688	0,0677	0,0661
VK	0,18	0,18	0,16	0,15	0,11	0,13	0,13	0,12

Zdroj: www.statistics.sk, vlastný prepočet

Tab. 20: Priemerná mesačná mzda (SKK)

Názov kraja	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
BA kraj	16 260	17 626	18 877	21 016	23 212	24 860	26 417	28 424
TT kraj	11 413	12 486	13 360	14 670	16 086	17 610	19 153	20 370
TN kraj	11 190	12 175	12 735	13 907	15 121	16 383	17 551	18 990
NT kraj	10 436	11 427	12 147	13 252	14 257	15 395	16 607	18 268
ZA kraj	10 931	12 057	12 600	13 930	15 172	16 437	17 739	19 460
BB kraj	10 660	11 641	12 246	13 309	14 541	15 657	16 862	18 076
PO kraj	9 892	10 802	11 385	12 535	13 185	14 087	15 000	16 440
KE kraj	11 771	13 054	14 138	15 440	16 768	17 930	18 882	20 242
GINI	0,0726	0,0723	0,0766	0,0788	0,0852	0,0849	0,0834	0,0794
VK	0,17	0,17	0,17	0,18	0,19	0,19	0,19	0,18

Zdroj: www.statistics.sk, vlastný prepočet

Tab. 21: Priemerná mesačná náklady na prácu zamestnanca (SKK)

Názov kraja	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
BA kraj	25 153	26 957	29 266	34 256	31 924	35 392	37 452	40 620
TT kraj	17 717	18 950	21 926	23 112	24 186	25 949	29 695	31 585
TN kraj	17 540	19 395	19 965	20 415	23 543	25 158	27 393	28 381
NT kraj	16 197	18 649	20 715	20 881	22 675	22 931	24 823	27 649
ZA kraj	17 864	19 266	19 730	21 603	23 287	24 860	27 717	29 473
BB kraj	17 225	18 783	20 473	22 422	23 379	23 347	25 526	27 463
PO kraj	16 007	17 487	19 039	19 661	21 381	21 957	24 414	26 450
KE kraj	20 156	20 901	22 086	25 758	26 580	28 793	31 017	32 821
GINI	0,0726	0,0621	0,0646	0,0906	0,061	0,0788	0,0740	0,0710
VK	0,16	0,15	0,15	0,20	0,13	0,17	0,15	0,15

Zdroj: www.statistics.sk, vlastný prepočet

Tab. 22: Miera zamestnanosti (%)

Názov kraja	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
BA kraj	59,2	58,0	59,2	58,9	60,5	60,6	61,7	62,9
TT kraj	51,4	52,3	53,5	54,4	55,7	56,4	57,6	58,7
TN kraj	51,0	51,9	53,6	53,5	53,6	54,9	54,4	55,5
NT kraj	44,4	43,2	44,6	46,9	47,5	49,4	51,8	54,3
ZA kraj	48,6	49,8	49,9	48,9	49,8	51,6	52,2	53,9
BB kraj	46,5	44,9	45,4	43,8	45,3	46,7	47,0	48,3
PO kraj	46,1	47,5	47,6	46,0	46,6	48,6	50,7	50,5
KE kraj	44,1	44,4	45,5	43,7	42,7	44,6	45,7	47,8
GINI	<i>0,0503</i>	<i>0,0531</i>	<i>0,0531</i>	<i>0,0580</i>	<i>0,0622</i>	<i>0,0550</i>	<i>0,0524</i>	<i>0,0501</i>
VK	<i>0,10</i>	<i>0,10</i>	<i>0,10</i>	<i>0,11</i>	<i>0,12</i>	<i>0,10</i>	<i>0,10</i>	<i>0,10</i>

Zdroj: www.statistics.sk, vlastný prepočet

Tab. 23: Miera nezamestnanosti (%)

Názov kraja	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
BA kraj	6,09	5,68	3,94	3,74	2,86	2,53	2,1	2,26
TT kraj	15,39	14,41	10,74	9,91	7,62	6,34	4,75	3,76
TN kraj	12,71	11,54	9,35	9,01	6,94	5,99	4,66	4,15
NT kraj	22,25	21,58	19,06	16,59	12,09	10,44	7,95	6,47
ZA kraj	16,15	15,15	12,69	12,14	9,39	8,09	5,78	5,37
BB kraj	22,56	23,27	21,69	20,63	18,18	16,99	14,59	13,2
PO kraj	23	23,35	19,14	18,77	16,08	14,65	12,41	11,62
KE kraj	25,23	24,51	22,05	20,71	17,95	16,55	13,79	12,18
GINI	<i>0,1857</i>	<i>0,2006</i>	<i>0,2318</i>	<i>0,2331</i>	<i>0,2612</i>	<i>0,2778</i>	<i>0,2995</i>	<i>0,3012</i>
VK	<i>0,36</i>	<i>0,39</i>	<i>0,44</i>	<i>0,44</i>	<i>0,49</i>	<i>0,53</i>	<i>0,57</i>	<i>0,58</i>

Zdroj: www.statistics.sk, vlastný prepočet

Tab. 24: Čisté mesačné príjmy na osobu v domácnosti (SKK)

Názov kraja	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
BA kraj	8 145	8 451	8 872	10 257	9 828	11 487	12 288	14 026
TT kraj	6 062	6 392	6 902	7 205	7 640	8 615	10 105	11 074
TN kraj	6 095	6 410	7 019	6 660	7 296	8 521	9 333	10 199
NT kraj	6 206	6 382	6 830	6 938	8 653	8 594	9 692	10 518
ZA kraj	6 076	6 454	6 615	7 088	7 265	8 349	9 255	10 138
BB kraj	6 365	6 523	6 904	6 907	7 290	8 316	9 339	9 986
PO kraj	5 875	6 175	6 318	6 669	6 713	7 457	8 662	9 315
KE kraj	6 396	7 041	7 410	7 093	7 342	8 121	9 185	10 272
GINI	<i>0,0452</i>	<i>0,0457</i>	<i>0,0493</i>	<i>0,0607</i>	<i>0,0601</i>	<i>0,0570</i>	<i>0,0502</i>	<i>0,0579</i>
VK	<i>0,11</i>	<i>0,11</i>	<i>0,11</i>	<i>0,16</i>	<i>0,13</i>	<i>0,14</i>	<i>0,11</i>	<i>0,13</i>

Zdroj: www.statistics.sk, vlastný prepočet

Tab. 25: Čisté mesačné výdavky na osobu v domácnosti (SKK)

Názov kraja	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
BA kraj	7 903	7 960	8 390	9 559	9 450	10 564	12 203	12 557
TT kraj	5 778	6 167	6 690	7 339	7 289	8 577	8 838	9 600
TN kraj	6 162	6 342	7 064	6 373	6 720	8 534	8 635	9 558
NT kraj	6 257	6 397	6 801	6 766	7 584	8 341	9 174	10 123
ZA kraj	6 004	6 340	6 487	6 800	7 490	8 342	9 280	10 106
BB kraj	6 245	6 168	6 688	7 752	7 001	8 120	9 044	9 602
PO kraj	5 860	5 925	6 167	6 185	6 333	7 713	8 287	8 084
KE kraj	6 123	6 602	7 061	6 478	7 431	7 910	8 433	9 196
GINI	0,0438	0,0412	0,0444	0,0723	0,0585	0,0450	0,0566	0,0596
VK	0,11	0,10	0,10	0,15	0,13	0,10	0,14	0,13

Zdroj: www.statistics.sk, vlastný prepočet

Tab. 26: Počet dokončených bytov na 1000 obyvateľov

Názov kraja	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
BA kraj	3,19	4,75	4,09	5,57	7,74	7,1	9,37	9,06
TT kraj	2,78	3,72	4,33	3,03	3,71	4,77	4,82	4,90
TN kraj	1,56	2,14	2,69	2,45	2,62	2,08	1,91	2,45
NT kraj	1,37	1,75	2,38	1,98	1,53	1,91	1,79	2,02
ZA kraj	1,87	3,03	2,66	2,37	2,87	2,61	2,83	3,07
BB kraj	1,6	2,17	1,52	1,24	1,17	1,41	1,43	1,53
PO kraj	2,05	2,44	2,24	1,69	2,2	1,69	2,13	1,96
KE kraj	1,28	1,72	1,56	1,14	1,22	1,03	1,33	1,64
GINI	0,1764	0,1956	0,1976	0,2737	0,3408	0,3441	0,3737	0,3416
VK	0,35	0,39	0,39	0,58	0,74	0,73	0,85	0,77

Zdroj: www.statistics.sk, vlastný prepočet

Tab. 27: Tvorba regionálneho HDP na obyvateľa (tis. SKK)

Názov kraja	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
BA kraj	430,8	474,8	520,9	576,6	673,3	701,78	813,8
TT kraj	189,8	203,3	236	259,6	296,8	335,96	416,0
TN kraj	174,9	186,7	205,3	231,4	243,2	279,21	318,1
NT kraj	159,1	171,1	196	219,2	244,8	301,96	287,6
ZA kraj	154,1	165,2	180,9	205,9	226,4	279,86	287,7
BB kraj	159,1	176,8	193,9	210,5	197,8	241,2	252,6
PO kraj	114,1	126,3	137	153,5	161,8	217,49	187,5
KE kraj	174,9	186,3	201,2	225,3	232,2	323,74	281,2
GINI	0,1974	0,1986	0,2005	0,1981	0,2274	0,1874	0,2334
VK	0,50	0,52	0,51	0,50	0,57	0,46	0,55

Zdroj: www.statistics.sk, vlastný prepočet

Tab. 28: Produktivita práce zamestnanca v priemysle (SKK)

Názov kraja	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
BA kraj	4 103,4	4 471,1	6 477,8	6 528,9	6 373,7	8 390,7	8 017,7	9052,7
TT kraj	1 780,9	1 952,3	2 113,1	2 492,6	2 757,2	4 018,7	4 667,8	4458,1
TN kraj	1 190,6	1 237,8	1 392,8	1 477,2	1 685,4	1 870,7	1 975,9	2036,7
NT kraj	1 312,3	1 511,4	1 518,2	1 519,5	1 581,4	1 727,7	1 949,5	2647,5
ZA kraj	1 598,9	1 767,1	1 784,7	2 053,7	2 159,7	2 170,9	3 214,6	3655,2
BB kraj	1 318,7	1 316,6	1 396,2	1 607,4	1 751,4	1 900,8	2 030,6	2091,1
PO kraj	1 202,7	1 182,8	1 238,1	1 367,1	1 409,4	1 470,3	1 597,6	1862,7
KE kraj	2 048,5	2 140,9	2 430,8	2 712,9	3 161,9	3 390,0	3 478,2	3497,2
GINI	0,2259	0,2382	0,3016	0,2890	0,2770	0,3244	0,2981	0,2900
VK	0,53	0,55	0,76	0,69	0,63	0,74	0,64	0,65

Zdroj: www.statistics.sk, vlastný prepočet**Tab. 29:** Produktivita práce zamestnanca v stavebníctve (SKK)

Názov kraja	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
BA kraj	1 025,5	1 067,7	1 299,5	1 570,0	1 929,1	2 251,3	2 329,9	2713,1
TT kraj	700,3	942,5	968,6	1 141,2	1 233,8	1 387,8	1 506,4	1451,1
TN kraj	630,6	698,3	801,0	1 011,7	1 151,0	1 432,8	1 504,0	1779,0
NT kraj	633,6	791,7	901,6	1 094,4	1 160,6	1 355,5	1 340,2	1588,7
ZA kraj	646,5	735,3	859,8	980,1	1 359,6	1 503,3	1 631,6	1651,0
BB kraj	577,8	623,2	687,7	788,6	840,4	1 020,6	1 154,4	1425,4
PO kraj	554,4	586,9	613,9	676,6	762,0	875,8	934,5	1129,2
KE kraj	970,8	1 106,2	1 007,4	1 197,2	1 486,6	1 815,6	1 935,2	1913,4
GINI	0,1195	0,1268	0,1215	0,1310	0,1524	0,1513	0,1474	0,1334
VK	0,25	0,24	0,24	0,26	0,30	0,30	0,28	0,28

Zdroj: www.statistics.sk, vlastný prepočet**Tab. 30:** Vývoj podielu (%) priamych zahraničných investícií

Názov kraja	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
BA kraj	62,49	70,96	68,72	68,02	66,46	66,80	67,66
TT kraj	4,94	4,28	5,12	6,04	5,90	5,33	6,93
TN kraj	3,03	3,00	4,10	4,42	5,05	4,81	4,63
NT kraj	3,25	2,93	3,34	3,28	3,28	3,70	3,09
ZA kraj	4,40	3,94	4,42	5,08	6,23	7,36	6,12
BB kraj	3,49	2,66	2,74	2,69	2,72	2,58	1,94
PO kraj	2,36	1,85	1,73	1,79	1,76	1,61	0,85
KE kraj	16,04	10,38	9,83	8,68	8,58	7,81	8,78
GINI	0,6149	0,6592	0,6376	0,6281	0,6150	0,6175	0,6436
VK	1,65	1,90	1,83	1,80	1,75	1,76	1,80

Zdroj: www.sario.sk, vlastný prepočet

Tab. 31: Vývoj priamych zahraničných investícií na obyvateľa (SKK)

Názov kraja	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
BA kraj	24 023	284 641	48 955	28 621	12 166	74 812	866218
TT kraj	2 817	6 347	2 489	7 270	1 230	3 168	97214
TN kraj	920	6 320	5 609	3 811	5 573	4 314	60414
NT kraj	4 131	1 614	2 127	169	906	1 532	34248
ZA kraj	2 157	9 332	1 067	3 335	10 252	11 936	68753
BB kraj	5 290	616	183	1 291	1 774	1 421	23222
PO kraj	974	238	67	1 356	204	548	8310
KE kraj	1 113	1 253	802	1 457	2 176	1 439	88695
GINI	0,5824	0,8274	0,7656	0,6296	0,5247	0,7344	0,6562
VK	1,50	2,56	2,18	1,59	1,07	2,06	1,85

Zdroj: www.sario.sk, www.statistics.sk, vlastný prepočet**Tab. 32:** Vývoj počtu organizácií orientovaných na tvorbu zisku na 1000 obyvateľov

Názov kraja	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
BA kraj	32,7	29,6	33,4	37,2	42,2	47,6	52,3	54,2
TT kraj	8,9	10,1	10,5	11,9	13,6	15,5	17,0	18,2
TN kraj	10,2	9,4	9,9	12,9	14,1	15,3	16,0	16,5
NT kraj	7,6	7,5	8,0	9,4	10,5	12,1	13,4	13,8
ZA kraj	9,1	9,1	9,7	10,8	12,2	13,4	14,3	14,9
BB kraj	10,1	8,7	9,4	10,9	12,3	13,5	14,7	15,1
PO kraj	7,7	7,2	8,0	9,2	10,5	11,6	12,4	12,7
KE kraj	10,3	9,5	10,0	11,5	12,7	13,8	14,8	14,6
GINI	0,2508	0,2360	0,2436	0,2391	0,2388	0,2407	0,2441	0,2487
VK	0,70	0,65	0,69	0,66	0,67	0,68	0,69	0,70

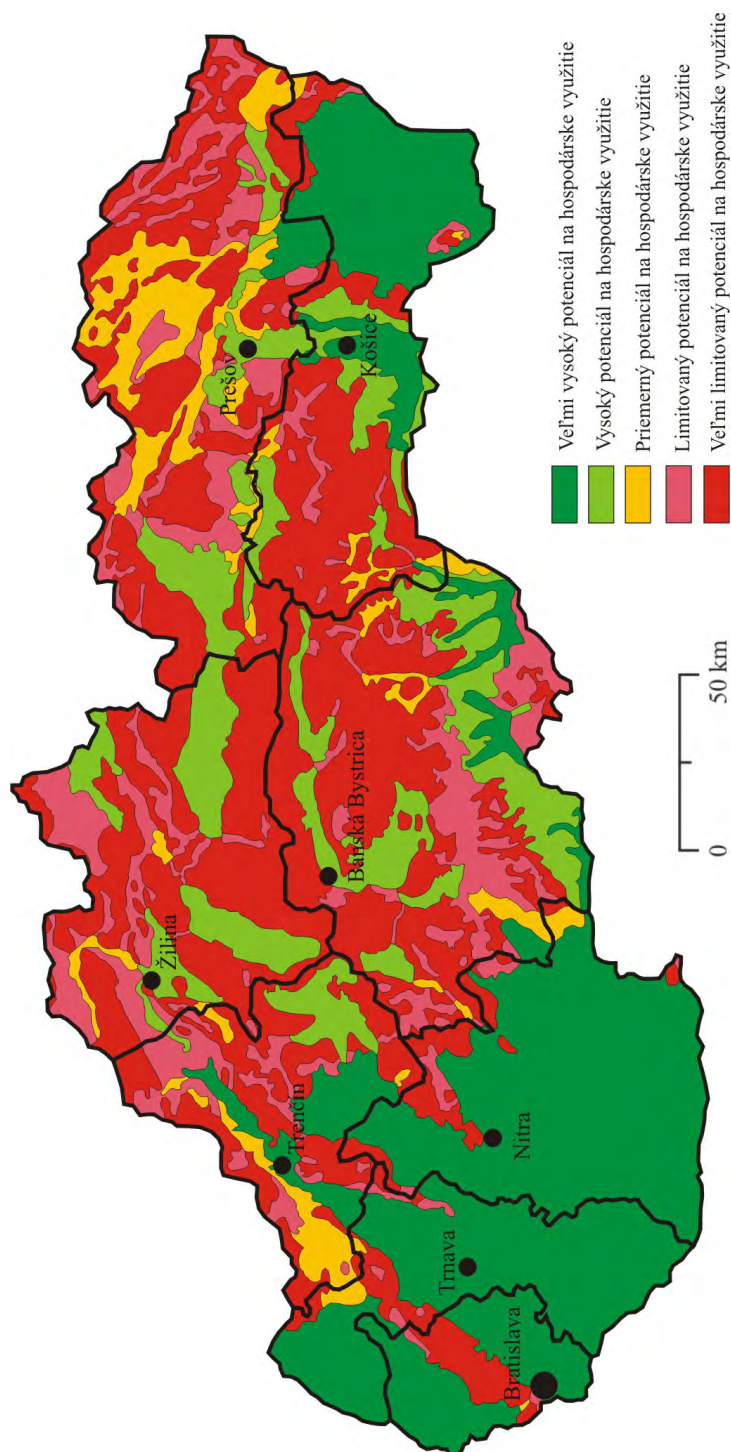
Zdroj: www.ueos.sk/mvrr.sk/isvov/, štatistický bulletin 4/2008, ŠÚ SR, Prešov, vlastný prepočet**Tab. 33:** Vývoj počtu živnostníkov na 1000 obyvateľov

Názov kraja	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
BA kraj	87,0	77,0	85,2	94,4	94,0	91,2	103,3	96,7
TT kraj	55,3	55,6	60,9	66,0	68,1	72,4	78,6	76,9
TN kraj	49,7	50,3	57,1	63,6	64,5	70,2	73,8	74,1
NT kraj	49,7	47,9	53,5	57,8	59,9	65,5	70,9	69,3
ZA kraj	54,7	56,1	63,0	69,6	72,1	76,7	82,1	81,8
BB kraj	44,0	43,0	48,9	53,7	56,5	59,7	66,2	63,9
PO kraj	42,9	44,0	50,4	56,2	57,6	61,2	69,5	72,1
KE kraj	40,0	38,9	43,3	46,3	46,6	47,7	54,5	51,6
GINI	0,1250	0,1117	0,1077	0,1110	0,1073	0,0981	0,0942	0,0917
VK	0,28	0,23	0,22	0,23	0,22	0,19	0,19	0,18

Zdroj: www.ueos.sk/mvrr.sk/isvov/, štatistický bulletin 4/2008, ŠÚ SR, Prešov, vlastný prepočet

Mapová príloha

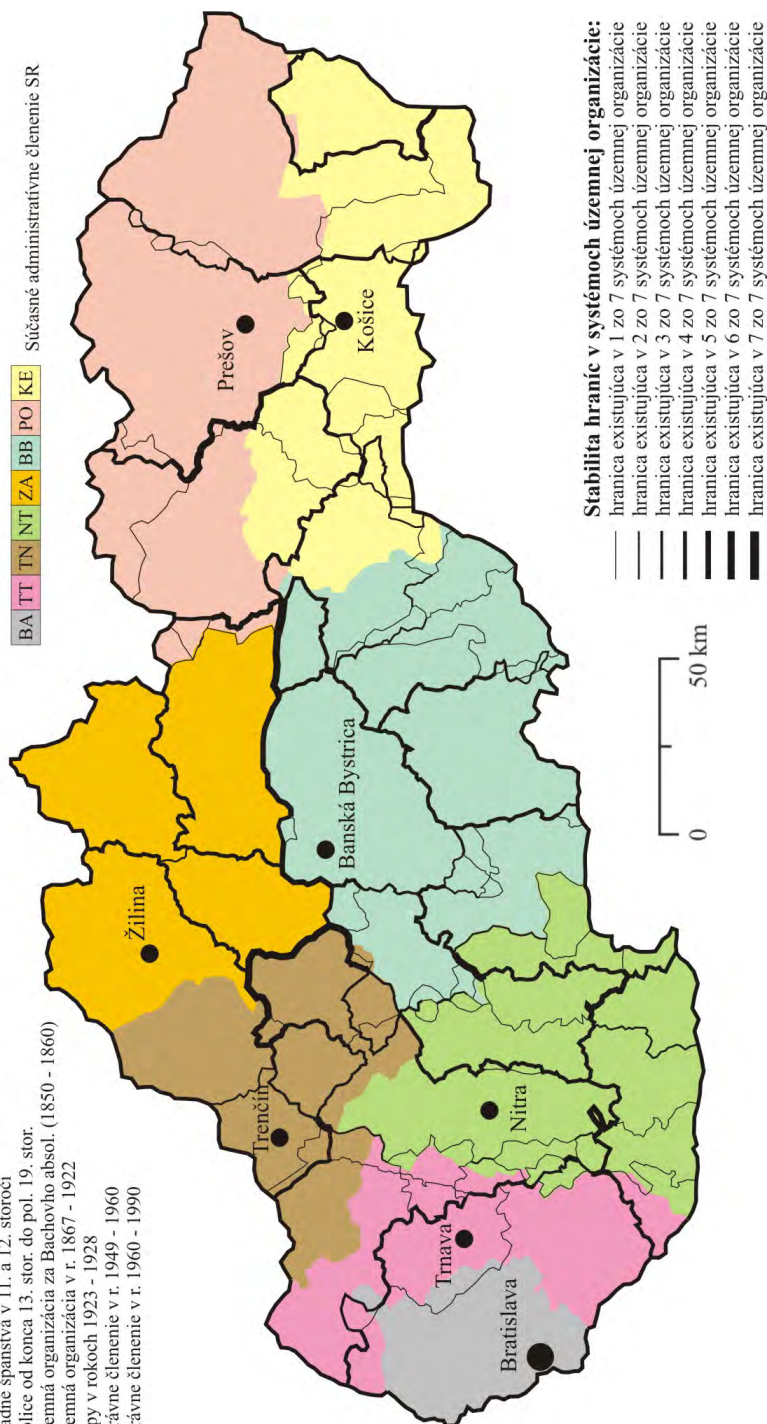
Mapa 2: Primárny potenciál územia Slovenska na hospodárske využitie

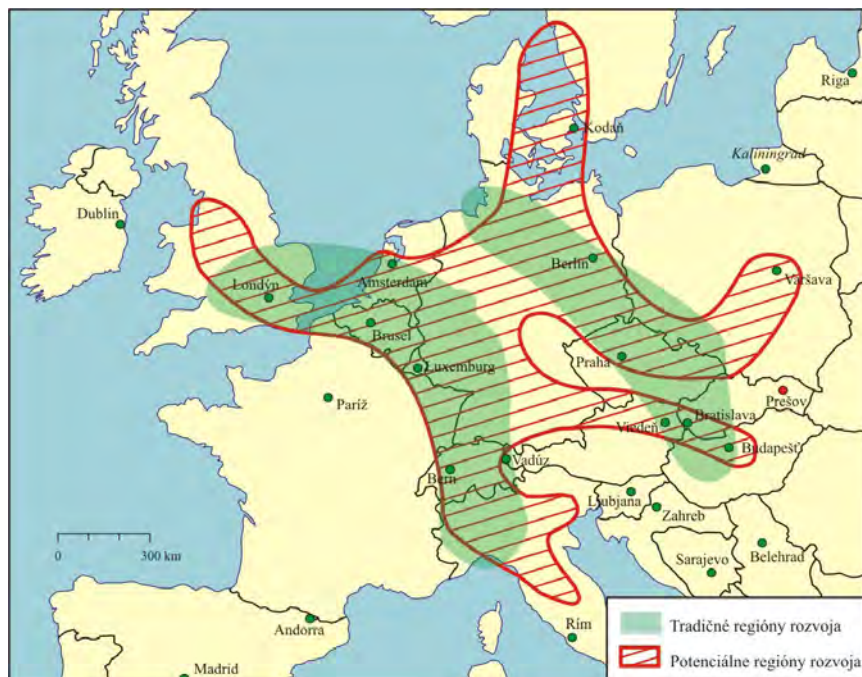
Zdroj: Mazúr a kol.: Atlas SSR, 1980

Mapa 3: Faktor stability hraníc územno-správných jednotiek**Použité systémy územnej organizácie:**

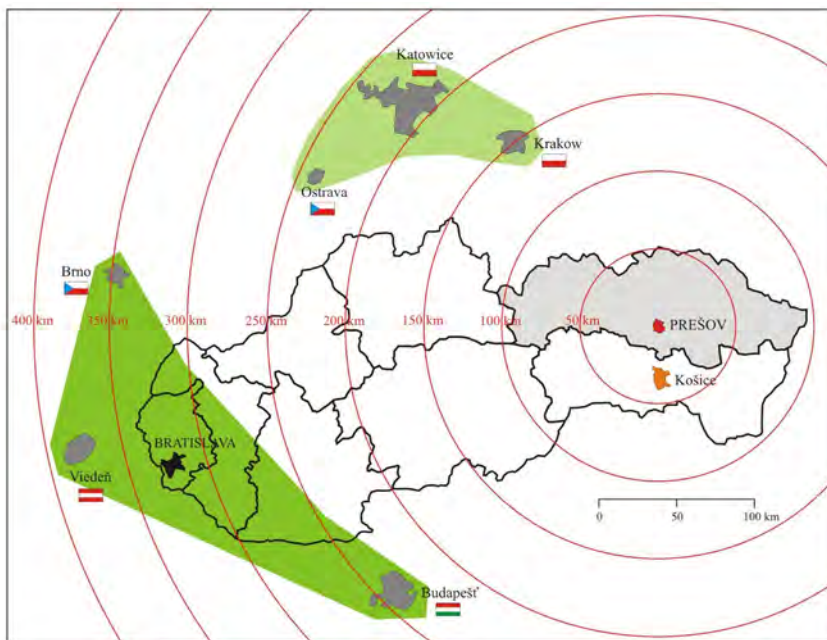
Hradné španstvá v 11. a 12. storočí
 Stolicie od konca 13. stor. do pol. 19. stor.
 Územná organizácia za Bachovho absol. (1850 - 1860)
 Územná organizácia v r. 1867 - 1922
 Župy v rokoch 1923 - 1928
 Správne členenie v r. 1949 - 1960
 Správne členenie v r. 1960 - 1990

Zdroj: Mazúr a kol.: Atlas SSR, 1980

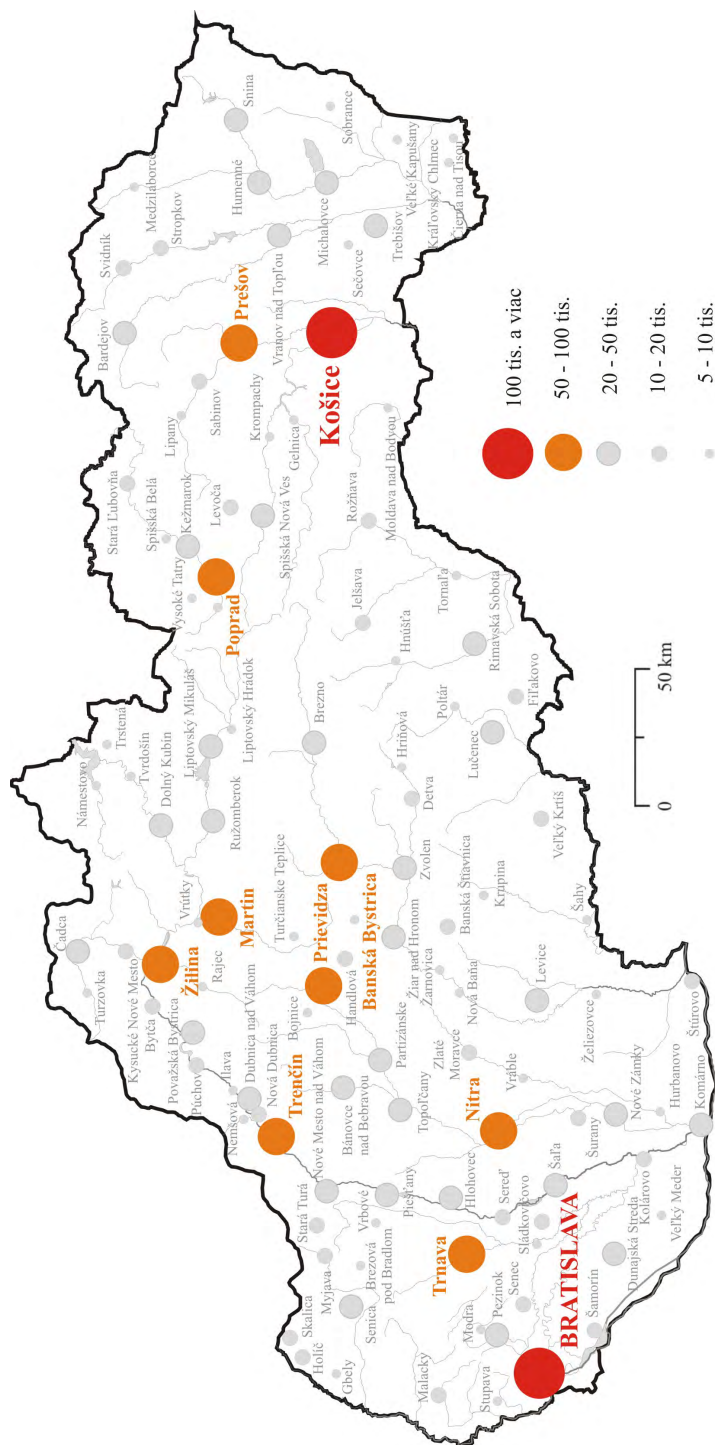
Mapa 4: Poloha Slovenska v európskom kontexte

Zdroj: Blažík, Buček, Atlas krajiny SR, 2002

Mapa 5: Poloha Slovenska v stredoeurópskom kontexte

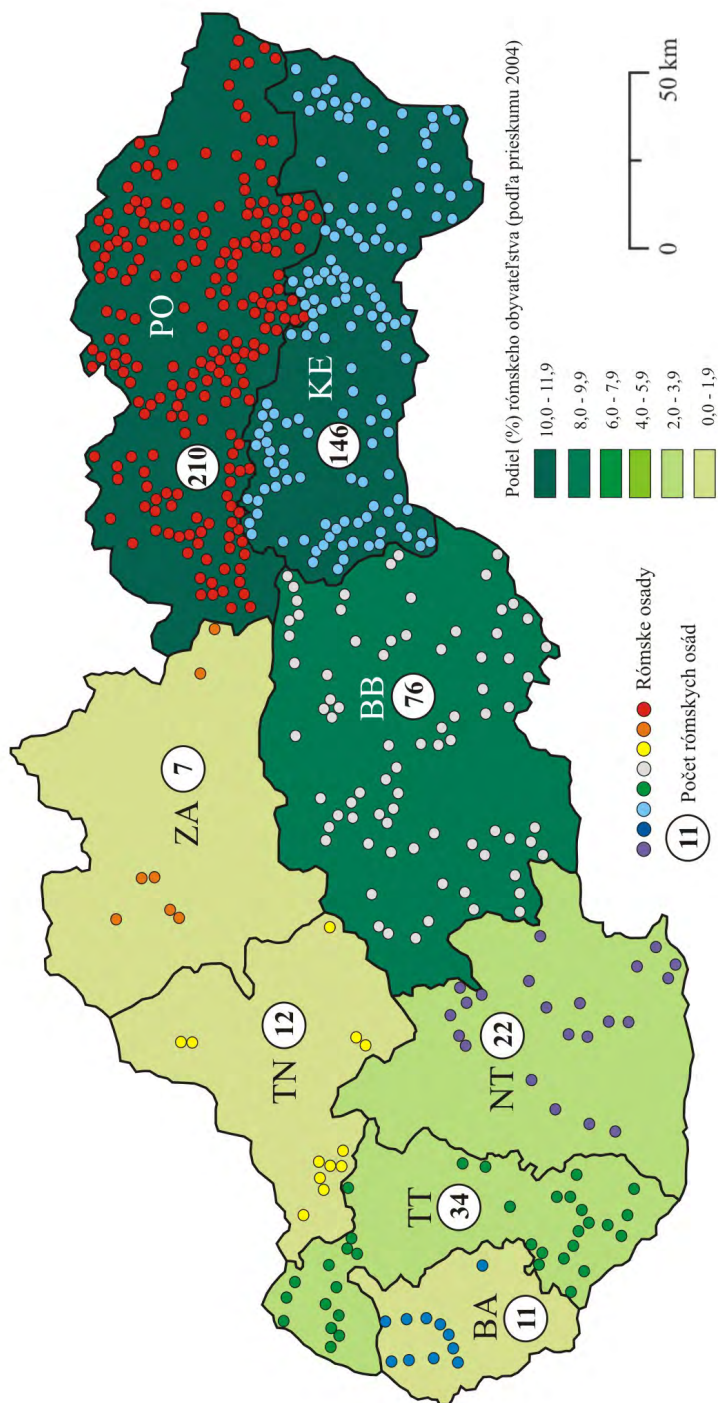
Zdroj: vlastné spracovanie, 2010

Mapa 6: Faktor charakteru osídlenia

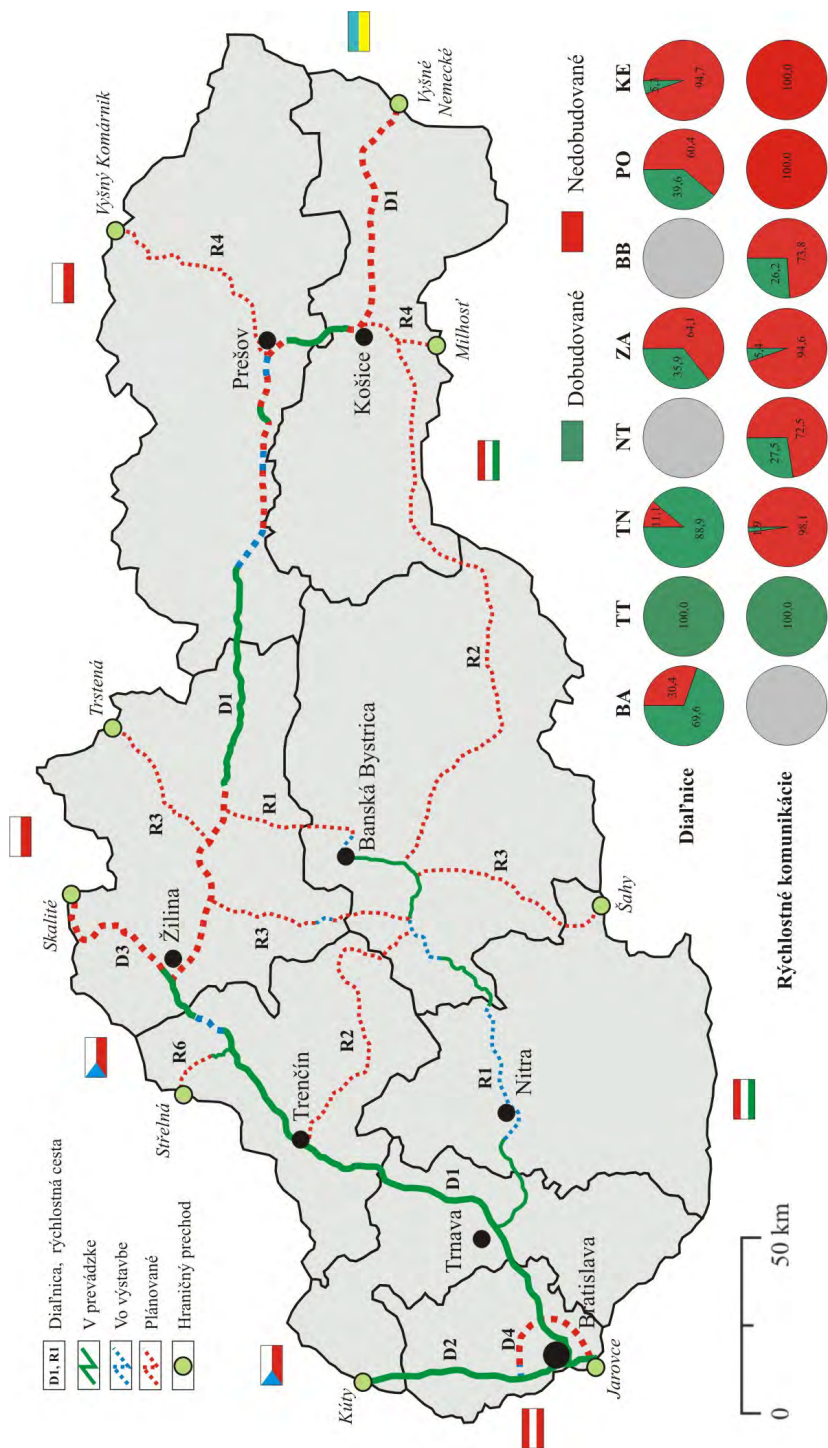
Zdroj: Retrospektívny slovník obcí, Korec, 2005, ŠÚ SR

Mapa 7: Faktor osobitosti demografických štruktúr

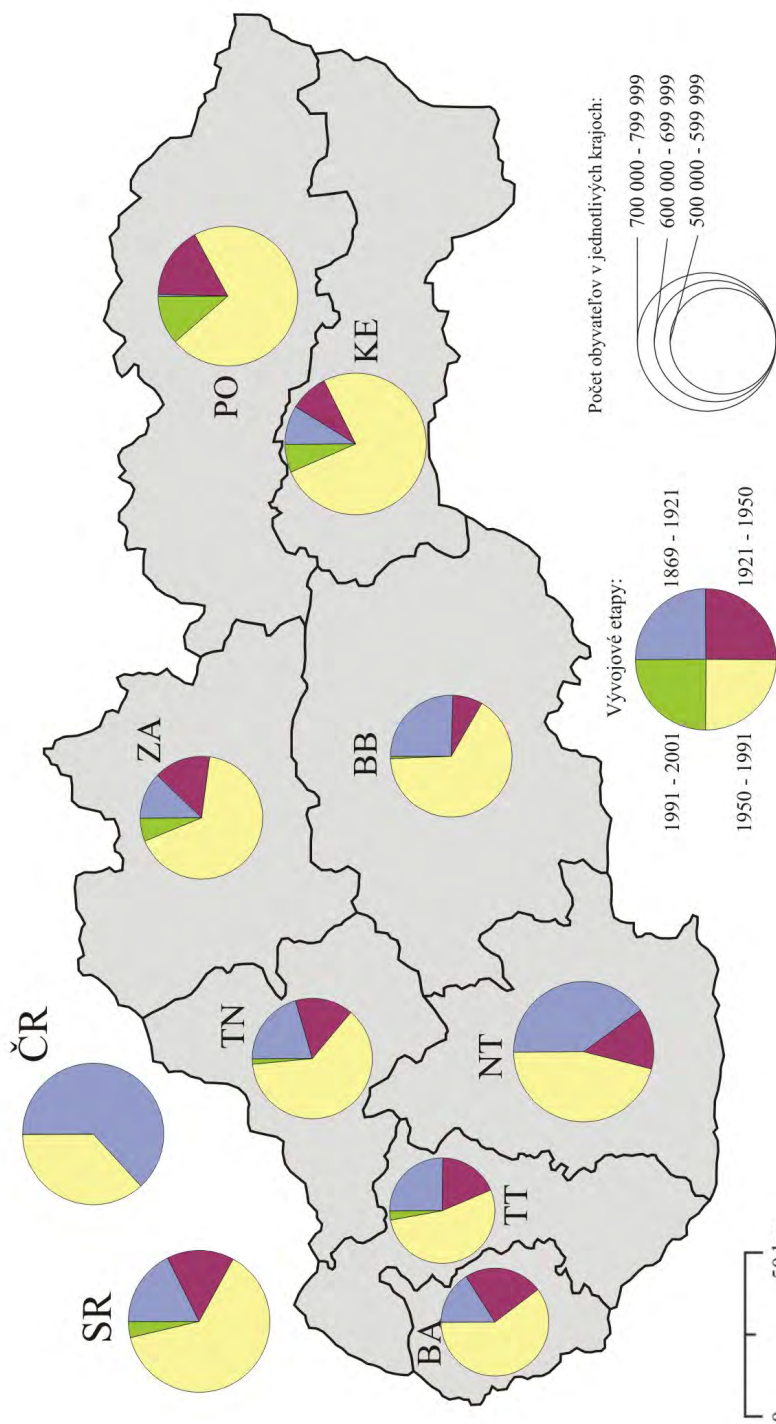
Zdroj: Kandračová, 2004, sociologický prieskum, 2004, ŠÚ SR

Mapa 8: Faktor „veľkej“ dopravnej infraštruktúry - diaľnice a rýchlostné cesty v roku 2009

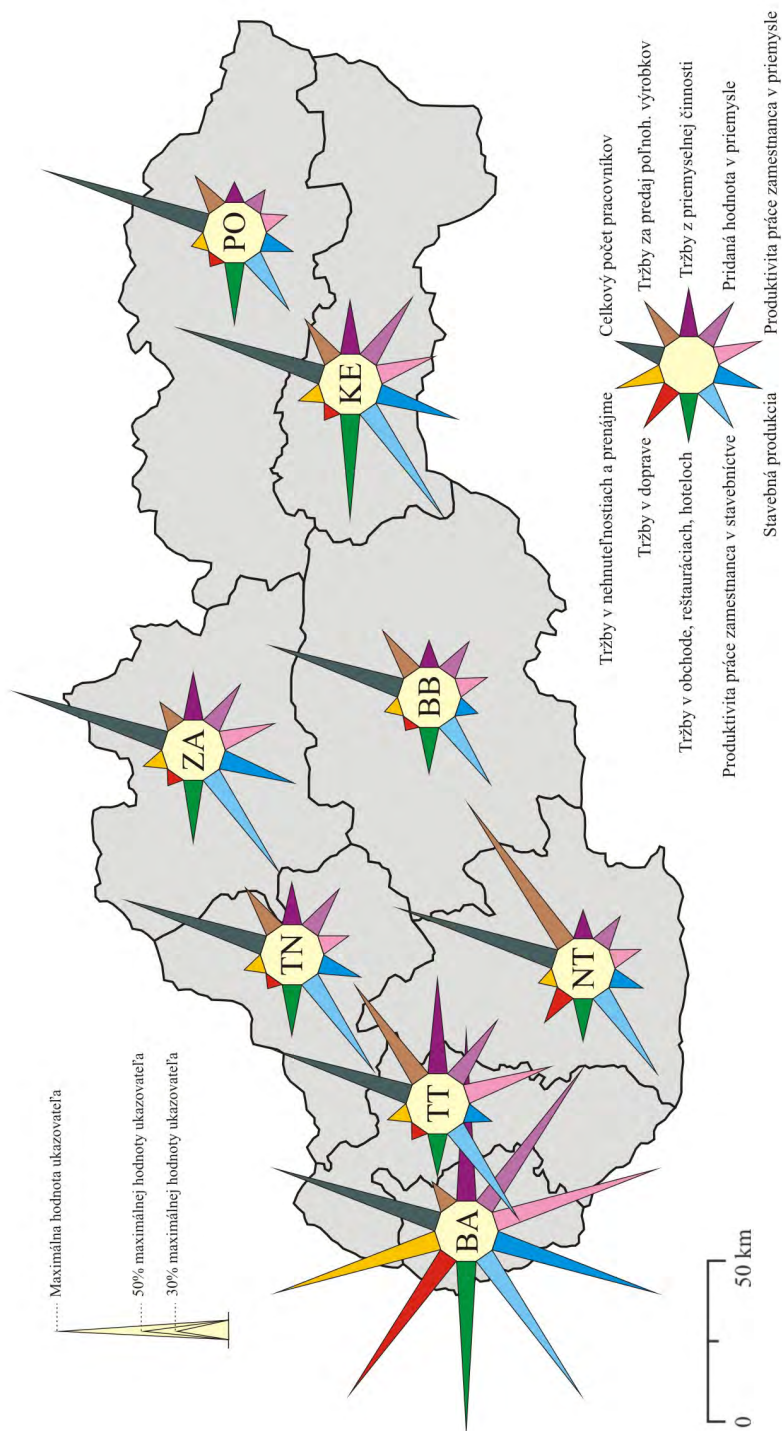

Mapa 9: Faktor historickej marginality

Vývoj počtu obyvateľov v etapách 1869-1920, 1921-1949, 1950-1990, 1991-2001

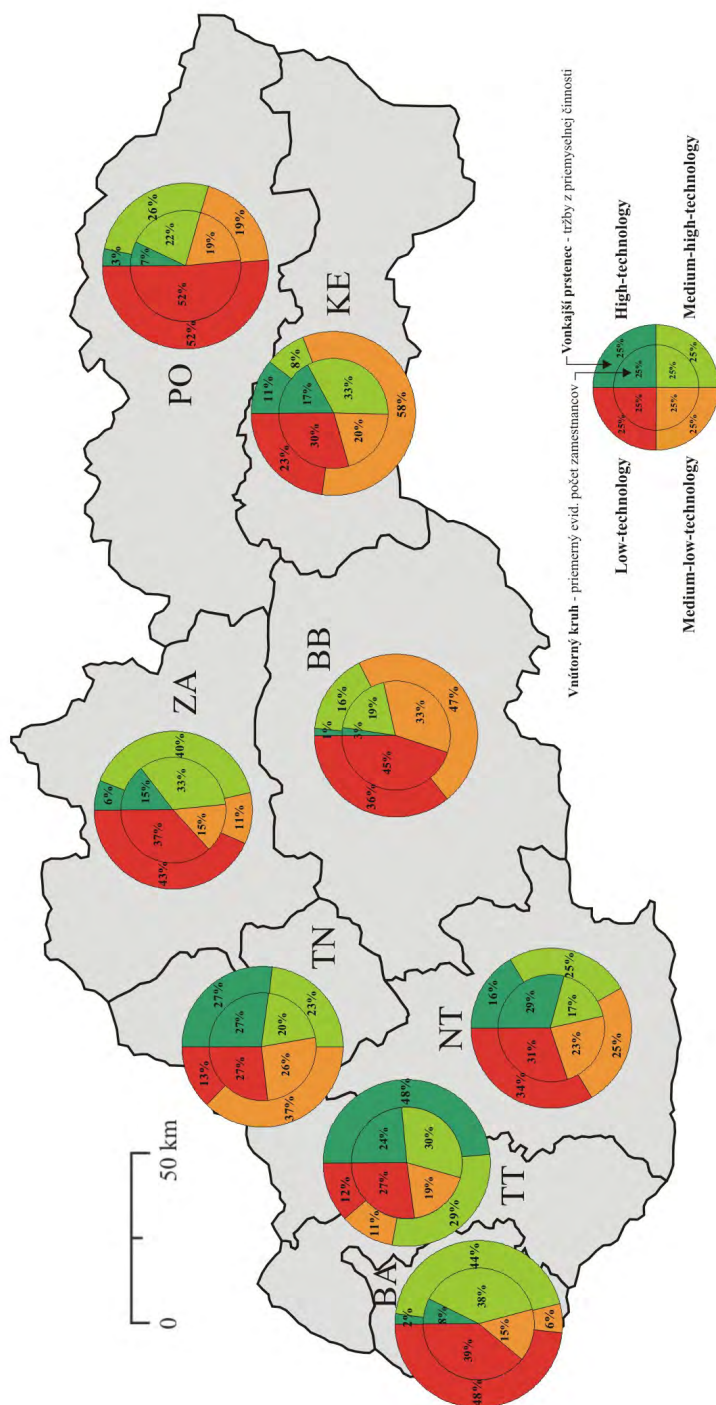
Zdroj: Korec, 2005, vlastné spracovanie

Mapa 10: Faktor nevýhodnej ekonomickej špecializácie regiónov**Priemysel, stavebníctvo, služby**

Zdroj: Ročenka priemyslu 2008, ročenky stavebníctva, 2008, ŠÚ SR

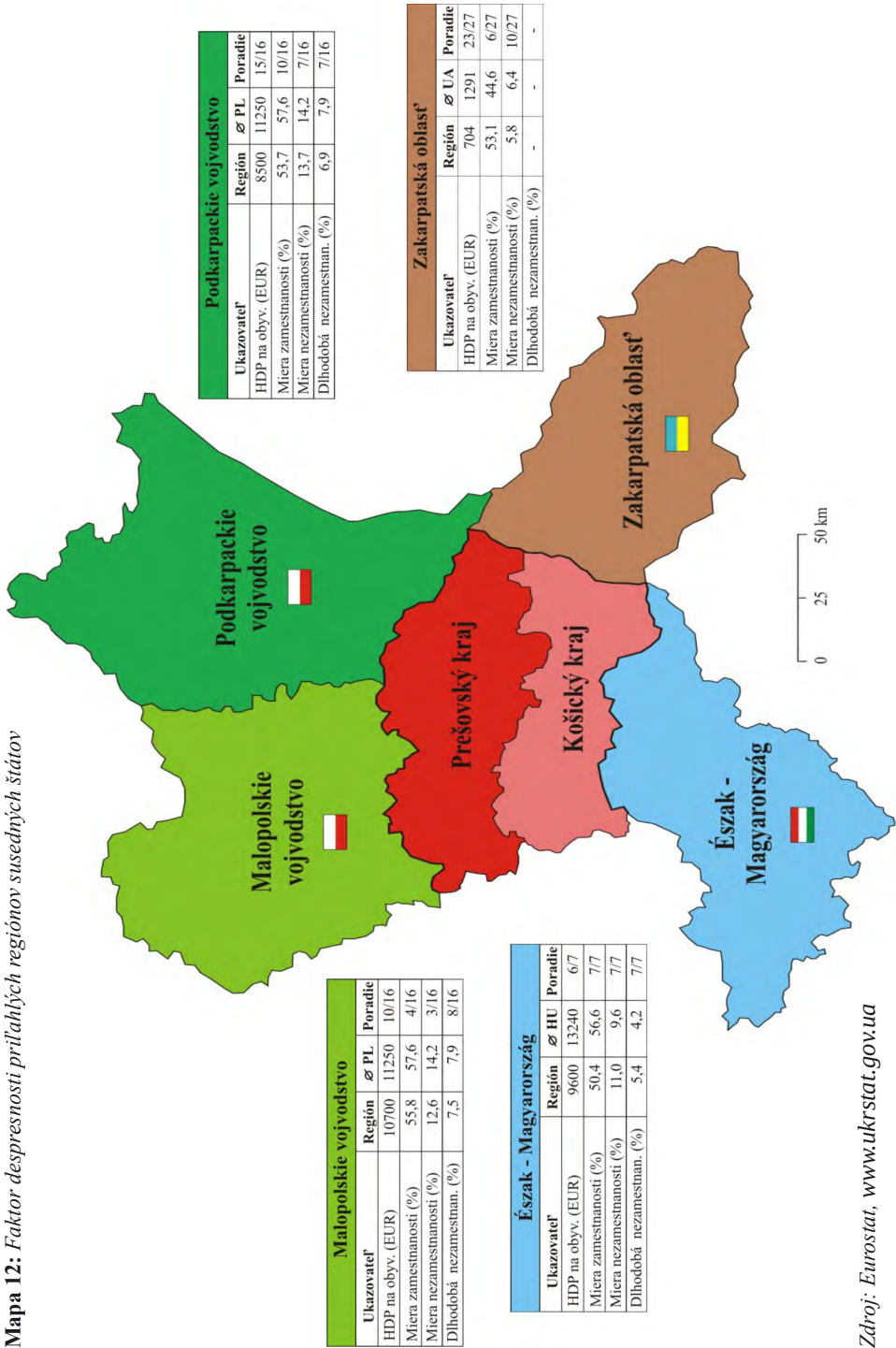
Mapa 11: Faktor nevýhodnej ekonomickej špecializácie regiónov

Priemysel – high, medium, low - tech výroba

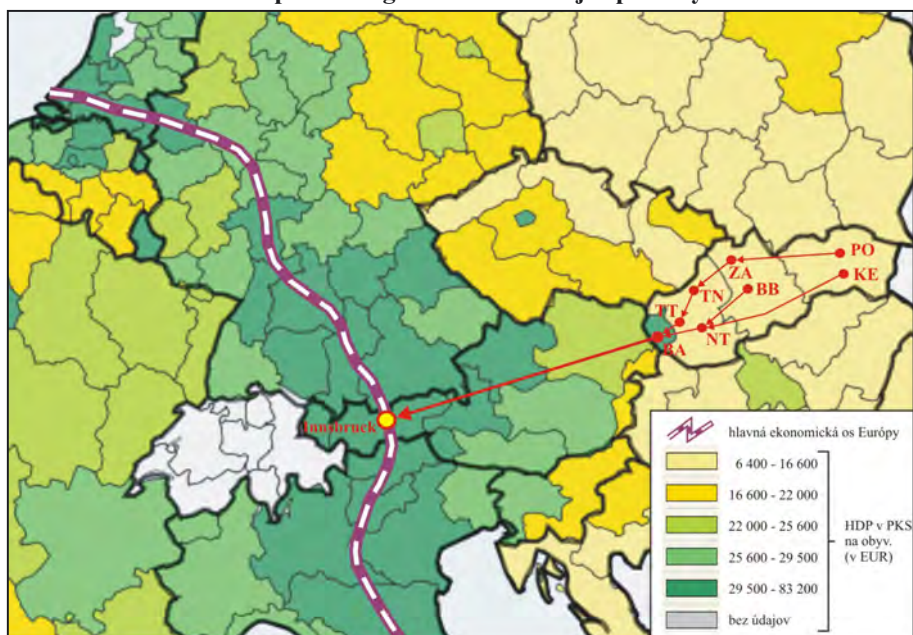

Zdroj: Štatistické bulletin krajov 4/2007, ŠÚ SR

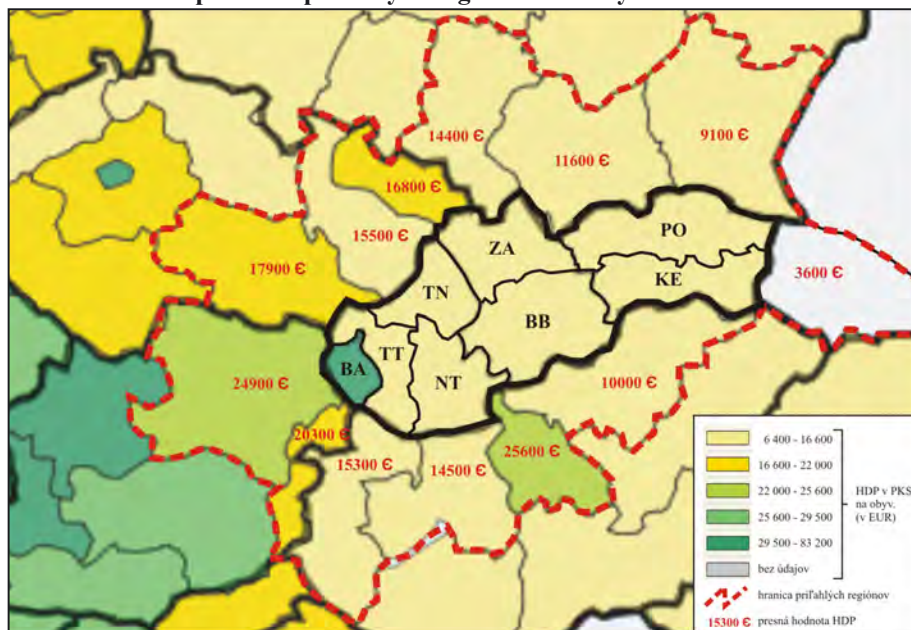
Mapa 12: Faktor despresnosti príľahlých regiónov susedných štátov

Zdroj: Eurostat, www.ukrstat.gov.ua

Mapa 13: Makropolohová atraktivita jednotlivých regiónov Slovenska**Makropoloha regiónov Slovenskej republiky**

Zdroj: Eurostat, vlastné spracovanie

Mapa 14: Depresnosť priľahlých regiónov susedných štátov vyjadrená v HDP v PKS na obyvateľa (v EUR)**Depresnosť priľahlých regiónov susedných štátov**

Zdroj: Eurostat, vlastné spracovanie

ACTA FACULTATIS STUDIORUM HUMANITATIS ET NATURAE
UNIVERSITATIS PREŠOVIENSIS, PRÍRODNÉ VEDY, LIII.
FOLIA GEOGRAPHICA 18

FOLIA GEOGRAPHICA 18

<i>Editori:</i>	prof. RNDr. René Matlovič, PhD. RNDr. Kvetoslava Matlovičová, PhD. doc. RNDr. Radoslav Klamár, PhD.
<i>Náklad:</i>	300 výtlačkov
<i>Rozsah diela:</i>	171 strán
<i>AH:</i>	17,8
<i>Vydavateľ:</i>	Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove
<i>Vydanie:</i>	prvé, 2011
<i>Formát:</i>	B5
<i>Sadzba:</i>	Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove, Ing. Ladislav Nagy
<i>Tlač:</i>	Tlačiareň Kušnír Prešov

ISSN 1336-6149 (Acta Facultatis Studiorum Humanitatis et Naturae
Universitatis Prešovensis, Prírodné vedy)

ISSN 1336-6157 (Folia Geographica)